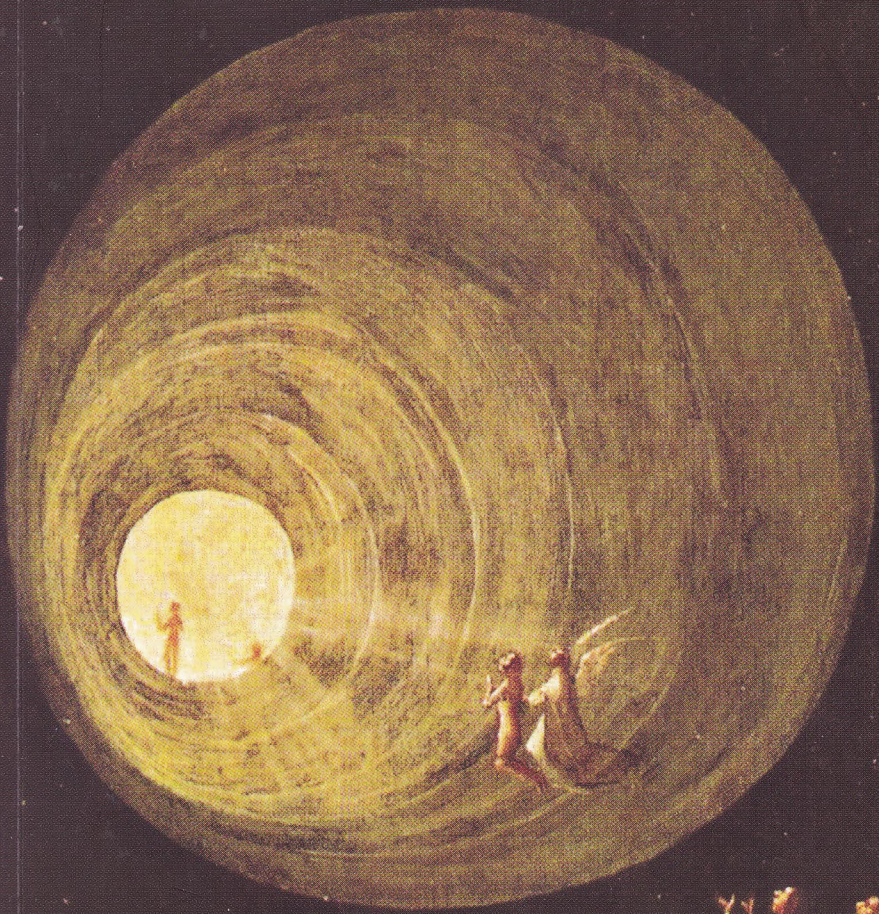

ALDOUS HUXLEY

KADİM FELSEFE

ithaki

Aldous Huxley

KADİM FELSEFE

Doğu'nun ve Batı'nın büyük mistikleri üzerine bir yorum

Çeviren
Mutlu Yetkin

İthaki

Kadim Felsefe
Aldous Huxley

Özgün Adı
The Perennial Philosophy

İthaki Yayınları – 916

Yayına Hazırlayan: *Müge Karahan - Selçuk Aylar*
Kapak Tasarımı: *Şükrü Karakoç*
Grafik Uygulama: *Kübra Tekeli*
1. Baskı, Mart 2014, İstanbul
ISBN: 978-605-375-360-5

Sertifika No: 11407

© Aldous Huxley, 1944, 1945
Türkçe Çeviri © Mutlu Yetkin, 2012
© İthaki, 2014

Bu eserin tüm hakları Aslı Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır. Her hakkı saklıdır.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy – İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki. com. tr – www. ithaki. com. tr – www. ilknokta. com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 – Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

İÇİNDEKİLER

	Giriş	1
1	Sen O'sun	9
2	Tanrısal İlke'nin Doğası	35
3	Kişilik, Kutsiyet ve Tanrı'nın Bedenlenmesi	55
4	Dünyadaki Tanrı	85
5	İyilik	117
6	Nefsi Körletme, Bağımlılıktan Kurtulma ve Doğru Kazanç	139
7	Hakikat	179
8	Din ve Karakter	209
9	Kendini Bilmek	231
10	Tanrısal İnayet ve Özgür İrade	237
11	İyi ve Kötü	253
12	Zaman ve Ebediyet	265
13	Kurtuluş, Teslimiyet, Aydınlanma	289
14	Ölümsüzlük ve Ölümden Sonra Yaşam	305
15	Sessizlik	311
16	Dua	317
17	Çile	329
18	İnanç	339
19	Tanrı'yla Dalga Geçilmez	345

20 Tantum Religio Potuit Suadere Malorum 353
21 Putperestlik 363
22 Duygusallık 369
23 Mucizevi 377
24 Ayin, Simge, Dini Tören 381
25 Ruhsal Egzersizler 399
26 Sebat ve Süreklilik 425
27 Tefekkür, Eylem ve Toplumsal Fayda 429
İnançlar 441
Tavsiye Edilen Kaynaklar Listesi 467

GİRİŞ

KADİM FELSEFE* –bu ifade Leibniz tarafından kullanıma sokulmuştur; fakat ifadenin işaret ettiği kavram –şeylerin, yaşamların ve zihinlerin dünyasından daha hakiki bir ilahi Gerçekliği tanıyan metafizik; ruhta, ilahi Gerçekliğe benzer, hatta onunla özdeş bir şey bulan ruhbilim; insanın nihai ereğini, tüm varlığın içkin ve aşkın İlkesinin bilgisinde bulan etik– ezeli ve evrenseldir. Kadim Felsefe'nin esası, dünyanın tüm bölgelerindeki ilkel insanların geleneksel kültürleri arasında bulunabilir ve bütünüyle gelişmiş biçimleriyle, her bir semavî dinin içinde bir yere sahiptir. Bu En Yüksek Ortak Faktör'ün, tüm önceki ve sonraki teolojilerin içindeki bir biçimi, ilk defa yirmi beş yüzyıl kadar önce yazıya dökülmüştür ve bu tüketilemez konu o zamandan bu yana, her dinî geleneğin kendine has bakış açısından, Asya ve Avrupa'nın tüm başlıca dillerinde tekrar tekrar işlenmiştir. İlerleyen sayfalarda, esas olarak önemli oldukları için –zira bunlar Kadim Felsefe'nin genel sistemindeki belirli bir noktayı başarılı bir şekilde örneklemiştir– ve bunun yanı sıra iç güzellikleri ve hatırlanabilirlikleri nedeniyle, bu yazılar arasından seçilmiş bir dizi seçkiyi bir araya getirdim. Bu seçkiler pek çok farklı

* Terimin, Ezeli Hikmet, Perenyal Felsefe gibi kullanımları da mevcuttur. –*çn*

başlık altında düzenlenmiş, örneklemeyi ve birleştirmeyi, geliştirmeyi ve gerekli olduğu yerde açıklamayı amaçlayan benim kendi yorumuma, deyim yerindeyse, gömülmüştür.

Bilgi, varlığın bir işlevidir. Bilenin varlığında bir değişme olduğunda, bilmenin doğasında ve miktarında da buna tekabül eden bir değişme olur. Örneğin, bir çocuğun varlığı, büyüme ve eğitimle bir adamın varlığına dönüşür; bu dönüşümün sonuçları arasında, bilme yolu, öğrenilen şeylerin miktarı ve niteliğinde gerçekleşen devrim niteliğinde bir değişim de vardır. Birey büyüdükçe bilgisi daha kavramsal ve şeklen sistematik hale gelir ve bu bilginin gerçeklere dayanan, faydacı içeriği de devasa ölçüde artar. Fakat bu kazanımlar, doğrudan idrakin niteliğinde gerçekleşen bir bozulmayla, sezgisel gücün körelmesiyle ve kaybıyla karşı karşıya kalarak dengelenir. Ya da bir bilim adamının, elindeki gereçler yoluyla, mekânik olarak teşvik edebildiği değişimi düşünün. Bir tayfölçer ve altmış inçlik bir reflektörle donanmış bir astronom, görme yeteneği açısından insanüstü bir yaratık haline gelmiştir. Doğal olarak bizim de bekleyebileceğimiz üzere bu insanüstü yaratık tarafından sahip olunan bilgi, desteksiz ve çıplak gözleriyle yıldızlara bakan bir başkasının edinebileceğinden hem nitelik hem de nicelik açısından çok farklıdır.

Bilenin fizyolojik ya da entellektüel varlığındaki değişimler, bilenin bilgisini etkileyen biricik şeyler değildir. Bildiğimiz şey, aynı zamanda, ahlâki varlıklar olarak, kendimizden yaratmayı seçtiğimiz şeye de bağlıdır. "Pratik," William James'in ifadesiyle, "teorik ufkumuzu değiştirebilir ve bunu çift yönlü bir yoldan yapar: Yeni dünyalara götürebilir ve bize yeni güçler verebilir. Olduğumuz gibi kalmakla asla elde edemeyeceğimiz bilgiye, ahlâken ulaşabileceğimiz büyük güçlerin ve yüce bir yaşamın sonucu

olarak varılabilir." Konuyu kısaca özetlemek gerekirse, "Kalpleri saf olanlar kutsanmıştır, zira onlar Tanrı'yı göreceklerdir." Aynı fikir, Tasavvuf şairi Mevlana Celaleddin Rumi tarafından, bilimsel bir metafor çerçevesinde ifade edilmiştir: "Aşk, Allah sırlarının usturlabıdır."

Bu kitap, tekrar ediyorum, Kadim Felsefe'nin bir antolojisidir; fakat, bir antoloji olmasına rağmen, profesyonel edebiyatçıların yazılarından sadece birkaç alıntı içermekte, ve bir felsefeyi örnekliyor olmasına rağmen, meslekten filozofların yazdığı hemen hemen hiçbir şeye yer vermemektedir. Bunun nedeni çok basittir. Kadim Felsefe, esasen, şeylerin, hayatların ve zihinlerin çok yüzlü dünyasından daha hakiki olan tek tanrısal Gerçeklikle ilgilenir. Fakat bu tek Gerçekliğin doğası öyledir ki, kendilerini sevgi dolu, kalben saf ve ruhen Tanrı'ya muhtaç kılarak bazı şartları yerine getirmeyi seçmiş olanlar dışında kimse tarafından doğrudan ve anında idrak edilemez. Bu niçin böyle olmak zorundadır? Bilmiyoruz. Sevsek de sevmesek de, inanılmaz ya da ihtimal dışı görünseler de, bu, kabul etmemiz gereken gerçeklerden sadece biridir. Gündelik deneyimimiz dahilinde hiçbir şey bize suyun hidrojen ve oksijenden oluştuğunu düşünmemiz için bir neden sunmaz, ancak suyu bazı çok zorlu işlemlere tâbi tuttuğumuzda yapıtaşı elementlerinin doğası ortaya çıkar. Benzer bir şekilde, gündelik deneyimimiz içinde hiçbir şey, ortalama insanın zihninin, bileşenlerinden biri olarak, bizim çok yüzlü dünyamızdan daha hakiki bir Gerçekliği andıran ya da onunla özdeş bir şeye sahip olduğunu düşünmemiz için çok fazla neden sunmaz. Ancak aynı şekilde bazı çok zorlu işlemlere tâbi tutulduğunda, zihin de, –en azından zihni kısmen bir araya getiren tanrısal öğe– sadece kendisine değil, dışarıdaki davranıştaki yansıması vasıtasıyla di-

ğer zihinlere de görünür olur. Maddenin özel doğasını ve barındırdığı potansiyelleri ancak fiziksel deneyler yaparak keşfedebiliriz. Zihnin özel doğasını ve potansiyellerini ise ancak ruhbilimsel ve ahlâki deneyler yaparak keşfedebiliriz. Bedenselliğe dayalı ortalama yaşamın sıradan şartlarında zihnin bu potansiyelleri gizli kalır ve ortaya çıkmaz. Eğer bunları gerçekleştireceksek, deneyimin deneysel açıdan geçerli olduğunu kanıtladığı belli şartları yerine getirmeli ve belli kurallara itaat etmeliyiz.

Meslekten filozof ve edebiyatçılara gelirsek, sadece birkaçının dolaysız ruhsal bilginin gerekli şartlarını yerine getirmek bakımından yeteri kadar şey yaptıklarına dair kanıtlar mevcuttur. Şairler ya da metafizikçiler Kadim Felsefe'nin ana konusundan bahsettiklerinde, bu, genelde ikinci ağızdan bir değerlendirmedir. Fakat her çağda, –acı bir deneysel gerçek olarak– böylesi dolaysız bir bilginin edinilebilmesinin tek koşulu olan bu şartları yerine getirmeyi seçmiş bazı insanlar olmuştur ve bu az sayıda insan, böylece kavramaya muktedir kılındıkları Gerçekliğe dair açıklamalar bırakmışlar ve tek bir kapsamlı düşünce sistemi içinde, bu deneyimin verili gerçeklerini diğer deneyimlerinin verili gerçekleriyle ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Kadim Felsefe'yi ilk elden yorumlayan bu insanlara, onları tanıyanlar genellikle "ermiş", "peygamber", "bilge" ya da "aydınlanmış olan" gibi isimler vermişlerdir. Bahsettikleri şeyleri bildiklerini düşündürtecek haklı sebepten dolayı, seçkilerimde meslekten filozoflara ya da edebiyatçılara değil, ağırlıklı olarak bu insanlara başvurdum.

Hindistan'da iki tür kutsal metin vardır: Shruti ya da nihai Gerçekliğin doğrudan kavranışının ürünü oldukları için kendi başlarına otorite olan, ilhamla yazılmış metinler; ve Shruti'ye dayanan, sahip oldukları yetkeyi

Shruti'den alan Smriti. "Shruti", Shankara'nın ifadesiyle "dolaysız algıya dayanır. Smriti'nin girişe benzer bir işlevi vardır, zira Smriti, giriş gibi yetkesini kendinden başka bir otoriteden alır." O halde bu kitap, açıklayıcı yorumlar içeren, pek çok mekâna ve zamana ait Shruti'ler ve Smriti'lerden alınmış pasajlardan oluşan bir antolojidir. Ne yazık ki, geleneksel kutsal metinlerle aşinalık, küçümsemeye değil ancak pratik amaçlar göz önüne alındığında neredeyse o kadar kötü olan bir şeye sebep olmaktadır –başka bir deyişle, bir çeşit saygıyla karışık bir aldırışsızlığa, bir ruh bilinçsizliğine, kutsal sözcüklerin anlamına karşı içsel bir sağırlığa. Bu nedenle, Kadim Felsefe'nin doktrinlerini Batı'da ifade edilmiş halleriyle örnekleyen malzemeyi seçerken, neredeyse her zaman, İncil'den daha farklı kaynaklara başvurdum. Alıntılar yaptığım bu Hıristiyan Smriti, kanonik kitapların Shruti'sine dayanmaktadır fakat onlardan daha az bilinir ve dolayısıyla daha gerçek, ve tabiri caizse daha duyulur olmanın büyük avantajına sahiptir. Dahası, bu Smriti'nin büyük bölümü, hakkında konuştukları şeyi ilk elden bilmek için kendilerini kabiliyetli kılmış, hakikaten azizleri andıran insanların eseridir. Sonuç olarak, bu yazılar, kendi başlarına ilhamla yazılmış ve kendi kendini geçerli kılan bir tür Shruti olarak –bugün İncil kanonuna dahil edilen metinlerin çoğundan çok daha yüksek bir seviyede– görülebilir.

Son yıllarda, bir deneysel teoloji sistemini çözüme ulaştırmak yolunda bir dizi girişimde bulunulmuştur. Fakat Sorley, Oman ve Tennant gibi yazarların zekâlarına ve entellektüel güçlerine rağmen, bu çabalar kısmen başarıya ulaşmıştır. En yetenekli yorumcularının elinde bile, deneysel teoloji, özel olarak ikna edici değildir. Bunun nedeni, bana göre deneysel teologların, dikkatlerini hemen hemen

sadece, daha eski bir ekolden teologların "yenilenmemiş"* olarak adlandırdıkları, insanların deneyimiyle –yani, ruhsal bilginin gerekli şartlarını yerine getirmede çok ileri gitmemiş insanların deneyimiyle– sınırlandırmış oldukları gerçeğinde aranmalıdır. Fakat dindarlığın iki ya da üç bin yıllık tarihi boyunca tekrar tekrar onaylanmıştır ki, nihai Gerçeklik, kendilerini sevgi dolu, temiz kalpli ve ruhen Tanrı'ya muhtaç kılmış insanlar haricinde açıkça ve aracısız kavranılamaz. Bu böyle olduğu için, iyi, sıradan ve yenilenmemiş insanların deneyimine dayalı bir teolojinin son derece güçsüz inanç taşımak durumunda olması pek de şaşırtıcı değildir. Bu tip bir deneysel teoloji, çıplak gözlü gözlemcilerin deneyimine dayanan bir deneysel astronomiyle tam olarak aynı dayanak noktasına sahiptir. Desteksiz gözle, Avcı Takımyıldızı içinde küçük, zayıf bir leke algılanabilir ve hiç kuşkusuz görkemli bir kozmolojik teori bu lekenin gözlemlenmesi temeline dayandırılabilir. Fakat böylesi kuramlaştırmalar ne kadar çok ve ne kadar ustaca yapılmış olursa olsun, bize galaktik ya da galaksi-dışı nebulalar hakında, hiçbir zaman iyi bir teleskop, fotoğraf makinesi ve tayfölçer yoluyla doğrudan gözlemin anlatabileceği kadar çok şey anlatamaz. Benzer biçimde, çok katmanlı dünyanın sıradan, yenilenmemiş deneyimi içinde belli belirsiz yakalanabilecek böylesi ipuçları hakkındaki hiçbir kuramsallaştırma, bize, tanrısal Gerçeklik hakkında, kayıtsızlık, iyilik ve alçakgönüllülük içindeki bir zihin tarafından dolaysızca idrak edilebileceği kadar çok şey anlatamaz. Doğa bilimi deneyseldir; ama kendini, insan varlıklarının salt insani, değiştirilmemiş şartlar al-

* "*Unregenerate.*" Katolik mezhebinin Tanrı'da yeniden doğma, "regeneration" öğretisine gönderme yapan bu terim, "yeniden üretilmemiş/doğurulmamış" anlamına gelmektedir. –*çn*

tındaki deneyimine hapsetmez. Deneysel teologların niçin kendilerini bu yetersizlik karşısında boyun eğmek zorunda hissettikleri meçhuldür. Elbette, deneysel deneyimi bu derece insani sınırlara hapsettikçe, en yüksek çabalarının bile daima etkisizleştirilmesine mahkûmdurlar. Hiçbir zihin, ne kadar parlak bir yeteneğe sahip olsa da, değerlendirmeyi seçmiş oldukları malzemeden, bir dizi imkândan, ya da en iyi ihtimalle, aldatıcı bir dizi olasılıktan daha fazlasını çıkartamaz. Doğrudan farkındalığın kendi kendini geçerli kılan katiyeti, nesnenin doğası gereği, 'Allah'ın sırlarının (ahlâkî) usturlabı'nı kuşanmış olanlar dışında kimse tarafından elde edilemez. Eğer kişinin kendisi bir bilge *ya* da aziz değilse, yapabileceği en iyi şey, insani varoluş biçimlerini ıslah ettikleri için, tür ve miktar olarak beşere özgü bilgiden daha fazlasını bilmeye ehil olmuş insanların eserlerini incelemektir.

Bölüm 1

SEN O'SUN

KADİM FELSEFE'yi incelerken, aşağıdan, pratik ve ahlâkla; ya da tepeden, metafizik hakikatlerin bir değerlendirilmesiyle; ya da son olarak, ortadan, zihin ve maddenin, eylem ve düşüncenin, insan psikolojisi içinde bir buluşma noktasına sahip oldukları yerden başlayabiliriz.

Aşağıdaki kapı, katî biçimde pratik öğretmenler tarafından tercih edilendir: Gautama Buddha gibi, spekülasyonlarla yapacak bir şeyi olmayan ve birincil amacı insanların kalplerindeki çirkin açgözlülük, hırs ve karasevda yangınlarını söndürmek olan kişiler tarafından. Üstteki kapıdan, meslekleri düşünmek ve fikir yürütmek olanlar geçer: Doğuştan filozoflar ve teologlar.

Orta kapı, "ruhani din" olarak adlandırılan şeyin yorumcularının geçtiği kapıdır –Hindistan'ın zahit tefekkür ehli, İslam'ın Tasavvuf ehli, geç dönem Orta Çağ'ın Katolik gizemcileri, Protestan geleneğinde Denk ve Franck ve Castellio gibi insanlar ve Everard, John Smith, ilk Quaker'lar ve William Law gibileri.

Bu kitabın ana konusuna girişimizi, sadece merkezî bir kapı olduğu için bu orta kapıdan yapacağız. Kadim Felsefe'nin psikolojisinin kaynağı metafiziktir ve sonucu,

karakteristik bir yaşam tarzı ve bir etik sistemdir. Doktrinin bu orta noktasından başlayarak, bu iki yönden birinde ilerlemek, zihin için kolaydır.

Bu bölümde dikkatimizi, geleneksel psikolojinin sadece tek bir özelliğiyle sınırlandıracağız –en önemli, Kadim Felsefe'nin tüm yorumcuları tarafından en çok ısrarla vurgulanan ve eklemeliyiz ki en az psikolojik olan bir özelliğiyle. Zira bu bölümde örneklenecek doktrin, psikolojiden ziyade otolojiye aittir –kişisel egonun değil, belirli, bireyleşmiş benlerin derinindeki, ilahî nedenle özdeş, ya da en azından ona benzer ebedi Ben'in bilimine. Böylesi bir bilginin gerekli şartlarını yerine getirmiş olanların doğrudan deneyimine dayanan bu öğreti, en kısa ve öz haliyle şu Sanskritçe formülde ifade edilmiştir: *tat tvam asi* ('Sen O'sun); Atman, ya da içkin ebedi Ben, Brahman'la, tüm varoluşun Mutlak Prensibiyle birdir; ve her insanın nihai ereği, gerçeği kendi adına keşfetmek, gerçekte Kim olduğunu öğrenmektir.

> Tanrı her şeyin ne kadar içindeyse, o kadar dışındadır.
> Tanrı ne kadar içerideyse, o kadar dışarıdadır.
>
> *Eckhart*

Sadece aşkın, tümüyle öteki olan, içinde yaşadığı şeyin oluşu tarafından değişime uğratılmaksızın içkin olabilir. Kadim Felsefe, şeylerin ruhani İlkesini, sadece ruhun içinde değil, aynı zamanda dışarıda dünyada da ve dünyanın ve ruhun ötesinde, onun aşkın ötekiliğinde –"cennette"– bilmenin makbul ve gerçekte gerekli olduğunu öğretir.

> TANRI her yerde mevcut olsa da O, senin için, sadece ruhunun en derin ve en merkezi kısmında vardır. Doğal du-

yular Tanrı'yı algılayamaz ve seni O'na bir kılamaz; hayır, içe dönük kavrayış, irade ve bellek melekelerin Tanrı'ya uzanabilir fakat O'nun senin içindeki meskeni olamaz. Ama tüm bu melekelerin, bir merkezden uzayan doğrular, ya da bir ağacın gövdesinden çıkan dallar gibi ortaya çıktığı, sana ait bir kök ya da bir derinlik vardır. Bu derinliğe merkez denir, ruhun kaynağı ya da dibi. Bu derinlik birliktir, ruhun –neredeyse sonsuzluğu diyecektim– ebediyetidir; zira öylesine sonsuzdur ki onu Tanrı'nın sonsuzluğu dışında hiçbir şey tatmin edemez, hiçbir şey ona huzur vermez.

William Law

Bu alıntı yukarıda söylenenle çelişiyor gibi gözükmektedir; ama bu çelişki gerçek değildir. İçerideki Tanrı ve dışarıdaki Tanrı –bunlar idrakin düşünebileceği ve sözcüklerle ifade edebileceği iki soyut kavramdır. Fakat bu kavramların gönderme yaptıkları gerçekler, "ruhun en derin ve en merkezi kısmı" haricinde anlaşılamaz ve deneyimlenemez. Ve bu, dışarıdaki Tanrı için, içerideki Tanrı için olduğundan daha az geçerli değildir. Fakat bu iki soyut kavramın (eğer mekânsal bir metafor kullanmak gerekirse) aynı yerde idrak edilmesi gerekiyor olsa da, içerideki Tanrı'nın idrak edilişinin içkin tabiatı, dışarıdaki Tanrı'nın idrak edilmesinden niteliksel olarak farklıdır, ve her biri de sırasıyla, İlke'nin eşzamanlı olarak hem içeride hem de dışarıda, algılayanın Kendisi ve aynı zamanda (Bhagavad-Gita'nın ifadesiyle) "Tüm bu dünyanın kaplandığı şey" olarak kavranışından farklıdır.

Svetaketu on iki yaşındayken bir öğretmene gönderildi ve yirmi dört yaşına basıncaya kadar ondan eğitim aldı. Tüm Veda'ları öğrendikten sonra mükemmel bir eğitime sahip

ve çok ahlâklı olduğu inancıyla kendini beğenmiş halde, evine geri döndü.

Babası ona dedi ki, "Svetaketu, çocuğum, sen ki bilgiyle dolu ve çok ahlâklısın, sayesinde duyulamayanı duyduğumuz, algılanamayanı algıladığımız ve bilinemeyeni bildiğimiz şu bilgiyi istedin mi?"

"O bilgi nedir, efendim?" diye sordu Svetaketu.

Babası cevap verdi. "Bir parça çamuru bilerek, çamurdan yapılan her şey bilinir olur, fark sadece isimdedir, ama hakikat, her şeyin çamurdan olduğudur –bu yüzden, çocuğum, bu bilgi, her şeyi bilmemize yarayan bilgidir."

"Ama muhakkak benim saygıdeğer öğretmenlerim bu bilgiden yoksunlardı; zira eğer bilselerdi bana da öğretirlerdi. Siz, efendim, o halde, bana bu bilgiyi verir misiniz?"

"Öyle olsun," dedi babası... ve devam etti:

"Bana incir ağacının bir meyvesini getir."

"Burada bir tane var, efendim."

"Soy onu."

"Soydum, efendim."

"Orada ne görüyorsun*"

"Tohumlar efendim, çok küçükler."

"Tohumlardan birinin içini aç."

"Açtım, efendim."

"Ne görüyorsun orada?"

"Hiçbir şey."

Babası dedi ki, "Oğlum, orada algılamadığın gizli öz –o özün ta kendisinin içinde bu koskocaman incir ağacının varlığı bulunuyor. O gizli öz olan şeyin içinde, varolan her şeyin kendi benliği vardır. Bu, Hakikidir, bu Kendidir ve sen, Svetaketu, sen O'sun."

"Yalvarırım, efendim," dedi oğlan, "bana daha fazlasını anlatın."

"Öyle olsun, çocuğum," diye cevapladı babası, ve dedi ki "Bu tuzu suya koy, ve yarın sabah bana gel."

Oğlan denileni yaptı.
Ertesi sabah baba dedi ki,
"Bana suya koyduğun tuzu getir."
Oğlan suyu karıştırdı ama bulamadı, zira tuz, elbette ki, suda çözünmüştü.
Babası dedi ki,
"Kabın yüzeyinden suyun tadına bak. Nasıl?"
"Tuzlu."
"Şimdi ortadan biraz tat. Nasıl?"
"Tuzlu."
"Şimdi biraz dipten tat. Nasıl?"
"Tuzlu."
Baba dedi ki, "Şimdi suyu dök ve sonra yine bana gel."
Oğlan denileni yaptı; ama tuz kaybolmamıştı, zira tuz sonsuza dek var olur.

Sonra baba dedi ki, "Senin buradaki bedeninde de, aynı şekilde, oğlum, Hakiki olanı algılamıyorsun, ama o gerçekte orada. O gizli öz olan şeyin içinde, her şeyin kendi benliği var. Bu, Hakikidir, bu Kendidir ve sen, Svetaketu, sen O'sun."

Chandogya Upanişad'dan

"Sen" olan "O"nu bilmeyi isteyen kişi, üç yoldan herhangi birinde çalışmaya koyulabilir.

Kendi özel *sen*'inin içine doğru bakarak başlayabilir ve bir "kendine ölme"* süreci yoluyla –akıl yürüten kendine, arzulayan kendine, hisseden kendine– nihayet Kendinin bilgisine, Tanrı'mn içerideki Krallığına ulaşabilir. Ya da kendi dışında var olan *senler*'le başlayarak, onların Tanrı'yla, ve Tanrı yoluyla, birbirleriyle ve kendi varlığıyla temel birliğini idrak etmeye çalışabilir. Ya da son olarak

* Benliğinden vazgeçme, benliğini öldürme olarak da çevrilebilecek olan İngilizce ifade, söyleyiş itibariyle içerdiği nüans düşünülerek "kendine ölme" diye karşılanmıştır. *–yhn*

(ki bu hiç şüphesiz en iyi yoldur), nihai O'na hem içeriden hem de dışarıdan yaklaşmayı deneyebilir ve böylece Tanrı'nın, deneysel anlamda, hem kendi *sen*'inin hem de canlı ya da cansız, diğer *senler*'in aynı anda ortak ilkesi olduğunu idrak edebilir. Tümüyle aydınlanmış insan, Yasa sayesinde, "Tanrı'nın kendi ruhunun en derin ve en merkezi kısmında var olduğunu" bilir; ama kendisi de aynı zamanda, Plotinus'un ifadesiyle:

...tüm şeyleri oluş sürecinde değil, Varlık içinde görenlerden ve kendilerini diğerlerinde görenlerden biridir. Her bir varlık kendi içinde idrak edilebilir bütün bir dünyayı taşır. Bu yüzden Her şey, her yerdedir. Her bir şey, Her şeydir ve Her şey her bir şeydir. Şu andaki haliyle İnsan, Her şey olmayı bırakmıştır. Ama bir birey olmayı bırakırsa, kendini tekrar yükseltir ve tüm bir dünyaya nüfuz eder.

Felsefenin kaynağı, tüm bir çokluğun nedeni ve ilkesi olan bu birliğin hemen hemen anlaşılmaz sezgisidir. Sadece felsefe değil, doğa bilimleri de bu temele dayanır. Tüm bilimler, Meyerson'un dediği gibi, çeşitliliklerin kimliklere indirgenmesidir. İçerideki ve çokluğun ötesindeki Bir'in kehanetinde bulunarak, çeşitliliğin tek bir ilke çerçevesinde yapılan her açıklamasında tabii bir akla yatkınlık görürüz.

Upanişadlar'da ortaya konulan felsefe, Bhagavad-Gita'da gelişmiş ve zenginleşmiş ve son olarak 9. yüzyılda, Shankara tarafından sistematize edilmiş olarak yeniden karşımıza çıkar. Shankara'nın öğretisi (Kadim Felsefe'nin tüm hakiki yorumları için geçerli olduğu gibi aynı anda hem teorik hem de pratiktir), manzum olarak yazılmış incelemesi *Viveka-Chudamani*'de (Bilgeliğin Mücevheri) özetlenmiştir. Burada alıntılanan tüm pasajlar, teknik bir

dille yazılmayan ve okuyucuya kolaylık sağlayacak derecede kısa olan bu çalışmaya aittir.

Atman, evreni kaplayan fakat kendisi kaplanmayan şeydir; her şeyin aydınlanmasına neden olan ama her şeyin kendisinin aydınlanmasına neden olamayacağı...

Tek Gerçekliğin doğası kişinin kendi berrak ruhsal algısıyla bilinmelidir; o bir pandit (bilge adam) aracılığıyla anlaşılamaz. Benzer bir şekilde Ay'ın şekli ancak kişinin kendi gözleri vasıtasıyla bilinebilir. O nasıl diğerleri üzerinden bilinecektir?

Atman'dan başka kim cehaletin, arzuların ve bencilce eylemin bağlarından kurtarılmaya muktedirdir?..

Kişiye ait ruhun kimliğinin evrensel Ruha özdeş olarak algılanması dışında Özgürlük kazanılamaz. Özgürlük ne Yoga (fiziksel eğitim) ne Sankhya (kuramsal felsefe) ne dinî törenlerin uygulanması ne de salt öğrenmeyle kazanılır...

Hastalık, ilacın isminin telaffuz edilmesiyle değil, ilacın alınmasıyla iyileştirilir. Kurtuluşa, "Brahman" sözcüğü tekrar edilerek değil, Brahman'ı dolaysızca deneyimleyerek ulaşılır.

Atman, kişisel zekânın ve onun faaliyetlerinin Tanığıdır. O, mutlak bilgidir...

Bilge kişi, Atman'ın ve Brahman'ın özünün Saf Bilinç olduğunu kavrayan ve onların mutlak kimliklerini anlayandır. Brahman ve Atman'ın kimlikleri yüzlerce kutsal metinde onaylanmıştır.

Brahman'da kast, inanç, aile ve silsile yoktur. Brahman'ın ne ismi ne de şekli vardır, Brahman liyakatin ve kabahatin, zamanın, mekânın ve duyularla deneyimlenen nesnelerin ötesindedir. Böyledir Brahman ve "sen O'sun". Bilincinizin içinde bu hakikat üzerine meditasyon yapın.

Brahman yücedir ve ifade gücünün ötesindedir ama yine de saf aydınlanışın gözüyle idrak edilebilir. Saf, mutlak ve ebedi Gerçeklik –böyledir Brahman ve "sen O'sun".

Bilincinizin içinde bu hakikat üzerine meditasyon yapın.

Tek olsa da Brahman, çokluğun nedenidir. Başka bir neden yoktur. Ama yine de Brahman nedensellik yasasından bağımsızdır. Böyledir Brahman ve "sen O'sun". Bilincinizin içinde bu hakikat üzerine meditasyon yapın.

Brahman'ın hakikati akıl bakımından anlaşılabilir. Ama (bunu böyle anlayanlarda bile) kişisel bağımsızlık isteğinin kökleri derinlere uzanır ve bu istek güçlüdür, zira bu, başlangıçsız zamandan beri vardır. Bu, "Ben eyleyenim, ben deneyimleyen kişiyim" fikrini yaratır. Bu fikir, koşullandırılmış varoluşa, doğuma ve ölüme bağlanmanın nedenidir. Bu bağdan, ancak sürekli Brahman'la birlik içinde yaşamak doğrultusunda samimi bir çabayla kurtulmak mümkündür. Bilgeler tarafından, bu fikrin ve kişisel farklılık arzusunun yok olması Özgürleşme olarak adlandırılır.

Kendimizi bedenimizle, duyularımızla ya da Atman olmayan herhangi başka bir şeyle özdeşleştirmemizin nedeni cehalettir. Kendini Atman'a adayarak bu cehaletin üstesinden gelen kişi bilge bir kişidir.

Bir kişi maddi dünyanın yolunu ya da tenin yolunu izlediğinde, ya da geleneğin yolunu takip ettiğinde (yani, dini törenlere ve kutsal kitaplarda yazılanlara bunlar doğası itibariyle kutsalmışçasına inandığında), Gerçekliğin bilgisi onda uyanamaz.

Bilge kişiler der ki bu üç yönlü yol, bu dünyanın hapishanesinden kurtulmaya çalışanların ayaklarını bağlayan demir bir zincir gibidir. Kendini bu zincirden kurtaran Kurtuluşu elde eder.

Shankara

Kadim Felsefe'nin Taocu ifadelerinde, tüm varoluşun aşkın ruhsal Nedeninin evrensel içkinliği konusunda,

Upanişadlar'ın, Gita'nın ve Shankara'nın yazılarındakinden daha az ikna edici olmayan bir vurgu vardır. Aşağıdaki metin, Taocu edebiyatın büyük klasiklerinden birinden, büyük bölümü MÖ 4. ya da 3. yüzyıl arasında yazıldığı düşünülen Chuang Tzu Kitabı'ndan alıntılanmıştır.

İlke'nin şunun mu yoksa bunun mu içinde olduğunu sorma; o, tüm varlıkların içindedir. Bu vesileyle ona, üstün, evrensel ve bütüncül sıfatlarını iliştiririz.... O, her şeyin sınırlı fakat Kendisinin sınırsız, sonsuz olmasını buyurmuştur. Tezahür söz konusu olduğunda, İlke, onun aşamalarının birbirini takip etmesine neden olur ama kendisi bu silsile değildir. O, nedenlerin ve sonuçların yaratıcısıdır, ama bu nedenler ve sonuçlar değildir. O, yoğunlaşmaların ve yitişlerin yaratıcısıdır (doğum ve ölüm, hal değişimleri) ama kendisi yoğunlaşmalar ve yitişler değildir. Her şey O'ndan ortaya çıkar ve O'nun etkisi altındadır. O, her şeyin içindedir ama varlıklarla özdeş değildir, zira ne ayrışmıştır ne de sınırlıdır.

Chuang Tzu

Taoculuktan, Uzak Doğu'da Taoculukla oldukça yakından ilişkilendirilen ve onunla alışverişi sonunda Zen adıyla bilinen şeye hayat veren Mahayana Budizmine geçelim. Aşağıdaki metnin alıntılandığı Lankavatara Sutra, Zen Budizminin kurucusunun, ilk müritlerine kesinlikle okumalarını önerdiği kutsal metindir.

Hakikati anlamadan beyhude çabalarla bir sonuca varanlar Vijnanaların (göreli bilginin çeşitli biçimlerinin) ormanında kaybolmuştur, bu kişiler, ego-özlerinin bakış açısını doğrulama çabasıyla oradan oraya koşarlar.

En derindeki bilincinizde idrak edilmiş kendilik, saflığında görünürleşir; bu, Tathagata-garbha'dır (kelime an-

lamıyla Buddha-rahmi), neden-sonuç ilişkilerine teslim olmuşların diyarı değildir... Kendi doğasında saf ve sonlu-sonsuz kategorilerinden özgür olan Evrensel Akıl, hisseden varlıklar tarafından yanlış anlaşılan, kirletilmemiş Buddha-rahmidir.

Lankavatara Sutra

Tek bir Doğa, kusursuz her şeyi kaplayan, tüm doğaları dolaşır,
Tek bir Gerçek, bütünüyle kapsayıcı, tüm gerçeklikleri içinde barındırır.
Tek bir Ay, her nerede bir su birikintisi varsa, oradan yansır,
Ve suların içindeki tüm aylar bu tek Ay'ın içinde kucaklanır.
Tüm Buddha'ların Dharma-beden'i (Mutlak olan) benim varlığıma giriyor.
Ve benim varlığım onların varlığında birlik buluyor....
İçteki Işık övgünün ve günahın ötesindedir;
Tıpkı uzay gibi, onun sınırı yoktur,
Ama o burada bile vardır, bizim içimizde, sükûnetini ve gürlüğünü daima koruyarak.
Sadece onun peşine düştüğünüz zaman onu kaybedersiniz;
Onu yakalayamazsınız ama aynı şekilde, ondan kurtulamazsınız da,
Ve siz her iki şeyi de yapamazken, o kendi yolunu izler.
Siz sessiz kalırsınız ve o konuşur; siz konuşursunuz ve o dilsizleşir;
Yardımseverliğin büyük kapısı sonuna kadar açıktır, önünde hiçbir engel yoktur.

Ywig-chia Ta-shih

Budizm ve Hinduizm arasındaki öğretisel farkları tartışmaya ehil değilim ve bu tartışmanın yeri de burası değildir. Şu kadarını söylemekle yetinelim; Buddha, insan varlıklarının, doğaları gereği 'Atman-olmayan' niteliğinde

ısrar ederken, besbelli, insanların evrensel benliklerinden değil kişisel benliklerinden bahsediyordu. Bazı Pali kutsal yazıtlarında bahsi geçen Brahman tartışmacılar, Vedanta doktrininde sözü geçen Atman'ın ve Uluhiyetin özdeş olmasından ve ego ve Atman'ın özdeş olmamasından asla bu kadar çok bahsetmezler. Onların savundukları ve Gautama'nın reddettiği, bireysel ruhun mevcut doğası ve ebedi varlığıdır. "Zeki olmayan bir adam nasıl müziğin kaynağını sazın gövdesinde arıyorsa, aynı şekilde ruhun kaynağını da *skandha*'ların (kişisel zihin-bedeni oluşturan maddi ve psişik unsurlar) içinde arar." Buddha, pek çok diğer metafizik konu hakkında olduğu gibi, böyle tartışmaların, kendisinin kurduğu da dahil olmak üzere bir dergâhın üyelerinin ıslahına ya da ruhani ilerleyişine katkıda bulunmadığı düşüncesiyle, Atman'ın Brahman olan varlığı konusunda konuşmayı reddeder. Fakat tehlikeler barındırsa da, en ciddisi ve en soylusu olması nedeniyle insanı en çok sürükleyen uğraş haline gelebilecek olsa da, metafizik düşünceden kaçılamaz ve sonuçta metafizik düşünce gereklidir. Hinayacılar bile bunu keşfetmişlerdi ve geç dönem Mahayanacılar, dinlerinin pratiğiyle bağlantılı, görkemli ve etkileyici bir kozmolojik, etik ve psikolojik düşünce sistemi geliştireceklerdi. Bu sistem çok katı bir idealizmin esasları üzerine kurulmuştu ve Tanrı fikrinden vazgeçtiğini iddia etti. Fakat ahlâki ve ruhsal deneyim, felsefi teori için çok güçlüydü ve doğrudan deneyimin etkisi altında, Mahayana sutralarının yazarları, kendilerini, Tathagata'ların ve Boddhisattva'ların niçin gerçekte var olmayan varlıklara karşı sonsuz bir yardımseverlik gösterdiklerini açıklamak için tüm hünerlerini kullanırken buldular. Aynı zamanda öznel idealizmin çerçevesini, Evrensel Akla yer açmak adına genişletmişler; kişisel zekânın, arınarak

kendisini Evrensel Akıl ya da Buddha-rahmiyle özdeşleştirebileceği yönündeki doktrine dayanarak, ruhsuzluk fikrine nitelik kazandırmışlar; ve tanrısız kalmaya devam ederken, bu gerçekleştirilebilir Evrensel Akıl'ın ebedi Buddha'nın içsel bilinci olduğunu ve Buddha-zihnin, tüm hisseden canlıların özgürleşmesini arzulayan ve insanın nihai ereğine varmak için ciddi bir çaba gösterenlere ilahî lütuflarda bulunan "büyük şefkatli bir yürek"le ilişkili olduğunu iddia etmişlerdir. Başka bir deyişle, meşum kelime haznesine rağmen, Mahayana sutralarının en iyileri Kadim Felsefe'nin otantik bir ifadesini barındırır. Bu öyle bir ifadedir ki, bazı açılardan ("Dünyadaki Tanrı" bölümüne geldiğimizde göreceğimiz gibi) diğerlerinden daha eksiksizdir.

İslami düşünce Hindistan'da da İran'da olduğu gibi, Tanrı'nın içkin ve aşkın olduğu doktriniyle zenginleşti ve İslamî ibadete, ruhun, sayesinde tefekküre ya da Uluhiyetin birleştirici bilgisine hazırlandığı ahlâki bir disiplin ve "ruhsal egzersizler" eklendi. Şair-ermiş Kebir'in hem Müslümanlar hem de Hindular tarafından kendi dinlerinden biri olarak görülmesi dikkate değer bir tarihsel gerçektir. Amaçları çağları aşan kişilerin siyasetleri daima pasifisttir; savaşlar çıkartan ve zulmedenler, geçmişin ve geleceğin, ütopyacı düşlerin ve tepkisel belleğin putperestleridir.

> Her şeyde sadece Bir'i ara; seni yoldan çıkaran ikincidir.
>
> *Kebir*

Şeylerin doğası ve iyi ve kötünün kaynağı hakkındaki bu kavrayışın sadece ermişlere mahsus olmadığı, her insan tarafından belirsizce de olsa kabul edildiği, dilimizin yapısı tarafından da kanıtlamıştır. Zira dil, sıklıkla, Ric-

hard Trench'in uzun zaman önce işaret ettiği gibi, "bilgedir, sadece kaba olandan daha bilge değil ayrıca onu konuşan en bilgeden bile daha bilge. Bazen dil, içinde, bir zamanlar çok iyi bilinen ama artık unutulmuş hakikatleri saklar. Diğer durumlarda, açıkça farkına varılmış olmasa da, düşünürlerinin dehalarının, önseziyle dolu mutlu zamanlarında bir anlığına görünüp kayboluşunu yakaladıkları hakikatlerin çekirdeklerini içinde barındırır." Örneğin, Darmsteter'in işaret ettiği gibi, Hint-Avrupa dillerinde "iki"nin kök anlamının kötülüğü ifade etmesi ne kadar önemlidir. Yunanca "dys" ("dispepsi"deki gibi) ön eki ve Latince "dis" – ("dishonourable"*) ön ekleri, aynı kökten, "duo"dan türemiştir. Kökteş "bis" eki, modern Fransızca'daki "*bévue*" ("çam devirmek", kelime anlamıyla "çift-gören") gibi kelimelere alçaltıcı bir anlam kazandırır. Kebir'in ifade ettiği "yoldan çıkaran iki"nin izleri "dubious"**, "doubt"*** ve "Zweifel"**** gibi kelimelerde bulunabilir –zira şüphe etmek, çift-zihinli olmaktır. Bunyan'da Bay İkiyönebakar'la ve modern Amerikan argosunda "two-timer"larla***** karşılaşırız. Belli belirsiz ya da bilinçsiz bir şekilde bilge olan dilimiz, mistiklerin buluntularını onaylar ve ikiliğin –tesadüfen, eski düşmanımız "iki"nin bize kesin bir şekilde gözüktüğü sözcüktür bu– özündeki kötülüğü ilan eder.

Burada, siyasi düzeydeki birlik kültü, kişisel ve ruhsal seviyelerdeki gerçek birlik dininin putperestçe bir *ersatz*'ından****** başka bir şey değildir. Totaliter rejimler varlık-

---

* *İng.* Onursuz –*ç*n

** *İng.* Şüpheli –*ç*n

*** *İng.* Şüphe –*ç*n

**** *Alm.* Şüphe –*ç*n

***** *İng. Argo.* Karısını aldatan erkek –*ç*n

****** *Alm.* Aslının yerini tutan, yapay. –*ç*n

larını, devletin yeryüzündeki Tanrı olduğu; ilahî devletin ökçeleri altında birleşmenin kurtuluş ve bu kurtuluşa giden tüm yolların, içten içe kötü olsalar bile, doğru ve tereddütsüzce uygulanabilir olduğu bir siyasi monizm felsefesi yoluyla haklı çıkarırlar. Bu siyasi monizm, pratikte, küçük bir azınlık aşırı ayrıcalıklarla donatılırken kitlelerin baskı altına alınmasına, yurtta mutsuzluğa ve cihanda savaşa götürür. Fakat aşırı ayrıcalık ve iktidar, gurur, açgözlülük, kibir ve zulüm gibi günahlar için daimi ayartıcılardır. Baskı korku ve kıskançlığa yol açar; savaş nefret, sefalet ve ümitsizlik doğurur. Tüm böylesi negatif duygular ruhsal yaşam için ölümcüldür. Sadece kalpleri temiz ve ruhları Tanrı'nın ışığına aç olanlar Tanrı'nın birleştirici bilgisine sahip olabilirler. Bu yüzden, toplumlara, bu toplumları oluşturan bireylerin hazır olduklarından daha çok birlik dayatmak, bu bireylerin tanrısal İlkeyle ve birbirleriyle olan birliklerini anlamalarını psikolojik açıdan neredeyse imkânsız kılar.

Şimdi yazılarına döndüğümüz Hıristiyanlar ve Tasavvuf ehlinin ilgilendiği konu, öncelikle insan zihni ve onun tanrısal özüdür.

> Benim Ben'im Tanrı'dır ve Tanrımın Kendisinden başka bir Ben tanımam.
>
> *Cenovalı Azize Catherine*

> Ruh, Tanrı'ya benzemediği hususlarda, kendine de benzemez.
>
> *Aziz Bernard*

> Tanrı'dan Tanrı'ya gittim, her ikisi de benim içimdeki benden "Ey sen, bensin!" diye bağırana kadar.
>
> *Bayezıd-ı Bistami*

Bu sufi hakkında burada alıntılamaya değer iki anek-

dot vardır. Bayezıd-ı Bistami, kaç yaşında olduğunu sorduklarında, "Dört yaşımdayım," diye cevap verir. "Nasıl olabilir?" dediklerinde "Yetmiş yıl dünya Tanrı'yı bana görünmez kılmıştı, ama son dört yılda O'nu gördüm. Kişinin perdelenmiş olduğu dönem onun yaşamına ait değildir," der. Başka bir öyküde biri kapısını çalar ve "Bayezıd burada mı?" diye sorar. Bayezıd-ı Bistami "Burada Tanrı'dan başka kimse yok,?" diye cevap verir.

Ruhu Tanrı'yla tartmalıyız, zira onun Temeli ve Ruhun Temeli aynıdır ve birdir.

Eckhart

Ruh, Tanrı'yı; Tanrı da Ruh'u esas itibariyle çıplak doğası içinde barındırır.

Ruysbroeck

O, Tanrı'nın birliğine dalabileceği kadar dalsa da, asla dibe vurmaz. Zira yaratıcısının derinliklerine inme güçsüzlüğü, ruhun biricik özüne aittir. Ve burada artık daha fazla ruhtan bahsedemeyiz, zira o, doğasını, ilahî özün birliğinin içinde kaybetmiştir. Artık ona ruh değil, ölçülemez varlık adı verilir.

Eckhart

Bilen ve bilinen birdir. Basit insanlar sanki O orada kendileri de burada oturuyormuş gibi Tanrı'yı görebileceklerini düşünürler. Bu, böyle değildir. Tanrı ve Ben, bilgide birizdir.

Eckhart

"Ben yaşıyorum ama yaşayan ben değilim, yaşayan içimdeki Mesih." Belki de bu fiili geçişli olarak kullanmak

ve "Yaşıyorum, ama yaşayan ben değilim; çünkü içimdeki Söz (Logos) *beni yaşıyor*" demek daha isabetlidir. –Söz, fiilin sahibi olarak yaşıyor ve kendi rolünü oynuyor. Böylesi bir durumda, elbette, fiilin sahibi olan, rolden sonsuz derecede daha üstündür. Gerçek yaşam söz konusu olduğunda, Shakespeare karakterleri görmeyiz, karşımıza Addison'un Cato'sunu andıran kişiler ya da daha sıklıkla, grotesk Mösyö Perrichon'lar ve Charley'nin, kendini Sezar ya da Danimarka Prensi zanneden Teyze'leri çıkar. Ama daha merhametli bir rol dağılımı yoluyla, aşağılık, aptalca repliklerinin bir nevi tanrısal Garrick tarafından okunmasını ve doğaüstü yollardan dönüştürülmesini sağlamak, drama karakterlerinin her zaman gücü dahilindedir.

> Ey Tanrım, nasıl olur da bu zavallı yaşlı dünyada Sen çok yücesindir ama kimse Seni bulamaz. Sen o kadar gür bir sesle çağırırsın ama kimse Seni duymaz, Sen o kadar yakınsındır ama kimse Seni hissetmez, Sen Kendini herkese vermişsindir ama kimse Senin ismini bilmez. İnsanlar Senden kaçar ve Seni bulamadıklarını söylerler, arkalarını dönerler ve Seni göremediklerini söylerler; kulaklarını tıkarlar ve Seni duyamadıklarını söylerler.
>
> *Hans Denk*

14. ve 15. yüzyılın Katolik mistikleriyle 17. yüzyılın Quaker'ları arasında, söz konusu din olduğunda, mezhepler arası savaşlar ve zulümlerin korkunç kıldığı, geniş bir zaman aralığı vardır. Fakat bu zaman aralığı, Rufus Jones'un yaşamlarına adadığı, İngilizce'de yazılmış tek eserde "Manevi Reformcular" olarak adlandırdığı kişiler silsilesi tarafından kapatılmıştır. Denk, Franck, Castellio, Weigel, Everard, Cambridge Platoncuları –cinayetlere ve çılgınlıklara rağmen bu havariler silsilesi sağlam kalmıştır. *Theologica*

Germanica'da dile getirilen hakikatler –Luther'in çok sevdiğini itiraf ettiği ve kariyerine bakarak yargıda bulunursak tuhaf biçimde pek az şey öğrendiği kitap– İngiliz İç Savaşı boyunca ve Cromwell diktatörlüğü altında İngilizler tarafından bir kez daha telaffuz ediliyordu. Protestan Manevi Reformcular tarafından sürdürülen mistik gelenek, George Fox ilk büyük "açılış"ını yaptığı ve doğrudan deneyimle bilgiye ulaştığında, çağın dinsel atmosferinde bir bakıma yaygınlaşmıştı:

> Her İnsan, Mesih'in İlahi Işığıyla aydınlanmıştı, ve onun her insanın içinde parladığını gördüm; ve ona inananların Hüküm Günü'nden çıkarak Yaşamın Işığına geldiklerini gördüm, ve onun Çocukları olduklarını; ve ondan nefret ettiklerini ve ona inanmadıklarını, onun tarafından yargılandıklarını, Mesih'e iman etmiş olsalar da. Bunu gördüm Işığın saf Açılışlarında, herhangi bir İnsanın yardımı olmaksızın, o zamanlar ben de bunu Kutsal Kitap'ta nerede bulacağımı bilmiyordum, ama sonrasında Kutsal Kitap'ı araştırarak buldum.
>
> *Fox'un güncesinden*

Manevi Işık doktrini, ikinci kuşak Quaker'ların yazılarında daha berrak bir ifadeye kavuştu. William Penn "Bize Kutsal Kitaplardan daha yakın bir şey vardır, yani tüm Kutsal Kitapların içinden çıktığı kalpteki Söz'," diye yazar. Ve kısa bir zaman sonra, Robert Barclay, *tat tvam asi*'nin doğrudan deneyimini, elbette, gerçekleri ifade edebilmesi için önemli ölçüde genişletilmesi ve budanması gerekmiş bir Augustinus teolojisi çerçevesinde açıklamaya çalışır. İnsan, der Barclay, ünlü tezlerinde, düşmüş bir varlıktır, İlahi Işık'la birleşmedikçe iyilik yapmaya muktedir değildir. İlahi Işık, insan ruhunun içindeki Mesih'tir

ve günahın tohumu kadar evrenseldir. İçimizdeki manevi Işık, kâfir ya da Hıristiyan, tüm insanlara bahşedilmiştir, İsa'nın yaşamının dışarı yansıyan öyküsünü bilmeseler bile. Aklanma, Manevi Işık'a direnmeyen ve böylece içlerinde yeni bir yüceliğin doğmasına izin verenler içindir.

> İyiliğin ruha girmesine gerek yoktur, zira o halihazırda oradadır, sadece algılanmamıştır.
>
> *Theologia Germanica*

> Binlerce şey kendi tekliği içinde görüldüğünde, Kökene döner ve her zaman olduğumuz yerde kalırız.
>
> *Sen T'sen*

Kim olduğumuzu bilmediğimiz için, Göklerin Krallığı'nın içimizde olduğunun farkında olmadığımız için, son derece tipik biçimde genellikle saçma, ve çoğu zaman delice ve bazen de suçlu şekilde davranışlar sergileriz. Halihazırda içimizde olan, o zamana dek algılamadığımız iyiyi görerek, ebedi Temelimize dönerek ve her zaman bulunduğumuz fakat idrak etmediğimiz yerde kalarak kurtulur, özgürleşir ve aydınlanırız. Platon da, *Devlet*'te "bilgeliğin erdemi, her şeyden önce, hiç yer değiştirmeyen ilahî bir unsur içerir," derken aynı şeyden bahsetmektedir. Ve *Theaetetus*'ta da, spiritüel dini yaşayanlar tarafından çok sık ve ısrarla vurgulanan bir hususu, ancak Tanrı-gibi olmak yoluyla Tanrı'yı bilebileceğimizi dile getirir –ve Tanrı'ya benzemek, gerçekte kendimizi asli doğamızı teşkil eden, fakat esasen gönüllü cehaletimiz nedeniyle farkında olmamayı seçtiğimiz tanrısal unsurla özdeşleşmektir.

> İlahi olan vasıtasıyla Tanrı'yı, ışık yoluyla Işık'ı kavrayanlar, hakikat yolundadırlar.
>
> *Philo*

Philo, Profesör Goodenough'ın gösterdiği gibi, MÖ 200 ile MS 100 yılları arasında, Sürgün Yahudiler arasında yayılan Helenistik Gizem Dini'nin bir yorumcusuydu. Tevrat'ı Platonculuk, Yeni-Pisagorculuk ve Stoacılıktan türeyen bir metafizik sistem üzerinden yeniden yorumlayan Philo, Eski Ahit'in tümüyle fizikötesi ve neredeyse insan biçiminde bir kişiselliğe sahip tanrısını, Kadim Felsefe'nin içkin-aşkın Mutlak Zihin'ine dönüştürdü. Fakat, Philo'nun doktrinlerinin yaygınlaşmasının yanı sıra Hıristiyanlığın doğuşuna ve Kudüs Tapınağı'nın yıkılışına şahit olan o önemli yüzyılın ortodoks yazıcıları ve Farisîlerinden, ve hatta Yasa'nın koruyucularından bile sık sık önemli ölçüde mistik ifadeler duyuyoruz. Alçakgönüllülük, Tanrı ve insan sevgisine dair öğretileri, İncil'deki bazı vaazların kaba, erken dönemde yazılmış bir türevine benzeyen büyük rabbi Hillel, Tapınak'ta bir meclise karşı şu sözleri sarf etmiştir: "Eğer buradaysam," (bu, peygamberinin ağzından konuşan Yehova'dır) "herkes buradadır. Eğer burada değilsem, kimse burada değildir."

Maşuk her şeydeki her şeydir; âşık sadece O'nu gizler; Maşuk yaşayan her şeydir; âşık ölmüştür.

Mevlana Celaleddin Rumi

Canın içinde, zaman ve tenin dokunmadığı, Ruh'tan fışkıran, Ruh'ta ikamet eden, kendisi tümüyle ruhani, bir Ruh vardır. Daima taze, kendi gerçek Kendiliğinin tüm coşkusu ve mutluluğu içinde daima çiçek açan Tanrı, bu ilkenin içindedir. Bu ilkeye ruhun Tapmağı demiştim, bazen de bir ruhsal Işık, şimdi o bir Kıvılcımdır diyorum. Ama şimdi onun, her şeyden, yeryüzünün üzerindeki göklerden daha yüce olduğunu söylüyorum. Bu yüzden şimdi onu daha soylu bir şekilde adlandıracağım.... O tüm isimlerden arı-

dır ve tüm şekillerden bağımsızdır. O tektir ve yalındır, Tanrı'nın tek ve yalın olduğu gibi ve hiçbir insan herhangi bir şekilde onu göremez.

Eckhart

Kadim Felsefe'nin bazı doktrinlerinin ham ifadeleri, dünyadaki uygarlaşmamış, sözde ilkel denilen toplumların düşünce sistemlerinde bulunabilir. Maoriler arasında, örneğin, her insanın dört unsurdan oluştuğu kabul edilmektedir –*toiora* denilen bir tanrısal ebedi ilke; ölümde yok olan bir ego; ölümden sonra hayatta kalan bir hayalet-gölge, ya da ruh; ve son olarak bir beden. Oglala yerlileri arasında tanrısal unsura *sican* adı verilir ve bu, dünyanın ilahî ilkesiyle, *ton* ile özdeş kabul edilir. Benliği tamamlayan diğer unsurlar *nagi*, ya da kişilik, *niya*, ya da hayati ruhtur. Ölümden sonra *sican* her şeyin ilahî Temel'iyle yeniden bütünleşir; *nagi*, psişik görüngülerin hayaletler dünyasında hayatta kalır ve *niya* maddi evrende kaybolur.

20. yüzyılda herhangi bir "ilkel" topluluğun daha yüksek bir kültürden etkilenmiş ya da ondan kavramlar ödünç almış olabileceği olasılığını göz ardı edemeyiz. Sonuç olarak, bugünden geçmişi yargılama hakkımız yoktur. Zira pek çok çağdaş vahşi halk, tektanrıcı ezoterik bir düşünce sistemine sahiptir ve bu tektanrıcılık, bazen "Sen O'sun" deyişiyle tanımlanabilecek bir tektanrıcılıktır. Bu açıdan, düşüncesizce, neolitik ya da paleolitik insanların da benzer inançlar taşıdıkları çıkarımını yapmaya hakkımız yoktur.

Kendi fizyolojimiz ve psikolojimiz hakkında bildiklerimizden çıkaracağımız sonuçlar daha meşru ve esasen daha makuldür. Biliyoruz ki insan zihni, embesillikten Kuantum Teorisi'ne, *Kavgam*'dan ve sadizmden Philip Neri'nin kutsallığına, metafizikten bulmacalara, iktidar

siyasetinden *Missa Solemnis*'e pek çok farklı şey üretmeye muktedir olduğunu kanıtlamıştır. Dahası, insan zihninin bir şekilde insan beyniyle ilişkili olduğunu ve binlerce yıl boyunca insan beyninin büyüklüğünde ve adaptasyonunda hiçbir kaydadeğer değişim olmadığını düşünmemiz için de pek çok neden vardır. Sonuç olarak, insan zihninin uzak geçmişte, bugün olduğu kadar çok ve çeşitli etkinliğe muktedir olduğu çıkarımını yapmak makul gözükmektedir.

Ne var ki, bugün bazı zihinler tarafından üstlenilen pek çok etkinliğin, uzak geçmişte, herhangi bir zihin tarafından üstlenilmediği kesindir. Bunun pek çok açık nedeni vardır. Bazı düşünceler, uygun bir dil ve uygun bir sınıflandırma sistemi çerçevesinde olmaksızın düşünülemez niteliktedir. Bu gerekli araçların var olmadığı yerde, söz konusu düşünceler ifade edilemez ve hatta tasavvur edilemez. Hepsi bu da değildir: Belli düşünme biçimlerinin araçlarının geliştirilmesi her zaman teşvik edilmemiştir. Tarihin ve tarih öncesinin uzun dönemleri boyunca erkeklerin ve kadınların, torunlarının çok ilgi çekici bulacağı sorunlara, bunu yapmaya son derece muktedir oldukları halde, dikkatlerini vermek istemedikleri görülebilir. Örneğin, 13. ve 20. yüzyıllar arasında, insan zihninin, söz gelimi karşılaştırılamaz derecede daha geniş bir jeolojik zaman dilimi dahilinde at toynağının fiziksel yapısının geçirdiği evrimsel değişimle karşılaştırılabilir herhangi bir evrimsel değişimden geçtiğine inanmamız için bir neden yoktur. Olup biten şey, insanların dikkatlerini gerçekliğin bazı yönlerinden diğer bazı yönlerine vermiş olmalarıdır. Sonuç, pek çok diğer şeyle birlikte, doğa bilimlerinin gelişimi olmuştur. Algılarımız ve kavrayışımız, büyük ölçüde, irademiz tarafından yönlendirilir. Şu ya da bu nedenden ötürü, görmek ve anlamak istediğimiz şeylerden haberda-

rızdır ve bunları düşünürüz. Ortada bir irade oldukça, daima bir entellektüel yol da vardır. İnsan zihninin kapasitesi tanımlanamayacak derecede uçsuz bucaksızdır. Yapmak istediğimiz şey, ister Tanrı'nın birleştirici bilgisine ulaşmak olsun ister kendiliğinden çalışan alev makineleri yapmak, arzumuz yeterli ölçüde yoğun ve daimi oldukça, bunları yapmaya muktediriz. Modern insanın dikkatini vermeyi seçtiği şeylerin pek çoğunun ataları tarafından görmezden gelinmiş olduğu açıktır. Sonuç olarak, bu şeyler hakkında berrak ve verimli bir şekilde düşünmeyi sağlayacak araçlar icat edilmemiş halde kalmıştır ve bahsettiğimiz süreç sadece tarihöncesini değil, modern zamanların başlangıcına kadarki dönemi de kapsamaktadır.

Uygun bir kelime haznesinin ve yeterli bir referans çerçevesinin eksikliği ve bu lüzumlu araçları icat etmek için gerekli, güçlü ve daimi bir arzunun yokluğu: İnsan zihninin neredeyse sınırsız potansiyellerinden pek çoğunun uzun süre boyunca gerçekleşmemiş kalmasının nedenlerinden iki tanesidir bunlar. Kendi düzeyinde ikna edici bir diğer neden de şudur: Dünyada en özgün ve en verimli düşünce çabalarının büyük bölümü, beden yapısı zayıf ve zihniyeti hiç de pratik olmayan insanlar tarafından üstlenilmektedir. Bu böyle olduğu için ve saf düşüncenin değeri, analitik olsun bütünleyici olsun, her yerde hemen hemen aynı açıklıkla kabul edildiği için, dünyadaki her uygar toplum, düşünürleri, toplumsal yaşamın sıradan gerilimlerinden ve streslerinden bir nebze korumak üzere gerekli koşulları yerine getirmiştir ve hâlâ da getirmektedir. Zaviye, manastır, kolej, akademi ve araştırma laboratuvarı; dilencinin kâsesi, bağışlar, hamilik ve vergi verenlerin paralarından kesilen miktarlar –bu nadide kişiyi, din, felsefe, sanat ya da bilim sahasındaki mütefekkiri

korumak için, hayatını eyleme adamış insanlar tarafından kullanılagelmiş başlıca gereçler bunlardır. Pek çok ilkel toplulukta şartlar zorludur ve artı değer yoktur. Doğuştan mütefekkir, böyle durumlarda, bir koruma olmaksızın varoluş mücadelesiyle ve toplumsal baskıyla yüzleşmek zorundadır. Sonuç, pek çok örnekte, ya mütefekkirin erken ölümü ya da ümitsiz bir hayatta kalma meşguliyeti dolayısıyla dikkatini başka bir şeye verebilecek kadar zaman bulamayışı olur. Bu gibi durumlarda, topluma hakim olan felsefe, dayanıklı, dışa dönük eylem adamının felsefesidir.

Tüm bunlar, Kadim Felsefe'nin kadimliği sorununu –loş ve salt dolaylı bir açıdan da olsa– biraz olsun aydınlatmaktadır. Hindistan'da kutsal yazıtlar, sadece tarihin belirli bir anında açığa vurulmuş vahiyler olarak değil, aynı zamanda insanla ya da bir bedene sahip olsun olmasın, akıl sahibi diğer herhangi türden varlıklarla yaşıt olduğu ölçüde sonsuzdan başlayıp sonsuza kadar var olan, ebedi gerçekler olarak görülmektedir. Benzer bir fikir, dinin temel hakikatlerinin sonsuz ve yok edilemez olduğunu düşünen Aristoteles tarafından ifade edilmiştir. Yükselişler ve düşüşler, ilerleme ya da gerileme dönemleri (kelime anlamıyla "çevre yolları" ya da döngüler) olmuştur; ama tanrısallığına iştirak eden bir evrenin İlk Hareket Ettiricisi olarak Tanrı olgusu daima kabul edilegelmiştir. Tarihöncesi insan hakkında bildiklerimizin (ki bu bildiklerimiz bir avuç yontulmuş taş, bazı resimler, çizimler ve heykellerden daha fazlası değildir) ve diğer, daha iyi belgelenmiş bilgi alanlarından yapabileceğimiz meşru çıkarımların ışığında, bu geleneksel doktrinler hakkında ne düşünebiliriz? Benim kendi görüşüm, bunların doğru olabileceğidir. Kayıtlı tarih boyunca, hem analitik hem de bütünleyici düşünce alanlarında doğuştan mütefekkirlerin giderek ar-

tan bir sayıda ve daha sık bir biçimde ortaya çıktıklarını biliyoruz. Bu yüzden, mütefekkirlerin yazılı tarih döneminden önce de var olduklarını düşünmek için her türlü nedenimiz var. Bu insanların pek çoğunun genç ölmüş ya da yeteneklerini kullanmaya muktedir olamamış oldukları kesindir. Fakat aralarından bazıları hayatta kalmış olmalıdır. Bu bağlamda, pek çok çağdaş ilkel toplum içinde, iki tür düşünce örüntüsünün bulunmuş olması son derece anlamlıdır –felsefeden haberi olmayan çoğunluk için kullanılan bir egzoterik model ve yeni başlamış azınlık için kullanılan (çoğunlukla tektanrıcı, sadece güce değil aynı zamanda iyilik ve bilgeliğe de sahip bir Tanrı'ya inanılan) ezoterik model. Tarihöncesi insanın yaşadığı şartların, günümüz ilkel toplumlarının yaşadığı şartlardan daha zor olduğunu düşünmemiz için hiçbir neden yoktur. Fakat, mensuplarının çoğunluğu, eylem adamlarına doğal gelen bir nevi çoktanrıcı felsefeyi kabul etmiş olan çağdaş vahşi toplulukların doğuştan düşünürlerine bu tip bir ezoterik tektanrıcılığın doğal gelmesi mümkünse, tarihöncesi toplumlarda da benzer bir ezoterik doktrin geçerli olmuş olabilir. Doğrudur, çağdaş ezoterik doktrinler, yüksek kültürlerden devşirilmiş olabilirler. Fakat şu önemli bir gerçektir ki, durum bu olsa bile, bu doktrinler ilkel toplulukların bazı üyeleri için anlamlı olmuştur ve özenle korunacak kadar kıymetli görülmüştür. Pek çok düşüncenin, uygun bir kelime haznesi ve referans çerçevesinden ayrı olarak düşünülemez olduğunu gördük. Fakat Kadim Felsefe'nin temel fikirleri çok basit bir kelime dağarcığıyla da ifade edilebilir; fikirlerin ifade ettikleri deneyimlere, aracı olmadan ve herhangi bir kelime dağarcığının dışında sahip olunabilir ve gerçekte böyle sahip olunmalıdır da. Tuhaf ve tecellilerin, söz konusu deneyimlerin derinden ve dai-

mi bir şekilde etkilediği, son derece küçük çocuklara nasip olduğu görülmüştür. Günümüzde kelime dağarcıkları çok da geniş olmayan insanların başına gelenlerin, uzak antik çağlarda gerçekleşmediğini varsaymak için yeterli delilimiz yoktur. Modern dünyada (Vaughan, Traherne, Wordsworth ve diğer düşünürlerin bize anlatmış olduğu gibi), çocuk, şeylerin tekil Temelinin doğrudan farkındalığından uzaklaşmaya meyillidir; zira analitik düşünce alışkanlığı, ister "psişik" ister ruhsal bir seviyede olsun, bütünleştirici düşüncenin sezgileri için hayati önem taşır. Psişik kaygılar, gerçek ruhsallığa büyük bir engel teşkil edebilir ve çoğunlukla eder de. Günümüz ilkel toplumlarında (ve tahminen uzak geçmişte de), psişik düşünce konusuna büyük bir ilgi ve bu konuda yetenekli çok sayıda insan mevcuttur. Fakat psişik deneyim yoluyla hakiki ruhsallığa az sayıda insan geçiş yapabilmiştir –çağdaş sanayileşmiş toplumlarda bile, yaygın maddi kaygıları bir kenara bırakıp yaygın analitik düşünce alışanlıkları üzerinden şeylerin ruhsal Temelinin dolaysız deneyimine giden bir yolu bulan insan sayısının az olması gibi.

O halde, Doğu'nun ve bizim klasik Antik Çağımızın tarihi geleneklerinin doğru olabileceğini düşünmemizin nedenleri, çok kısaca, bunlardır. Çağdaş etnologlardan en azından birinin Aristoteles ve Vedacılarla aynı fikirde olduğunu görmek ilginçtir. Dr. Paul Radin, *Primitive Man as Philosopher* (Filozof Olarak İlkel İnsan) kitabında, "Ortodoks etnoloji, Darwinci evrim teorisini toplumsal deneyimin gerçeklerine uyarlamak adına şevk dolu fakat eleştirelliği son derece eksik bir girişimden başka bir şey olmamıştır," diye yazar ve şunu ekler, "araştırmacılar, her şeyin bir tarihi olduğu kanısından kurtulmadıkça; nasıl özel bazı fizyolojik reaksiyonlar biyolojik bir varlık olan

insan için nihaiyse, bazı fikirlerin ve bazı kavramların da, toplumsal bir varlık olarak insan için nihai olduğu kabul edilmedikçe etnoloji alanında bir ilerleme kaydedilemeyecektir." Dr. Radin'e göre, bizim tektanrıcılığımız da bu nihai kavramlar arasındadır. Bu tektanrıcılık, çoğu zaman, dünyaya hükmeden tekil, karanlık ve esrarlı bir Güç'ün kabulünden daha fazla bir şey değildir. Fakat bazen bu, gerçekten etik ve ruhanî olabilir.

19. yüzyılda başlayan tarih ve Ütopyacılık çılgınlığı, bu akımın en zeki düşünürlerinin bile gözlerini ebediyetin zamansız gerçeklerine kapatmıştır. Bu nedenledir ki T.H. Green, mistik birlikten, görünürde delillerin işaret ettiği gibi, insanın insan olarak her zaman gerçekleştirme gücüne sahip olduğu bir durum olarak değil, sanki bir evrimsel süreçmiş gibi bahsetmiştir. "Kendi tarihine zamanın içinde sahip hayvansal bir organizma, yavaş yavaş, bu hayvansal organizmanın, bir vasıta haline geldiği süreçten başka tarihi olmayan, ebediyen eksiksiz bir bilincin vasıtası haline gelir." Fakat gerçekte, sahici bir tarihsel gelişim sadece çevresel bilgi açısından yaşanmıştır. Zamanın akışı, becerilerin ve bilgilerin büyük oranda birikimi olmaksızın, maddi dünyaya dair ancak kusurlu bilgiler edinilebilir. Fakat maddi dünyanın zeminini teşkil eden "ebediyen eksiksiz bilinç"in doğrudan farkındalığı, bazı insanlar tarafından, çocukluktan yaşlılığa kadar kendi kişisel gelişimlerinin neredeyse herhangi bir seviyesinde, ve insan ırkının tarihinin herhangi bir döneminde, kimi zaman hayata geçirilmiş bir olasılıktır.

Bölüm 2

TANRISAL İLKE'NİN DOĞASI

ÇIKIŞ noktamız ruhbilimsel "Sen O'sun" doktriniydi. Şimdi doğal olarak karşımıza çıkan soru, metafizik bir sorudur: Sen'in, benzer olduğunu keşfedebileceği "O" nedir?

Bu soruya, tam anlamıyla gelişmiş Kadim Felsefe, tüm zamanlarda ve mekânlarda, temel olarak aynı cevabı vermiştir. Tüm varoluşun tanrısal İlkesi, mantıksal düşünce çerçevesinde betimlenemez; o, (belli koşullarda) insanoğlu tarafından dolaysızca deneyimlenmeye ve gerçekleştirilmeye uygun bir manevi Mutlak'tır. Bu Mutlak, Hindu ve Hıristiyan mistik anlatımının şekli-olmayan-Tanrı'sıdır. İnsanın nihai ereği, insan varoluşunun nihai sebebi, tanrısal İlkenin birleştirici bilgisidir –sadece "kendilerine ölmeye" ve böylece, deyim yerindeyse Tanrı'ya yer açmaya hazır olanların ulaşabileceği bilgi. Kadın ve erkeklerden oluşan herhangi belirli bir kuşak içinde pek azı insan varoluşunun nihaî amacına ulaşacaktır; fakat birleştirici bilgiyi kazanma fırsatı, şu ya da bu şekilde, tüm hissedebilen varlıklar aslında Kim olduklarını idrak edene kadar durmaksızın sunulmaya devam edilecektir.

Tüm varoluşun Mutlak İlkesi, kişileşmiş bir özelliğe sahiptir. Brahman'ın etkinliği Isvara'dır, ve Isvara, ayrıca,

Hindu Üçlemesi'nde, ve daha dolaylı olarak Hint *panteon*'unun diğer tanrı ve meleklerinde tezahür eder. Benzer bir şekilde, Hıristiyan mistiklerine göre, betimlenemez, nitelik atfedilemez Uluhiyet, iyilik, bilgelik, merhamet ve sevgi gibi insani nitelikler atfetmenin mümkün olduğu, fakat bu niteliklere çok üstün bir seviyede sahip olan bir Kişilikler Üçlemesi'nde tezahür etmiştir.

Son olarak, kişisel Tanrı'yla aynı karakter özelliklerine sahip, fakat bunları belli bir zaman aralığında dünyaya gelmiş maddi bir bedene bağımlılığın kaçınılmaz olarak dayattığı kısıtlamalar altında sergileyen, Tanrı'nın bir insanda bedenlenmesi durumu vardır. Hıristiyanlara göre, *ex hypothesi*,* böylesi bir ilahi bedenlenme ancak bir defa gerçekleşebilir; Hintlilere göre birçok kez olabilir ve olmuştur da. Hıristiyanlık dünyasında olduğu kadar Doğu'da da, adanış yolunu izleyen mütefekkirler, tanrının bedenlenmesini, deneyimin sürekli tekrarlanan bir gerçeği olarak idrak eder ve onu, gerçekte de, dolaysızca böyle algılarlar. Mesih, Baba tarafından ruhun içinde tekrar tekrar dünyaya getirilmektedir ve Krisha'nın oyunu, ruhbilimin ve metafiziğin ebedi hakikatinin sözde-tarihi bir simgesidir –kişisel ruhun, Tanrı'yla ilişkisinde, her zaman dişil ve pasif olduğu hakikatinin.

Mahayana Budizmi, bu aynı metafizik doktrinleri, Buddha'nın "Üç Bedeni" çerçevesinde aktarmaktadır – aynı zamanda İlksel Buddha olarak da bilinen Dharmakaya ya da Zihin, ya da Boşluğun Açık Işığı; Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslam'ın kişisel Tanrısına ya da Isvara'ya tekabül eden Sambhogakaya; ve nihayet, İlahi Akıl'ın** yeryüzünde yaşayan, tarihsel bir Buddha olarak vücut bulduğu maddi beden Nirmanakaya.

---

* *Ex hypothesi* (Lat.) Hipoteze göre, varsayım doğrultusunda –*çn*

** İlahi Akıl: *Logos* yerine kullanılmıştır –*çn*

El-Hakk, Hakiki olan, Tasavvuf ehli arasında, göründüğü kadarıyla Allah'ın temelini teşkil eden Uluhiyet'in boşluğu, uçurumu olarak düşünülürken, Peygamber, tarihten kopartılıp İlahî Akıl'ın vücut bulması olarak görülmektedir.

Pater Noster'in başlangıcındaki çağrı sözcük sözcük tahlil edilerek, İlahi tabiatın bitmek tükenmek bilmeyen zenginliğine dair bir fikir edinilebilir –"Göklerdeki Babamız." Tanrı bize aittir –bilincimizin ve yaşamımızın bize ait olduğunu söyleyen cümlenin taşıdığı samimi anlamda. Fakat içkin olarak bize ait olduğu kadar, aşkın anlamda yarattıklarını seven ve bunun karşılığında yarattıklarının ona sevgi ve sadakat borçlu olduğu kişisel Baba'dır. "Göklerde *var olan*": Fiili tek başına düşündüğümüzde, içkin-aşkın kişisel Tanrı'nın aynı zamanda tüm varlığın özü ve ilkesi, içkin-aşkın Bir olduğunu görürüz. Ve nihayet Tanrı'nın varlığı "göklerde"dir; ve ilahi tabiat, Tanrı'nın içkin olduğu yaratıkların tabiatından başkadır ve onlarla kıyaslanamaz niteliktedir. Tanrı'nın birleştirici bilgisine ancak bir ölçüde Tanrı-gibi olduğumuzda ve onun yarattığı varlıklar olarak kendi krallığımızın yok olmasını sağlayıp Tanrı'nın krallığının var olmasına izin verdiğimizde ulaşabilmemizin sebebi budur.

Tanrı'ya, özelliklerinin herhangi biri temelinde ibadet edilebilir ve Tanrı, herhangi bir özelliğiyle tefekkür edilebilir. Fakat, Tanrı'nın özelliklerinin sadece bir tanesine geriye kalanların tümünü hariç tutarak ibadet etmekte ısrar etmek, ağır bir ruhsal tehlikeyle karşı karşıya kalmaktır. Bu yüzden, eğer Tanrı'ya, O'nun, münhasıran dünyanın kişisel, aşkın, mutlak güce sahip hükümdarı olduğu yönündeki peşin hükümlü fikirle yaklaşırsak, ritüeller, (bazen en korkunç türden) yatıştırıcı kurbanlar ve kurallara

riayetten oluşan bir dine bulaşma tehlikesini göze alırız. Bu kaçınılmaz olarak böyledir; zira Tanrı, uzaktan gizemli buyruklar veren, yanma yaklaşılmaz bir otoriteyse, bu tür bir din, kozmik duruma bütünüyle uyumludur. Ritüeller aracılığıyla kurallara uymak hakkında söylenebilecek en iyi şey, davranışı geliştirdiğidir. Ne var ki karakterin evrilmesinde çok az rol oynar ve kendi başına bilinci değişime uğratmakta hiç payı yoktur.

Aşkın, her şeye kadir Tanrı aynı zamanda sevecen bir Baba olarak düşünüldüğünde her şey çok daha fazlasıyla iyidir. Böylesi bir tanrıya yapılan samimi ibadet, davranışı olduğu kadar karakteri de değiştirir ve bilincin değişimine katkıda bulunur. Fakat bilincin eksiksiz dönüşümü yani "aydınlanma", "kurtuluş","ebedi kurtuluş", ancak Tanrı, Kadim Felsefe'nin, O'nun var olduğunu doğruladığı şey olarak görüldüğünde –aşkın olduğu kadar içkin, kişisel olduğu kadar kişisellik-üstü– ve dinî pratikler bu kavramsallaştırmaya uyarlandığında başlar.

Tanrı, münhasıran içkin olarak görüldüğünde, kurallar ve dışa dönük pratikler terk edilir ve Manevi Işık üzerine yoğunlaşma olur. Buradaki tehlikeler dingincilik* ve ahlâk karşıtlığı,** bilincin tam, eksiksiz ve ruhsal açıdan verimli bir dönüşümü için gerekli ön-koşul olan karakter dönüşümünün refakatinde olmadığından ötürü yararsız, hatta zararlı bir değişimdir.

Nihayet, Tanrı'yı, münhasıran **kişisellik-üstü** bir varlık olarak tasavvur etmek mümkündür. Pek çok kişiye göre bu kavrayış, onlara, inançlarıyla ilgili pratik herhangi bir

* Dingincilik (Quiteism): Mükemmelliğin temel şartları olarak entellektüel dinginli ve içsel pasifliği gören Hıristiyanlık düşüncesi. –*çn*

** Ahlâk karşıtlığı (Antinomianizm): İmanın kurtuluş için yeterli olduğunu ve ahlâkın gereksizliğini savunan inanç. Protestanlığa ait bazı uç hareketler için küçültücü bir itham olarak kullanılmıştır. –*çn*

şey yapmaları için yeterli bir sebep sağlayamayacak kadar "felsefî"dir. Bu yüzden, onlar için, bunun bir değeri yoktur.

Elbette, geriye kalanların tümünü dışarıda bırakarak Tanrı'nın bir özelliğine ibadet eden insanların yukarıda tasvir edilen farklı türden sıkıntılarla olarak karşılaşmak zorunda olduklarını düşünmek bir hata olur. Eğer halihazırdaki inançlarında çok inatçı değillerse, ibadet sürecinde başlarına gelenlere uysallıkla boyun eğiyorlarsa, hem içkin hem de aşkın, kişisel ve kişiselden daha fazlası olan Tanrı, onlara Kendini tam olarak ifşa edebilir. Yine de, ona ulaşacağımız doğru yol ve aradığımız şeyin doğası hakkında hatalı ya da yetersiz birtakım inançlarla engellenmemişsek, amacımıza ulaşmamızın bizim için daha kolay olacağı bir gerçektir.

> Tanrı kimdir? O, olandır; bundan daha iyi bir cevap düşünemiyorum. Tanrı olan ebediyete hiçbir şey daha uygun değildir. Eğer Tanrı'yı iyi olarak adlandırırsanız, ya da büyük, kutsal, bilge, ya da bu türden herhangi başka bir şey, o, yani Olan, bu sözcüklerin içinde olur.
>
> *Aziz Bernard*

> Tüm sözcüklerin amacı, bir nesnenin anlamını göstermektir. Sözcükler, duyuldukları zaman, duyanın bu anlamı anlamasını mümkün kılmalıdırlar, ve bu, dört kategoriye, madde, eylem, nitelik ve ilişkiye göre olmalıdır. Örneğin, *inek* ve *at*, madde kategorisine aittir. *Yemek yapıyor* ya da *dua ediyor*, eylem kategorisine aittir. *Beyaz* ve *siyah* nitelik kategorisine aittirler. *Parası olmak* ya da *ineklere sahip olmak* ilişki kategorisine aittir. Bu durumda, Brahman'ın ait olduğu bir madde sınıfı, ortak bir tür yoktur. Bu yüzden, alışıldık anlamında bir nesneler kategorisini simgeleyen

"var olmak" gibi sözcüklerle belirtilemez. Brahman, nitelik ifade eden sözcüklerle de ifade edilemez, zira niteliklerden bağımsızdır; eylem kategorisi de Brahman'ı ifade edemez çünkü o eylemsizdir – Kutsal Metinlere göre "hareketsizdir, parçalı ya da eylemde değildir." Aynı şekilde, ilişkiyle de ifade edilemez, zira "Onun bir eşi yoktur" ve herhangi bir şeyin değil kendi kendinin nesnesidir. Bu yüzden, sözcük ya da fikirle tanımlanamaz; Kutsal Metinlerin dediği gibi, O, "karşısında kelimelerin geri çekildiğidir."

Shankara

"Gökler ve Yeryüzü, İsimsiz'den çıkmıştır;
İsimlendirilmiş Olan, her biri kendi türünden binlerce yaratığı besleyen bir anneden başka bir şey değildir.
Gerçekten de, "Sadece kendini arzudan sonsuzca arındıran Gizli Özleri görebilir."
Kendini arzudan hiç arındırmamış olan sadece Sonuçları görebilir.

Lao Tzu

Ruha bu yaşamda geçici olarak bahşedilmiş en büyük lütuflardan biri, onun, Tanrı'yı ne olursa olsun idrak edemeyeceğini son derece açık bir şekilde anlamasının ve bunu oldukça derinden hissetmesinin sağlanmasıdır. Bu ruhlar, bir bakıma cennetteki azizler gibidirler, orada O'nu en kusursuzca bilenler, O'nun sonsuzca kavranamaz olduğunu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde görürler; daha az açık görüşe sahip olanlar, O'nun onların görüşlerini nasıl alabildiğine aştığını, diğerlerinin gördüğü kadar açıkça göremezler.

Aziz John (St. John of the Cross)

Uluhiyetten çıkıp çokluğa geri döndüğümde, o zaman her şey "Bir Tanrı var" (kişisel Yaratıcı) diye ikrar etti. Bu ar-

tık beni kutsanmış kılamaz, zira bu vesileyle kendimi bir yaratılmış olarak idrak ediyorum. Fakat bu 'kopmada' tüm yaratılmışlardan daha fazlayım; ne Tanrı'yım ne yaratılmış; olduğum ve şimdi ve sonsuza dek hep olacağım şeyim. Orada, beni tüm meleklerden yukarı taşıyan itici bir güç bahşedilir. Bu itici güçle o kadar zengin olurum ki bu 'kopuşta' Tanrı bana yetmez, o kadar ki O, sadece ilahî faaliyetlerindeki Tanrı'dır. Zira böylece Tanrı ve benim ortak olduğumuz şeyi görürüm. Orada ben olmuş olduğum şeyim. Orada ne artarım ne de azalırım. Zira orada her şeyi hareket ettiren kendisi hareket ettirilemeyenim. Burada, insan, ebediyen olduğu ve sonsuza dek olacağı şeyi yeniden kazanmıştır. Burada Tanrı, ruha alınmıştır.

Eckhart

Uluhiyet her şeyi Tanrı'ya bıraktı. Uluhiyet, adeta yokmuş gibi fakir, çıplak ve boştur; sahip değildir, irade göstermez, istemez, çalışmaz, kazanmaz. Tanrı'dır, içinde hazineye ve geline sahip olan, Uluhiyet adeta yokmuş gibi boştur.

Eckhart

Deneyimimizin ötesinde yatan şeye ait bir şeyi, deneyimimiz sınırları içinde var olan benzer örnekleri düşünerek anlayabiliriz. Dolayısıyla, dünyayla Tanrı ve Tanrı'yla Uluhiyet arasında süregelen ilişkiler, en azından bir ölçüde, vücutla (çevresiyle birlikte) psike, ve psikeyle ruh arasında geçerli olanları andırmaktadır. İkincisi hakkında bildiklerimiz ışığında –ve bilgimiz, maalesef çok değildir– ilki hakkında tamamı kifayetsiz olmayan kavramlar şekillendirmeye muktedir olabiliriz.

Zihin, vücudunu dört yoldan etkiler – bilinçaltı vasıtasıyla, Driesch'in entelekya adı altında kavramsallaştırdığı inanılmaz derecede ince fizyolojik zekâ yoluyla; bilinçli,

iradi eylemler yoluyla; yine bilinçaltı vasıtasıyla, duygusal durumların fiziksel organizma üzerindeki, tepki verilen organlarla ya da süreçlerle hiçbir ilgisi olmayan tepkisi yoluyla; ya bilinç ya da bilinçaltı yoluyla, belirli "normalüstü" tezahürlerde. Bedenin dışında, madde zihin tarafından iki yoldan etki altında bırakılabilir; öncelikle vücut vasıtasıyla ve ikinci olarak, yakın zamanda laboratuvar şartlarında incelenmiş ve "PK etkisi" olarak tarif edilmiş bir "normalüstü" süreç yoluyla. Benzer şekilde, zihin, diğer zihinlerle ya dolaylı bir şekilde, sahip olduğu vücudun konuşma ya da yazma gibi simgesel eylemler üstlenmesini isteyerek; ya da "normalüstü" bir şekilde, dolaysız zihin okuma, telepati, duyu ötesi algı yaklaşımı yoluyla ilişkiler kurabilir.

Şimdi gelin bu ilişkileri biraz daha yakından değerlendirelim. Bazı alanlarda fizyolojik zekâ kendi girişiminde çalışır, hiç durmayan soluk alıp verme ya da sözgelimi sindirim süreçlerini yönettiği zamanlar gibi. Diğer alanlarda zekâ bilinçli zihnin emrinde faaliyet gösterir, belirli bir eylemi başarıya ulaştırmak istediğimiz fakat arzu ettiğimiz amaç doğrultusunda kaslar, salgı bezleri, sinir sistemi ve damarlarla ilgili araçları harekete geçirmediğimiz ve geçiremediğimiz zamanki gibi. Görünürde çok basit bir eylem olan taklit, fizyolojik zekâ tarafından gerçekleştirilen başarıların olağanüstü tabiatını iyi bir şekilde örnekler. Bir papağan (bu örnekten yararlanırken, bir kuşun gagasını, dilini ve boğazını da anımsayalım), sözcükler telaffuz eden bir insanın dudaklarının, dişlerinin, damağının ve ses tellerinin ürettiği sesleri taklit ederken tam olarak gerçekleşen nedir?

Henüz tümüyle anlaşılmamış bir yoldan, bilinçli zihnin, hatırlanan ya da derhal algılanan belirli bir olayı taklit etme arzusuna cevap verirken, fizyolojik zekâ, gayretle-

rini, sonucun özgün hareketin hemen hemen kusursuz bir kopyası olmasını sağlayacak kadar üstün bir beceriyle koordine ettiği çok sayıda kası harekete geçirir. Salt bir papağanın değil, en yetenekli insanın kendine ait seviyede faaliyet gösteren bilinçli zihni de, benzer karmaşıklıkta bir sorun karşısında kendini tümüyle şaşkına dönmüş bulurdu.

Zihinlerimizin maddeyi etkilediği üçüncü yola bir örnek olarak, son derece alışılmış "sindirim bozukluğu" hadisesini zikredebiliriz. Bazı kişilerde dispepsi belirtileri, bilinçli zihin, korku, kıskançlık, öfke ya da nefret gibi negatif duygular tarafından bulandırıldığında ortaya çıkar. Bu duygular, dış çevredeki olaylara ya da insanlara yöneltilmiştir; fakat şu ya da bu yoldan, olumsuz bir şekilde fizyolojik zekâyı etkilerler ve bu bozulma, bu arada, "sindirim bozukluğu"yla sonuçlanır. Tüberküloz ve gastrik ülserden kalp hastalığına ve hatta diş çürüklerine kadar pek çok fiziksel hastalığın bilinçli zihnin hoş olmayan belli durumlarıyla yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Buna karşın, her doktor bilir ki, sakin ve neşeli bir hastanın iyileşmesi, sinirli ve depresif bir hastadan çok daha muhtemeldir.

Nihayet, imanla iyileştirme ve havaya yükselme gibi olaylara geldik – "normalüstü" bir şekilde tuhaf ama yine de tümüyle göz ardı edilmesi zor çok sayıda delille tasdik edilen olaylar. İmanın hastalıkları tam olarak nasıl iyileştirdiğini (ister Lourdes'da isterse bir hipnozcunun muayenehanesinde olsun) ya da Cupertinolu Aziz Joseph'in yerçekimi yasalarına nasıl karşı koyabildiğini bilmiyoruz. (Fakat hatırlayalım ki, zihinlerimizin ve bedenlerimizin gündelik etkinliklerin en olağanları dahilinde nasıl birbiriyle bağlantı kurduğu konusunda da daha az cahil

değiliz). Aynı şekilde Profesör Rhine'ın "PK Etkisi" adını verdiği sürecin *modus operandi*'si hakkında da bir fikir üretmeye muktedir değiliz. Yine de, atılan zarların, belirli bireylerin zihin durumları tarafından etkilenebildiği gerçeği, artık şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlanmış gözüküyor. Ve eğer PK etkisi laboratuvarda kanıtlanabiliyor ve istatistik yöntemlerle ölçülebiliyorsa, açıkça, zihnin madde üzerindeki, sadece bedenin içinde değil, dış dünyada da sahip olduğu dolaysız etkiye dair dağınık anekdotlardan oluşan delillerin özündeki inanılırlık bu suretle önemli ölçüde artmıştır. Aynı şey, duyu ötesi algı için de geçerlidir. Bu olgunun görünür örnekleri, günlük yaşamda sürekli ortaya çıkmaktadır. Fakat bilim, özel durumla, yalıtılmış örnekle başa çıkmak konusunda neredeyse güçsüzdür. Yöntembilimsel acemiliklerini bir hakikat kriteri seviyesine yükselten dogmatik bilim adamları, kendi sınırlı vukuflarının ötesindeki her şeyi sıklıkla gerçekdışı ve hatta imkânsız olarak damgalamışlardır. Fakat Duyu Dışı Algı deneyleri standartlaştırılmış şartlar altında tekrarlanabildiğinde, bu konu olasılıklar kanununun yargı alanına dahil olmakta ve (ne denli ihtiraslı bir muhalefetin karşısında!) bir nebze bilimsel saygınlık kazanmaktadır.

Zihnimiz hakkında, onun maddeyi etkileme kapasitesiyle ilgili, bildiğimiz en önemli şeyler, son derece kaba ve sınırlı bir şekilde, bunlardır. Kendimizle ilgili bu mütevazı bilgiden yola çıkarak, hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz ilahî amaç hakkında neler söylemeye yetkiliyiz?

Öncelikle, yaratılışla ilgili olarak, eğer insan zihni maddeyi salt içeriden değil, bedenin dışından bile etkileyebiliyorsa, o halde evrene içkin ya da ona aşkın ilahî bir zihnin, şekilsiz maddenin önceden mevcut olan bir kao-

suna biçimler vermeye ve hatta maddeyi ve şekilleri düşünerek meydana getirmeye muktedir olduğu varsayılabilir.

Bir kez yaratılmış ya da ilahî açıdan bilgilendirilmiş haliyle, evrenin daimi kılınması gerekir. Dünyanın sürekli yeniden yaratılması gerekliliği kendini belli eder, Descartes'a göre, "zamanın doğasını ya da şeylerin sürekliliğini düşündüğümüzde; zira bu iki şeyin parçalarının birbirine bağlı olması gerekmemektedir ve bunların bir arada var olmaları gerekliliği gibi bir kural kesinlikle yoktur, ve aynı şekilde, şu anki oluşumuzu bir sonraki andaki varoluşumuzun takip etmesinin de bir gereklilik olmadığı gerçeğinden hareketle, bir nedenin, yani bizi ilk anda meydana getiren bir nedenin adeta bir anlamda bizi sürekli yeniden yarattığı, yani bizi koruduğu kanısına varabiliriz." Burada, görünen odur ki, insanlarda ve onların daha aşağısındaki hayvanlarda bulunan, vücutlarının gerektiği gibi hareket etmelerini sağlama görevini durup dinlenmeksizin yerine getiren fizyolojik zekânın kozmik seviyede bir benzerine sahibizdir. Elbette, fizyolojik zekâ da şüphesiz sürekli yaratan genel ilahi Akıl'ın özel bir görünümü olarak düşünülebilir. Çince'de ifade edildiği şekliyle bu, yaşayan bedenlerin seviyesinde tezahür eden Tao'dur.

İnsanların bedenleri, zihinlerinin iyi ya da kötü durumlarından etkilenir. Benzer bir şekilde, şeylerin kalbindeki ilahî dinginliğin ve iyi niyetin varlığı, dünyanın hastalığının, kronik olsa da, ölümcül hale gelmemesinin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Ve eğer, psişik evrende, kötülük, egoizm ve isyan düşüncelerine saplanmış insan zekâsından başka ve ondan daha öte bilinçlerin olması sözkonusuysa, bu belki de, insan davranışının bazı taşkın ve ihtimal dışı kötülüğünü açıklayabilir.

Zihnimizin arzuladığı eylemler ya fizyolojik zekâmızın

ve vücudumuzun araçsallığı vasıtasıyla ya da çok istisnai ve çok sınırlı bir boyutta, PK etkisi cinsinden dolaysız normalötesi yollardan yerine getirilir. Benzer bir şekilde, İlahi Takdir'in istediği fiziksel durumlar, evreni devam ettiren sürekli yaratan Akıl tarafından düzenlenmiş olabilir –ve bu durumda İlahi Takdir, tümüyle doğal yollardan faaliyet gösteriyor gibi gözükecektir ya da, çok istisnai olarak, ilahî Akıl, evreni, adeta dışarıdan dolaysızca etkileyebilir– ve bu durumda da İlahi Takdir'in faaliyetleri ve inayetin lütufları, mucizevi gözükecektir. Benzer biçimde, ilahî Akıl, sonlu akıllarla, ya insanların ve şeylerin dünyasında, o anda erişilecek özel zihnin anlamlı bulacağı yollardan değişiklik yapmak yoluyla iletişim kurmayı seçebilir; ya da düşünce aktarımını andıran bir şey yoluyla doğrudan iletişim gerçekleşebilir.

Eckhart'ın ifadesiyle, dünyanın yaratıcısı ve daimi yeniden-yaratıcısı Tanrı, "olur ve yok olur". Diğer bir deyişle, O, en azından bir dereceye kadar, zamanın içindedir. Zamansal bir Tanrı, Eski Ahit'te geçen geleneksel İbrani tanrısının tabiatına sahip olabilir; ya da içinde bulunduğumuz yüzyılın belli felsefi teologları tarafından tanımlanan türden sınırlı bir tanrı olabilir; ya da bir başka seçenekte, O, Alpha noktasında manevi olmayan bir şekilde başlayıp, *aeon*'lar kuramsal bir Omega noktasına doğru birbirini izledikçe, kademeli olarak daha da ilahileşen, doğmakta olan bir Tanrı olabilir. (Hareketin niçin daha az ve daha kötüye doğru değil, daha çok ve daha iyiye doğru; aşağıdan ya da dalgalı bir seyirden ziyade yukarı doğru; daireler çizmekten ziyade ileri doğru olmak zorunda olduğunu kişi aslında bilmez). Münhasıran zamana bağlı bir tanrının –sadece varlığa gelmekte olan ve ebediyette sabitlenmemiş bir tanrının– insanın ruhundan ayrı birey-

sel zihin gibi, tümüyle zamanın insafına kalmamış olması için hiçbir neden yok gibi gözükmektedir. Oluşmakta olan bir Tanrı, aynı zamanda yok olmakta olan bir Tanrı'dır ve nihayetinde bu yok olma süreci galip gelebilir; böylece de son hali, ilk halinden kötü olabilir.)

Zamana bağlı çeşit çeşit ruhun köklendiği zemin, yalın, zamansız bir farkındalıktır. Kendimizi kalben saf ve ruhen Tanrı'ya muhtaç kılarak bu farkındalığı keşfedebilir ve onunla özdeşleşebiliriz. Ruhumuzda, sadece tanrısal İlkenin birleştirici bilgisine sahip değiliz, aynı zamanda bu bilginin kendisiyiz.

Benzer bir şekilde, zamandaki Tanrı da biçimlerden bağımsız Uluhiyetin ebedi şimdisinde temellenmiştir. Nesneler, yaşamlar ve zihinlerin varlıkları Uluhiyetin içindedir; Tanrı yoluyla oluşlarına sahip olurlar – amacı ve sebebi İlkenin ebediyetine geri dönmek olan bir oluştur bu.

> Bu arada, sizden ebedi ve yok olmayan hakikat adına, ve tüm içtenliğimle rica ederim, düşünün; duyulmamış olanı anlayın. Tanrı ve Uluhiyet, gökyüzü ve yeryüzü kadar farklıdır. Gökyüzü, yeryüzünün binlerce mil üzerinde durur, Uluhiyet de böyle Tanrı'nın üzerindedir. Tanrı var olmaktadır ve yok olmaktadır. Bu vaazı kim anlarsa iyi dilekleriim onunla olsun. Ama burada kimse olmasaydı, bu vaazı sadaka kutusuna bile olsa vermem gerekirdi.
>
> *Eckhart*

Aziz Augustinus gibi Eckhart da bir yere kadar kendi edebi yeteneklerinin kurbanıydı. *Le style c'est l'homme.** Hiç şüphesiz. Fakat tam tersi de kısmen doğrudur. *L'homme, c'est le style.*** Belirli bir biçimde yazmak gibi bir yeteneğe

* (Fr.) Üslub-u beyan ayniyle insan. –*çn*

** (Fr.) İnsan, üsluptur. –*çn*

sahip olduğumuz için, kendimizi, bir şekilde, yazdığımız biçimin kendisine dönüşüyor buluruz. Kendimizi, bize özel belagatimizin suretinde kalıba dökeriz. Eckhart, Almanca nesrin mucitlerinden biriydi ve yeni keşfettiği kuvvetli ifade ustalığı, onu, uç bir konum almaya sevk etmişti – doktrinsel açıdan, kendi güçlü ve aşırı vurgulu cümlelerinin imgesi. Yukarıdaki gibi bir beyanat, kişiyi, Vedacıların, tüm şeylerin Mutlak İlkesi olarak değil, kişisel bir Tanrı olarak, Brahman'ın "aşağı düzey bilgisi" diye adlandırdıkları şeyden nefret etmiş olduğuna inanmaya itebilir. Gerçekte, Eckhart, Vedacılar gibi, aşağı düzey bilginin sahici bilgi olduğunu kabul eder ve kişisel bir Tanrı'ya kendini adamayı Uluhiyetin birleştirici bilgisine en iyi hazırlık olarak görür. Vedanta'nın, Mahayana Budizminin, Hıristiyan ve Tasavvuf gizemciliğinin nitelik atfedilemez Uluhiyetlerinin, kişisel Tanrı ve Tanrı'nın Bedenlenmesi tarafından sahip olunan tüm niteliklerin İlkesi olduğu da hatırlamamız gereken başka bir noktadır. "Tanrı iyi değildir, ben iyiyim," der Eckhart, kendine has şiddetli ve taşkın üslubuyla. Gerçekte kast ettiği, "ben sadece insanî açıdan iyiyim; Tanrı ise üst bir mükemmeliyetle iyidir; Uluhiyet *vardır*, ve onun 'varlığı' (Eckhart'ın Almancası'nda *istigkeit*) iyiyi, sevgiyi, bilgeliği ve geriye kalan her şeyin esasını ve ilkesini barındırır" demek istiyordu. Sonuç olarak, Uluhiyet, Kadim Felsefenin yorumcusuna göre hiçbir zaman akademik metafiziğin salt Mutlak'ı değildir ve daha kusursuz olan, kişisel Tanrı'dan ve onun insan suretinde bedenleşmesinden daha büyük bir hürmetle ibadet edilen bir şeydir – kendisine en yoğun adanışm hissedilmesi ve karşısında (eğer kişi, insanın nihai ereği olan o

bütünleştirici bilgiye ulaşacaksa), Kilise otoritesinin dayattığı herhangi bir disiplinden daha çetin ve daha sürekli bir disiplinin uygulanması mümkün olan bir Varlık.

> Mantığımıza göre, Tanrı ve Uluhiyet, eylem ve hareketsizlik arasında bir ayrım ve farklılaşma vardır. Kutsal Üçlü'nün verimli doğaları, her zaman yaşayan bir farklılaşma içinde faaliyette olmuştur. Ama Tanrı'nın saf Varlığı, onun tabiatına uygun olarak, Tanrı'nın ve tüm yaratılmış şeylerin ebedi bir hareketsizliğidir.
>
> *Ruysbroeck*

> (Mistik tarafından birlik halinde bilinen Gerçeklikte) artık Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan veya herhangi bir yaratıktan değil, Kutsal Üçlü'nün tözünün ta kendisi olan tek bir Varlık'tan bahsedebiliriz. Orada hepimiz, yaratılışımız karşısında biriz, zira bu bizim üst-nefsimizdir. Orada Uluhiyet, eylemsiz saf nefistedir.
>
> *Ruysbroeck*

> İmanın yüce ışığı o kadar saftır ki, onunla karşılaştırıldığında, diğer ışıklar saflığı bozan katışıklardan başka bir şey değildir; azizlerin, Kutsanmış Bakire'nin ve insan haliyle İsa Mesih'in görünümünün düşüncesi bile, Tanrı'nın Saflığı içindeki görünümüne giden yolda engeldir.
>
> *J.J. Olier*

Bu beyanın, burada olduğu gibi, Karşı-Reform hareketine dahil dindar bir Katolikten gelmesi bir şekilde şaşırtıcı görünebilir. Fakat Olier'nin (azizlere yakışır bir yaşam sürmüştür ve 17. yüzyılın en nüfuzlu din öğretmenlerinden biridir) burada, pek az insanın eriştiği bir bilinç durumundan bahsettiğini hatırlamalıyız. Varlığın daha sıradan

seviyelerinde olanlara, Olier, bilginin farklı biçimlerini önermektedir. Ona günah çıkartanlardan birine, örneğin, Aziz John ve saf mistik teolojinin diğer yorumcularının hatalarını düzeltmek üzrere Azize Gertrude'un, Tanrı'nın bedenlenmiş ve hatta fizyolojik yönlerini ele alan yazılarını okumaları salık verilmişti. Olier'ye göre, ki ruhu idare edenlerin pek çoğu da aynı fikirdedir, ister Katolik olsun ister Hintli, ilahî İlkenin sadece şahsi ve bedenlenmiş özelliklerini anlayabilecek durumda olan insanlara formu-olmayan-Tanrı'ya ibadet etmeyi salık vermek sadece çılgınlıktır. Bu son derece akıllıca bir tavırdır ve bu tavır doğrultusunda bir politika benimsemekte haklıyızdır – bunun benimsenmesinin, beraberinde belirli manevi tehlikeleri ve dezavantajları da getirebileceğini hiç tereddüt etmeksizin daima hatırladığımız sürece. Bu tehlike ve dezavantajların doğası, başka bir bölümde örneklenecek ve tartışılacaktır. Şimdilik Philo'nun bizi uyaran sözcüklerini alıntılamak yeterli olacaktır: "Tanrı'nın herhangi bir niteliğe sahip olduğunu ve Bir olmadığını düşünen, Tanrı'yı değil, kendini yaralar."

> Tanrı'yı, Tanrı-olmayan, Ruh-olmayan, kişi-olmayan, imge-olmayan, fakat Kendisi olarak, katışıksız, mutlak Bir, tüm ikilikten ayrı kılınmış, ve içinde ebediyen hiçlikten hiçliğe batmamız gereken olarak sevmelisin.
>
> *Eckhart*

Eckhart'ın, mutlak Bir, içinde hiçlikten hiçliğe batmamız gereken mutlak Tanrı-olmayan şekilde tarif ettiği şeye, Mahayana Budizminde Boşluğun Temiz Işığı adı verilmektedir. Aşağıda, Tibetli rahibin ölüm döşeğindeki bir kişiye söylediklerinin bir kısmı yer almaktadır.

Ey soylu doğmuş ruh, artık senin için Yol'u arama zamanı geldi. Nefes alış verişin kesilmek üzere. Geçmişte öğretmenin seni Saf Işık'la yüz yüze getirmişti; ve şimdi onu, *Bardo* (ölümden hemen sonraki, ruhun yargılandığı, ya da daha ziyade, yeryüzündeki yaşamı boyunca oluşmuş karaktere göre, nasıl bir yaşam-sonrasına sahip olacağını seçerek kendini yargıladığı "ara durum") halindeki Gerçekliğinde deneyimlemek üzeresin. Bu *Bardo* halinde her şey bulutsuz gökyüzü gibidir, ve çıplak, lekesiz Zekâ, çevresi ve merkezi olmayan yarı-şeffaf bir boşluğa karşı gibidir. O an geldiğinde kendini bil ve o halde kal. Ben de, şimdi, seni yüz yüze getireceğim.

Tibet'in Ölüler Kitabı

Daha geçmişe gittiğimizde en eski Upanişadlardan birinde Mutlak Bir'in bir *Tözlerüstü Hiç-Olan* olarak klasik tarifini buluruz.

Brahman'ın önemi *neti neti* (ne öyle ne böyle) ifade edilir; zira bundan ötede, öyle değil dediğinizde, daha ileri bir şey yoktur. Ama onun ismi, "gerçekliğin Gerçekliği"dir. Yani, duyular gerçektir ve Brahman onların Gerçekliğidir.

Brihad Aranyaka Upanişad

Diğer bir deyişle, gerçeğin bir hiyerarşisi vardır. Gündelik deneyimimizin çok yüzlü dünyası, kendi seviyesinde, sorgulanamaz olan göreceli bir gerçeklikle gerçektir; fakat bu göreceli gerçeklik, varlığına, mutlak Gerçekliğin içinde ve ondan dolayı sahiptir, ve ebedi tabiatının ölçülemez başkalığı dolayısıyla bu mutlak Gerçekliği tarif etmeyi umamayız, onu dolaysızca anlamamız mümkün olsa da.

Sıradaki alıntı, çok büyük bir tarihi öneme sahiptir, zira Orta Çağ'da Hıristiyanlık dünyası Yeni Platonculuk'la

ve bu sayede, çok dolaylı bir yoldan da olsa Hindistan'ın metafizik düşüncesi ve disipliniyle, esasen Dionysos adı altında yazan bu 5. yüzyıl yazarının "Mistik Teoloji" ve "İlahi İsimler" adlı eserleri sayesinde bağlantı kurmuştur. 9. yüzyılda Scotus Erigena iki kitabı Latince'ye çevirmiştir ve bu noktadan sonra bunların Batı'nın felsefi kuramları ve dini yaşamı üzerindeki etkisi geniş, derin ve hayırlı olmuştur. Kadim Felsefe'nin Hıristiyan yorumcularının, esas ilgi alanı ritüel, kurallar ve kilise organizasyonu olanlar tarafından tehdit edildikçe (ve her zaman tehdit ediliyorlardı) başvurdukları, Dionysos'un otoritesi olmuştur. Dionysos, bir hata sonucu Aziz Paul'ün dine döndürdüğü ilk Atinalıyla özdeşleştirildiği için, havarilik derecesinde bir otoriteye sahip görülüyordu ve dolayısıyla, Katoliklere göre, onun metinlerine yapılan atıflar, kitaplarının hiçbir şey ifade etmediği kişiler tarafından bile kolayca göz ardı edilemezdi. Delirtici egzantrikliklerine rağmen, Dionysos'un yolunu izleyenlere hoşgörü gösterilmeliydi. Ve bu insanların bir bölümü, ruhlarının meyve vermesi için özgür bırakılınca, o denli bariz bir kutsallık derecesine vardılar ki, İspanyol Engizisyonu'nun liderleri için bile, böylesine meyvelerin fışkırdığı ağacı kınamak imkânsız hale geldi.

> Tanrısal Hakikat'in yalın, mutlak ve değişmez gizemleri, kendini gizlilikte açığa vuran bu sessizliğin aşırı ışıltılı karanlığında gizlidir. Zira bu karanlık, en derin bilinmezlikten olsa da, parıltılı bir şekilde berraktır; ve dokunuşun ve görüşün ötesinde olsa da kör zihinlerimizi aşkın güzelliğin ihtişamıyla doldurmaktan fazlasını yapar... Bu yarı-şeffaf karanlıkta yaşamak ve, görmeyerek ve bilmeyerek, hem görü'nün hem de bilginin ötesinde olan O'nu –O'nu ne görüyor ne de biliyor olduğumuz gerçeğinin ta kendisi aracılığıyla– görmek için büyük bir özlem hissederiz. Zira bu,

gerçekten görmek ve bilmektir ve, her şeyi terk etmek yoluyla, her şeyin ötesinde ve üzerinde olan O'nu övmektir. Zira bu, taştan, gerçeğe benzeyen imgeler oyan insanların sanatından farklı değildir: Onun çevresinden, gizli formu berrak bir şekilde görmemizi engelleyen her şeyi kaldırmak; sadece eksilterek gizli güzelliği ortaya çıkarmak. Çünkü, inanıyorum ki, O'nu isnattan ziyade eksilterek övmek daha uygundur; zira evrenselden başlayarak, orta dereceliler üzerinden özellere doğru aşağıya inerken O'na nitelikler atfediyoruz. Fakat eksiltirken, özel sıfatlardan evrensellere doğru ona atfettiğimiz her şeyi geri alıyoruz ki bilinebilecek her şeyin içinde ve altında gizli olan bilinmezi açıkça bilebilelim. Ve varlığın ötesindeki, tümüyle doğal ışığın altında gizlenmiş karanlığa bakıyoruz.

Dionysos

Sağduyuya göründüğü kadarıyla dünya, birbirini izleyen ve muhtemelen nedensellikle birbirine bağlı, belirsiz sayıda bağımsız tekil nesneyi, yaşamı ve düşünceyi kapsayan ve hep birlikte muhtemelen sistemli bir kozmosu oluşturan sayısız olaydan meydana gelmektedir. İnsanların kullandığı diller, sağduyu evrenini tarif etmek, tartışmak ve yönetmek için geliştirilmiştir.

Ne zaman ki herhangi bir nedenle, dünyayı, sağduyunun algıladığı gibi değil de, devamlı ve aralıksız bir bütün olarak düşünmek isteriz, geleneksel sentaks ve kelime haznemizin oldukça yetersiz olduğunu görürüz. Matematikçiler bu yüzden, tam da bu amaç için, radikal bir şekilde yeni sembol-sistemleri geliştirmeye mecbur kalmışlardır. Ama tüm varoluşun tanrısal İlkesi sadece bir süreklilik değildir, o, aynı zamanda, zamanın dışındadır ve geleneksel dilin ve matematik dillerinin yeterli olduğu dünyalardan, sadece seviye değil, tür açısından da fark-

lıdır. Kadim Felsefe'nin tüm yorumlarında paradoksların sıklığının, sözel aşırılığın, hatta bazen dine saygısızlık gibi görünen ifadelerin yer almasının sebebi budur. Henüz hiç kimse, tanrısal İlke ve onun tezahürü olarak tahayyül edilen dünya hakkında, kendisi aracılığıyla tutarlı bir şekilde konuşabileceğimiz bir Ruhsal Matematik icat etmemiştir. Bu yüzden, şimdilik, bir deneyim düzenini, başka ve son derece farklı bir düzenin gerçekleriyle ilgili bir sembol-sistemi çerçevesinde açıklamaya mecbur edilenlerin dilbilimsel tuhaflıklarına hoşgörü göstermek durumundayız.

O halde, şimdiye kadar, Kadim Felsefe'nin tam olarak yeterli bir ifadesi söz konusu olduğunda, karşımızda nihayetinde çözümsüz olan, anlambilimsel bir sorun vardır. Bu gerçek, Kadim Felsefe'nin kesin ifadelerini okuyanların hepsinin sürekli aklında olmalıdır. Ancak bu yolla, belli belirsiz bile olsa neden bahsedildiğini anlayabiliriz. Örneğin, aşkın ve içkin tanrısal İlkenin şu negatif tanımlarını düşünelim. Eckhart'ınkiler gibi beyanlarda, Tanrı, hiçliğe denk olarak tanımlanmıştır. Ve belirli bir bakımdan, bu tanım doğrudur, zira Tanrı hiçbir şeydir. Scotus Erigena'nın kullandığı bir tümcede, Tanrı bir 'ne' değildir; O, bir O'dur. Diğer bir deyişle, tanrısal İlkeye, *orada* olarak işaret edilebilir, fakat o nitelik sahibi olarak tanımlanamaz. Bu, İlke ***hakkındaki*** mantıksal bilgimizin, tüm çıkarımsal bilgi gibi, aracısız bir tanışıklıktan bir ya da birçok kademe ötede bir şey olmakla kalmadığı, dilimizin ve standart düşünce modellerimizin doğası dolayısıyla, paradoksal bir bilgi de olduğu anlamına gelmektedir. İlke'*nin* doğrudan bilgisine birlik haricinde sahip olunamaz ve birlik de, ancak "sen"i "O"ndan ayıran bariyer olan, kendini önemseyen egonun yok edilmesiyle elde edilebilir.

Bölüm 3

KİŞİLİK, KUTSİYET VE TANRI'NIN BEDENLENMESİ

İngilizce'de, Latince kökenli sözcükler, entellektüel, ahlâki ve estetik bir "kalite"ye ait izler taşır – aynı kavramlara gönderme yapan Anglosakson kökenli sözcükler tarafından genellikle taşınmayan izlerdir bunlar. Örneğin, "maternal","anaç"la*, "Sarhoş da" "esrik"le aynı anlama gelir – ancak bu sözcükler arasında ne kadar ince ama önemli bir derece farkı vardır! Ve Shakespeare, komik bir karakter için bir isme ihtiyaç duyduğunda, Toby Belch ismini seçmiştir, Cavalier Tobias Eructation** değil.

"Personality" (Şahsiyet) kelimesi Latince'den gelmiştir ve bu kelimenin kök kısmı had safhada saygıdeğerdir. Tuhaf bir filolojik nedenden ötürü, "personality" kelimesinin Saksonca karşılığı hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Bu üzücü bir durumdur. Eğer kullanılıyor olsaydı –"eructation" yerine "belch"in kullanıldığı kadar güncel olarak kullanılıyor olsaydı– insanlar, bazı İngilizce konuşan filozofların, ahlâkçıların ve teologların yakın zaman-

* Anaç'ı karşılayan Saksonca kökenli kelime *motherly*'dir. –*çn*

** Belch, Eructation. İng. "geğirti". İlk kelime Saksonca, ikincisi Latince kökenlidir. –*çn*

larda yaptıkları gibi, ifade edilen şey konusunda, böylesi bir yaygara koparırlar mıydı? Şahsiyet, bu konuda daima temin edildiğimiz gibi, gerçekliğin tanışık olduğumuz en yüksek biçimidir. Fakat eğer "şahsiyet" (personality) yerine kullanılan kelime bunun Tötonik eşanlamlısı "selfness"* olmuş olsaydı, insanlar bu kabulde bulunmadan ya da bu kabulü onaylamadan önce hiç şüphesiz iki kez düşüneceklerdi. Zira "selfness", tam olarak aynı anlama geliyor olsa da, "şahsiyet"in taşıdığı gizli 'kalite' tonlamalarının hiçbirini taşımamaktadır. Bilakis, ilk anlamı bize, kırık bir çanın çıkarttığı ses gibi, adeta akortsuz gelmektedir. Zira Kadim Felsefe'nin tüm yorumcularının daima vurgulamış oldukları gibi, insanın bağımsız bir kendilik olma yönünde saplantılı bilinci ve ısrarı, Tanrı'nın birleştirici bilgisinin önündeki nihai ve en çetin engeldir. Bir kendilik olmak, onlara göre, ilk günahtır ve duyguda, iradede ve zihinde kendine ölmek, nihaî ve her şeyi kapsayan erdemdir. "Kendilik" sözcüğünün ilişkilendirildiği hoş olmayan imaları beraberinde getiren bu ifadelerin hatırasıdır. Şahsiyet ("personality") kelimesinin taşıdığı son derece güzel imalar, kısmen sözcüğün özünde ağırbaşlı Latince havasından, ama aynı zamanda ilahî Üçleme'nin "Kişilikleri" hakkında söylenmiş olanların hatıralarından kaynaklanmaktadır. Fakat Üçleme'nin kişiliklerinin her gün karşılaştığımız etten ve kandan insanlarla hiçbir ortak yanı yoktur – başka bir deyişle, özdeşleşmemiz gereken ve özdeşleşmeyi amaçladığımız fakat pek çoğumuzun bağımsız bir kendilik adına görmezden gelmeyi seçtiği şu içeride yaşayan Ruh haricinde hiçbir ortak yanı yoktur. Tanrı'yı-gölgeleyen ve maneviyat karşıtı olan bu kendiliğe, bir Ruh olan Tanrı'ya verilenle aynı ismin verilmiş olması,

* Kişilik, kendilik. –*çn*

en masum ifadeyle, talihsizliktir. Böylesi tüm hatalar gib
bu da muhtemelen belirsiz ve bilinçaltı bir yoldan, bilinçl
ve amaçlıdır. Kendiliğimizi severiz; ve bu sevgimizin hak
lı çıkarılmasını isteriz; bu yüzden onu, teologların Baba
Oğul ve Kutsal Ruh için kullandıkları isimle vaftiz ederiz

Şimdi bana kendi varlığının bu çıplak bilgisini ve hissini nasıl yok edebileceğini soruyorsun. Belki de o yok olmuş olsa, diğer tüm engellerin de yok olmuş olacağını düşünüyorsun; ve eğer böyle düşünüyorsan, doğru düşünüyorsun. Fakat buna cevap veririm ve sana derim ki; Tanrı tarafından serbestçe verilen eksiksiz ve özel bir inayet, ve aynı zamanda senin tarafında bu inayeti kabul etmek için eksiksiz ve uygun bir kabiliyet olmaksızın, varlığının çıplak bilgisi ve hissi hiçbir şekilde yok edilemez. Ve bu kabiliyet kuvvetli ve derin bir manevi kederden başka bir şey değildir. ... Her insan, kederin özüne sahiptir; ama kendisinin, bu kederin özü *olduğunu* bilerek ve hissederek yaşar. Bununla karşılaştırıldığında tüm kederler, içtenlikli olana, oyunmuş gibi gelir. Zira sadece ne olduğunu değil, olduğunu bilerek samimiyetle kederlenecektir. Ve bu kederi hiç hissetmemiş olan bunu hissetsin; zira o zamana kadar henüz kusursuz keder hissetmemiştir. Bu keder, çekildiği zaman, ruhu sadece günahtan değil aynı zamanda günah karşılığında hak ettiği acıdan da temizler; ve aynı zamanda ruhu, insanı kendi varlığının tüm bilgisinden ve hissinden kurtaran o coşkuyu kabul etmeye muktedir kılar.

Bu keder, eğer gerçekten idrak edilebilirse, yüce arzuyla doludur; böyle olmasaydı bir insan bu yaşamda ona katlanamaz ya da dayanamazdı. Eğer böyle olmasaydı, doğru faaliyetleri tarafından bir bakıma rahatlatılan bir ruh, varlığının bilgisi ve hissi dolayısıyla sahip olduğu o acıya katlanmaya muktedir olamazdı. Zira ruhunun saflığında Tanrısının doğru bir bilgisine ve hissine sahip olduğu kadar

sık bir şekilde, buna sahip olamayabileceğini de hissederdi – çünkü bilgisinin ve hissedişinin, ona kusursuzluğun doruğundaki Tanrı tarafından öğretildiği gibi, eğer Tanrı'nın kusursuz bir kulu olmak istiyorsa, daima nefret edilmesi, hor görülmesi ve terk edilmesi gereken kendiliğinin, kokuşmuş paçavralar tarafından sürekli olarak doldurulduğunu keşfederdi – ve bu yüzden çoğu kez kederi daha çok isterdi...

Her ruh, kusursuz bir iyilikte Tanrı'yla bir olacağı zamandan önce Tanrı'nın, manevi öğrencilerine inayeti ve onların mevkileri ve yaratılışları içinde, uygun bedensel ve ruhsal kabiliyetlerine göre öğretmeyi ihsan ettiği gibi bu kedere (şu ya da bu şekilde) kendi içinde sahip olmalı ve bunu hissetmelidir; – eğer Tanrı ihsan ederse burada olabileceği gibi.

The Cloud of Unknowing'

"Ruhun saflığında Tanrı'nın gerçek bilgisi" herhangi bir şekilde gerçekleşmeden önce bu kadar büyük bir arzuyla tövbe edilmesi ve böylesine eksiksizce ölünmesi gereken bu kendiliğin ya da şahsiyetin "kokuşmuş paçavralarının" yapısı nedir? En yetersiz ve kaçamak hipotez, Hume'a aittir. "İnsanlar," der Hume, "tahayyül edilemez bir hızla birbirini izleyen ve daimi bir akış ve hareket halinde olan farklı algıların bir yığınından ya da toplamından başka bir şey değildir." Bu soruya, Anatta doktrini aracılığıyla, deneyimin akışının ve şahsiyetin daha kalıcı unsurlarını teşkil eden çeşitli psiko-fiziksel (Hume'un "yığınlar"ına yakından tekabül eden) *skandha*'ların gerisinde herhangi bir kalıcı ruhun varlığını reddeden Budistler tarafından verilen cevap da neredeyse aynıdır. Hume ve Budistler, eylem halindeki kendiliğin yeterli ölçüde gerçekçi bir tarifini verirler fakat bu yığınların nasıl ve niçin yığınlar haline

gelmiş olduğunu açıklamakta başarılı olamazlar. Bunların parçalarını oluşturan deneyim atomları kendi başlarına mı bir araya gelmiştir? Ve eğer böyleyse, niçin ya da hangi şekilde ve ne tür bir uzamsal-olmayan evrenin içinde? Bu sorulara *anatta* çerçevesinde akla yatkın bir cevap vermek öylesine zordur ki, akışın ötesinde ve yığınların içinde deneyimin kendisi aracılığıyla düzenlendiği ve karşılığında da bu düzenlenmiş deneyimi, özel ve özgün bir şahsiyet haline gelmek için kullanan bir tür daimi ruh olduğu yönündeki mefhum adına, bu doktrini terk etmeye zorlanırız. Bu, Budizmin ilişkisini kestiği Ortodoks Hinduizmin ve Aristoteles öncesinden günümüze hemen hemen tüm Avrupa kökenli düşüncelerin kabul ettiği çerçevedir. Fakat pek çok modern düşünür, insan doğasını birbiriyle etkileşen psike ve beden yapısı dikotomisi ya da belirli bedenlenmiş kendilikler içinde bu iki unsurun ayrılmaz bir bütünlüğü çerçevesinde betimleme yönünde bir girişimde bulunurken, Kadim Felsefe'nin tüm yorumcuları, şu ya da bu biçimde, insanın bir beden, bir psike ve bir ruhtan ibaret bir üçleme olduğu tasdikinde bulunurlar.

Kendilik ya da şahsiyet, ilk iki unsurun ürünüdür. Üçüncü unsur (Eckhart'ın tanımladığı şu *quidquid increatum et increabile**) tüm varlığın İlkesi olan ilahî Ruh'a benzer, hatta onun ta kendisidir. İnsanın nihai ereği, onun varlığının amacı, aşkın ve içkin Uluhiyeti sevmek, bilmek ve onunla bir olmaktır. Ve kendiliğin ruhani kendi-olmayanla özdeşleşmesi, ancak kendiliğe "ölmek" ve ruha yaşamakla gerçekleştirilebilir.

> Kişinin içinde kendilikten başka bir şey yoksa, kendini inkâra neyle başlanabilir?
>
> *William Law*

---

* *Quidquid increatum et increabile*, Lat. Yaratılmamış ve Yaratılamayacak. –çn .

İnsan nedir? Bir melek, bir hayvan, bir boşluk, bir dünya, Tanrı tarafından kuşatılmış, Tanrı'ya muhtaç, Tanrı'ya layık, eğer bunu isterse Tanrı'yla dolu bir hiç.

Bérulle

Bağımsız, yaratılmışa özgü yaşam, Tanrı'yla birlik içinde yaşamın tam aksine, sadece çeşitli arzular, açlıklar ve isteklerin yaşamıdır ve muhtemelen başka bir şey olamaz. Tanrı'nın Kendisi bir yaratığı kendi içinde, ya da kendine ait doğası içinde, bir boşluk halinden daha başka bir şey yapamaz. Doğal ve yaratılmışa özgü olan en yüksek yaşam bundan daha ileriye gidemez; ancak çıplak bir iyilik kapasitesi olabilir ve onun içinde ikamet eden ve onunla bir olan Tanrı'nın yaşamı vasıtasıyla olmaksızın muhtemelen iyi ve mutlu bir yaşam olamaz. Ve bu da, zaruri olarak, her iyi, mükemmel ve mutlu yaratığın içinde bir olması gereken çift katlı yaşamdır.

William Law

Kutsal Kitap insanlar hakkında, dışa dönük bir insan ve onunla birlikte içe dönük bir insan mevcut olduğunu söyler.

Ruha tâbi fakat tenle ilişkili ve onunla karılmış şeyler ve göz, kulak, dil, el gibi çok sayıda organın yardımcısı olan işlevler, dışa dönük insana aittir.

Kutsal Kitap tüm bunlardan yaşlı adam, dünyevî adam, dışa dönük adam, düşman, hizmetçi olarak söz eder.

Hepimizin içinde diğer insan vardır, içe dönük insan, Kutsal Kitap'ın yeni insan, semavi insan, genç insan, dost ve soylu olarak adlandırdığı.

Eckhart

Tanrı'nın tohumu içimizdedir. Zeki ve çalışkan bir çiftçi olursak, bu tohum yeşerecek ve Tanrı'ya kadar ulaşacaktır, ki bu tohum ona aittir; ve uygun bir şekilde, mey-

veleri Tanrı-doğasına sahip olacaktır. Armut tohumları armut ağaçları olur; fındık tohumları fındık ağaçları, Tanrı tohumları da Tanrı.

Eckhart

İrade bedelsizdir ve varlığımızı münhasıran kendiliğimiz ve onun, içimizde yaşayan Ruhtan ve aşkın Uluhiyetten bağımsız olarak düşündüğümüz çıkarlarıyla (ki bu durumda ya pasif olarak lanetlenmiş ya da aktif olarak şeytani olmuşuzdur) ya da münhasıran içimizdeki ve dışımızdaki tanrısallıkla (ki bu durumda aziz oluruz) ya da nihayet bir zaman için ya da bir bağlamda kendiliğimizle ve diğer zamanlarda ve diğer bağlamlarda manevi kendi-olmayanla özdeşleştirme özgürlüğümüz vardır (ki bu son durumda, tümüyle kaybolmayacak kadar tanrı-merkezli, aydınlanmayı ve tam bir kurtuluşu elde edemeyecek kadar ego-merkezli olan ortalama yurttaşlarızdır). İnsan arzusu Tanrı'nın birleştirici bilgisi haricinde asla tatmin edilemeyeceği ve zihin-beden çok çeşitli türde deneyim yaşayabileceği için, kendimizi neredeyse sonsuz sayıda olası nesneyle özdeşleştirmekte özgürüzdür – örneğin oburluğun zevkleriyle, ölçüsüzlükle ya da tensellikle; parayla, güçle ya da şöhretle; bir mal olarak ya da gerçekte kendi kendiliğimizin bir uzantısı ya da yansıması olarak görülen ailemizle; mallarımız ve taşınırlarımızla; hobilerimiz, koleksiyonlarımız, sanatsal ya da bilimsel yeteneklerimizle; sevdiğimiz bir bilgi dalıyla, büyüleyici "özel bir konu"yla; mesleklerimizle, desteklediğimiz siyasi partilerle, kiliselerimizle, acılarımız ve hastalıklarımızla; başarı ya da başarısızlık anılarımız, geleceğe dair korkularımız, umutlarımız, ya da planlarımızla; ve nihayet her şeyin varlığını içinde barındıran ve her şeyin saye-

sinde var olduğu ebedi Gerçeklikle. Ve elbette, kendimizi bu şeylerin birinden fazlasıyla, eşzamanlı olarak ya da sırayla özdeşleştirmekte de özgürüz. Bu gibi özelliklerin, karmaşık bir kişiliği oluşturan ve insana şaşırtıcı gelen, inanılmaz kombinasyonlarının sebebi de budur. Bu yüzden kişi en kurnaz siyasetçiyken aynı zamanda kendi laf kalabalığının kurbanı olabilir; brendi ve para için, George Meredith'in şiirleri, reşit olmayan kızlar ve annesi için, at yarışları, dedektif öyküleri ve ülkesinin iyiliği için eşit derecede büyük bir tutkuya sahip olabilir – ve tüm bunlara sinsi bir cehennem ateşi korkusu, Spinoza'ya karşı nefret ve Pazar günleri kiliseye gitmek konusunda lekesiz bir sicil de eklenebilir. Bir tür psiko-fiziksel bir tabiatla doğmuş bir insan kendini birtakım ilgi alanları ve tutkularla tanımlamaya yatkın olurken, başka bir tür mizaca sahip bir başkası çok farklı tanımlamalar yapmaya ayartılabilir. Fakat bu ayartmalara boyun eğilmesi gerekmez (eğer yaratılışa ait meyil güçlü bir şekilde belirginse bunlar da son derece güçlü olacaktır); insanlar bunlara direnebilirler ve direnirler de, kendilerini, özdeşleştirmelerinin çok kolay ve en doğal olduğu şeyle özdeşleştirmeyi reddedebilirler ve reddederler; kendi benliklerinden daha iyi ve çok farklı hale gelebilirler ve gelirler. Bu bağlamda "İnsanların Kriz Anında Nasıl Davrandıkları" üzerine yazılmış kısa makale (*Harper's Magazine*'in son sayılarından birinde yayınlanmıştır) çok önemlidir.

"İngiltere'deki Sekizinci Hava Birliği'nin çıkacağı beş göreve, tıbbi gözlemci olarak katılan genç bir psikiyatrist, normal şartlar altında şahsiyet bağlamında çok farklı olmalarına rağmen insanların büyük stres ve tehlike anında son derece birörnek davranışlar göstermeye yatkın olduğunu söylüyor. Psikiyatrist, B-17 uçağının ve müretteba-

tın, kurtuluşun imkânsız olduğunu düşündürtecek kadar ağır hasar aldığı bir misyona katılmıştı. Pilotların "yerdeki" kişiliklerini halihazırda incelemiş ve çok çeşitli insan tiplerini temsil ettiklerini bulgulamıştı. Kriz anındaki davranışları hakkında şunları rapor etmiştir:

'Tepkileri önemli ölçüde benzerdi. Şiddetli çarpışmalar ve bunlar sırasında patlak veren ciddi acil durumlar boyunca her biri telsizde sessiz, çok dikkatli ve eylemde kararlıydı. Arkadaki makineli tüfek, orta sağdaki makineli tüfek ve seyir subayı, her biri çatışmanın ilk zamanlarında ağır yaralandılar ama üçü de görevlerine etkin şekilde, ara vermeksizin devam ettiler. Acil durumların ağırlığı, pilot, mühendis ve döner kuledeki makineli tüfeğin omuzlarındaydı ve hepsi de hızlı, ustalıklı bir etkinlikle, gereksiz bir hareket olmaksızın görevlerini ifa ettiler. Çatışma boyunca ama özellikle de çatışmadan sonra alınacak kararların ağırlığı bilhassa pilotun üzerinde; bu kararların ikincil detaylarıysa, yardımcı pilot ve bombacının üzerindeydi. Dikkatle ve hızla alınan kararlar bir kez alındıktan sonra sorgulanmadı ve mükemmel sonuçlar verdi. Felaketin beklendiği bir zaman diliminde alternatif eylem planları anlaşılır bir şekilde ve tüm bir mürettebatın güvenliğinden başka hiçbir düşünce gözetilmeksizin oluşturuldu. Herkes o anda sessiz, kendi halinde neşeli ve her şeye hazırdı. Kimsede felç, panik, karışık düşünceler, hatalı ya da karışık yargılar veya bencillik yoktu.

"Davranışlarından hareketle, birinin değişken bir duygu durumuna sahip, diğerinin utangaç, sessiz ve içine kapanık bir adam olduğu muhtemelen anlaşılamazdı. Hepsi görünüşleri itibariyle sakin, düşüncede hassas ve eylemde süratli bir hale gelmişti.

"Böylesi bir davranış, korkunun ne olduğunu yakından bilen, böylece onun fizyolojik tabii sonuçlarını, bu sonuçlar tarafından dikkatleri dağıtılmaksızın kullanabi-

len; iyi eğitimli ve böylece eylemlerini berrak bir zihinle yönlendirebilen ve birleşmiş bir ekibin yapısındaki kişisel güvenden çok daha fazlasına sahip bir mürettebata özgüdür."

O halde, anlıyoruz ki, kriz geldiğinde bu genç adamlardan her biri, soyaçekiminin ve içinde büyümüş olduğu çevrenin ona sağladığı unsurlardan inşa etmiş olduğu kendine has kişiliğini unutmuş; biri kendini o anki ruh haliyle özdeşleştirme yönündeki normalde karşı konulamaz ayartmaya, diğeriyse kendini özel gündüz düşleriyle özdeşleştirme ayartmasına karşı koymuş, aynı şey geriye kalanlar için de geçerli olmuş; ve hepsi çarpıcı bir şekilde benzer ve tümüyle takdire şayan davranmıştır. Sanki kriz ve öncesinde aldıkları kriz eğitimi, onları birbirinden farklı kişiliklerinin zincirinden kurtarmış ve aynı daha yüksek düzeye çıkartmıştır.

Bazen kriz tek başına, hazırlayıcı bir eğitim olmaksızın, bir insanın alışageldiği kişi olmayı unutması ve bir süreliğine çok başka bir şey haline gelmesi için yeterlidir. Bu yüzden, en olmayacak insanlar bile, bir felaketin etkisi altında, geçici olarak kahramanlara, şehitlere, arkadaşlarının iyiliği için çaba gösteren diğerkâm emekçilere dönüşecektirler. Çok sık olarak, ölümün yakınlığı da benzer sonuçlar doğurur. Örneğin, Samuel Johnson neredeyse tüm yaşamı boyunca belirli bir şekilde, son hastalığı boyunca ise gayet farklı bir şekilde davranmıştır. Altı kuşak Boswellcilerin bu kadar çok keyif aldıkları, insanı büyüleyecek kadar karmaşık şahsiyet –okumuş hödük ve pisboğaz, iyi kalpli kabadayı, batıl inançlı entellektüel, öncesinde fetişist olan Hıristiyan, ölümden dehşete kapılan cesur adam– ölüm döşeğinde, basit, sade, sakin ve Tanrı'ya-odaklı hale gelmişti.

Paradoksal gözükse de, pek çok insan için, özverili bir şekilde davranmak, kriz anlarında, hayat rahatsız edilmemiş sükûneti içinde normal akışında devam ederken olduğundan çok daha kolaydır. Gidişat rahatken, kendi kıymetli kendiliğimizi bize unutturacak; zihinlerimizin dikkatini, kendimizi özdeşleştirmeyi seçmiş olduğumuz dikkat dağıtıcılardan başka yöne çekecek hiçbir şey yoktur (kendi nefsimizi körletme irademiz ve Tanrı bilgimiz dışında); dilediğimiz şekilde kendi şahsiyetimiz içinde yuvarlanmak için kusursuz bir özgürlüğe sahibizdir. Ve nasıl da yuvarlanırız! Bu nedenledir ki, manevi hayatın tüm üstatları küçük şeylerin öneminde bu denli güçlü bir şekilde ısrar ederler.

Tanrı, çağrılmadığımız şeyleri yapmak için duyduğumuz en coşkulu arzudan ziyade bize yapmamız için verilmiş en ufak şeyin inançla icra edilmesini emreder.

Aziz François de Sales

Dünyada en üstün kusursuzluğa, meçhul ve sıradan işleri sevgiyle yaparak, zorluk çekmeksizin ulaşamayacak kimse yoktur.

J. P. de Caussade

Bazı insanlar iyi amellerin değerini sadece doğal nitelikleri ya da zorluklarıyla ölçer, tercihlerini dikkat çekici ya da göz kamaştırıcı olandan yana kullanırlar. Böylesi insanlar Tanrı'nın esinleri olan Hıristiyan erdemlerinin, doğa cephesinden değil, inayet cephesinden görülmeleri gerektiğini unuturlar. İyi bir eylemin statüsü ve zorluğu teknik olarak rastlantısal değeri denen şeyi kesinlikle etkiler, fakat ama iyi bir amelin özündeki tüm değer, sadece sevgiden gelir.

Jean Pierre Camus

(Aziz François de Sales'dan aktarmaktadır)

Aziz, yaşamlarımızın her anının bir kriz anı olduğunu bilen kişidir; zira her anda son derece önemli bir seçim yapmaya çağrılırız – ölüme ve ruhsal karanlığa götüren yolla, ışığa ve yaşama doğru götüren yol arasında; münhasıran geçici çıkarlar ve ebedi düzen arasında; kendi şahsi irademiz ya da kişiliğimizin bir yansımasının iradesi ve Tanrı'nın isteği arasında seçim yapmaya. Kendini, yaşam biçiminin acil durumlarıyla başa çıkmaya uygun hale getirmek için, aziz, bir askerin yaptığı gibi zihnini ve bedenini uygun bir şekilde eğitmeyi üstlenir. Fakat askeri eğitimin hedefleri sınırlı ve çok basitken –kısacası, insanları cesur, soğukkanlı ve kişisel olarak bir sorunları olmayan başka insanları öldürme işinde işbirliği halinde etkin kılmaktır bu– ruhsal eğitimin hedefleri çok daha az ayrışmıştır. Burada, amaç, öncelikle, insanları, artık onlarla Gerçeklik arasında Tanrı'yı-gölgeleyen engeller olmayacağı için, kendilerinin ve diğer tüm varlıkların tanrısal İlkesinin sürekli farkındalığına varabilecekleri; ikinci olarak, bu amaca hizmet edecek şekilde, dünyevi yaşamın tüm, en sudan koşullarını bile, fesatlık, açgözlülük, ısrarcılık ya da gönüllü cehalet olmaksızın, fakat sürekli sevgi ve anlayışla karşılayabilecekleri bir hale getirmektir. Hedefleri sınırlı olmadığı ve Tanrı âşığı için her an bir kriz anı olduğundan, manevi eğitim askeri eğitimden karşılaştırılamaz ölçüde daha zor ve daha içe işleyen bir yapıdadır. Pek çok iyi asker, fakat pek az aziz vardır.

Kritik acil durumlarda, bu tür bir şeyle başa çıkmak için özel olarak eğitilmiş askerlerin, normalde varlıklarını özdeşleştirdikleri, doğuştan beraberlerinde getirdikleri ya da sonradan kazandıkları kendilerine özgü tutum ya da düşüncelerini unutmaya ve kendiliği aşarak, aynı, tek-

odaklı, kişiselden-daha-iyi biçimde davranmaya yatkın olduklarını gördük. Askerler için doğru olan, azizler için de doğrudur, fakat şu önemli farkla – ruhsal eğitimin amacı insanların hayatın *her* koşulunda kendiliklerini azaltmalarını sağlamaktır, fakat askeri eğitimin amacı, onların sadece çok özel durumlarda ve bazı belli insan sınıflarına karşı kendiliksiz olmalarını sağlamaktır. Bu başka türlü olamaz; zira olduğumuz, arzuladığımız ve yaptığımız her şey, son tahlilde, Şeylerin Doğası hakkındaki inancımıza dayanır. İktidar siyasetini akılcılaştıran ve savaşı ve askeri eğitimi haklı gösteren bir felsefe (siyasetçilerin ve savaş çıkartanların resmi dini her ne olursa olsun), kaçınılmaz neticeleri olarak *Herrenvolk** ya da "Kuralsız alt insanlar" gibi kavramlara sahip kural tanımazca gerçekdışı bir ulusal, ırksal ya da ideolojik putperestlik doktrinidir.

Azizlerin yaşam öyküleri, ruhsal eğitimin sadece savaşın özel koşullarında değil, tüm koşullarda ve tüm yaratılmışlara karşı kişiliğin aşkınlığına sebep olduğu gerçeğine açık bir şekilde tanıklık eder, böylece aziz "düşmanlarını sever" ya da eğer bir Budist ise, düşmanların varlığını bile kabullenmez ve tüm hissedebilen varlıklara, insan kadar insan-altı seviyedekilere de, aynı şefkat ve karşılık beklemeyen iyi niyetle muamele eder. Tanrı'nın birleştirici bilgisi üzerinden amacına ulaşanlar, yollarına en çeşitli başlangıç noktalarından başlamışlardır. Biri erkek, bir diğeri kadındır; biri doğuştan eylem insanı, diğeri doğuştan tefekkür ehlidir. Aralarında aynı mizacı ya da fiziksel yaratılışı miras almış iki kişi yoktur, ve hayatları son derece farklı maddî, ahlâkî ve entellektüel çevrelerde geçmiştir. Yine de, birer aziz oldukları kadarıyla, onları "göklerdeki

* Herrenvolk: Alm. Efendi halk. Nazi ideolojisinde Ari ırkı ifade eden kavram. –*çn*

kusursuz Babaları kadar kusursuz" yapan birleştirici bilgiye sahip oldukları kadarıyla, hepsi şaşırtıcı ölçüde birbirine benzerdir. Eylemleri birörnek şekilde kendilikten azadedir ve her zaman bilinçlidirler, böylece her an kim olduklarını, evrenle ve onun manevi İlkesiyle gerçek ilişkilerinin ne olduğunu bilirler. Sıradan insanlar için bile isimlerinin tümen* olduğu söylenebilir; bu, kendilerini çok çeşitli duygu durumları, arzular ve fikirlerle özdeşleştiren istisnai derecede karmaşık şahsiyetler için daha büyük ölçüde böyledir. Azizler bunun aksine, ne kararsız ne de gönülsüzdürler, ama tekil ve entellektüel yetenekleri ne kadar büyük olursa olsun, oldukça basittirler. Tümenin çokluğu yerini tek-odaklılığa bırakmıştır; şu kötücül hırs, açgözlülük, iktidar ve şöhret hırsının tek-odaklılıklarından herhangi birine, ya da daha soylu fakat halen son derece insani olan, tek başlarına amaç kabul edilmiş sanatın, bilginin ya da bilimin tek-odaklılıklarına değil, bilinçli olarak ve ara vermeksizin, insanın nihai ereğinin, ebedi Gerçekliğin bilgisini takip eden ruhların varlığının ta kendisi olan, üstün, insandan-öte tek-odaklılığa. Pali kutsal metinlerinden birinde, Brahman Drona'ya ilgili önemli bir anekdot vardır. "Bir ağacın dibinde oturan Kutsanmış Olan'ı gören Drona ona sordu 'Sen bir *deva* mısın?' ve Yüce Olan yanıtladı 'Değilim.' 'Sen bir *gandharva* mısın?' 'Değilim.' 'Sen bir *yaksha* mısın?' 'Değilim.' 'Sen bir insan mısın?' 'Ben bir insan değilim.' Onun ne olabileceğini soran Brahman'a Kutsanmış Olan yanıt verdi: 'O kötü etkiler, o arzular, bunların yok edilmemişliği beni

* İncil'de yer alan (Markos 5:9, Luka 8:30) İsa'nın iyileştirdiği adamın içindeki cinlere, isimlerini sorduğunda aldığı cevapta yer alan ifade. Cinler, çok sayıda olduklarını ifade etmek için, Roma lejyonlarının kalabalığına gönderme yaparak kelime anlamıyla "İsmimiz tümendir" (lejyon) diye cevap verirler. –*çn*

bir *deva*, *gandharva* ya da *yaksha* (doğaüstü varlıkların üç türü) ya da bir insan olarak kişileştirmiş olsaydı, tamamen yok olurdum. Bil ki bu yüzden ben Buddha'yım.'

Bunlardan bahsetmişken söylemeliyiz ki, sadece tek-odaklı olanlar, tek Tanrı'ya ibadet etmeye gerçekten muktedirdir. Bir teori olarak tektanrıcılık, ismi Tümen olan, bir insan tarafından bile düşünülebilir. Fakat iş teoriden pratiğe, tek Tanrı hakkında mantıksal bilgiden O'nunla doğrudan tanışıklığa geçmeye gelince, kalbin sadık olduğu zaman haricinde bir tektanrıcılık olamaz. Bilgi, bilenin haline göre, bilenin içindedir. Bilenin poli-psişik olduğu yerde, onun doğrudan deneyimle bildiği evren çoktanrıcıdır. Buddha, nihai tanrısal Hakikat hakkında herhangi bir beyanda bulunmayı reddetmişti. Hakkında bir şey söyleyebileceği tek şey, kendini tamamen terk etmişlikten ve tek-odaklılıktan gelen deneyimin adı olan Nirvana'ydı. Diğerleri bu aynı deneyime Brahman'la, El-Hakk'la, içkin ve aşkın Uluhiyetle beraber birlik adını vermişlerdir. Bu konuda katı bir işlemcinin tavrına sahip olan Buddha sadece ruhsal deneyimden bahsederdi, diğer dinlerin teologlarının, aynı zamanda geç dönem Budizmin'nin teologlarının da bu deneyimin nesnesi (tefekkürde bilen, bilinen ve bilgi bir olduğu için) ve aynı zamanda öznesi ve tözü olduğunu farz ettikleri metafizik varlıktan bahsetmezdi.

Kişi ayrımsamanın eksikliğini duyduğu zaman, iradesi her yönde, sayısız farklı amaç peşinde dolaşır. Ayrımsamadan yoksun olanlar kutsal metinlerin lafzından alıntı yapabilirler; fakat gerçekte metnin içteki hakikatini reddediyorlardır. Onlar dünyevi arzularla dolu ve cennetin vereceği ödüllere açtırlar. Güzel benzetmeler kullanır; uygulayan kişiler için zevk ve iktidar sağladığı düşünülen ayrıntılı ritüeller öğretirler. Fakat gerçekte, insanları

yeniden doğuşa zincirleyen Karma yasası dışında hiçbir şey anlamazlar.

> Ayrımsama kabiliyetleri böylesi konuşmalar tarafından çalınanlar zevk ve iktidara derinden bağlı hale gelirler. Ve bu yüzden onlar, bir insanı Tanrı'ya soğurulmaya götüren iradenin tek-odaklı konsantrasyonunu geliştiremezler.
>
> *Bhagavad-Gita*

Kültürlü ve zihinsel açıdan aktif olanlar arasında, azizlerin hayat öyküleri artık hiç popüler olmayan bir edebi türdür. Bu gerçek hiç de şaşırtıcı değildir. Kültürlü ve zihinsel açıdan etkin olanlar, yenilik, çeşitlilik ve dikkat dağıtıcı şeyler için doyumsuz bir iştah duyarlar. Fakat azizler, yetenekleri ne kadar mükemmel, profesyonel faaliyetlerinin doğası her ne olursa olsun, her biri biteviye sadece tek bir konuyla meşguldür – ruhsal Gerçeklik ve kendilerinin ve çevrelerindeki insanların bu Gerçekliğin birleştirici bilgisine varabilecekleri yollar. Eylemlerine gelince, bunlar da düşünceleri kadar monoton bir şekilde birörnektir; zira tüm koşullarda fedakârca, sabırlı ve yorulmayan bir iyilikle hareket ederler. O halde, böylesi erkeklerin ve kadınların yaşam öykülerinin okunmamış olarak kalması çok şaşırtıcı değildir. William Law hakkında herhangi bir şey bilen iyi eğitimli bir insana karşılık, daha genç çağdaşının hayatını anlatan Boswell'i okumuş iki ya da üç yüz kişi vardır. Niçin? Çünkü Johnson, gerçekten ölüm döşeğine uzanana kadar en büyüleyici cinsten çoklu kişilik tiyatrosuna kapılmıştı; Law ise, yeteneklerinin tüm üstünlüğüne rağmen, saçmalığa varacak şekilde basitti ve tek bir amaca sahipti. "Tümen", "tümen"i okumayı sever. Bu nedenledir ki, epik eserlerin, tiyatro eserlerinin ve ro-

manların repertuvarında gerçek Tanrı-merkezli azizlerin herhangi bir temsili neredeyse yoktur.

Ey Dost, yaşıyorken O'nu umut et, hayattayken bil, hayattayken anla; zira kurtuluş hayatın içindedir. Eğer hayattayken bağların kopmazsa, ölümde ne kurtuluş umudu olur? Ruhun sadece bedenden çıktığı için O'nunla bir olacağı fikri boş bir hülyadır. Aksi takdirde, O zaman da bulunur; Eğer şimdi bulunmazsa, sadece Ölüm Şehrinde yaşamaya gitmekteyiz demektir.

Kebir

Bu güneş şeklindeki figür (tasvir, *The Rule of Perfection*'ın ilk baskısındaki resimli giriş sayfasından alınmıştır) Tanrı'nın iradesini temsil eder. Burada güneşin içine yerleştirilmiş yüzler tanrısal irade içinde yaşayan ruhları temsil eder. Bu yüzler, bu ilahi isteğin üç derecesini gösteren birbiri içine geçmiş üç çember içinde düzenlenmiştir. İlk ve en dıştaki kademe, aktif yaşamın ruhlarını simgeler; ikinci, tefekkür yaşamına ait olanları; üçüncü kademe ise üstün yaşama ait olanları. İlk çemberin dışında pek çok alet vardır –penseler ve çekiçler gibi– bunlar eylem yaşamını ifade eder. Fakat ikinci çemberin etrafına, bu tür bir tefekkür yaşamında, başka akıl yürütmeler ya da pratikler olmaksızın, kişinin Tanrı'nın iradesinin rehberliğini takip etmesi gerektiğini simgelemek üzere, hiçbir şey yerleştirilmemiştir. Aletler yerde ve gölgededir, dışa dönük işlerin kendi içlerinde karanlıkla dolu olduğu şekilde. Ne var ki, bu aletlere güneş ışığı dokunmaktadır, işlerin Tanrı'nın iradesi tarafından aydınlatılabileceğini ve ışığa kavuşturulabileceğini göstermek için.

Tanrısal iradenin ışığı, ilk çemberlerdeki yüzlerde pek az ışır; ikinci çemberdekilerin yüzleri üzerinde çok daha fazla ışır; üçüncü ya da en içteki çemberdekiler göz kamaş-

tırıcıdır. İlk çemberdeki yüz hatları en açık biçimde gözükür; ikinci çemberdekiler daha az gözükür; üçüncününkiler, neredeyse hiç gözükmez. Bu, ilk kademenin ruhlarının fazlasıyla kendilerinde olduklarını; ikinci kademeninkilerin daha az kendilerinde ve daha çok Tanrı'da olduklarını; üçüncü kademeninkilerin neredeyse kendilerinde olmayıp tümüyle Tanrı'da olduklarını, onun asli iradesinde soğurulduklarını simgeler. Tüm bu yüzlerin gözleri, Tanrı'nın iradesine sabitlenmiştir.

Canfield'li Benet

Aziz, Tanrı'da soğurulmuşluğu sayesinde ve varlığını şahsiyetinin doğuştan gelen ya da sonradan edindiği unsurlarıyla özdeşleştirmediği içindir ki, kişiler ve hatta toplumun geneli üzerinde tamamen zorlamasız ve dolayısıyla tamamen faydalı bir etkiye sahip olabilmektedir. Ya da, daha açık olmak gerekirse, ermiş kendini kendiliğinden arındırdığı içindir ki tanrısal Gerçeklik onu bir inayet ve güç aracı olarak kullanabilmektedir. "Ben yaşıyorum ama içimde yaşayan Ben değil, Mesihtir ebedi Logos-". Azizler için gerçek olan bu durum, Avatar ya da Tanrı'nın vücut buluşu için *a fortiori* (daha kuvvetli bir sebeple) bir gerçek olsa gerektir. Aziz Paul, bir aziz olduğu kadarıyla bir "Ben" değildiyse, Mesih kesinlikle bir "Ben" değildi ve bugün pek çok liberal din adamının yaptığı gibi "İsa'nın şahsiyetine" ibadet etmekten bahsetmek bir saçmalıktır. Zira açıktır ki, İsa, bizler gibi, salt bir kişiliğe sahip olmaktan memnun kalsaydı, gerçekte sahip olduğu etkiye asla sahip olmayacaktı, ve onu Tanrı'nın bedenlenmiş hali olarak düşünmek, Logos'la özdeşleştirmek hiç kimsenin aklına gelmeyecekti. O, benliğin ötesine geçmiş ve kişiselden daha fazla, doğaüstü bir yaşamın dünyaya aktığı bedensel ve zihinsel kanal haline gelmiş olduğu gerçeği dolayısıyla Mesih olarak görülmüştür.

Tanrı'nın birleştirici bilgisine varan ruhlar, Canfield'li Benet'nin tabiriyle "kendi içlerinde neredeyse hiçbir şey ve Tanrı'da her şeydirler." Kendiliğin yok olan bu tortusu baki kalır, çünkü hafif bir ölçüde de olsa, halen kendilerini doğuştan gelen bir psiko-fiziksel mizaç, edinilmiş bir düşünce ya da his alışkanlığı, bir âdet ya da toplumsal çevrede mevcut analiz edilmemiş bir önyargıyla özdeşleştirirler. İsa neredeyse tümüyle Tanrı'nın asli iradesinde soğurulmuştu; fakat buna rağmen, kendiliğinin bazı unsurlarını korumuş olabilir. Kişiselden-fazla, tanrısal "Ben-olmayan" ile ilişkili bir "Ben"den ne dereceye kadar söz edilebileceği konusunda, var olan deliller temelinde hüküm vermek, çok zordur. Örneğin İsa ilahî Gerçeklik ile olan deneyimini ve bu deneyimden yaptığı kendiliğinden çıkarımları, çağdaş Yahudi cemaatinde mevcut kıyamete özgü büyüleyici kavramlar çerçevesinde mi açıklamıştı? Bazı önde gelen bilginler, dünyanın an meselesi olan çözülüşünün onun öğretisinin merkezinde yer aldığını iddia eder. Aynı ölçüde bilgili diğerleri, bunun, İsa'ya sinoptik İncillerin yazarları tarafından atfedildiği ve İsa'nın kendisinin, deneyimini ve teolojik düşünüşünü popüler yerel fikirlerle özdeşleştirmediği düşüncesindedirler. Hangi taraf haklıdır? Tanrı bilir. Bu konuda, diğer pek çok konuda olduğu gibi, mevcut deliller, kesin ve anlamı açık bir cevaba izin vermemektedir.

Tüm bunlardan çıkartılacak ders açıktır. Bugüne ulaşmış biyografik belgelerin niteliği ve niceliği öyledir ki, İsa'nın tortu olarak kalan kişiliğinin gerçekten neye benzediğini bilmemizin yolu yoktur. Fakat İnciller bize İsa olan "Ben" hakkında çok az şey söylüyorsa, bu konudaki eksiklerini, manevi "Ben olmayan" hakkında, meseller ve

konuşmalar aracılığıyla çıkarsamalar yapıp bunları naklederek kapatmışlardır. Bu "Ben-olmayan", müritlerinin, onun ölümlü bir insanda tezahür etmiş varlığını mesih olarak adlandırıp ebedi Logos ile özdeşleştirmelerinin sebebidir.

Bir azizin ya da bir avatarın yaşam öyküsü, belli bir insan yaşamının koşulları dahilinde, "Ben"in tanrısal "Ben-olmayan"a yer açmak için silindiği yollara ışık tutmaya aracı olduğu ölçüde değerlidir. Sinoptik İncillerin yazarları böylesi bir yaşam öyküsü yazmayı seçmemişlerdir ve metinsel eleştirinin ya da yaratıcı tahminlerin hiçbiri, böylesi bir yaşam öyküsünü ortaya çıkarmaz. Geçtiğimiz yüzyıl süresince, belgelerin gerçekte içerdiklerinden daha fazla delil vermelerini sağlama girişimine devasa miktarda enerji harcanmıştır. Sinoptik İncilleri yazanların, yaşam öyküsüne ilgisizlikleri ne kadar esef edilecek bir şey olursa olsun ve Paul ve John'un teolojilerine karşı hangi itirazlar öne sürülürse sürülsün, içgüdülerinin özü itibariyle güvenilir olduğuna şüphe yoktur. Her biri, kendine has bir yoldan, tarihsel "Ben"inden ziyade Mesih'in ebedi "Ben-olmayan"ı hakkında yazmıştır ve her biri, kendi yoluyla, İsa'nın yaşamındaki bu unsuru vurgulamıştır, bu unsurdan herkes pay alabilir çünkü kişisel olandan-fazladır. (Kendiliğin doğası öyledir ki bir kişi bir diğerinin bir parçası olamaz. Bir benlik, bir benlikten ya daha az ya da daha çok bir şeyi içerebilir ya da bu şey tarafından içerilebilir, asla bir başka benlik tarafından içerilemez ya da onu içeremez.)

Tanrı'nın insan şeklinde bedenlenebilmesi doktrini, Kadim Felsefe'nin başlıca tarihsel yorumlarının çoğunda bulunur – Hinduizmde, Mahayana Budizminde, Hıristiyanlık'ta ve Peygamber'in ebedi Akıl'la eş tutulduğu Mutasavvıfların İslam anlayışında.

İyilik zayıf düştüğünde,
Kötülük arttığında,
Kendime bir beden seçerim.
Her çağda geri gelirim,
Yüce olanı kurtarmak,
Günahkârın günahını yok etmek,
Doğruluğu yaratmak için.

Benim görevimin ve benim kutsal doğumumun,
Doğasını bilen kişi
Yeniden doğmaz
Bedeninden ayrıldığında;
O Bana gelir.

Korkudan kaçarak,
Şehvetten ve öfkeden,
Ben'de saklanır,
Sığınağı ve güvenliği olan Ben'de.
Varlığımın alevinde temizlenmiş olan
Çoğu kişi Ben'de evini bulur.

Bhagavad-Gita

Sonra Kutsanmış Olan konuştu, dedi ki: "Bil ki, Vasetha, dönem dönem, dünyaya bir Tathagata doğar, tam olarak Aydınlanmış Olan, kutsanmış ve değerli, iyilik ve bilgelikle dolup taşan, dünyaların bilgisiyle mutlu, hata yapan insanlara bir rehber olarak üstün, tanrıların ve insanların bir öğretmeni, Kutsanmış bir Buddha. O, bu evreni en ince ayrıntısına kadar anlar, adeta onu yüz yüze görmüş gibi.... Hem dış hem de iç anlamıyla Hakikati ilan eder, bunun kaynağı sevgi doludur, süreci sevgi doludur ve tamamına erişi sevgi doludur. Tüm saflığı ve kusursuzluğu içinde daha yüksek bir yaşamı bilinir kılar.

Tevigga Sutta

Krişna, Brahman'ın ve Mahayana Budistlerinin Dharmakaya, Akıl, tüm varlığın ruhsal İlkesi adını verdikleri Gautama Buddha'nın vücut bulmasıdır. Uluhiyetin insan biçiminde bedenlenişi yönündeki Hıristiyan doktrini, Hindistan ve Uzak Doğu'daki bedenlenme doktrinlerinden farklıdır, çünkü Hıristiyanlık sadece tek bir Avatar olmuş olduğunu ve sadece tek bir Avatar olabileceğini iddia eder.

Yaptığımız şeyler büyük ölçüde düşündüğümüz şeylere bağlıdır ve eğer yaptığımız şey kötüyse, düşünce modellerimizin maddi, akli ve ruhsal gerçekliğe uygun olmadığını düşünmek için haklı deneysel sebepler vardır. Hıristiyanlar tek bir Avatar olmuş olduğuna inandıkları için, Hıristiyanlık tarihi, Hinduizmin ve Budizmin tarihinden çok daha fazla ve daha kanlı haçlı seferleriyle, mezheplerarası savaşlarla, zulümler ve dini zorla yayma amaçlı emperyalizmle lekelenmiştir. Egemen devletlerin ve onların yöneticilerinin sözde-tanrısal tabiatlarını onaylayan saçma ve putperest doktrinler, Doğuluları, Batılıları sürüklediğinden daha az olmamak kaydıyla, sayısız siyasi savaşa sürüklemiştir; fakat Tanrı'nın sadece zamanın tek bir noktasında kendini açığa vuruşuna ya da bir kilise kurumunun sözde-tanrısallığına inanmamış oldukları için Doğulular, Hıristiyanlık âleminde dehşet verecek derecede sık gerçekleşen din adına toplu katliamdan dikkate şayan bir şekilde sakınmayı başarmışlardır. Toplumsal ahlâk seviyesi Batı'da, Doğu'da olduğundan daha düşük olduğu gibi, istisna teşkil edecek derecede kutsal olma ve sıradan bireysel ahlâk seviyeleri de, kişinin mevcut delillerden hükmedebileceği kadarıyla, Doğu'dakinden daha yüksek olmamıştır. Eğer ağaç gerçekten de meyvelerinden tanınıyorsa, Hıristiyanlığın Kadim Felsefe normundan ayrılışı, felsefi açıdan haklı bulunamaz gözükecektir.

Tanrısal Akıl'ın, ebediyetten zamana geçiş sebebi, bedensel biçimlerini aldığı varlıkların, zamanın dışına çıkıp ebediyete geçiş yapmalarına yardım etmekten başka bir şey değildir. Eğer Avatar'ın tarih sahnesinde belirişi devasa bir öneme sahipse, bunun nedeni, onun öğretisi vasıtasıyla insanlara, tarihin kısıtlamalarını aşabilecekleri bir yol gösterdiği ve inayet ve tanrısal kuvvet kanalı oluşu dolayısıyla bu yolun kendisi olduğu gerçeğidir. Dördüncü İncil'in yazarı Söz'ün vücuda büründüğünü onaylar; fakat bir başka pasajda vücudun hiçbir kazancı olmadığını ekler – yani kendi içinde hiçbir şey kazanmamıştır, ama içkin ve aşkın Ruhla birlik olma aracı olarak elbette çok büyük kazanımları olmuştur. Bu bağlamda Budizmin gelişimini düşünmek çok ilginçtir. R.E. Johnston, "*Buddhist China*" kitabında, "Dinî ve mistik imgeler biçiminde, Mahayana Budizmi evrenseli ifade eder, ne var ki Hinayana, kendini tarihsel gerçeklerin hükmünden kurtaramaz," diye yazar. Önemli bir doğubilimcinin, Ananda K. Coomaraswamy'nin ifadesiyle, "Mahayana'ya inanan kişi –Vaishnavite metinlerinde Krişna'ya tapanların, Krişna Lila'nın bir tarih değil, insanın kalbinde sonsuzca açılmış bir süreç olduğu konusunda uyarıldığı gibi– tarihsel gerçeklerin dinî öneme sahip olmadıkları konusunda uyarılır" (eklemeliyiz ki, insanların –ister uzak ister yakın, siyasi, etik ya da manevi– kendiliklerinden ve zamansal düzenden kurtuluşu sağlayacak araçları göstermedikleri ya da bu araçları kendileri oluşturdukları zamanlar haricinde).

Batı'da mistikler, Hıristiyanlığı, tarihsel gerçekler (ya da daha kesin olmak gerekirse, farklı çağlarda tarihsel gerçek olarak kabul edilen, çağdaş kayıtlar, müteakip çıkarımlar ve fanteziyi içeren şu çeşitli karışımlar) konu-

sundaki talihsiz köleliğinden kurtarmaya doğru biraz mesafe kaydetmişlerdir. Eckhart'ın, Tauler'in, Ruysbroeck'in, Boehme'nin, William Law'un ve Quaker'ların yazılarından, anlatıları olduğu gibi ya da bir başkasının olması gerektiğini düşündüğü haliyle tarihe değil, "insanın kalbinde sonsuzca açılmış süreçlere" gönderme yapan ruhsallaştırılmış ve evrenselleştirilmiş bir Hıristiyanlık çıkarmak mümkün olabilirdi. Fakat ne yazık ki mistiklerin etkisi, Batı'da radikal bir Mahayanacı devrime neden olacak kadar güçlü olmamıştır. Hıristiyanlık, onlara rağmen, içindeki saf Kadim Felsefe'nin, öyle ya da böyle, zamanın içinde olan şeyler ve olaylarla ilgili putperest bir meşguliyet tarafından gölgelendiği bir din olarak kalmıştır – sadece yararlı araçlar olarak değil özleri itibariyle kutsal ve gerçekten tanrısal amaçlar olarak görülen olaylar ve şeyler. Dahası, tarih üzerinde yapılan böylesi düzeltmeler de, yüzyıllar boyu yapıldıkları haliyle, çok mantıksız bir biçimde, adeta kendileri tarihin bir parçasıymış gibi muamele görmüştür. Protestanların ve sonrasında Rasyonalist tartışma yanlılarının ellerine güçlü bir silah vermiş bir prosedürdür bu. Kusursuz bir şekilde itiraf edilebilir nitelikteki gerçeği kabul etmek çok daha akıllıca olurdu: Yargıç İsa'nın imgesinin sertliği gereğinden çok vurgulandığında, insanlar, ilahî merhameti yeni bir şekilde kişileştirme ihtiyacını hissettiler ve sonuç, aracıya arabulucu olarak, Bakire'nin şahsiyetinin öneminin artması oldu. Ve zaman içinde Cennetin Kraliçesi'nin çok dehşet verici olduğu hissedildiğinde, merhamet, böylece aracıya arabulucu olanın aracısı haline gelen Aziz Joseph'in daha gösterişsiz figüründe yeniden kişileştirildi. Tam olarak, Budistlerin, bilincin, ayrımsamanın ve insanın benliğine tam bir ölümünün kurtuluşun esas araçları olduğu husu-

sunda ısrar eden tarihsel Sakyamuni'nin çok sert ve çok entellektüel olduğunu düşünmeleriyle aynı şekilde. Sonuç şuydu ki, Sakyamuni'nin de öğrettiği sevgi ve şefkat, Amida ve Maitreya gibi Buddha'larda –geçici kariyerleri uzak geçmiş ya da uzak gelecekte olduğu için tarihten bütünüyle uzaklaştırılmış tanrısal karakterlerde– kişileştirilmişti. Burada, Mahayanacı teologların bahsettikleri çok fazla sayıda Buddha ve Bodhisattva'nın, kozmolojilerinin enginliğiyle doğru orantılı olduğuna dikkat çekilebilir. Zaman onlara göre başlangıçsızdır ve her biri, olası her tür hissedebilen yaratığı yaşatan sayısız evren doğar, evrilir, çürür ve ölür; sadece aynı çemberi tekrarlamak için – yeniden ve yeniden, tüm dünyalardaki hissedebilen varlıkların, zamandan kurtularak ebedi Buddhalığı kazanacağı, kavranamayacak kadar uzak sona kadar. Budizmin sahip olduğu bu kozmolojik arka plan, modern astronominin dünya tasviriyle bağlantılıdır – özellikle Dr. Weiszacker'ın gezegenlerin oluşumu konusunda yakın zamanda yayınladığı teoride ortaya attığı versiyonla. Eğer Weiszacker hipotezi doğruysa, bir gezegen sisteminin ortaya çıkışı, her yıldızın yaşamında normal bir safha olacaktır. Yalnızca kendi galaksi sistemimizde kırk milyar yıldız vardır ve bizim galaksimizin ötesindeki diğer galaksilerde, bu sayı sonsuzdur. Başka şansımız olmadığı için inandığımız, bilince hükmeden ruhsal yasalar, gezegenleri barındıran ve muhtemelen yaşamı destekleyen tüm evren boyunca birörnekse, Kendiliğinden-Olan'ın çok sayıda kurtarıcı bedenlenişi için, kesinlikle büyük bir uzam ve acı dolu, aşırı bir ihtiyaç mevcuttur. Mahayanacılar bu bedenlenmelerin ışıltılı çokluğu üzerine düşünmeyi çok severler.

Görünmez Tanrı'yı tene bürünüp görünür olmaya ve insanların karşısında dile gelmeye iten ana nedenin, sadece dünyevi açıdan sevebilen tensel insanları, büründüğü vücuda duyacakları sağlıklı sevgiye ve sonrasında da, azar azar, ruhsal sevgiye yöneltmek olduğunu düşünüyorum.

Aziz Bernard

Aziz Bernard'ın "Mesih'in dünyevi sevgisi" doktrini, Profesör Etienne Gilson tarafından, "*St. Bernard'ın Mistik Teolojisi*"nde hayranlık verici bir şekilde özetlenmiştir. "Kendiliğin bilgisi, halihazırda komşuya duyulan *toplumsal* dünyevi sevgiye doğru genişlemiştir, böylece ızdırap içindeki kendilik gibi, bir ikinci defa, Mesih'in dünyevi sevgisine doğru genişler Mesih bir şefkat örneğidir, zira bizim kurtuluşumuz için o Acı Çeken İnsan'a dönüşmüştür. Cistercian'ların mistisizminde Mesih'in İnsanlığı üzerine tefekkürün işgal ettiği yer budur. Bu bir başlangıçtır ama kesinlikle gerekli bir başlangıçtır... İyilik, elbette, özünde manevidir ve bu tip bir sevgi, iyiliğin ilk anından daha fazla bir şey olamaz. Bu sevgi, biz onu sağduyulu bir şekilde nasıl kullanacağımızı öğrenene ve sadece ötesine geçilecek bir şey olarak ona nasıl yaslanacağımızı öğrenene kadar, duyulara fazlasıyla bağlıdır. Kendini bu şekilde ifade ederek, Bernard sadece kendi deneyiminin öğretisini yazıya dökmüştür; zira ondan, "değişiminin" başlangıcında bu duyarlı sevginin pratiğine kendini çok fazla vermiş olduğunu öğreniyoruz; daha sonra, bunun ötesine geçmiş olmayı bir ilerleme olarak düşünecekti; bir başka ifadeyle, onu unutmuş olmak için değil, fakat akılcı ve manevi olanın dünyevi olandan daha ağır basması gibi, ona ondan daha ağır basan başka bir şey eklemiş olmak için. Yine de, bu başlangıç başlı başına bir zirvedir.

"Mesih'e duyulan bu hassas sevgi, Aziz Bernard tarafından daima, görece alt düzey bir sevgi olarak takdim edilmiştir. Bunun sebebi kesinlikle bu sevginin duyarlı karakteridir, zira iyilik saf manevi bir öze sahiptir. Gerçekte, Ruhun, ruhani güçleri sayesinde, tam anlamıyla saf maneviyat Olan bir Tanrı'yla dolaysızca birliğe girebilmesi gerekir. Tanrı'nın Bedenlenmesi, bundan başka, insanın haddini aşmasının sonuçlarından biri olarak düşünülmelidir, böylece Mesih'in Şahsiyetine duyulan sevgi, gerçekte, gerçekleşmesine gerek olmayan ve gerçekleşmemiş olması gereken bir düşüşün tarihiyle bağlıdır. Aziz Bernard, dahası, pek çok yerde, bu sevginin tek başına salimen bulunamayacağını, fakat "bilim" adını verdiği şey tarafından desteklenmeye gereksinim duyduğunu yazar. Aziz Bernard'ın önünde, ayakları yere basan bir teolojiyle ittifak halinde olmadığı ve onun tarafından yönetilmediği zaman, en şevk dolu adanmışlığın bile içine düşebileceği sapmaların örnekleri vardı."

Hıristiyan Tanrı'nın İsa'da bedenlenmesi doktrininin üzerine aşılanmış, fantastik ve birbiriyle uyumsuz pek çok kefaret ve günahların telafisi teorisi, "ayakları yere basan bir teoloji"nin vazgeçilmez unsurları olarak görülebilir mi? Bu kavramların, İbranilere Mektup'un yazarı, Athanasius ve Augustinus, Anselm ve Luther, Calvin ve Grotius tarafından yorumlanmış hallerinin bir tarihçesine göz gezdirmiş birinin bu soruya mantıklı bir şekilde nasıl olumlu cevap verebileceğini düşünmek güç. Bu bağlamda, tarihin en acı ironilerinden birine dikkat çekmek yeterli olacaktır. İncil'lerdeki Mesih'in gözünde avukatlar, Göklerin Krallığı'na en uzak, Hakikat'e, zenginler hariç neredeyse tüm diğer insan topluluklarından daha kapalı gözükmüştü. Fakat Hıristiyan teolojisi, özellikle Batı

kiliselerininki, Yahudi ve Roma yasalarıyla doldurulmuş zihinlerin ürünüydü. Sayısız örnekte, Avatar'ın ve tanrımerkezli azizin doğrudan sezgileri, bir sistemin içinde akılcılaştırılmıştır ve bunu yapan filozoflar değil spekülatif avukatlar ve metafizik hukukçulardır. Başkeşiş John Chapmann'ın "Mistisizmi ve Hıristiyanlığı *uzlaştırma* (sadece birleştirme değil) sorunu" adını verdiği şey niçin son derece zor olmak durumundadır? Basitçe, Roma ve Protestanlık düşüncesinin büyük bölümü, Mesih'in Şeylerin hakiki Doğasını anlamakta özellikle kabiliyetsiz olduğunu düşündüğü avukatların ta kendisi tarafından meydana getirildiği için. "Başkeşiş (Chapmann, Başkeşiş Marmion'a atıfta bulunmaktadır), Aziz John'un (St. John of the Cross) Hıristiyanlığı emmiş bir sünger olduğunu söyler. Bu süngeri sıkabilirsiniz ama mistik teorinin tamamı (yani saf Kadim Felsefe) yerinde kalır. Sonuç olarak on beş yıl kadar bir süre boyunca Aziz John'dan nefret ettim ve onun bir Budist olduğunu düşündüm. Azize Teresa'yı sevdim ve tekrar tekrar okudum. O öncelikle bir Hıristiyan, ikincil olarak bir mistikti. O zaman, dua konusunda on beş yılımı çöpe attığımı anladım."

Şimdi Mesih'in şu iki deyişinin anlamına dikkat edelim. İlki: "Benim aracılığım olmadan Baba'ya kimse gelemez", yani benim yaşamım üzerinden. Diğer deyiş: "Beni gönderen Baba bir kimseyi bana çekmedikçe, o kimse bana gelemez", yani Babam tarafındann Basit ve Kusursuz İyi tarafında harekete geçirilmemiş ve çekilmemişse, hiç kimse benim yaşamımı üzerine alamaz ve benim peşimden gelemez ki, bunun hakkında Aziz Paul şöyle demiştir: "Yetkin olan geldiğinde, sınırlı olan ortadan kalkacaktır."

Theologia Germanica

Diğer bir deyişle, Baba'yla özdeşleşme olabilmesi için önce Mesih taklit edilmelidir; ve bedenlenmiş, Uluhiyet'in dünyevi davranışını taklit etme düşüncesinin herhangi bir kişinin zihninden geçebilmesi için, insan ruhuyla, Ruh olan Tanrı arasında özsel bir benzerlik ya da özdeşlik bulunmalıdır. Hıristiyan teologlar tanrılaşma ihtimalinden söz ederler fakat manevi Gerçeklik ile insan ruhu arasında bir öz benzerliği olduğunu reddederler. Vedanta ve Mahayana Budizminde, Mutasavvıflar arasında da olduğu gibi, ruh ve Ruh'un aynı töz olduğu düşünülür, Atman Brahman'dır, Sen O'sun.

> Aydınlanmadıkları zaman, Buddha'lar sıradan varlıklardan farklı değildir; aydınlanma olduğunda, sıradan insanlar bir anda Buddha'lara dönüşür.
>
> *Hid Neng*

Her insan ruhu bu sayede uyarlama yoluyla bir Avatar'a dönüşebilir, fakat bunu sadece kendi çabasıyla yapamaz. Yol gösterilmesi ve tanrısal inayet tarafından yardımcı olunması gereklidir. Dolayısıyla kadınlar ve erkekler böylece eğitilebilir ve böylece yardımcı olunabilir oldukları için, Uluhiyet, kurtuluşu ve aydınlanmayı Şeylerin ilahi Doğası tarafından belirlenen –yani iyilik, benliğe tamamen ölmek ve tam, tek-odaklı bir farkındalık– yoldan kazanması gereken sıradan bir insan şekline bürünür. Böylece aydınlanan Avatar, aydınlanmaya giden yolu diğerlerine gösterebilir ve onların gerçekten halihazırda potansiyel olarak oldukları şey olmalarına yardımcı olabilir. *Tel qu'en Lui-même, enfin l'eternité le change.** Ve elbette bizi Kendi-

---

* *Ebediyetin nihayetinde kendine dönüştüğü gibi.* Stéphane Mallarmé'nin *Le Tombeau d'Edgar Poe* (Edgar Poe'nun Mezarı) şiirinin ilk dizesi. –çn

mize dönüştüren ebediyet, sadece bedensel ölümden sonra sürekli olma deneyimi değildir. O halde, zamanın ve maddenin dünyası içinde aynı ya da benzer bir bilgi mevcut olmadıkça, zamansız Gerçekliğin deneyimi hiçbir şekilde olmayacaktır. Hükmen ve örnekler vererek, Avatar, bu dönüştürücü bilginin olası olduğunu, tüm hisseden varlıkların ona çağrıldıklarını ve er ya da geç, öyle ya da böyle, hepsinin nihayet ona gitmeleri gerektiğini öğretir.

Bölüm 4

DÜNYADAKİ TANRI

"Sen O'sun"; "Her şeydeki Bir'i gör" – İçerideki Tanrı ve dışarıdaki Tanrı. Hakikat'e ruhun içinden, ruh vasıtasıyla bir yol vardır, bir de dünya içinden, dünya vasıtasıyla. Bu yollardan birini izleyip diğerini gözden çıkararak hedefe ulaşma olasılığı şüphelidir. Üçüncü, en iyi ve en zor yolsa, her şeyin tanrısal İlkesine, görende ve görülende eşzamanlı olarak götüren yoldur.

> Zihin, Buddha'dan başkası değildir ve Buddha hisseden varlıktan başkası değildir. Zihin, hisseden bir varlık şeklini aldığında, bir azalmadan muzdarip olmadı; ve zihin Buddha'ya dönüştüğünde kendine bir şey katmadı.
>
> *Huang-Po*

> Tüm yaratılmışlar, ilk örneklerindeki gibi, tanrısal özün içinde ebediyen varolagelmişlerdir. Tanrısal ideaya uydukları kadarıyla, tüm varlıklar, yaratılışlarından önce, Tanrı'yla birdirler. (Tanrı, zamanın içine ebediyette olmuş olanı ve ebediyette var olanı yaratır). Ebediyen, tüm yaratılmışlar Tanrı'nın içindeki Tanrı'dır... Tanrı'nm içindeki Tanrı oldukları için, aynı yaşamdırlar, aynı öz, aynı güç, aynı Bir, ve daha azı değil.
>
> *Suso*

Tanrı'nın imgesi temelde ve şahsen tüm bir insanlıkta bulunabilir. Her bir insan onun bütününe sahiptir, tam ve bölünmemiş olarak, ve hepsi birden tek başına birden fazla olmaksızın sahiptir. Bu açıdan hepimiz biriz, Tanrı'nın imgesi ve içimizdeki tüm yaşamın kaynağında çok yakından bir kılınmışız. Yaratılmış özümüz ve yaşamımız, aracılık olmaksızın, ebedi sebepleri hüviyetiyle ona bağlanmıştır.

Ruysbroeck

Yalın ruhu içinde eşit olarak her yerde olan Tanrı, etkinlik açısından, akıl sahibi yaratıklarda akıl sahibi olmayan yaratıklarda olduğundan başka bir yoldan ve akıl sahibi iyi yaratıklarda da akıl sahibi kötü yaratıklarda olduğundan başka bir yoldan vardır. Akıl sahibi olmayan yaratıklarda, onların bilincine varamayacakları bir yoldan vardır; tüm akıl sahibi olanlarda, ne var ki, bilgi yoluyla kavranabilir; fakat sadece iyiler tarafından aynı zamanda sevgiyle de kavranabilir.

Aziz Bernard

Bir insanın basit bir anlayışa sahip olduğunu nasıl anlarız? Cevabım şudur: "Bir kişi, bir şeyi diğer bir şeyden bağımsız gördüğünde basit bir anlayışa sahiptir". Peki ne zaman bir kişi basit anlayışın üzerindedir? Size şunu söyleyebilirim: "Bir insan her şeyde Her şeyi görüyorsa, o, basit anlayışın ötesindedir."

Eckhart

Dört çeşit Dhyana (ruhanî disiplin) vardır. Bu dört disiplin nelerdir? Bunlar, öncelikle, cahiller tarafından uygulanan Dhyana; ikinci olarak, anlamın incelenmesine yönelik Dhyana; üçüncü olarak, Kendiliğinden Olan'ın nesnesi olduğu Dhyana ve dördüncü olarak Tathagata'ların (Buddha'ların) uyguladığı Dhyana.

Cahillerin uyguladığı Dhyana'yla ne kastedilmektedir? Bu, egonun özü olmadığını, vücudun geçici, kirli, acıyla dolu bir gölge ve bir iskelet olduğunu görerek, başka şekilde değil sadece böyle görülen bu kavramlara ısrarla tutunan ve bunlardan başlayarak hiçbir düşüncenin olmadığı fasılaya erişene kadar aşama aşama ilerleyen Sravaka ve Pratyekabuddha disiplinlerini (Hinayana okulunun tefekkür ehli ve 'münzevi Buddha'ları') uygulayan Yoginlerin sığındıkları Dhyana'dır. Buna, cahiller tarafından uygulanan Dhyana denir.

Anlamın incelenmesine yönelik Dhyana nedir? O, şeylerin egosuzluğunun, bireyselliğin ve genelliğin, düşünürler tarafından kabul edilen "ben" "öteki" ve "her ikisi de" gibi ideaların çürüklüğünün ötesine geçmiş, Bodhisattvalığın çeşitli yönlerinin anlamını incelemeye ve bunları takip etmeye başlayan kişiler tarafından uygulanan Dhyana'dır. Anlamın incelenmesine yönelik Dhyana budur.

Tathata'yı (ya da Kendiliğinden Olan'ı) nesnesi olarak alan Dhyana nedir? Yogin, egosuzluğun iki biçimi arasındaki ayrımın sadece hayal olduğunu anladığında ve kendini, ayrımın ortaya çıkmadığı Kendiliğinden Olan'ın gerçekliğinde kurduğunda – buna, Kendiliğinden Olan'ın nesne olduğu Dhyana adını veriyorum.

> Tathagata'nın Dhyana'sı nedir? Yogin, Tathagatalık seviyesine adım atarak ve soylu bilgi yoluyla erişilen kendini-anlamayı simgeleyen üçlü mutlulukta ikamet ederek kendini tüm varlıkların hayrı için akıl ermez işlerin yerine getirilmesine adadığında – buna Tathagata'nın Dhyana'sı adını veriyorum.
>
> *Lankavatara Sutra*

Zen'in takipçileri, duyularının ve düşüncelerinin dünyasının ötesine geçmekte başarısız olduklarında, tüm yaptıklarının ve hareketlerinin hiçbir anlamı yoktur. Fakat duyular ve düşünceler yok edildiğinde, Evrensel Akıl'a giden tüm geçişler tıkanmıştır ve bu durumda hiçbir giriş mümkün olmaz. Özgün Akıl, duyuların ve düşüncelerin faaliyetiyle birlikte idrak edilmelidir – ama, o onlara ait olmadığı gibi henüz onlardan bağımsız da değildir. Görüşlerinizi duyularınıza ve düşüncelerinize dayandırmayın; anlayışınızı duyularınıza ve düşüncelerinize dayandırmayın; fakat aynı zamanda Akıl'ı duyularınızdan ve düşüncelerinizden uzakta aramayın, Gerçeklik'i, duyularınızı ve düşüncelerinizi reddetmek yoluyla kavramaya çalışmayın. Ne onlara bağlı ne de onlarla bağlantısız olduğunuz zaman, engellenmemiş, kusursuz özgürlüğünüzün tadını çıkarırsınız; o zaman aydınlanma tahtınız sizindir.

Huang-Po

Atomdan yukarıya doğru, en iyi şekilde organize edilmiş canlı bedenlere ve bitimli zihinlerin en yücesine kadar her bireysel varlık, René Guenon'un ifadesiyle, ezeli Uluhiyetin bir ışınının, aynı Uluhiyetin yaratıcı enerjisinin farklılaşmış, yaratıklardaki yayılımlarından biriyle buluştuğu bir nokta olarak düşünülebilir. Yaratık, yaratık olarak, kendi varlığının tanrısal İlkesini keşfetmek için yeterli zekâdan yoksunluğu bağlamında Tanrı'dan çok uzakta olabilir. Fakat ebedi özünde yaratık –yaratılmışlığın ve ezeli Uluhiyet'in buluşma yeri olarak– ilahi Gerçekliğin tümüyle ve ebediyen var olduğu sonsuz sayıdaki noktalardan biridir. Bu yüzden, akıl sahibi varlıklar tanrısal İlkenin birleştirici bilgisine varabilir ve akılsız ve cansız varlıklar, akıl sahibi varlıklara, Tanrı'nın kendi maddi biçimlerindeki varlığının tamlığını sergileyebilirler. Şairin ya da

ressamın doğada tanrısal olanı görmesi, tapınanın kutsal nesnedeki, simgedeki ya da imgedeki yüce varlığın farkında olması, tamamen öznel şeyler değildir. Doğrudur, böylesi algılara tüm algılayanlar tarafından sahip olunamaz, zira bilgi varlığın bir işlevidir; ama bilinen şey, bilenin tarzından ve doğasından bağımsızdır. Şairin ve ressamın gördüğü ve bizim için kaydetmeye çabaladığı şey, gerçekte oradadır ve doğru becerilere sahip herhangi bir kişi tarafından kavranılmayı beklemektedir. Benzer bir şekilde, imgede ya da kutsal nesnede de, tanrısal İlke tümüyle mevcuttur. İman ve adanış, ibadet edenin zihnini, ibadet edenin karşısındaki belli bir nesne parçacığıyla kesiştiği noktada Uluhiyetin ışınını algılaması için hazırlar. Bu arada, böylesi simgeler, tapınılmaları vasıtasıyla, simgeler bir güç alanının merkezlerine dönüşürler. Mihrap önünde diz çökenlerin ve kuşaklar boyu diz çökmüş olanların özlemleri, duyguları ve hayal güçleri, psişik medyumda adeta kalıcı bir girdap yaratır ve böylece imge, tüm diğer canlı ve cansız varlıklarla ortak olarak, tanrısal İlke ile olan ilişkisi sayesinde sahip olduğu birincil ilahi yaşamın yanı sıra, ibadet edenler tarafından ona yansıtılan ikincil, daha düşük bir ilahi yaşamla yaşar. Ritüellere uyanların ve imgelere tapanların dinsel deneyimleri tam anlamıyla hakiki ve nesnel olabilir; fakat bu deneyim, her zaman Tanrı ya da Uluhiyet'in deneyimi değildir veya böyle olmak zorunda değildir. Bu, geçmişte ve şimdiki zamanda ibadet edenlerin zihinlerinden doğan, ikinci el bir nesnellik olarak tanımlanabilecek bir durumda kutsal nesneye "yapışan" ve nesneyle uyum sağlayan zihinler tarafından algılanmayı bekleyen güç alanının deneyimi olabilir ve pek çok örnekte gerçekten böyledir. Böylesi bir deneyimin ne kadar arzu edilir olduğu bir başka bölümde tartışılacaktır.

Burada söylenmesi gereken tek şey, ikonoklastın, sadece maskaralık olarak gördüğü kutsal nesnelere ve simgelere yönelik horgörüsünün pekala gerekçesiz olduğudur.

İşçiler hangi yolu seçeceği konusunda hâlâ kararsız,
Aziz mi yapmalı benden yoksa domuz yalağı mı?
Sonunda bitti tartışma, bir aziz olmam kararıyla;
Böylece ünlü Loyola olup çıktım.

Fazlasıyla Protestan bir kimliğe sahip olan satirist, Tanrı'nın geleneksel kutsal imgede olduğu kadar domuz yalağında da olduğunu unutmuş. "Taşı kaldır ve beni bulacaksın" ifadesi, İsa'nın Oxyrhinchus elyazmalarındaki en çok bilinen deyişini tekrarlar, "Odunu kes, ben oradayım". Bu deyişin işaret ettiği hakikati, Brahmanizmin "Sen O'sun" hakikatiyle birlikte dolaysızca idrak edenler, tümüyle kurtulmuştur.

Sravaka (kelime anlamıyla "duyan", Mahayana Budistleri tarafından Hinayana Okulu'nun tefekkür ehline verilen isim), Zihnin, kendi içinde katlarının ya da nedeninin olmayışını kavrayamaz. Kendisini bu amaç için disipline eden Hinayanacı, sonuca ulaşır ve uzun çağlar boyunca Boşluğun samadhi'sinde (tefekkür) kalır. Ne var ki, bu şekilde aydınlanmış olan Sravaka hiç de doğru bir yolda değildir. Bodhisattva'nın bakış açısından, bu, cehennem eziyeti gibidir. Sravaka, kendini Boşluğun içine gömmüştür ve sessiz tefekküründen nasıl çıkacağını bilememektedir, zira Buddha-doğası hakkında bir kavrayışı yoktur.

Mo Tsu

Aydınlanma kusursuzlaştığında, bir Boddhisattva, nesnelerin bağından kurtulur, ama nesnelerden kurtarılmanın peşine düşmez. Samsara'dan (oluşun dünyası) nefret etmez,

Nirvana'yı da sevmez. Kusursuz Aydınlanma ışıdığında, o ne bağdır ne de kurtuluş.

Prunabuddha-sutra

Yeryüzünün dokunuşu Yeryüzünün oğlu için her zaman canlandırıcıdır, o fizikötesi bir bilgiyi arıyor olsa da. Hatta ancak ayaklarımızı sağlamca fiziksel olanda tuttuğumuzda fizikötesinde tam anlamıyla –onun zirvelerine her zaman erişebiliriz– ustalaşılabileceği bile söylenebilir. "O'nun dayanağı yeryüzüdür," der Upanişad, evrende tezahür eden Benliği ne zaman imgeleştirirse.

Sri Aurobindo

"Onun zirvelerine her zaman çıkabiliriz." Hâlâ aşağıdaki çamurda debelenen bizler için bu ifadenin pekala ironik bir tonu vardır. Ne olursa olsun, zirvelerle ve tamlıkla en uzaktan tanışıklığın ışığında bile, yazarın ne kast ettiğini anlamak mümkündür. Tanrı'nın Krallığı'nı kişinin münhasıran kendi içinde keşfetmesi, onu sadece orada değil aynı zamanda zihinlerin, nesnelerin ve yaşayan varlıkların dış dünyasında keşfetmesinden daha kolaydır. Zira içteki zirveler, hariçte kalan her şeyi görüş alanlarından çıkarmaya hazır olanlara kendilerini ifşa ederler. Bu hariçte tutma süreci acılı ve çile dolu bir süreç olabilse de, bu sürecin, ruhsal bir yaşamın zirveleri kadar tamlığına da eriştiğimiz dahil etme süreci kadar çetin olmadığı bir gerçektir. İçerideki zirvelere münhasıran bir yığılma olduğunda, baştan çıkarmalardan, dikkat dağıtıcı şeylerden kaçınılır ve genel bir inkâr ve bastırma vardır. Fakat Tanrı'yı kapsayıcı bir şekilde tanımak, ruhun yanı sıra dünyada da tanrısal İlkeyi idrak etmek umut edildiğinde, baştan çıkarmalardan ve dikkat dağıtıcı şeylerden kaçınılmamalı, bunlara uyum göstermeli ve bunlar ilerleme fırsatları

olarak kullanılmalıdır; dışa dönük etkinlikler üzerinde bir baskı olmamalıdır, bunlar dönüştürülmelidir ki kutsal hale gelsinler. Nefsin köreltilmesi, daha keşkin ve incelikli bir hal alır; hiç uyumayan bir farkındalık ihtiyacının yanı sıra, düşünce, his ve davranış seviyelerinde bir sanatçının inceliğine ve zevkine benzeyen bir şeyin sürekli uygulanması ihtiyacı mevcuttur.

Samsara ile Nirvana'nın ve zaman ile ebediyetin, aynı ve tek bir şey haline geldiği insanın psikolojisinin en iyi anlatımını Mahayana'nın ve özellikle Zen Budizminin literatüründe bulabiliriz. Belki de başka herhangi bir dinden daha sistematik bir şekilde, Uzak Doğu'nun Budizmi, ruhani Bilgiye giden yolu zirveleriyle olduğu kadar tamlığıyla, ruhta ve ruh yoluyla olduğu kadar dünyada ve dünya yoluyla öğretmektedir. Bu bağlamda, çok önemli bir gerçeğe işaret edebiliriz: Çin ve Japonya'nın eşsiz manzara resmi, özünde, Taoculuk ve Zen Budizminden esinli dinî bir sanattı; Avrupa'da, tam aksine, manzara resmi ve "doğaya tapınan" şiirler, Hıristiyanlık çöküşte olduğu zaman yükselen seküler sanatlardı ve Hıristiyan ideallerinden pekaz ilham almış ya da hiç ilham almamışlardı.

"Kör, sağır, dilsiz!"

Yaratıcı hünerlerin erişemeyeceği kadar, uzakta!

Bu satırlarda Seccho, senin için, her şeyi bir kenara itip temizledi – gördüğün şeyle birlikte görmediğin şeyi, duyduğun şeyle birlikte duymadığın şeyi, hakkında konuştuğun şeyle birlikte hakkında konuşamadığın şeyi. Tüm bunların hepsi tümüyle temizlendi, ve sen körün, sağırın ve dilsizin yaşamına nail oluyorsun. Burada tüm hayal ettiklerin, tüm oyunların ve hesapların kesin olarak bir son buluyor; artık bunlar kullanılmıyor. Zen'in en yüksek noktasının yattığı yer burasıdır, burası gerçekten kör

olduğumuz, gerçekten sağır olduğumuz ve gerçekten dilsiz olduğumuz yerdir, her biri kendi saf ve etkisiz şeklindedir.

"Gökyüzünün üzerinde ve gökyüzünün altında!

Ne kadar komik, ne kadar cesaret kırıcı!"

Burada Seccho bir eliyle kaldırıyor ve diğeriyle aşağı çekiyor. Bana onun neyi komik bulduğunu, neyi cesaret kırıcı bulduğunu anlat. Bu dilsiz insanın hiç de dilsiz olmaması, bu sağır insanın hiç de sağır olmaması komiktir; kör olmayanın tüm bunlara rağmen kör olması ve hiç de sağır olmayanın buna rağmen sağır olması cesaret kırıcıdır.

"Li-lou doğru rengi seçmeyi bilmiyor."

Li-lou İmparator Huang zamanında yaşadı. Yüz adım uzaktan yumuşak bir saçın ucunu seçebildiği söylenir. Görüşü olağanüstüydü. İmparator Huang, Ch'ih Irmağı'nda, bir keyif gezintisine çıktığında değerli mücevherini suya düşürdü ve Li'den onu alıp çıkarmasını istedi. Ama Li başaramadı. İmparator, Ch'ih-kou'nun onu aramasını istedi, ama o da başaramadı. Sonra Hsiang-wang'a onu alması emredildi, ve o mücevheri aldı. Bu yüzden,

'Hsiang-wang aşağı indiğinde, değerli taş en göz kamaştırıcı şekilde parıldar;

Ama Li-lou'nun yürüdüğü yerde dalgalar göklere ulaşır.'

Bu yüksek yerlere geldiğimizde, Li-lou'nun gözleri bile doğru rengi seçmeye muktedir değildir.

'Shih-kuang gizemli ezgiyi nasıl tanıyabilir?' Shih-kuang, Chiang eyaletinde, Chou Hanedanı zamanında Chin'li Ching-kuang'ın oğluydu. Diğer adı Tzu-yeh'di. Beş sesi ve altı notayı hakkını vererek ayırt edebilirdi; bir tepenin diğer tarafında kavga eden karıncaları bile duyabilirdi. Chin ve Ch'u savaştayken, Shih-kuang, sadece sazının tellerine yumuşakça dokunarak, bu savaşın hiç kuşkusuz Ch'u için kötü olacağını söyleyebilirdi. Bu sıra dışı hassasiyetine rağmen Seccho, onun gizemli ezgiyi kavramaya muktedir olmadığını iddia ediyor. Sonuçta hiçbir şekilde

sağır olmayan gerçekten sağırdır. Ulaşılmaz yerlerdeki en latif nota, Shih-kuang'ın duyuşunun ötesindedir. Seccho diyor ki, ne bir Li-lou ne de bir Shih-kuang olacağım, zira, 'Hangi yaşam bununla karşılaştırılabilir? Pencere kenarında sessizce otururak yaprakların düşüşünü ve çiçeklerin açışını izliyorum, mevsimler birbirini takip ederken.'

Kişi bu kavrayış seviyesine eriştiğinde, görmek görmemektir, duymak duymamaktır ve vaaz etmek vaaz etmemektir. Kişi açken yemek yer, yorulduğunda uyur. Bırak yapraklar düşsün ve çiçekler istedikleri gibi açsın. Yapraklar düştüğünde, sonbahar olduğunu anlayacağım; çiçekler açtığında, ilkbahar olduğunu anlayacağım.

Senin için her şeyi temizlemiş Seccho şimdi önünde bir geçit açıyor, diyor ki:

"Anlıyor musun, anlamıyor musun?

Deliksiz bir demir çubuk!"

Senin için yapabileceği her şeyi yaptı, o tükendi – sadece dönüp sana bu deliksiz demir çubuğu sunabilir. Bu en belirgin bir ifadedir. Bak ve kendi gözlerinle gör! Eğer tereddüt edersen işareti sonsuza dek kaçırırsın.

Yengo (bu yorumun yazarı) şimdi asasını kaldırdı ve dedi ki "Görüyor musun?" Sonra sandalyesine vurdu ve dedi ki "Duyuyor musun?" Sandalyesinden inerek dedi ki "Herhangi bir şeyden bahsedildi mi?"

Deliksiz demir çubuğun tam anlamı nedir? Bildiğimi iddia etmiyorum. Zen, zihni, duyunun ötesinde olan şeye doğru gitmek üzere uyarma aracı olarak saçmalıkta her zaman ustalaşmıştır; bu yüzden belki de demir çubuğun anlamı da tam olarak anlamsızlığında ve bizim bu anlamsızlığa verdiğimiz huzursuz, şaşkın tepkidedir.

İlahi Bilgelik, kökünde tüm-Brahman'dır; gövdede o, tüm-Yanılsamadır; çiçekte, o, tüm-Dünyadır; ve meyvede, tüm-Özgürlüktür.

Tantra Tattva

Sravaka'lar ve Pratyekabuddha'lar, Bodhisattva'nın disiplininin sekizinci aşamasına ulaştıklarında, zihinsel sükûnetin mutluluğuyla öylesine sarhoş olurlar ki görünen dünyanın sadece Zihin olduğunu kavramayı başaramazlar. Onlar hâlâ bireyleşme gerçekliğinin içindedirler; görüleri henüz saf değildir. Bodhisattva'lar, diğer taraftan, özgün yeminlerine sadıktırlar ve kalplerindeki her şeyi kucaklayan sevgiyle dışarı yayılırlar. (Oluşun dünyasından ayrı bir durum olarak) Nirvana'ya adım atmazlar; görünür dünyanın sadece Zihnin bir tezahüründen başka bir şey olmadığını bilirler. *Lankavatara Sutra*'dan (kısaltılmıştır).

Sadece bilinçli bir varlık hareketten ne kast edildiğini anlar;
Bilinç bahşedilmemişler için hareket ediş anlaşılmazdır.
Eğer zihninizi sakin tutma uygulamasında kendinizi talim ederseniz,
Elde ettiğiniz hareketsizlik, bilinci olmayanın hareketsizliğidir.
Gerçekten hareket ettirilemez için istekliyseniz,
Sabit olan, hareketin kendisinin içindedir,
Ve bu hareketsiz olan, gerçekten hareketsiz olandır.
Bilinç olmayan yerde, Buddhalık tohumu yoktur.
Hareket ettirilemez olanın tüm görünümlerinin nasıl çeşitli olduğunu iyi anlayın,
Ve ilk gerçekliğin sabit olduğunu bilin.
Ancak bu hakikate ulaşıldığında
Kendiliğinden Olanın gerçek faaliyeti anlaşılır.

Hui Neng

Hareket etmeyen ilk hareket ettirici hakkındaki bu ifadeler kişinin aklına Aristoteles'i getirir. Fakat Aristoteles ve Kadim Felsefe'nin büyük dinsel gelenekler içindeki yorumcuları arasında şu muazzam fark vardır: Aristoteles,

öncelikle kozmolojiyle ilgiliydi, Kadim Filozoflar öncelikle kurtuluş ve aydınlanmayla ilgilidirler: Aristoteles, ilk hareket ettiren hakkında dışarıdan ve teorik açıdan bilgilenmekle yetinir; Kadim Felsefe'nin düşünürlerinin amacı onun dolaysızca farkında olmak, onu birleştirici biçimde bilmekti ki böylece onlar ve diğerleri sahiden hareket ettirilemez Olan olabilsinler. Bu birleştirici bilgi, zirvelerdeki bilgi olabilir, ya da tamlıktaki bilgi olabilir ya da zirvelerdeki ve tamlıktaki eşzamanlı bilgi olabilir. Ruhun zirvelerindeki bilgi, Mahayana Budizmi tarafından yetersiz görülmüş ve reddedilmiştir. Hıristiyan geleneği içinde benzer bir şekilde dinginciliğin (quietism) reddedilişine "Tefekkür ve Eylem" bölümü içinde değinilecektir. Bu arada, 17. yüzyıl Avrupası boyunca bu kadar gerilimli bir tartışmaya yol açan sorunun Budistler için epeyce erken bir çağda ortaya çıkmış olduğunu görmek ilginçtir. Fakat Katolik Avrupa'da Molinos, Madame Guyon ve Fénelon'a açılan savaşın sonucu her bakımdan, mistisizmin iki yüzyılın en önemli kısmında etkinliğini yitirmiş olmasıyken, Asya'da taraflar, farklı fikirlerde mutabık olacak kadar hoşgörülüydü. Hinayana ruhaniliği ruhun zirvelerini keşfetmeye devam ederken Mahayanacı üstatlar Arhat değil, Bodhisattva idealini yücelttiler ve zirvelerinde olduğu kadar tamlığında da ruhsal bilgiye giden yola işaret ettiler. Aşağıda, 18. yüzyılda bir Zen ermişi tarafından yazılmış, Zen idealini gerçekleştirmiş olanların durumu hakkında şiirsel bir açıklama yer almaktadır.

Belirli olanın içindeki belirli olmayanda yaşayarak,
Giderek ya da geri dönerek, sonsuza dek hareket ettirilmemiş kalırlar.
Düşüncelerin içinde yatan düşünce-olmayanı kavrayarak,
Her eylemlerinde Hakikatin sesini duyarlar.
Ne kadar sınırsızdır tefekkürün göğü! Dört katlı Bilgeliğin ay ışığı ne şeffaftır!

Hakikat kendini ebedi sükûneti içinde ifşa edince, Şu biricik yeryüzü Saflığın Lotus-Ülkesidir, Ve bu beden, Buddha'nın bedenidir.

Hakuin

Doğanın gayesi ne yiyecektir ne içecektir, ne giyecektir ne de Tanrı'nın dışında bırakıldığı herhangi başka bir şeydir. Beğenseniz de beğenmeseniz de, bilseniz de bilmeseniz de, Doğa, gizli bir şekilde, Tanrı'nın içinde bulunabileceği patikayı arar, onu takip eder ve onu meydana çıkarmaya çalışır.

Eckhart

Tanrı'da olduğu haliyle herhangi bir pire, kendiyle uğraşan meleklerin en yükseğinden daha soyludur.

Eckhart

İçimdeki insan, şeylerden yaratıklar olarak değil Tanrı'nın hediyesi olarak haz alır. Ama en derinimdeki insana göre, bunlarda Tanrı'nın hediyesinin değil, sonsuzluğun tadı vardır.

Eckhart

Domuzlar meşe palamutlarını yerler ama ne onlara hayat veren güneşi, ne onları besleyen göklerin etkisini, ne de onların geldiği ağacın kökünü düşünürler.

Thomas Traherne

Her sabah siz cennette uyanana; kendinizi Babanızın sarayında bulana; ve gökleri, yeryüzünü ve havayı göksel sevinç kaynakları olarak görene; hepsi için, adeta Meleklerin arasındaymışsınız gibi böylesine aziz bir saygınız olana kadar, hiçbir zaman dünyanın zevkine doğru şekilde varmazsınız. Bir kralın odasındaki gelin bile mutlu olmak için sizinki gibi sebeplere sahip değildir.

Damarlarınızda denizin kendisi akmadıkça; gökyüzünü giyinmiş yıldızlarla taçlanmadıkça; ve kendinizi tüm dünyanın tek varisi olarak ve bundan fazlası olarak görmedikçe –çünkü dünyanın içindeki kişilerin her biri sizinle birlikte tek varistir– dünyadan doğru biçimde keyif alıyor sayılmazsınız. Yoksulların altın için, kralların asaları için yaptıkları gibi siz de Tanrı'da şarkı söyleyip coşku duyup Tanrı'dan zevk almadıkça, dünyadan asla zevk alamazsınız.

Ruhunuz tüm dünyayı kaplayana ve yıldızlar sizin mücevherleriniz olana; Tanrı'nın tüm çağlardaki yollarına, yürüyüş yolunuza ve masanıza olduğunuz kadar aşina olana; dünyanın içinden yaratıldığı o gölgeli hiçlikle samimiyetle tanışana; insanları, onların mutluluğunu, kendinizinki için duyduğunuz şevke denk bir susuzlukla isteyecek denli çok sevene; Tanrı'yı herkese karşı iyi olduğu için sevene kadar dünyadan kesinlikle zevk almıyorsunuzdur. Gökleri kendi özel mülkünüzden daha çok hissedene ve orada, oradaki görkemleri ve güzellikleri düşünerek, evinizde bulunduğunuzdan daha çok bulunana kadar; ne denli yakın bir zamanda yaratıldığınızı ve oraya geldiğinizde bunun ne kadar harika olduğunu hatırlayana; ve kendi görkem sarayınızda, o bu sabah inşa edilmiş olsaydı sevineceğinizden daha çok sevininceye kadar.

Fakat dahası, dünyadan keyif almanın güzelliğini, diğerlerini de dünyadan keyif almaya ikna etme açgözlülüğüne ve hırsına sahip olacak kadar sevene dek dünyadan asla doğru bir şekilde zevk almış sayılmazsınız. Ve insanların onu hor görüşlerindeki iğrenç yozlaşmadan, gönüllü olarak onların hatalarının suçlusu olmaktansa cehennemin alevlerinin ızdırabını çekmeyi tercih edecek kadar kusursuz bir şekilde nefret edene dek.

Dünya, Sonsuz Güzelliğin bir aynasıdır ama hiç kimse onu görmez. O, bir Görkem Tapınağı'dır ama kimse

ona bakmaz. Dünya bir Işık ve Barış bölgesidir, insanlar onun huzurunu kaçırmasaydı. O, Tanrı'nın Cenneti'dir. O, insana, düşmüş olduğu için daha fazla şey ifade etmektedir. Dünya, Meleklerin mekânı ve Cennetin Kapısı'dır. Yakup Peygamber düşünden uyanınca, 'Tanrı burada, ama onu kavrayamıyorum,' demişti. Ne kadar korkunçtur bu mekân! Burası Tanrı'nın Evi ve Cennetin Kapısı'ndan başka bir şey değildir.

Thomas Traherne

Ruhsal bilginin zirveleri kadar tamlığına da erişmeyi mümkün olduğu kılan tartışmaya geçmeden önce, "her şeydeki Bir'i görmeye" ayrıcalıklı kılınmış fakat bunu kendi içlerinde algılamak için hiçbir çaba göstermemiş olanların deneyimlerini kısaca düşünelim. Bu konu hakkında çok miktarda ilginç materyal Buck'ın *Kozmik Bilinç*'inde bulunabilir. Burada söylenmesi gereken tek şey, böylesi "kozmik bilinç"in, davet edilmeden de gelebileceği ve Katolik teologların "nedensiz inayet" dedikleri şeyin doğasında olduğudur. Kişi, ölümcül bir günah durumundayken bir "nedensiz inayet"e (örneğin iyileştirme gücü ya da önsezi) sahip olabilir ve bu ihsan, kurtuluş için ne gerekli ne de yeterlidir. Buck tarafından tarif edildiği şekliyle gibi "kozmik bilinç"e bu şekilde ansızın erişme vakaları, en iyi haliyle, sadece, bilginin içerideki zirvelerinin yanı sıra dışarıdaki tamlığı yönünde kişisel çabayı ilerletmeye yönelik alışılmadık davetiyelerdir. Bu vakaların büyük çoğunluğunda bu davetiye kabul edilmez; mükâfat, beraberinde getirdiği coşkun zevk için kıymetli bulunur; mükâfatın verilişi nostaljik bir şekilde hatırlanır ve eğer alıcısı bir şairse, bundan güzel sözlerle bahseder – Byron'ın, *Childe Harold*'ın muhteşem bir bölümünde ya da Wordsworth'ün *Tintern Abbey* ve *The Prelude*'de yazdığı gibi. Bu gibi konular hakkında hiçbir insan, haddini aşarak, bir diğeri hak-

kında kesin bir yargıda bulunmamalıdır; fakat biyografik deliller temelinde, en azından şunu söyleyebiliriz ki, ne Wordsworth'ün ne de Byron'ın, bahsettikleri tecelliler için ciddi şekilde herhangi bir şey yaptıklarını düşündürecek bir neden yoktur; bu tecellilerin, bu insanların karakterini değiştirmeye yeterli olduğuna dair bir kanıt da yoktur. De Quincey, Keats ve Haydon'ın tanık oldukları o devasa bencillik, Wordsworth'e sonuna kadar eşlik etmiş gözükmektedir. Ve Byron da, her şeydeki Bir'i gördükten sonra, öncesinde olduğu gibi, büyüleyici ve trajikomik bir şekilde Byronvari kalmıştır.

Bu bağlamda, Wordsworth'ü bir başka büyük doğa âşığı ve edebiyat adamıyla, Aziz Bernard'la karşılaştırmak ilginçtir. Wordsworth, "Doğa öğretmeniniz olsun," der ve şöyle devam eder:

> İlkbahar ormanlarının ani bir etkisi İnsanlar hakkında,
> Ve ahlâki iyi ve kötü hakkında
> Size daha çok şey anlatacaktır tüm ermişlerin anlatabileceğinden.

Aziz Bernard da, görünürde benzer bir anlatımı sahiplenmektedir. "İlahi ilimler ve Kutsal Metinler hakkında bildiklerimi ormanda ve tarlalarda öğrendim. Kayın ağaçları ve meşelerden başka üstadım yoktur." Bir başka mektubunda der ki, "Tecrübeli bir adamı dinleyin: Ormanda, kitaplarda öğreneceğinizden daha fazlasını öğreneceksiniz. Ağaçlar ve taşlar size bir din adamının ağzından edinebileceklerinizden daha fazlasını öğretecektir." İfadeler benzerdir; ama içsel değerleri çok farklıdır. Augustinus'un dilinde, sadece Tanrı'dan zevk alınabilir; yaratıklar zevk almak için değil, kullanmak içindir – sevgi, şefkat ve meraklı, mesafeli bir değer bilmeyle, zevk alınabilecek şeyin

bilgisine götüren yollar olarak kullanmak için. Wordsworth, neredeyse diğer tüm edebiyat yoluyla Doğa'ya tapınanlar gibi, yaratıkların ruhsal amaçlara ulaşmak için kullanılmaları yerine onlardan zevk almayı öğütlemektedir – bu kullanım, göreceğimiz gibi, kullanan için büyük bir öz-disiplini gerekli kılar. Aziz Bernard içinse, onun mektuplaştığı kişilerin etkin bir şekilde bu öz-disiplini uyguladıklarını ve Doğa'nm, bir öğretmen olarak sevilse ve ona kulak verilse de, sadece Tanrı'ya götüren bir araç olarak kullanıldığını, ondan sanki Tanrı'ymış gibi zevk alınmadığını söylemeye bile gerek yoktur. Çiçeklerin ve manzaranın güzelliği sadece, kırlarda "yalnız, bir bulut gibi gezerken" keyif almak için, ya da çay sonrası kütüphanedeki kanepede "boş ya da düşünceli bir halde" keyifle hatırlanmak için değildir. Tepki, biraz daha gayretli ve amaçlı olmalıdır. "Burada, kardeşlerim," der kadim bir Budist yazar, "ağaçların kökleri var, burada boş yerler var, meditasyon yapın." Hakikat şudur ki, elbette, dünya sadece onu hak etmiş olanlar içindir; zira, Philo'nun ifadesiyle "kişi kendini kozmosun yaratıcısına layık kılmaya muktedir olamasa bile, kendini kozmosa layık kılmaya çalışmakla yükümlüdür. Kendisini, kozmosun doğasına dönüştürmeli ve tabir caizse küçük bir kozmos haline gelmelidir." Kendilerini dünyanın yaratıcısına layık kılarak (yani bağımlılıklardan kurtulma ve kendilerini tamamen reddetme yoluyla) ya da daha az zahmetli bir şekilde, kendilerini kozmosa layık kılarak (disiplinsiz insan kişiliğinin çok yönlü karışıklığına, düzen ve bir nebze birlik getirerek) dünyayı hak etmemiş olanlar için, dünya, ruhsal açıdan, çok tehlikeli bir yerdir.

Nirvana ve Samsara'nın bir olması, evrenin doğası hakkında bir gerçektir; fakat bu, maneviyatta çok ileri gitmiş

ruhlar hariç kimse tarafından bütünüyle anlaşılamayacak ya da doğrudan deneyimlenemeyecek bir gerçektir. Sıradan, iyi, yenilenmemiş insanlar için bu hakikati kulaktan dolma bir şekilde kabul etmek ve pratikte bu hakikate göre davranmak, sadece felakete davetiye çıkartmaktır. Ahlâksızlık öğretisinin kederli öyküsü, erkekler ve kadınlar her şeyin Tanrı olduğu ve Tanrı'nın her şey olduğu yönündeki salt entellektüel ve gerçeğe dökülmemiş bir teoriyi hayata geçirmeye kalktıklarında ortaya ne çıktığına dair bizi uyarmaktadır. Ve dinî gelenekler doğrultusunda yaşamak için ellerinden geleni yapan, fakat aslında bu törensel etkinliğin gerçekte temsil ettiği şeyle herhangi bir doğrudan tanışıklığı olmayan iyi yurttaşların o saygın "dolu dolu" yaşamları da ahlâksızlık gösterisinden daha az iç karartıcı değildir. Dr. Oman, *The Natural and the Supernatural* kitabında, "faniyle uzlaşma ebedi olanın açığa vurulmasıdır" konusu üzerine ayrıntılı olarak yazmaktadır; ve yakın zamanda yayınlanan *Science, Religion and the Future*'da, Canon Raven, Dr. Oman'ı, içinde doğayla inayet, bilim ve din arasında nihai bir antitez olmayan ve bilim adamının ve teologun dünyalarının esasında tek ve aynı gözüktüğü bir teolojinin ilkelerini belirlediği için kutlamaktadır. Tüm bunlar, Taoculuk ve Zen Budizmiyle ve Aziz Augustinus'un *Ama et fac quod vis*'i* ve Peder Lallement'ın Tanrı-merkezli mütefekkirlere dışarı çıkıp dünyada eylemde bulunmalarını öğütleyen, zira dünyaya herhangi bir gerçek iyilikte bulunabilecek biricik eylemlerin onlarınki olduğunu düşünen Hıristiyan öğretileriyle tam bir ahenk içindedir. Fakat Dr. Oman ne de Canon Raven, doğa ve inayetin, Samsara ve Nirvana'nın, sürekli yok oluş ve ebediyetin, gerçekte ve deneysel an-

* *Ama et fac quod vis*: Lat. Sev ve dilediğini yap. –*çn*

lamda sadece belirli şartları yerine getirmiş kişiler için bir olduğunun yeterince açıklığa kavuşturabilmiştir. Geçici dünyada *Fac quod vis* – ancak sadece sonsuz derecede zor olan, tüm zihniniz ve kalbinizle Tanrı'yı sevme ve komşunuzu kendiniz gibi sevme sanatını öğrendikten sonra. Eğer bu dersi öğrenmediyseniz ya ahlâksız bir eksantrik veya bir suçlu ya da kendine doğayı da inayeti de anlamak için zaman bırakmamış, çok yönlü bir hayat süren, saygıdeğer bir insan olacaksınızdır. İnciller, bir kişinin dünyada, dünya eviymişçesine yaşama hakkını kazanmasının tek ve biricik yolu olan süreç hakkında son derece açıktır: Kişi kendi benliğini tam anlamıyla inkâr etmelidir, eksiksiz ve mutlak bir nefsi körletmeye boyun eğmelidir. Peygamberlik yaşamının bir döneminde, İsa'nın kendisi de sadece zihinsel değil aynı zamanda bedensel çilelere katlanmış gibi gözükmektedir. İsa'nın kırk günlük orucunun ve oruç tuttuğu oranda dua edenler haricinde bazı şeytanların kimse tarafından kovulamayacağı yönündeki beyanının kaydı mevcutturki kişisel deneyiminden çıktığı açıkça bellidir. (Mucizeler ve bedensel kefaret konusundaki bilgileri kişisel deneyime dayanan Curé d'Ars, zorlu bedensel sıkıntılar ile, dualara bazen normalüstü olan yollardan cevap alma gücü arasında yakın bir ilişki olduğunu vurgular.) Ferisîler, "yiyip içtiği" ve "meyhanecilerle ve günâhkarlarla" teşrik-i mesai eylediği için İsa'ya serzenişte bulunmuşlardı; fakat görünürde dünyevî olan bu peygamberin, bir zamanlar, Vaftizci Yahya'nın katlandığı bedensel zorluklarla yarıştığı ve sürekli vaaz ettiği ruhsal çileleri kendisinin de tatbik ettiği gerçeğini görmezden geliyorlardı ya da bundan habersizlerdi. İsa'nın yaşamının şekli, özünde, kariyeri Zen Budistleri arasında çok popüler olan "Öküz Gütme Resimleri"nde çizilen ideal bilgeninkiyle

benzerdir. Yenilenmemiş benliği simgeleyen yaban öküzü yakalanır ve yönünü değiştirmesi sağlanır, sonra evcilleştirilir ve kademeli olarak siyahtan beyaza dönüştürülür. Yenilenme o kadar ileri gider ki bir süre için öküz tümüyle kaybolur ve böylece sadece Zihni, Kendiliğinden Olan'ı, İlke'yi simgeleyen dolunaydan başka resmedilecek bir şey kalmaz. Fakat bu son evre değildir. Nihayet çoban, öküzün sırtında insanların dünyasına geri döner. Artık sevdiği ve üstelik sevgisinin ilahi nesnesiyle özdeşleşecek kadar çok sevdiği için, istediği her şeyi yapabilir; zira onun istedikleri Şeylerin Doğasının istedikleridir. Ayyaşların ve kasapların yanında bulunur; o ve onların hepsi Buddhalara dönüştürülür. Onun için fani olanla eksiksiz bir uzlaşma ve bu uzlaşma yoluyla ebediyetin gözler önüne serilişi vardır. Fakat makul, sıradan, yenilenmemiş insanlar için fani olanla uzlaşmanın tek yolu, hoş görülmüş arzular, boyun eğilmiş ve tadı çıkarılmış ayartıcı şeylerdir. Bu şahıslara fani ve ebedi olanın aynı olduğunu söylemek ve bu söyleneni hemen nitelendirmemek, olumlu anlamda ölümcüldür – zira, pratikte, bu ikisi, aziz haricinde hiç kimse için aynı değildir. Manevi yaşamının başlangıcında, geçici ve ebedi olan ile doğa ve inayet, derinden farklıymış ve pek çok bakımdan bağdaşmazmış gibi davranmamış olan bir azizle ilgili kayıt yoktur. Her zaman olduğu gibi, ruhsallığın yolu, iki derin çukur arasında bir bıçak sırtıdır. Bir tarafta salt reddediş ve kaçışın tehlikesi, diğer tarafta salt kabul ve sadece araçlar ya da simgeler olarak kullanılması gereken şeylerden keyif almanın tehlikesi vardır. Sığır Gütme Resimleri'nin sonuncusuna eşlik eden şiirleştirilmiş yazı şöyle der:

> En son sınırların bile ötesinde bir geçit uzanır,
> Bu geçit yoluyla kişi varoluşun altı gerçekliğine geri döner.

Her dünyevi amel artık bir Budist uygulamadır,
Ve kişi nereye giderse oranın havasında evini bulur.
Bir mücevher gibi çamurda bile kendini gösterir,
Ve saf altın gibi kazanda bile ışıldar.
Bitmek bilmeyen (doğum ve ölüm) yolu boyunca,
kendine yeter bir şekilde yürür.
Her şartta serinkanlı ve mesafeli hareket eder.

İnsanın, nihai ereğine ulaşacağı yollar, "Nefsi Körletme ve Bağımlılıktan Kurtulma" bölümünde ayrıntılı olarak tarif edilmiş ve örneklenmiştir. Bununla birlikte bu bölüm, öncelikli olarak iradenin disipline sokulmasıyla ilgilidir. Fakat iradenin disipline edilmesine, bundan daha az esaslı olmayan bilincin disipline edilmesi eşlik etmelidir. Sadece kalbin değil, aynı zamanda duyuların ve algılayan zihnin de ani ya da başka şekilde bir dönüşü gerçekleşmelidir. Aşağıda, Yunanların deyişiyle bu *metanoia*'nın, bu tam ve radikal "zihinsel değişiklik"in kısa bir açıklaması yer almaktadır.

Bu konu, en sistematik haliyle, Kadim Felsefe'nin Hint ve Uzak Doğu formülasyonlarında incelenmiştir. Burada tarif edilen, kişisel benlik ile Brahman'la özdeş Benlik arasında; bireysel ego ile Buddha-rahmi ya da Evrensel Zihin arasında bilinçli bir ayırt etme sürecidir. Bu ayrımın sonucu, bilincin şöyle ya da böyle ani ve eksiksiz bir şekilde "şiddetli değişimi" ve ego-ilkesine algısal ve entellektüel bağlılıktan özgürleşme olarak tarif edilebilecek bir "yok-zihin" halinin idrakidir. Bu "yok-zihin", adeta, sıradan tensel insanın dikkatsizliğiyle bir kurtuluş fanatiğinin aşırı şevki arasında bir bıçak sırtında var olur. Bunu elde etmek için kişi hassasiyetle yürümeli ve korumak için de, en yoğun uyanıklığı kendini-inkâr-eden bir pasiflikle; en boyun eğdirilemez kararlılığı ruhun yönlendirmelerine

kusursuz bir boyun eğişle birleştirmeyi öğrenmelidir. "Bir zihin, yok-zihnin peşine düştüğünde," der Huang Po, "bu onu bir düşünce nesnesi haline getirmektir. Sadece sessizliğin şahitliği vardır; o, düşüncenin ötesine geçer." Diğer bir deyişle, bağımsız bireyler olarak bizler, bunu düşünmeye çabalamamalı, daha ziyade kendimize, onun tarafından düşünülme iznini vermeliyiz. Benzer bir şekilde, Elmas Sutra'da, eğer bir Bodhisattva, Kendiliğinden Olan'ı gerçekleştirme girişiminde "bir egonun, bir kişinin, farklılaşmış bir varlığın, bir ruhun düşüncesini korursa, o artık bir Bodhisattva değildir," denmektedir. Tasavvuf yolunun düşünürü El-Gazali de entellektüel alçakgönüllülük ve yumuşak başlılığa duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. "Eğer *fena* derecesindeki (kabaca Zen'in 'yok-zihin'ine ya da *mushin*'ine tekabül eden bir terim) kişiye, kişilikten silindiği yönünde bir düşünce hasıl olursa, bu bir kusurdur. En yüksek derece fena'da fena olmaktır." Atman-Brahman'ın iç zirvelerinde, coşkun bir, silinişten siliniş vardır; ve tamlığı Tanrı'nın uyanık ve gündelik bilgisinin içinde, sadece içerideki zirvelerde değil fakat aynı zamanda dünyanın içinde ve dünya vasıtasıyla, daha başka, daha kapsamlı bir silinişten siliniş vardır.

> Kişi, hakikaten yoksul hale gelmeli ve yaratıklara özgü iradesinden, doğduğu günkü gibi bağımsız olmalıdır. Ve size, ebedi hakikat vasıtasıyla söylüyorum, eğer Tanrı'nın isteğini yerine getirmeye *arzu* duyuyorsanız ve ebediyet ve Tanrı'ya herhangi bir açlığınız varsa, bu süreçte hakikaten yoksul değilsinizdir. Sadece hiçbir şeyi istemeyen, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şey arzulamayan kişi hakiki manevi yoksulluğa sahiptir.
>
> *Eckhart*

Kusursuz Yol zorluk bilmez,
Sadece seçimler yapmayı reddeder.
Sadece sevgiden ve nefretten azat olduğunda Kendini tam olarak ve şeklini gizlemeden gösterir.

Santimin onda biri bir fark,
Ve yeryüzü ve gökyüzü birbirinden ayrılmıştır.
Eğer bunu kendi gözlerinizle görmek istiyorsanız,
Buna yönelik ya da ona karşıt hiçbir sabit fikriniz olmasın.

Sevdiğiniz şeyleri sevmediğiniz şeylerin karşısına koymak:
Bu zihnin hastalığıdır.
Yol'un derin anlamı anlaşılmadığında,
Zihnin huzuru sebepsizce bozulur...

Dışarıdaki engelleri takip etmeyin,
İçerideki boşlukta yaşamayın;
Şeylerin birliğinde huzurlu olun,
Ve ikilik kendiliğinden kaybolsun gitsin.

Hareketi durdurarak sükûneti kazanmaya çabaladığınızda,
Kazanılan sükûnet daima hareket halindedir.
Böylesi bir ikilikte oyalandıkça,
Nasıl birliği idrak edebilirsiniz?

Ve teklik iyice anlaşılmadığında,
Kayıp iki yoldan sürer:
Dış gerçekliğin inkârı,
onda ısrar etmektir,
Ve Boşluğun (Mutlak'ın) beyanı onu inkâr etmektir...

Karşımızdaki boş dünyada süregiden dönüşümler
Cehalet dolayısıyla gerçek gibi gözükür.
Doğruyu aramaya çabalamayın,
Sadece seçenekleri değerlendirmeyi bırakın.

İki, Bir dolayısıyla vardır;
Ama bu Bir'e bile tutunmayın.
Bir zihin rahatsız edilmediğinde,
Binlerce şey bile ona zarar veremez...

Eğer bir göz hiç uyumazsa,
Tüm düşler kendiliğinden sonlanacaktır;
Eğer Zihin kendi mutlaklığını korursa,
Binlerce şey tek bir maddedendir.

Bir Kendiliğinden Olan'ın derin gizemi kavrandığında,
Ansızın dışarıdaki ayak bağlarını unuturuz.
Binlerce şey kendi birliklerinde görüldüğünde,
Öze döner ve hep olduğumuz yerde kalırız...

Bir her şeyde
Her şey birde
Sadece bu anlaşılırsa,
Kusursuz olmamaktan artık kaygı duyulmaz!

Akıl ve her bir inanan akıl ayrılmamış olduğunda,
Her bir inanan akıl ve Akıl ayrılmamış olduğunda,
Orası kelimelerin sustuğu yerdir,
Zira o geçmişten, şimdiden, ya da gelecekten değildir.

Zen'in Üçüncü Piri

Şu anda ne yapıyorsanız onu yapın, şu anda neden ötürü acı çekiyorsanız çekmeye devam edin; tüm bunları yücelikle yapmak için, kalpleriniz dışında hiçbir şeyin değişmesi gerekmez. Kutsallık, Tanrı'nın emriyle başımıza gelene *razı olmaktır*.

de Caussade

17. yüzyılda yaşayan Fransızın kelime haznesi, 7. yüzyılda yaşayan Çininkinden çok farklıdır. Ama verdikleri öğüt, temelde benzerdir. Tanrı'nın iradesine uyum, Kutsal Ruh'un yönlendirmeleri karşısında yumuşak başlılık – bunlar pratikte, kelimesi kelimesine değilse bile, Kusursuz Yol'a uymak, seçim yapmayı ve fikirlere değer vermeyi reddetmek, rüyaların son bulması ve Hakikatin kendini ortaya koyması için gözleri açık tutmakla aynı şeydir.

Sıradan, makul, yenilenmemiş insanların yaşadığı dünya esasen cansız (o kadar cansızdır ki bu gerçeğin farkına varmaması için zihinlerinin dikkatini her tür yapay "eğlence" yoluyla dağıtmak zorundadırlar), bazen kısa bir süre için son derece keyifli, zaman zaman ya da çoğu zaman nahoş ve hatta eziyet vericidir. Kendilerini, kendi ruhlarının içindeki Tanrı'yı olduğu kadar dünyadaki Tanrı'yı görmeye layık kılarak dünyayı hak edenler için, çok farklı bir görünüşe sahiptir.

> Mısır asla hasat edilmemesi gereken ve zaten hiç ekilmemiş parlak sarı ve ölümsüz ekindi. Onun sonsuzluktan sonsuzluğa aynı kaldığını düşündüm. Sokağın tozu ve taşları altın kadar kıymetliydi. Geçitler ilk bakışta dünyanın sonuydu. Yeşil ağaçlar, onları ilk olarak geçitlerden bir tanesinin içinden gördüğümde, beni alıp götürdü ve kendimden geçirdi; yumuşaklıkları ve alışılmadık güzelliği kalbimi yerinden oynattı, neredeyse mest etti, böylesine ilginç ve harikulade şeylerdi. İnsanlar! Ne kadar muhterem, saygıdeğer yaratıklar gibi gözüküyordu yaşlılar! Ölümsüz Kerubim!* Ve genç erkekler, parlak ve kıvılcımlar saçan melekler; bakire kızlar ise yaşam ve güzellikle dolu garip,

* Kerubim. İbr. כְּרוּב. Kitab-ı Mukaddes'te ve İncil'in bir bölümünde adı geçen bir tür melek. –*çn*

meleksi eserler! Sokakta yuvarlanan ve oyunlar oynayan erkek ve kız çocuklar canlı mücevherlerdi. Onların doğup doğmadıklarını ya da ölmeleri gerekip gerekmediğini bilmiyordum. Fakat her şey, doğru yerindeymiş gibi ebediyen vardı. Ebediyet gün ortasında tecelli etmişti ve her şeyin gerisinde, umuduma hitap eden ve arzumu harekete geçiren sonsuz bir şey belirmişti. Kent, Aden'de yükseliyor ya da Cennet'te yaratılmış gibi gözüküyordu. Sokaklar benimdi, tapmak benimdi, insanlar benimdi, elbiseleri benimdi ve altın ve gümüşleri, pırıldayan gözleri, beyaz tenleri ve al yanaklı yüzleri de benimdi. Gökler benimdi ve güneş ve ay ve yıldızlar da ve tüm bir dünya benimdi; ve onun tek seyircisi ve onun tadını çıkartan tek ben. ... Ve anladım ki büyük bir gürültü patırtıyla yozlaştırılmış ve dünyanın kirli düzenlerini öğrenmeye zorlanmıştım. Bunları şimdi unutuyorum, ve yeniden adeta küçük bir çocuk gibi oluyorum ki Tanrı'nın Krallığı'nın bir parçası olabileyim.

Thomas Traherne

Bu yüzden size bir düşünce daha sunuyorum, ki daha saf ve daha ruhanidir: Göklerin Krallığı'nda her şey her şeydedir, her şey birdir ve her şey bizimdir.

Eckhart

Tanrı'nın dünyada olduğu doktrininin önemli bir pratik sonucu vardır – Doğa'nın kutsallığı ve insanın, zeki ama uysal işbirlikçisi olmak yerine onun efendisi olma yönündeki kibirli çabasının günahkârlığı ve akılsızlığı. İnsandan daha basit yaşamlara ve hatta nesnelere bile saygıyla ve anlayışla yaklaşılmalı, bunlar, bizim insanca amaçlarımıza hizmet etmeleri için vahşice baskılanmamalıdır.

Güney Okyanusu'nun efendisi Shu'ydu, Kuzey Okyanusu'nun efendisi Hu'ydu ve Merkez'in efendisi

Kaos'tu. Shu ve Hu, sürekli, onlara iyi davranan Kaos'un ülkesinde buluşuyorlardı.

Kafa kafaya verip onun nezaketine nasıl karşılık vereceklerini düşündüler ve dediler ki: "Bütün insanların görmek, işitmek, yemek yemek ve nefes almak için yedi deliği var, ama bu hükümdarın bir tane bile yok. Onun için bu delikleri açalım. Böylece her gün onun içinde bir delik açtılar. Yedi günün sonunda Kaos öldü.

Chuang Tzu

Bu incelikli ve komik meselde Kaos, *wu-wei* –iddiasızlık ya da denge– halindeki Doğadır. Shu ve Hu, bozkırları buğday tarlalarına dönüştürerek Doğa'yı iyileştirebileceklerine inanan ve çöller yaratan; gururla Gökyüzünün Fethini ilan eden ve sonra medeniyeti yenilgiye uğratmış olduklarını keşfeden; dünyayı zekâ ve demokrasi için daha güvenli bir yer kılacak şu evrensel okur-yazarlık için gereken gazete kâğıdını tedarik etmek üzere uçsuz bucaksız ormanları kesen, fakat büyük çaplı erozyon, ucuz dergiler ve faşist, komünist, kapitalist ve milliyetçi propaganda organlarıyla karşı karşıya kalan bugünün meşgul insanlarının yaşayan imgeleridir. Kısacası, Shu ve Hu, apokaliptik Kaçınılmaz İlerleme dininin müritleridir ve inandıkları şey, Göklerin Krallığı'nın dışımızda ve gelecekte olduğudur. Chuang Tzu'nun ise, diğer taraftan, tüm gerçek Taocular gibi, Doğa'yı, insanın Kadim Felsefe'de ifade edilen nihai ereğiyle çelişen, üzerinde yeterince düşünülmemiş geçici amaçlara hizmet etmeye zorlamak gibi bir amacı yoktur. Onun istediği, insanların fizyolojikten ruhsala tüm seviyelerde Tao'yu gerçekleştirebilecekleri maddî ve toplumsal şartları yaratmak için Doğa'yla işbirliği yapmaktır.

Taocularla ve Uzak Doğu Budistleriyle karşılaştırıldığında, Hıristiyanlığın Doğa'ya karşı tavrı daima garip bir biçimde hassasiyetten uzak ve çoğunlukla son derece hükmedici ve vahşice olmuştur. İncil'in Yaratılış bölümündeki talihsiz bir ifadeden yola çıkan Katolik ahlâkçılar, hayvanları, insanın kendi amaçları için kullanabilecekleri nesneler olarak görmüşlerdir. Manzara ressamlığı gibi, Avrupa'daki hümanist hareket de neredeyse tümüyle seküler bir meseleydi. Uzak Doğu'daysa, her iki akım da özünde dinseldi.

Yunanlar, *hubris*'i daima *nemesis*'in izlediğine inanıyorlardı, eğer çok ileri gittiyseniz, tanrıların ölümlü insanların küstahlıklarını hoşgörmeyeceğini hatırlatmak için kafanıza bir darbe gelebilirdi. İnsan ilişkileri dünyasında, modern zihin, *hubris* doktrinini anlar ve bunun esasen doğru olduğunu düşünür. Gururun bir düşüşle son bulmasını arzularız ve büyük çoğunlukla bu düşüşü görürüz de.

İnsanın etrafındakiler üzerinde çok fazla güç sahibi olması, çok zengin, çok vahşi, çok hırslı olması – tüm bunlar cezalandırmaya davetiye çıkartır, ve uzun vadede, bir çeşit cezanın uygun bir şekilde verildiğini fark ederiz. Ama Yunanlar bununla yetinmemişlerdi. Doğanın bir açıdan kutsal olduğuna inandıkları için ona saygı duyulması gerektiğini hissetmişler ve Doğa'ya karşı hubris'i andıran bir saygısızlığın da bunun intikamını alan bir *nemesis* tarafından cezalandırılacağına ikna olmuşlardı. Askhylos "Persler"de, barbarların yenilgisinin sebeplerini –nihai, metafizik sebeplerini– açıklar. Kserkses, iki kötülükten dolayı cezalandırılmıştır: Atinalıları hedef alan kendini beğenmiş emperyalizm ve Doğa'yı hedef alan kendini beğenmiş emperyalizm. Kserkses, kendi insanlarını esir almaya ve Çanakkale Boğazı'na bir köprü kurarak denizin efendisi olmaya çalışmıştır.

Atossa Çanakkale'ye kıyıdan kıyıya bir köprü yaptı.

Darius'un Hayaleti Ne, kudretli Boğaz'ı zincirleyebilir mi?

Atossa Buna rağmen, bir tanrı onun planına yardım ediyor.

Darius'un Hayaleti Güçlü bir tanrı sağduyusunu gölgelemiş.

Bugün bu ilk tür emperyalizmin varlığını kabul ediyor ve onu lanetliyoruz; fakat çoğumuz ikincisinin varlığını ve hatta var olma ihtimalini bile görmezden geliyor. Fakat *Erewhon*'un yazarı kesinlikle aptal değildi ve sıklıkla çığırtkanlığı yapılan "Doğanın fethi"nin dehşet verici bedelini ödediğimiz bu günlerde kitabı her zamankinden çok daha anlamlı. Ve Butler, "Kaçınılmaz İlerleme" konusunda 19. yüzyılın tek şüphecisi değildi. Ondan bir ya da birkaç kuşak önce, Alfred de Vigny de, o zamanın büyük teknolojik icadı buhar motoru hakkında yazıyordu – büyük çağdaşı Victor Hugo'nun heyecanlı haykırışlarından ve borazancılığından çok daha farklı bir tonda.

İnsan duman çıkaran, nefes ve çığlık veren bu demir boğanın üzerine erken bindi.
Kimse hâlâ bu haşin körün ne fırtınalar taşıdığını bilmiyor,
Ve neşeli yolcu ona hazinesini veriyor.

Ve aynı şiirde birkaç dize sonra şunları ekler:

Herkes kendine şöyle dedi: "Gidelim",
Ancak hiçbiri bir bilgenin yarattığı bu kükreyen ejderhanın efendisi değildi.
Hepimizden daha güçlü bir şey tarafından kandırıldık.

Geriye dönüp yapılan katliama ve yıkıma baktığımızda, Vigny'nin son derece haklı olduğunu görebiliriz. Victor Hugo'nun en şamatacı ve en dokunaklısı olduğu o mutlu yolcuların hiçbirinin, o ilk, komik, küçük Çuf Çuf'un kendilerini götüreceği yer konusunda en ufak bir fikri yoktu. Ya da pekala açık bir fikirleri vardı ama bu beklentileri tümüyle yalanlandı. Zira Çuf Çuf'un onları son hız evrensel barışa ve insanlığın kardeşliğine doğru götürdüğüne ikna olmuşlardı; okuyabildikleri için öylesine gurur duydukları gazeteler, tren gümbürtüyle yol aldığı Ütopik hedefinden elli yıl kadar uzakken, özgürlüğün ve aklm pek yakında her yerde zafer kazanacağının garantisiydi. Fakat Çuf Çuf, fosfor ve patlayıcı yüklü dört motorlu bir bombardıman uçağına dönüştü ve özgür basın da reklam verenlerin, bir baskı grubunun ya da hükümetin uşağı oldu. Ama yine de, açıklanamaz bir nedenden ötürü, seyahat edenler (artık mutlu değiller) hâlâ, son tahlilde (insanlığın tüm deneyimine rağmen) kişinin hiçbir şey karşılığında bir şey alabileceği umudu ve imanı olan "Kaçınılmaz İlerleme" dinine sıkı sıkı tutunuyorlar. Yunanların, her zaferin bir bedeli olduğu ve bazı zaferlerin bedelinin, getireceği kazançtan çok daha ağır olabileceği düşüncesi çok akılcı ve gerçekçiydi! Modern insan artık Doğa'nın herhangi bir bakımdan ilahi olduğunu düşünmemektedir ve kibirli bir fatih ve ona hükmeden bir tiran gibi davranmakta kendini son derece özgür hissetmektedir. Son zamanların teknolojik emperyalizmi, devasa ganimetleri beraberinde getirmiştir fakat *nemesis*, yarım penilik kazancımızın yanı sıra cezamızın kesilmesini de garantilemiştir. Örneğin, New York'tan Los Angeles'a on iki saat içinde uçma kabiliyeti insan ırkına, düşen bombaların ve çıkan yangınların verdiği acıdan daha büyük bir

keyif mi vermiştir? Dünyada var olan mutluluğu ve iyiliği bütün ayrıntılarıyla ölçmek için bilinen bir yöntem yoktur. Fakat şu açıktır ki, en son teknolojik gelişmelerden ya da Yunanca'daki ifadesiyle Doğa'ya yönelttiğimiz en son *hubris* eylemlerimizden payımıza düşen avantajlara genel olarak bunların dengi dezavantajlar eşlik etmiştir; bir yöndeki kazançlar diğer bir yöndeki kayıpları beraberinde getirmiştir; bir şey vermeden hiçbir şey alamayız. Bu özenle hazırlanmış kredi ve borç operasyonlarının safi sonucunun erdem, mutluluk, iyilik ve zekâda gerçek bir İlerleme olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyiz. İlerlemenin gerçekliğini hiçbir zaman tespit edemeyeceğimiz için 19. ve 20. yüzyıllar bu kavramı, dinî inancın bir parçası olarak düşünmek zorunda kalmıştı. Kadim Felsefe'nin yorumcuları için İlerleme'nin önüne geçilemez olup olmadığı, hatta gerçek olup olmadığı aslî öneme sahip değildir. Onlar için önemli olan, bireysel olarak erkeklerin ve kadınların tanrısal İlkenin birleştirici bilgisine ermeleridir ve onları toplumsal çevreleriyle ilişkili olarak ilgilendiren de, bu çevrenin ilerlemeci ya da gerici (bu terimler her ne anlama geliyorsa) olup olmaması değil, bireyler insanın nihai ereğine doğru ilerlerken bunun onlara ne derece yardımcı ya da ne derece engelleyici olduğudur.

Bölüm 5

İYİLİK

Sevmeyen kişi bilmez Tanrı'yı, çünkü Tanrı sevgidir.

Yuhanna'nın 1. Mektubu, 4

O'na sevgiyle ulaşılabilir ve O sevgiyle kavranabilir ama düşünceyle asla.

The Cloud of Unknowing

Her kim tefekküre (yani birleştirici bilgiye) ulaşmak için okuyorsa, içe işleyen bir şekilde sevgisinin ne kadar büyük olduğunu sorgulayarak yola çıkmalıdır. Zira sevgi, aklı hareket ettiren güçtür (*machina mentis*), onu dünyadan alır ve yükseklere çıkarır.

Aziz Gregory

Aşk, Allah sırlarının usturlabıdır.

Mevlana Celalleddin Rumî

Ey gökler, aynını yapın sizler de!
Şehvete doymuşlara, başkalarını düşünmeden bollukta yüzenlere,
Vurdumduymaz, kayıtsız yaşamlarıyla,

Siz tanrıların ilkelerini hiçe sayıp köle edenlere,
gösterin gücünüzü vakit geçirmeden*.

Shakespeare

Sevgi yanılmaz; onun hatası yoktur, zira tüm hatalar sevgi yoksunluğundan kaynaklanır.

William Law

Sadece bildiğimiz şeyi sevebiliriz ve sevmediğimiz şeyi asla eksiksizce bilemeyiz. Sevgi bilmenin bir biçimidir; sevgi yeterli ölçüde çıkarsız ve yoğun olduğunda, bilgi, birleştirici bilgiye dönüşerek yanılmazlık niteliğine kavuşur. Karşılık beklemeyen sevginin olmadığı yerde (ya da daha kısaca, iyiliğin olmadığı yerde) sadece insanın kendine duyduğu taraflı bir sevgi ve bu sebeple de insanın hem kendisi hem de kendisi dışındaki şeyler, yaşamlar, zihinler ve ruhlar dünyası hakkında ancak kısmi ve çarpıtılmış bir bilgi vardır. Şehvetle beslenen insan "Cennetin yasalarını kendine köle eder", yani Doğa'nın ve ruhun yasalarını kendi arzularının emrine verir. Sonuç olarak "hissetmez" ve böylece kendini bilgiye ehliyetsiz kılar. Cehaleti, nihayetinde istemlidir; eğer göremiyorsa "görmek istemiyor"dur. Böylesi gönüllü bir cehaletin kaçınılmaz olarak negatif bir ödülü de vardır. *Nemesis*, *hubris*'i izler. Bazen, kendini körleştirmiş kişinin (Macbeth, Othello, Lear), kendi hırsının, sahiplenme isteğinin ya da huysuz kibrinin hazırlamış olduğu tuzağa düştüğü zaman olduğu gibi dikkat çekici yollardan; bazense inayete ve aydınlanmaya karşı sürekli artan bir kapalılık, bugün ya da daha sonrasında, benliğin ve bağımsızlığın boğucu hapishanesinden kaçmak konusunda sürekli artan bir kabiliyetsizlik

* Kral Lear, çev. Özdemir Nutku, 2009, İşbankası Kültür Yayınları

pahasına, iktidar, zenginlik ve prestijin sonuna kadar baki kaldığı örneklerde olduğu gibi daha az görünür yollardan. "Cennetin yasalarını kendine köle edenler"in cezalandırıldıkları manevi cehaletin ne kadar derin olabileceğini, Kardinal Richelieu'nün ölüm döşeğindeki davranışı gösterir. Kardinalin günahlarını çıkartmaya gelen rahip, tüm düşmanlarını affederek ruhunu, yakın gelecekteki sınava hazırlamak için bu büyük adamı teşvik eder. Kardinal, entrikalar, tamahkârlık ve hırsla geçen uzun yılların, sahip olduğu siyasi iktidar kadar mutlak kıldığı bir cehaletin serinkanlı içtenliğiyle "Hiç düşmanım olmadı," der ve devam eder, "devletin düşmanlarını saymazsak." Napoleon gibi, fakat farklı bir şekilde, "Cennetin gücünü hissediyordur", zira iyiliği hissetmeyi reddetmiş ve dolayısıyla kendi ruhu ya da herhangi başka bir şey hakkındaki tüm hakikati öğrenmeyi de reddetmiştir.

> Burada, yeryüzünde Tanrı sevgisi, Tanrı bilgisinden daha iyidir, fakat aşağı şeyleri bilmek, onları sevmekten daha iyidir. Onları, bilgi aracılığıyla, bir şekilde zekâmızın seviyesinde yükseltiriz, oysa sevgi aracılığıyla onlara tenezzül eder ve tâbi olabiliriz, bir cimrinin altınına tâbi olması gibi.
>
> *Aziz Thomas Aquinas (açımlanmıştır)*

Bu ifade, ilk bakışta, öncülüyle bağdaşmazdır. Fakat gerçekte, Aziz Thomas, sadece sevgi ve bilginin çeşitli şekilleri arasındaki farkı ayırt etmektedir. Tanrı'yı bilmek-sevmek, sevgi olmaksızın teoloji üzerine bir inceleme okumak yoluyla Tanrı hakkında sadece bilgi sahibi olmaktan daha iyidir. Öte yandan altın, asla cimrinin ona duyduğu sevgiyle ya da daha ziyade şehvetle değil, ya soyut olarak, bilimsel bir araştırmacının onu bildiği şekilde ya da bun-

dan farklı olarak metalleri işleyen bir sanatçının tarafsız sevgi-bilgisiyle ya da kuyumcunun eserini nakit değeri için ve ona sahip olmak için değil sadece güzel olduğu için seven-ve-bilen seyircinin bir bilgi-sevgisiyle bilinmelidir. Aynısı, tüm yaratılmış şeyler için, tüm yaşamlar ve zihinler için geçerlidir. Onları, benmerkezci bir bağlılık ve açgözlülükle bilmek kötüdür; bilimsel tarafsızlıkla bilmek bir nebze daha iyidir; soyut açgözlülükten azade bilgiyi, estetik keyfin ya da iyiliğin ya da her ikisinin birleşiminin niteliklerine sahip, tarafsız, doğru bir bilgi-sevgiyle desteklemek en iyisidir.

> Hakikatin kendisinden bir put yaratıyoruz; zira iyiliğin dışında bir hakikat, Tanrı değil, onun sevmememiz ve ibadet etmememiz gereken imgesi ve putudur.
>
> *Pascal*

Bir tür filolojik rastlantı sonucunda (ki bu muhtemelen hiç de rastlantı değil ancak insanın cehalet ve ruhsal karanlığa duyduğu köklü isteğin zor algılanan ifadelerinden biridir) "iyilik" kelimesi, modern İngilizce'ye, "sadaka verme"yle eşanlamlı olarak geçmiştir ve neredeyse hiçbir zaman sevginin en yüksek ve en ilahi biçimini simgeleyen özgün anlamında kullanılmamaktadır. En iyi halinde bile, oldukça yetersiz psikolojik ve manevi terimler dağarcığımızın bu yoksullaşmasına bağlı olarak, "sevgi" kelimesi, üzerine ilave bir yük almak zorunda kalmıştır. "Tanrı sevgidir" ve "komşularımızı kendimiz gibi sevmeliyiz" diye, içten olmasa da kolayca yineleriz fakat "sevgi", ne yazık ki pek çok farklı şey için kullanılmaktadır: Beyaz perdede iki yakın çekim figür, coşkuyla temas ettiğinde; John Woolman ya da Peter Calver, Kutsal Ruhun tapınakları

olduğu için siyah kölelere dair bir şeyler hissettiğinde; kalabalıklar *Sport-Palast* ya da Kızıl Meydan'da çığlıklar attığında ve şarkı söyleyip bayraklar salladığında; münzevi bir mütefekkir basit bir duada kendini kaybettiğinde sevgiden bahsedilir. Kelime haznesinde muğlaklık, düşüncede karışıklığa neden olur; sevgi konusundaki bu düşünce karışıklığı, her iki dünyada da en büyük kazancı elde etmeye kararlı, yenilenmemiş ve bölünmüş insan doğasının amacına takdire şayan bir şekilde hizmet etmektedir. Yani Tanrı'ya hizmet etmekteyken, aslında Mammon'a, Mars'a ya da Priapos'a hizmet etmektedir.

Manevi hayatın üstatları, sistematik olarak ya da kısa aforizmalar ve meseller yoluyla, hakiki iyiliğin doğasını betimlemiş ve onu, sevginin diğer, daha aşağı şekillerinden ayırmıştır. Gelin, iyiliğin ana karakteristiklerini sırasıyla gözden geçirelim. Öncelikle, iyilik karşılık beklemez, bir ödül peşinde değildir ve herhangi bir kötülükle karşılık gördüğünde de eksilmez. Tanrı, Kendisi olduğu için sevilmelidir, nimetlerinden ötürü değil ve kişiler ve şeyler de Tanrı'nın uğruna sevilmelidir, Kutsal Ruh'un tapınakları oldukları için. Dahası, iyilik karşılık beklemediği için, ister istemez evrensel olmak zorundadır.

> Sevgi kendinden öte bir amaç ve sonuç aramaz; o, kendi kendinin sonucu, kendi kendinin meyvesidir. Seviyorum, çünkü seviyorum; sevebilmek için seviyorum. ...Ruhun tüm hareketleri ve muhabbeti içinde, sadece sevgi, yaratılmışın, onun sayesinde, eşit koşullar altında olmasa da Yaratıcısına ikramda bulunabildiği, kendine verilmiş olanı andıran bir şeyi geri verebilmesidir... Tanrı sevdiği zaman, sadece sevilmeyi ister, bilir ki sevgi, O'nu sevenlerin hepsini mutlu edecektir.
>
> *St. Bernard*

Sevginin herhangi bir bencil amacı olmadığı için, sevgi artmaktan başka hiçbir şey istemediği için, her şey onun ateşini besleyen yağ gibidir; o, istediği şeye sahip olmalıdır, hayal kırıklığına uğratılamaz, zira her şey (sevilenler tarafından yapılan nezaketsizlik dahil) doğal olarak onun kendi yolunda yaşamasına ve kendi eserini meydana getirmesine yardımcı olur.

William Law

Benim hakkımda kötü konuşanlar gerçekten benim iyi arkadaşlarımdır.
Hakarete uğradığım zaman, ne düşmanlık duyarım ne de bir üstünlük duygusu hissederim,
İçimde, sevgi ve alçakgönüllülüğün Doğmamış Olan'dan doğan gücü gelişir.

Kung-chia Ta-shih

Bazı insanlar bir ineği görür gibi Tanrı'yı gözleriyle görmek ve ineklerini –onlara getirdiği süt, peynir ve kâr için– sever gibi O'nu sevmek istiyorlar. Servet ya da içe dönük huzur için Tanrı'yı seven insanların durumu budur. Onlar, Tanrı'yı kendi avantajları için sevdikleri zaman doğru bir şekilde sevmezler. Size hakikati söylüyorum, zihninizdeki herhangi bir amaç, ne kadar iyi olsa da, sizinle en içteki Hakikat arasında bir engel olacaktır.

Eckhart

Bir dilenci olarak, Tanrım, Sana yalvarıyorum,
Bin kralın isteyebileceğinden daha çok.
Her biri bir şey ister ve bunu senden talep eder.
Ben Senden bana Kendini vermeni istemeye geldim.

Abdullah El-Ensari

Tanrı için ya da Tanrı'da bir sevgi benim için bir şey ifade etmiyor.

Bu, saf sevginin tahammül edemeyeceği bir sevgidir; zira saf sevgi, Tanrı'nın kendisidir.

Cenovalı Azize Catherine

Nasıl bir anne, kendi yaşamı pahasına bile olsa oğlunu, tek oğlunu koruyorsa, o halde bırakın tüm varlıklar arasında ölçüsüz bir iyi niyet olsun. Ölçüsüz iyi niyet, tüm dünyada hüküm sürsün, yukarıda, aşağıda, çevremizde; iyi niyet farklılaşan ya da zıt çıkarların duygusuyla kısıtlanmasın ve bunlarla karışmasın. Bir insan uyanık olduğu tüm zamanlarda, kararlı bir şekilde bu durumda kalırsa, "Yücelik bu dünyada bile bulunmuştur" deyişi gerçek olacaktır.

Metta Sutta

Hepsinde tek bir Kendiliği görerek,
Tüm varlıklara aynı gözle bakmayı öğrenin.

Srimad Bhagavatam

İyiliğin ikinci ayırt edici özelliği, sevginin diğer aşağı biçimlerinden farklı olarak, bir duygu olmamasıdır. İyilik, iradenin bir eylemi olarak başlar ve tamamen manevi bir farkındalık, hedefinin esasına dair birleştirici bir bilgi-sevgi olarak tamamına erer.

Herkes anlasın ki, Tanrı'nın gerçek sevgisi gözyaşı dökmekte ya da bizi teselli ettikleri için genellikle özlem duyduğumuz o tatlılık ve yumuşaklıkta değil, Tanrı'ya adaletle, manevi metanetle ve alçakgönüllülükle hizmet etmektedir.

Azize Teresa

Sevginin değeri yüksek duygularda değil, önyargısızlıkta, sevdiğimiz Tanrı adına tüm sınavlara sabretmektedir.

Aziz John

> Sevgiden bahsettiğimde, insanların içinde yaratılışlarına göre az ya da çok miktarda olan, herhangi bir tabii yumuşaklığı değil, ruhun akıl ve dindarlık içinde bulunan, bizi Tanrı'nın yaratıkları olarak ve onun hakkı için, çevremizdeki yaratıkların hepsine karşı, yumuşak, nazik ve anlayışlı kılan daha büyük bir ilkesini kastediyorum.
>
> *William Law*

İyiliğin doğası ya da Tanrı'nın sevgi-bilgisi, büyük Vedacı ermiş ve 9. yüzyıl filozofu Shankara tarafından *Viveka-Chudamani*'nin otuz ikinci beyitinde şöyle tanımlanmıştır:

> Özgürleşme araçları arasında en üstünü adanmışlıktır. Gerçek Benliğin (Brahman'la özdeş olan Atman) hakiki şeklinin tefekkürü adanmışlıktır, denir.

Diğer bir deyişle, Tanrı sevgisinin en yüksek şekli, onun sayesinde "bilenin, bilinenin ve bilginin bir olduğu" dolaysız bir manevi sezgidir. Ruhun üstün manevi bilgi-sevgisine götüren yollar ve ilk aşamaları, Shankara tarafından, felsefi şiirinin ilk dizelerinde tarif edilmiştir ve bir iradenin, düşüncede, duyguda ve eylemde benliğin inkârına, arzulardan arınma ve bağımlılıklardan kurtulmaya ya da (aynı anlama çıkan Hıristiyanlığa ait bir terimi kullanmak gerekirse) "yüce kayıtsızlık"a, kendine acıma ve kötülüğe kötülükle karşılık verme düşüncesi olmaksızın ıstırapların neşeyle kabulüne ve nihayet hem aşkın hem de aşkın olduğu için her ruhta içkin olan Uluhiyetin tetikte ve tek-odaklı farkındalığına yönelecek iradenin yapacağı eylemlere dayanır.

İradeye zevk veren hiçbir ayrı nesnenin Tanrı olamayacağı açıktır, bu yüzden, eğer irade O'nunla birleşecekse, kendini boşaltmalı, arzunun her uygunsuz yönelimini, açık bir şekilde sahip olabileceği her bir tatmini, yüksek ve alçak, dünyevî ve manevi, dışarı atmalıdır ki tüm başıboş tatminlerden, sevinçlerden ve arzulardan arınmış olarak, tüm muhabbeti içinde, sadece Tanrı'yı sevmekle meşgul olabilsin. Eğer irade, Tanrı'yı herhangi bir şekilde idrak edecek ve O'nunla bir olabilecekse, bu, arzunun herhangi bir kapasitesi yoluyla değil, sadece sevgi yoluyla mümkündür; ve iradenin hissedebildiği tüm o zevk, tatlılık ve coşku sevgi olmadığı için, bu zevk veren izlenimlerin hiçbiri iradeyi Tanrı'yla bir kılmak için yeterli araç olamaz. Bu yeterli araçlar, iradenin bir eyleminden ibarettir. Ve iradenin eyleyişi duygudan epey ayrı olduğu için, irade, bir eylem yoluyla Tanrı'yla birleşir ve O'nda yaşar; bu eylem, sevgidir. Bu birlik, hiçbir zaman duygularla ya da arzunun gayretiyle yaratılmaz; zira bunlar ruhun içinde amaçlar ve erekler olarak kalır. Eğer irade ileri gitmeye kararlıysa, duygular sevgiye sebep olmak dışında hiçbir şekilde insana hizmet edemez...

Manevi hazlar onu yarı yolda bıraktığında hiçbir neden olmaksızın Tanrı'nın onu terk ettiğini düşünen; ve onları yeniden bulduğunda keyif alan ve memnun olan, bu yolla Tanrı'yı içinde barındırdığını düşünen kişi, bilgelikten çok uzaktır.

Tanrı'da hoşluğu aramaya devam eden, bundan sevinç duyan ve bunda yaşayan kişinin durumu daha da kötüdür; zira böyle yaparak imanın boşluğu ve iyiliğinde temelli bir iradeyle değil, sadece burada kendi arzusunun ve zevkinin peşinden giderek yaratılmış bir şey olan manevi hoşluk ve keyif içinde Tanrı'yı aramaktadır...

İrade, tarafsızlıkla, gökyüzünün ve yeryüzünün her zevkini reddetmedikçe ilahî birliğin hoşluğuna ve mutluluğuna ermesi imkânsızdır.

Aziz John

Sevgi (duyguların ürettiği duyumsal sevgi) birleştirmez. Doğrudur, eylemde birleştirir; ama özde birleştirmez.

Eckhart

Hissedilebilir sevginin, en yüksek gayenin sevgisi bile olsa, ruhu tanrısal İlkesiyle mânen özünde birleştirmeye muktedir olmamasının nedeni şudur: Kalbin tüm diğer duyguları gibi, hissedilebilir aşk da, böylesi bir birliğin önündeki nihai engel olan o benliği pekiştirir. "Lanetlenmiş olanlar, içinde dinlenme olmayan ezeli bir hareket halindedirler; biz, hâlâ bu hac yolunda ilerleyen ölümlüler, bir hareket eder bir dinleniriz. Sadece Tanrı hareket etmeksizin ebedi istirahattadır."... Sonuç olarak, ancak Tanrı'nın tüm idraki aşan huzurunda ikamet edebilirsek, O'nun bilgisinde ve sevgisinde ikamet ediyor olabiliriz. Ve bu idraki aşan huzura, herkesin anlayabileceği, mütevazı ve son derece sıradan bir huzur üzerinden varabiliriz: Ulusların birbirleri arasındaki ve kendi içlerindeki barış (zira savaşlar ve şiddet dolu devrimler, şöyle ya da böyle, onlara karışan kişilerin çoğunluğu için Tanrı'yı tümüyle gölgeleyen bir etkiye sahiptir); bireyler arasındaki ve bireysel ruhlardaki barış (zira şahsi ve özel korkular, sevgiler, nefretler, hırslar ve dikkat dağıtıcı şeyler, kendi ufak çaplarında, manevi hayatın gelişimi için daha büyük felaketlerden daha az ölümcül değildir). Aziz Paul'ün belirttiği gibi Tanrı'nın birleştirici bilgi-sevgisi ve maneviyatın meyvesi olan o diğer huzuru elde etmeye layık olabilmemiz için, kendimiz ve başkaları adına elde etmenin gücümüz dahilinde olduğu huzuru istemek zorundayız.

Zihne ait sükûnet vasıtasıyla ölümün ve yeniden doğuşun bu asılsız zihnini berrak Sezgisel Zihne dönüştürebilir ve

bunu yaparak, Zihnin asıl ve aydınlatıcı Özünü anlayabilirsiniz. Bunu, manevi uygulamalar için başlangıç noktanız yapmalısınız. Başlangıç noktanızı amacınızla uyumlu hale getirmekle, doğru uygulama sayesinde kusursuz Aydınlanma'ya ulaşabileceksiniz.

Eğer zihninizi sakinleştirmek ve özgün saflığını ona geri vermek isterseniz, bir kavanoz çamurlu suyu arındırıyormuş gibi hareket etmelisiniz. Önce onu, tortular dibe çökene, su berraklaşana kadar bekletirsiniz ki bu, zihnin onu bozan arzular tarafından karıştırılmadan önceki durumuna tekabül eder. Sonra dikkatlice saf suyu süzersiniz... Zihin sükûnet bulduğunda VE kusursuz birliğe konsantre olduğunda, o zaman her şey müstakil hallerinde değil, birlik halinde görülecektir, burada arzuların gireceği bir yer yoktur ve bu, Nirvana'nın gizemli ve tarif edilemez saflığıyla tam bir uyum içindedir.

Surangama Sutra

Bir'den çıkan, Bir'e giden ve Bir'le olan bu kimlik, kor haline gelmiş Sevginin kaynağı, pınarı ve fışkırışıdır.

Eckhart

Manevi gelişim, pek çok diğer bağlamda keşfetme fırsatını bulduğumuz gibi, her zaman sarmal ve çift taraflıdır. Zihni oyalayan şeylerden ve duygusal heyecanlardan azade olmak, iyiliğe giden yoldur; ve iyilik ya da birleştirici sevgi-bilgi, Tanrı'nın yüce huzuruna giden yoldur. Ve aynı şey, iyiliğin üçüncü karakteristik işareti olan alçakgönüllülük için de geçerlidir. Alçakgönüllülük, sevginin en yüksek biçiminin gerekli şartıdır ve sevginin en yüksek biçimi, alçakgönüllülüğün, bütüncül bir benliği-inkâr içinde mükemmele ermesini mümkün kılar.

Aşk yolunda bir hacı mı olacaksınız?
İlk şart toz ve küller kadar alçakgönüllü olmanızdır.

Abdullah El-Ensarî

Komşunuza duyacağınız sevgi konusunda size söyleyebileceğim tek bir şey var, bu da alçakgönüllülük dışında hiçbir şeyin sizi bu kalıba sokamayacağıdır; sadece kendi güçsüzlüğünüzün bilinci, sizi başkalarınınkine karşı hoşgörülü ve merhametli kılabilir. Diyeceksiniz ki, alçakgönüllülüğün diğerlerine karşı hoşgörü meydana getireceğini son derece iyi anlıyorum, fakat öncelikle bu alçakgönüllülüğü nasıl kazanacağım? İki şeyin birleşimi bunu meydana getirecektir; bu ikisini asla birbirinden ayırmamalısınız. İlki Tanrı'nın kadir-i mutlak elinin sizi içinden çekip çıkardığı ve sizi üzerinde daima, deyim yerindeyse asılı tuttuğu o derin uçurumu tefekkür etmektir. İkincisi de her şeye nüfuz eden Tanrı'nın varlığıdır. Sadece Tanrı'yı görerek ve O'nu severek, kendimizi unutmayı öğrenebilir, gözlerimizi kamaştırmış olan hiçliği hakkıyla değerlendirebilir, ve kendimizi minnetle, her şeyi içine alan o büyük Gücün önünde eğilmeye alıştırabiliriz. Tanrı'yı sevin, böylece alçakgönüllü olacaksınız; Tanrı'yı sevin böylece kendinize duyduğunuz sevgiden kurtulacaksınız; Tanrı'yı sevin, böylece kendi sevgisi adına size sevmeniz için verdiği her şeyi seveceksiniz.

Fénelon

Duygular, gördüğümüz gibi, iyiliğin gerekçeleri olarak bize hizmet edebilirler; ama iyiliğin iyilik olarak kökü iradededir – huzur ve kişinin kendi içinde alçakgönüllülük isteğinde, kişinin çevresindeki yaratılmışlara karşı sabır ve nezaket isteğinde, "hiçbir şey istemeyen ve hiçbir şey esirgemeyen" Tanrı'ya, karşılık beklemeksizin duyulan sevgi isteğinde. Fakat irade egzersizle güçlendirilebilir

ve sebatla sağlamlaştırılır. Bu, aşağıda yer alan, genç Belley Piskoposu ile sevgili dostu ve ustası François de Sales arasında geçen –Boswell'i andıran canlılığıyla enfes– bir konuşmanın kaydında çok açık biçimde gözler önüne serilmiştir.

Bir defasında Cenova Piskoposu'na kişinin kusursuzluğa ulaşmak için ne yapması gerektiğini sordum. "Tanrı'yı tüm kalbinle sevmelisin," diye cevap verdi, "komşunu da kendini sevdiğin gibi sevmelisin"

"Fakat kusursuzluğun ne olduğunu sormadım," diye mukabelede bulundum, "ona nasıl ulaşılacağını sordum."

"İyilik," dedi yine, "hem bir araç hem de amaçtır, kendisi aracılığıyla yine sonuçta İyilikten başka bir şey olmayan o kusursuzluğa ulaşabileceğimiz tek yoldur... Nasıl ruh bedenin yaşamıysa, iyilik de ruhun yaşamıdır."

"Bunların hepsini biliyorum," dedim. "Ama kişinin nasıl olup da Tanrı'yı tüm kalbiyle ve komşusunu da kendisi gibi seveceğini öğrenmek istiyorum."

Fakat yine dedi ki, "Tanrı'yı tüm kalbimizle, komşumuzu da kendimiz gibi sevmeliyiz."

"Bilmediğim bir şey söylemediniz," diye cevap verdim. "Böylesi bir sevgiyi nasıl elde edebilirim, bunu anlatın."

"Tanrı'yı kişinin tüm kalbiyle sevmesinin en iyi, en kısa ve en kolay yolu O'nu büsbütün ve kalpten sevmektir!"

Başka bir cevap vermeyecekti. Sonunda, Ne var ki, sonunda şöyle dedi, "Kendilerine kusursuz olmanın yöntemlerini, sistemlerini ve gizli yollarını anlatmamı isteyen senden başka pek çok kişi var, ve onlara söyleyebileceğim tek şey, bu sırrın sadece yürekten bir Tanrı sevgisi olduğu, bu sevgiye ulaşmanın tek yolunun da sevmek olduğudur. Konuşmayı konuşarak öğrenirsin, öğrenmeyi öğrenerek, koşmayı koşarak, çalışmayı çalışarak; ve aynı şekilde Tanrı'yı ve insanı sevmeyi, severek. Herhangi başka bir yoldan öğ-

renmeyi düşünenler kendilerini kandırırlar. Eğer Tanrı'yı sevmek istiyorsan, onu daha çok ve daha çok severek devam et. Sadece bir çırak olarak başla, sevginin biricik gücü seni bu sanatta bir usta olmaya götürecektir. En çok ilerlemeyi kaydetmiş olanlar, amaçlarına ulaşmış olduklarına asla inanmadan sürekli çaba harcamaya devam ederler, zira iyilik, son nefesimizi içimize çekene kadar artarak devam etmelidir."

Jean Pierre Camus

Aziz Bernard'ın kutsal insanlığın "tensel sevgi"si olarak adlandırdığı şeyden Uluhiyet'in manevi sevgisine, seveni ve sevileni ancak eylemde bir kılabilen duygusal sevgiden onları manevi özde birleştiren kusursuz iyiliğe geçiş, dinsel uygulamaya, söylemsel ve duyuşsal meditasyondan esinlenmiş tefekküre geçiş olarak yansır. Hıristiyan yazarların tümü, insanın, tanrısal İlke'nin birleştirici bilgi-sevgisindeki nihai ereği için bir girizgâh ve bir araç niteliği taşıyan Uluhiyetin manevi sevgisinin, insanlığın tensel sevgisinden üstün olduğunu vurgularlar; fakat tensel sevginin de gerekli bir girizgâh ve vazgeçilmez bir araç olduğu konusunda daha az ısrarcı değildirler. Doğulu yazarlar bunun pek çok kişi için doğru olduğu konusunda mutabık olacaktır, fakat herkes için değil, zira "başlangıç noktalarını hedefleriyle uyumlamaya" ve direk Bilginin Yogasına başlamaya muktedir bazı doğuştan mütefekkirler mevcuttur. Taoculuğun en büyük filozofları, aşağıdaki pasajı, doğuştan mütefekkirin bakış açısından yazmıştır.

Kendilerine has bir yoldan Gökyüzü'nü Baba olarak gören ve onun için adeta kişisel bir aşk besleyen bu kişiler, Gökyüzü'nün üzerindeki Baba'yı çok daha fazla sevecekler! Diğer kişiler kendilerine has bir yoldan, hükümdar-

larının kendilerinden daha iyi olduğunu düşünürler ve onlar için adeta kişisel anlamda ölüme giderler. Bunlar, hükümdarlarından daha da hakiki olan bir şey için daha da çok ölecekler! Pınarlar kuruduğunda, balıkların hepsi kuru toprağın üzerinde birliktedir. O vakit ıslaklıklarıyla birbirlerini nemlendirirler ve çamurlarıyla birbirlerini ıslak tutarlar. Ama bu, bir gölün ya da bir nehrin içinde birbirlerini unutmalarıyla karşılaştırılmamalıdır.

Chuang Tzu

Kişisel ve duygusal sevginin çamuru, Uluhiyetin manevi varlığının suyuna, uzaktan da olsa benzerdir fakat niteliği düşük (özellikle bu sevgi duygusal ve dolayısıyla kişisel oluğu için) ve niceliği yetersizdir. Kendi gönüllü cehaletleri, yanlış davranışları ve yanlış yaşamlarıyla ilahi pınarların kurumasına neden olan insanlar, "birbirlerini çamurlarıyla ıslak tutarak," durumlarının dehşetini hafifletmek için bir şey yapabilirler. Fakat çamurun yeterli olduğunu düşünmekten vazgeçene, ve yaratıldıkları maddenin, onları çağıran ebedi suyun insafına kendilerini bırakana kadar, onlar için vaktinde bir mutluluk ya da güvenlik olmayacaktır. Öncelikle Tanrı'nın Krallığı'nı arayanlara, geriye kalan her şey de verilecektir. İlerlemenin modern putperestleri gibi Tanrı'nın Krallığı'nın (atom gücünü kullanmayı öğrendikten ve üç devrim daha yaptıktan sonra) ilave edileceği umuduyla, geriye kalan her şeyin peşinden koşanların elinden, her şey alınacaktır. Fakat hâlâ ilerlemeye güvenmeye, kişisel çamuru manevi ıslaklığın en yüksek biçimi olarak görmeye ve kurak bölgede cefalı ve imkânsız bir varoluşu, doğduğumuz okyanusun içindeki sevgi, coşku ve huzura tercih etmeye devam ediyoruz.

Âşıkların şeriatı bütün dinlerden ayrıdır.
Âşıkların şeriatı da Allah'tır, mezhebi de.
Mevlana Celaleddin Rumî

Ruh, hayat verdiği bedende değil, sevdiği şey vasıtasıyla yaşar.
Zira ruh, yaşama bedende sahip değildir, daha ziyade yaşamı bedene verir ve sevdiği şeyin içinde yaşar.
Aziz John (St. John of the Cross)

İtidal, nesnesi olan O'na kendini tümüyle teslim eden sevgidir; cesaret, nesnesi olan O'nun hakkı için her şeye memnuniyetle boyun eğen sevgidir; adalet, sadece nesnesi olan O'na hizmet eden ve böylece doğrulukla yöneten sevgidir; sağduyu, kendisini engelleyenle kendisine hizmet eden arasında akıllı bir ayrım yapan sevgidir.
Aziz Augustinus

İyiliğin ayırt edici işaretleri karşılık beklememek, sükûnet ve alçakgönüllülüktür. Fakat karşılık beklememenin olduğu yerde ne şahsi çıkarlar için açgözlülük, ne de şahsi kayıptan veya cezadan korkmak vardır; sükûnetin olduğu yerde arzu ya da tiksinti değil, varoluşun her seviyesinde ilahi Tao ya da Akıla, uyum yönünde istikrarlı bir irade ve ilahi Kendiliğinden Olan'ın ve kişinin onunla kendi ilişkilerinin ne olması gerektiği konusunda istikrarlı bir farkındalıksöz konusudur. Alçakgönüllülüğün olduğu yerde kusur arayıp bulma, egonun yüceltilmesi ve kişinin kendisiyle aynı zayıflıklara ve hatalara ama aynı zamanda Tanrı'nın birleştirici bilgisi içinde bunları aşma yönünde aynı kapasiteye sahip olduğu bilinen başkalarının zararına olacak şekilde ortaya çıkan alter-egolar yoktur. Bunlardan çıkartılacak sonuç şudur ki, iyilik, ahlâkın kökü ve özü-

dür ve küçücük bir iyiliğin olduğu yerde pek çok kötülükten kaçınılabilir. Tüm bunlar, Augustinus'un ifadesinde özetlenmiştir: "Sev ve dilediğini yap." Augustinus'a özgü bu konunun daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı sonraki örnekler arasından, öğretileri, birbiriyle savaşan hiziplerin sağır kulaklarına ve devrim ve askerî diktatörlük son bulduğunda Restorasyon dönemi ruhban sınıfının ve onların Augustan devrindeki varislerinin daha da sağır kulaklarına çarpan, maneviyat yönelimli 17. yüzyıl mistiklerinden biri olan John Everard'ın yazılarından aşağıdaki alıntıyı yapabiliriz. (Bu kulakların ne kadar sağır olabileceklerini Swift'in ahlâki açıdan kusursuz Houyhnhnm'ler* hakkında yazdıkları vasıtasıyla değerlendirebiliriz. Konuşmalarının ana temasını, şiirlerininki gibi, "dostluk ve hayırseverlik, doğanın ve eski geleneklerin görünür faaliyetleri; erdemin sınırları, aklın şaşmaz kuralları" gibi şeyler oluşturmaktadır. Tanrı, iyilik ya da kurtuluş fikirleri bir defa olsun zihinlerini meşgul etmez. Bu da St. Patrick'in dekanının, üzerinden para kazandığı din konusunda ne düşündüğünü yeterince açık bir şekilde göstermektedir.)

> Yaşayan Rehber'i kendi içinde bulmuş insanı serbest bırakın, ve sonra, eğer yapabilirse dışa dönük şeyleri ihmal etmesine izin verin! Tam da eşini tüm şefkatiyle seven bir adama "İsterseniz onu dövmekte, onu incitmekte, onu öldürmekte serbestsiniz," diyeceğiniz gibi.
>
> *John Everard*

Buradan, iyiliğin olduğu yerde zorlama olmayacağı sonucu çıkmaktadır.

---

* Houyhnhnm'ler: Jonathan Swift'in *Gulliver'ın Seyahatleri*'nde kurguladığı zeki at ırkı.

Tanrı hiç kimseyi zorlamaz, zira sevgi zorlayamaz;
Tanrı'ya hizmet, bu yüzden, kusursuz özgürlüktür.

Hans Denk

Fakat tam da zorlayıcı olamadığı için, iyilik, kendini savunmasına ve dünyada istediklerinin olmasına aracı olan bir tür otoriteye, cebri olmayan bir güce sahiptir – her zaman değil elbette, kaçınılmaz olarak kendiliğinden de değil (zira bireyler ve dahası kurumlar, ilahi etkiye karşı nüfuz edilemez bir şekilde zırhlanmış olabilirler) fakat şaşırtıcı derecede çok sayıda örnekte böyledir.

Gökyüzü, yok olduklarını görmek istemediklerini merhametle silahlandırır.

Lao Tzu

"Beni istismar etti, beni dövdü, beni mağlup etti, beni gasp etti." Bu tip düşünceleri barındıranların içinde nefret hiç bitmeyecektir.

"Beni istismar etti, beni dövdü, beni mağlup etti, beni gasp etti." Bu tip düşünceleri barındırmayanların içinde nefret sona erecektir. Zira nefret hiçbir zaman nefret yoluyla sona ermez, bu eski bir kuraldır.

Dhammapada

Bugünkü ekonomik, toplumsal ve uluslararası düzenlemelerimiz, büyük ölçüde, organize sevgisizlik üzerine temellendirilmiştir. Öncelikle, Doğa'ya karşı iyilikten yoksunuz, bu yüzden cansız nesneler ve insan-altı seviye söz konusu olduğunda Tao ya da Akıl'la işbirliği yapmaya çalışacağımız yerde hükmetmeye ve istismar etmeye çalışıyoruz, yeryüzünün mineral kaynaklarını israf ediyoruz, toprağını mahvediyoruz, ormanlarını tahrip ediyoruz, ırmaklarına pislik ve havasına zehirli gazlar akıtıyoruz.

Doğa karşısındaki sevgisizlikten sanatla ilgili sevgisizliğe ilerliyoruz; o kadar uç bir sevgisizlik ki, tüm temel ya da yararlı sanatları etkili biçimde yok ederek, yerlerine makinelerin yaptığı çeşitli toplu üretim türleri koyduk. Elbette sanatla ilgili bu sevgisizlik, mekânik sanat-vekillerimiz ve bitmek tükenmek bilmeyen evrak işleri tarafından dayatılan toplu üretim ve toplu dağıtımla bağlantılı, basit ve inayetten yoksun işleri yapmak zorunda olan insanlar karşısındaki sevgisizliktir. Toplu finans, toplu üretim ve toplu dağıtımla el ele gider; ve bu üçü, sürekli artan sayıdaki küçük çaplı toprak ve üretim aracı sahiplerinin mallarının kamulaştırılması, çoğunluk içindeki özgürlük miktarının azaltılması ve çevrelerindeki insanların yaşamları üzerinde zorla kontrol sahibi olması için bir azınlığın iktidarının arttırılması amacıyla gizli bir anlaşma yapmışlardır. Zorla kontrol sahibi olan bu azınlık, özel girişimci kapitalistlerden, hükümet bürokratlarından ya da işbirliği halinde çalışan her iki sınıf patrondan oluşmaktadır. Elbette kontrolün zorbaca ve dolayısıyla özünde sevgisiz doğası, patronlar kendilerini ister "şirket yöneticileri" isterse "devlet memuru" olarak adlandırsın, aynı kalır. Bu iki tür oligarşik yönetici arasındaki tek fark ilkinin, gücünün daha büyük bölümünü, geleneksel olarak saygı duyulan bir hiyerarşiden ziyade paradan, ikincisininse gücünün büyük bölümünü paradan ziyade makamdan alıyor olmasıdır. Bu neredeyse birörnek, sevgisiz ilişkiler temelinin üzerine, bir toplumdan diğerine, yerel şartlara, düşünce ve hissiyatın yerel alışkanlıklarına göre büyük çeşitlilik gösteren diğerleri dayatılır. İşte birkaç örnek: Beyaz çoğunluğun içinde yaşayan renkli azınlıklara ya da beyaz emperyalist azınlıklar tarafından yönetilen renkli çoğunluklara yöneltilmiş horgörü ve istismar; Yahudilere,

Katoliklere, Farmasonlara ya da dilleri, alışkanlıkları, görünüşleri ya da dinleri yerel çoğunluğunkinden farklı olan herhangi bir azınlığa karşı nefret. Ve sevgisizliği taçlandıran üstyapı, devlet ve egemen devlet arasındaki ilişkilerin organize sevgisizliğidir – kendini, ulusal organizasyonların hırsızlar ve katiller gibi davranmasının, tepeden tırnağa silahlı, ilk fırsatta çalmaya ve öldürmeye hazır olmalarının doğru ve doğal olduğu yönündeki kabul edilmiş varsayımda ifade eden bir sevgisizliktir bu. (Ulus olmanın doğası hakkındaki bu varsayımın ne kadar doğru kabul edildiğini Orta Amerika tarihi göstermiştir. Sınırları yapay olarak çizilmiş Orta Amerika ülkelerinin, İspanyol koloni imparatorluğunun eyaletleri sayıldıkları zaman boyunca, bu topraklarda yaşayanlar arasında barış hâkimdi. Fakat 19. yüzyılın başlarında İspanyol İmparatorluğu'nun çeşitli idari bölgeleri "anayurt"a olan bağlılıklarını bıraktılar ve Avrupa modelinde ulus-devletler haline gelmeye karar verdiler. Sonuç: Vakit kaybetmeden birbirleriyle savaşmaya başladılar. Niçin? Çünkü, tanımı gereği, bir egemen ulus-devlet, mümkün olan en geniş çapta vatandaşlarını çalmaya ve öldürmeye zorlama hakkına ve görevine sahip bir kurumdur.)

"Ayartılmamıza izin verme!" anlayışı, tüm toplumsal yapılanmanın rehber prensibi olmalıdır. Korunacağımız ve mümkün olduğu ölçüde uygun ekonomik ve siyasi düzenlemeler vasıtasıyla bertaraf edilecek ayartmalar iyiliğe, yani Tanrı'ya, Doğa'ya ve insana duyulan karşılıksız sevgiye karşı ayartmalardır. Öncelikle, Kadim Felsefe'nin herhangi bir şeklinin yayılması ve herkes tarafından kabulü, erkekleri ve kadınları zamanın içindeki şeylere putperestçe tapınmaya –kiliseye tapınma, devlete tapınma, devrimci geleceğe tapınma, hümanistçe kendine tapınma;

bunların hepsi öz itibariyle ve zorunlu olarak iyiliğe karşıttır– ayartılmaktan alıkoyma yönünde işe yarayacaktır. Sonrasında merkezsizleşme, toprağın ve üretim araçlarının küçük çaplı özel mülkiyetinin yaygınlaştırılması, devlet ya da şirket tekellerinin caydırılması ve ekonomik ve siyasî gücün birbirinden ayrılması gelmelidir (Lord Acton'ın vurgulamaktan yorulmadığı gibi yasalar altında toplumsal özgürlüklerin tek garantisidir bu).

Bu toplumsal yeniden düzenlemeler, hırslı bireyleri, kurumları ve hükümetleri tiranca davranmaya ayartılmaktan alıkoyma yönünde çok şey yaparken, kooperatifler, demokratik açıdan kontrol edilen profesyonel kurumlar ve kent toplantıları da, insan kitlelerini, merkezsizleştirilmiş bireyciliklerini sertleştirme yönündeki ayartmadan kurtaracaktır. Fakat elbette, egemen devletlerin birbirlerine savaş açma hazırlığı yapmaları haklı ve doğal görüldükçe, aslında cazip olan bu reformların hiçbiri muhtemelen uygulanamaz. Zira modern savaş, aşırı gelişmiş bir yatırım malları endüstrisine sahip; ekonomik gücün, ya devletin ya da vergilendirilmeleri veya gerekli olduğunda geçici olarak ulusallaştırmaları kolay birkaç tekelci şirketin elinde bulunduğu; çalışan kitlelerin mülksüz ve bu yüzden köksüz, bir yerden diğerine kolayca aktarılabilir, fabrika disipliniyle yüksek düzeyde organize edilmiş olduğu ülkeler haricinde kimse tarafından sürdürülemez. Hür, zorbalıkla zapt edilmeyen küçük çaplı maliklerden oluşan, düzgün bir şekilde dengelenmiş bir ekonomiye sahip, merkezsizleştirilmiş herhangi bir toplum, savaşların yaşandığı dünyamız gibi bir yerde, son derece mekânize ve merkezileştirilmiş bir üretime sahip, ahalisi mülksüz ve dolayısıyla kolaylıkla mecbur bırakılabilir, ekonomisi asimetrik ülkelerden birinin insafına kalacaktır. Meksika

ve Çin gibi endüstriyel açıdan az gelişmiş ülkelerin, Almanya, İngiltere ya da ABD gibi olma yönündeki isteklerinin nedeni budur. Savaşın ve savaş için yapılan hazırlığın organize sevgisizliği baki kaldıkça ekonomik ve siyasi ilişkilerimizin sevgisizliği, geniş herhangi bir çapta, ülke ya da dünya çapında, azalamaz. Savaş ve savaş hazırlığı, teknoloji artan bir şekilde daha etkin bir hale geldikçe, toplumun bugünkü kötü, Tanrı'yı gölgeleyen düzenlemelerini, giderek daha kötü kılmaya yönelik süreğen ayartmalardır.

Bölüm 6

NEFSİ KÖRLETME, BAĞIMLILIKTAN KURTULMA VE DOĞRU KAZANÇ

Tanrı'nın Krallığı'nın bu hazinesi, zaman ve çokluk ve ruhun kendi eylemleri tarafından ya da kısaca onun yaratılmışlara ait tabiatı tarafından saklanmıştır. Fakat ruh kendisini bu çokluktan ne ölçüde ayırırsa, kendi içinde Tanrı'nın Krallığı'm o ölçüde açığa çıkarır. Burada ruh ve Uluhiyet bir ve aynıdır.

Eckhart

"Bizim krallığımız gitmiştir," ifadesi, "Senin krallığın gelecektir," ifadesinin gerekli ve kaçınılmaz neticesidir. Zira benlik ne kadar çok varsa, Tanrı o kadar az vardır. Yaşamın ilahi ebedi gürlüğü, ancak arzuların ve bencilliğin, ego merkezli düşünce, duygulanım, isteme ve eylemenin parçalı ve ayırıcı yaşamını isteyerek kaybetmiş olanlar tarafından kazanılabilir.Nefsi körletme ya da insanın isteyerek kendi benliğine ölmesi, Hıristiyanlığın, Hinduizmin, Budizmin ve dünyadaki diğer büyük ve küçük dinlerin çoğunun kanonik yazılarında ve Kadim Felsefe'nin ilkelerini yaşamış ve yorumlamış her tanrı-merkezli

aziz ve manevi reformcu tarafından tavizsiz bir kesinlikle telkin edilmektedir. Fakat bu "benliği-hiçleme" hiçbir zaman (en azından neden bahsettiğini bilen biri tarafından), kendi başına bir amaç olarak görülmemiştir. Bu, başka bir şeye götüren vazgeçilmez bir yöntem olarak, sadece araçsal bir öneme sahiptir. Giriş bölümlerinde sık sık alıntılama fırsatı bulduğumuz birinin ifadesini kullanmak gerekirse, "tüm kendini inkâr edişlerin ve nefsi körletmelerin gerçek doğasını ve değerini öğrenmek" hepimiz için gereklidir.

Nefsi körletme süreçlerinin doğasından bahsetmek gerekirse, kendi içlerinde düşünüldüğünde bu süreçler iyiliğe ya da yüceliğe ait değildir, kutsanışımızın hiçbir gerçek parçası da böyle değildir. Bunlar, ruhumuz içindeki Kutsal Yaşamın gerçek gıdası ya da besini değildir, içlerinde canlandırıcı, kutsayıcı bir güç yoktur; tek kıymetleri şudur ki yüceliğin önünde duran engelleri ortadan kaldırırlar, Tanrı ile aramızda duran şeyi yıkarlar ve Tanrı'nın canlandırıcı, kutsayıcı ruhunun ruhumuza etki etmesini sağlarlar; zira Tanrı'nın eseri, ruhtaki İlahî Yaşamı yükseltebilecek ya da ruhun, gerçek yüceliğin, manevi yaşamın en ufak derecesine varmasına yardım edebilecek tek şeydir. Bu yüzden pek çok insanın nefsi körletmenin faydalarını kaybetmekle kalmayıp bu sebeple daha da kötü olmasının nedenini öğrenebiliriz. Bunun sebebi, insanların bunların tüm tabiatını ve değerini yanlış anlamalarıdır. İnsanlar bunları, yapmış olmak için, kendileri adına, kendi içlerinde iyi şeyler olarak pratik ediyorlar; bunların yüceliğin gerçek parçaları olduğunu düşünüyorlar ve bu yüzden bunlarda takılıp kalıyor, daha uzağa bakmıyorlar, bu konudaki ilerlemelerine bakarak özgüvenle ve kendilerine hayranlıkla dolu bir hale geliyorlar. Bu onları, nefislerini körletmede yetersiz kalan tüm insanların, kendine yeten, asık suratlı, sert yargıçları

yapıyor. Bu yüzden, kendilerini inkâr edişleri, bağımlılıklar diğer insanlara ne yapıyorsa bu insanlara ancak onu yapıyor: Tanrı'nın ruhları üzerindeki etkinliğine karşı koyuyor, engel oluyor ve gerçek kendini inkâr edişler olmak yerine benliğin krallığını güçlendiriyor ve muhafaza ediyorlar.

William Law

Arzuların bozguna uğratılması ve yok edilmesi, iyi olsa da en iyi değildir; Bilgeliğin keşfi üstün iyidir. Bu keşfedildiğinde, tüm insanlar dile getirecek.

Philo

Dinî bir yaşam sürerken (deneyim üzerinden konuşabilirim), kişi eğer dua ve Tanrı'yla ruhumuz arasındaki diğer egzersizler açısından doğru bir yolda değilse, kişinin tabiatı, dünyevî bir yaşam sürseydi olabileceğinden çok daha kötüye doğru gelişebilir. Zira ruhta günah vasıtasıyla kökleşmiş olan gurur ve öz-sevgi, eğer kişi onu eğitecek ve ona hakiki alçakgönüllülüğü verecek bir yolda değilse, kendilerini fazlasıyla güçlendirecek araçları dinin içinde bulurlar. Zira kalbimin, iradenin düzeltmeleri ve çelişkileri yüzünden (dinî bir toplulukla yaşayan bir kişinin bunlardan kaçınması mümkün değildir) diyebilirim ki, bir taş kadar sertleştiğini görüyorum; ruhun kendisi aracılığıyla Tanrı'ya yöneldiği ve O'ndan kendini hakikaten alçakgönüllü kılma dersini öğrendiği dua yoluna sokulmak dışında, onu yumuşatmaya hiçbir şey muktedir olamazdı.

Dame Gertrude More

Bir defasında et yemeye mecbur bırakılmaktan ve kefaret ödememekten şikayet ediyorken böylesi bir kederde bazen kefaret arzusundan çok benlik sevgisinin bulunduğunun söylenildiğini işitmiştim.

Azize Teresa

Nefsini körletmiş olanların nefsini körletmemiş olanlara oranla bazı açılardan sıklıkla çok daha kötü olduğu, tarih, kurgu ve betimleyici psikoloji tarafından sıkça dile getirilir. Bu yüzden, Püriten, tüm büyük erdemleri –sağgörü, cesaret, ölçülük ve iffet– hayata geçirebilir ama yine de tam anlamıyla kötü bir adam olarak kalabilir; zira, çok fazla sayıda vakada, bu erdemlere gurur, kıskançlık, kronik öfke ve bazen aktif bir gaddarlık seviyesine kadar büyümüş iyilik yoksunluğu gibi günahlar eşlik etmekte ve bu günahlar gerçekte erdemlerle bir nedensellik ilişkisi içinde bulunmaktadır. Araçları amaçlar olarak gören Püriten, kendisinin, Stoacı bir biçimde sert olduğu için yüce olduğunu hayal etmiştir. Fakat Stoacı sertlik, yalnızca, egonun daha az övgüye layık tarafı pahasına egonun daha çok övgüye layık tarafının yüceltilmesidir. Yücelikse, bunun aksine, ayırıcı benliğin, övgüye layık olmayan tarafları kadar övgüye layık taraflarıyla da toptan inkârıdır ve iradeyi, Tanrı'ya teslim etmektir. "Ben", "bana" "benim"e bir bağımlılık oldukça, tanrısal İlke'ye bağlılık ve dolayısıyla tanrısal İlke'nin bütünleştirici bilgisi de olmayacaktır. Nefsi körletme, bağımlılıklardan kurtulma ya da (Aziz François de Sales'ın ifadesiyle) "yüce kayıtsızlık" aşamasına taşınmalıdır; aksi halde bu, ancak benliğin iradesini bir kanaldan ötekine taşır ve bu süreçte, bu öz-iradenin toplam hacminde bir azalma olmaması bir tarafa, bazen bir artış bile olur. Her zaman olduğu gibi, en iyinin yozlaşması, en kötüsüdür. Nefsini körletmiş fakat hâlâ gururlu ve benmerkezci Stoacıyla, nefsini körletmemiş hedonist arasındaki fark şudur: İkincisi, iradesiz, biçare ve kalbinde kendine karşı son derece utançla dolu olarak, kendi bedeni, ruhu ve aklı dışında başka birine zarar verme enerjisinden ve sebebinden yoksundur; ilkiyse, tüm

ikincil erdemlere sahip olduğu ve kendisi gibi olmayanlara tepeden baktığı için, ahlâki açıdan en büyük çapta ve mükemmelen lekesiz bir vicdanla, zarar dilemeye ve zarar vermeye muktedir olmaya hazırdır. Bunlar açık seçik ortada olan gerçeklerdir; fakat günümüz dinsel jargonunda "ahlâksız" kelimesi neredeyse sadece tensel açıdan zevke düşkün insanlar için kullanılmaktadır. Açgözlü ve hırslı olanlar, saygı uyandıran sert insanlar, iktidar ve makam hırslarını idealistçe bir ikiyüzlülüğün arkasına saklayanlar, sadece ayıplanmamakla kalmaz, erdemlilik ve tanrısallık örnekleri olarak desteklenir. Kurumsal kiliselerin temsilcileri, savaşlar ve devrimler yapmak için en çok çaba sarfeden insanların başlarına haleler kondurmakta, sonra da oldukça ağlamaklı bir şekilde, dünyanın neden böyle karışıklık içinde olduğunu merak etmektedir.

Nefsi körletme, pek çok insanın görünürde hayal ettiği gibi esasen ağır fiziksel zorluklarla ilgili bir konu değildir. Belirli şartlar altındaki belirli insanlar için, fiziksel zorluklara dayanma uygulaması insanın nihai amacına doğru ilerlemede yardımcı olabilir. Ne var ki, pek çok vakada, bu tip zorluklara katlanmakla kazanılan şey özgürleşme değil fazlasıyla farklı bir şeydir: "Psişik güçler"in elde edilmesi. Dualara cevap alma gücü, iyileştirme ve diğer mucizeler yaratma kudreti, geleceği ya da diğer insanların zihinlerini görme marifeti... görüldüğü kadarıyla, bunlarla, oruç, öz denetim ve kendine acı çektirme uygulamaları arasında bir neden-sonuç ilişkisi vardır. Pek çok büyük tanrı-merkezli aziz ve ruhani öğretmen bu tip normal ötesi güçlerin varlığını kabul etmiş fakat bunların varlığına teessüfle yaklaşmıştır. Hintlilerin *Siddhi* dedikleri bu tip güçlerin kurtuluşla ilgili olduğunu düşünmek, Hintlilerin söylediğine göre, tehlikeli bir yanılsamadır. Bu tip şeyler ya ha-

yatın asıl konusuyla ilgisizdir ya da çok değer verilip çok istenmişse, manevi ilerleme yolunda bir engeldir. Fiziksel zorluklara karşı yapılan itirazlar bunlarla sınırlı değildir. Uçlara taşındığında, fiziksel zorluklar sağlığa zararlı olabilir; sağlık olmaksızın ruhani yaşamın gerektirdiği istikrarlı sürekliliği elde etmek çok zordur. Fiziksel zorluklar, acı dolu ve genel anlamda göstermelik oldukları için kibre ve rekor kırmadaki rekabetçi ruha sürekli davetiye çıkartırlar.

"Kendini fiziksel açıdan nefsi körletmeye verdiğin zamanlarda, büyüktün, hayranlık uyandırıyordun." Suso kendi deneyimleri hakkındaböyle yapar – bu deneyimler, onu, Gautama Buddha'nın uzun süre önce yaptığı gibi, bedensel kefaret yolunu bırakmaya itmiştir. Ve Azize Teresa, kendini büyük kefaretlere mecbur bırakmanın, sabır, iyilik ve alçakgönüllülükle aile yaşamının sıradan gündelik dertlerine katlanmaktan ne kadar daha kolay olduğunu belirtir (ki bu durum onu, öldüğü güne kadar, en acı dolu işkenceleri uygulamaktan alıkoymamıştır. Bu zorlukların, Tanrı'nın birleştirici bilgisine varması için Teresa'ya gerçekten yardımcı olup olmadıklarını ya da gelişmesine katkıda bulundukları psişik güçler sayesinde mi değerli bulunduklarını ve vazgeçilmediklerini belirlemenin bir yolu yoktur.)

> Sevgili Azizimiz (François de Sales) ölçüsüz oruca karşıydı. Kişi çok yemek yediğinde ruhun bedene dayanamadığını, çok az yemek yediğindeyse bedenin ruha dayanamadığını söylerdi.
>
> *Jean Pierre Camus*

> İrade, duyulara hitap eden şeylerde herhangi bir coşku hissettiğinde bu coşkuyla Tanrı'ya yükseldiği anda, ve du-

yulara hitap eden şeyler onu dua etmek için harekete geçirdiğinde, bunları ihmal etmemelidir, onlardan çok yüce bir egzersiz için yararlanmalıdır; zira duyulara hitap eden şeyler, bu şartlarda, Tanrı'nın onları yaratma amacına, yani O'nun daha iyi bilinmesinin ve sevilmesinin sebepleri olmaya, hizmet ederler.

Aziz John (St. John of the Cross)

Duyulara hitap eden ve hoşlukla ilgili şeyler –dua sebebi olması gereken şeyler– konusunda ruhun özgürlüğünün bilincinde olmayan, iradesi bunlara dayanan ve bunlardan beslenen kişi, bunları kullanmaktan kaçınmak zorundadır; zira bunlar Tanrı'ya giden yolda bir engeldir.

Aziz John (St. John of the Cross)

Bir kişi oruç tutamadığını söyleyebilir; ama Tanrı'yı sevemediğini söyleyebilir mi? Diğeri bekaretini koruyamadığını ya da bedelini fakirlere vermek üzere tüm eşyalarını satamadığını teyit edebilir; ama bana düşmanlarını sevemeyeceğini söyleyebilir mi? Gereken tek şey kişinin kendi kalbinin içine bakmasıdır; zira Tanrı'nın bizden istediği şey, çok uzak bir mesafede bulunmaz.

Aziz Jerome

Bunu yapmayı isteyen kişi, sert bedensel kefarete hiç başvurmaksızın istediği tüm nefis körletmeyi, ve gerçekten bundan daha bile fazlasını edinebilir. Aşağıda, Dame Gertrude More için *Holy Wisdom*'ın yazarı tarafından koşulan kurallar yer almaktadır.

Öncelikle, beşerî ya da İlahî herhangi bir yasa tarafından yapmaya mecbur koşulduğu her şeyi yapmalıydı. İkinci olarak, beşerî ya da İlahi yasa ya da İlahi telkin tarafından ona yasaklanan şeyleri yapmaktan kaçınmalıydı. Üçüncü

olarak, Tanrı'nın eliyle uygulanan, kendi tabii iradesine karşı gelen ve kendisiyle ters düşen her şeye olabildiğince çok sabır ve tevekkülle dayanmalıydı. Örneğin, çoraklıklar, ayartmalar, ıstıraplar ya da bedensel acı, hastalık ya da zayıflık; ya da yine arkadaşların kaybı ya da zaruri şeyleri ve rahatı sağlayan şeyleri istemek bunlar arasındaydı. Bütün bunlar ister dolaysızca Tanrı'dan isterse dolaylı olarak O'nun yaratıkları aracılığıyla gelsin, tüm bunlara sabırla katlanılmalıydı... Bunlar gerçekte Dame Gertrude ya da diğer herhangi bir ruh için yeterli çilelerdi ve herhangi birinin tavsiyede bulunmasına ya da başka şeyler dayatmasına gerek yoktu.

Augustine Baker

Özetlemek gerekirse, öz iradenin, bencilliğin, benmerkezci düşüncenin, istemenin ve hayal etmenin yok oluşuyla sonuçlanan nefsi körletme en iyisidir. Uç noktadaki fiziksel sertliklerin bu tip bir nefis körletmesi sağlaması beklenemez. Fakat gündelik hayatta (elbette kendi günahlarımızdan ötürü olanlar haricinde) başımıza gelenlerin kabulünün bu sonucu vermesi *beklenebilir*. Eğer özel kendini-inkâr egzersizlerine girişilmişse, bunların gösterişsiz, yarış duygusundan azade ya da sağlığa zararsız olması gerekmektedir. Bu yüzden, pek çok insan, diyet bağlamında beslenme uzmanlarının sağlıksız olduğunu söyledikleri her şeyi yemekten kaçınmayı, yeterli derecede nefis körletici bulacaktır. Ve toplumsal ilişkiler söz konusu olduğunda, kendini-inkâr, sözde bir alçakgönüllülüğe ait gösterişçi eylemler değil, dilin ve duygusal durumların kontrolü şeklini almalıdır – başkasına iyiliği dokunmayan ya da salt ciddiyetsiz şeyleri söylemekten kaçınmak (ki bu, pratikte, sıradan konuşmanın neredeyse yüzde ellisinden kaçınmak anlamına gelmektedir), dış şartlar ya da

vücutlarımızın durumu bizi huzursuzluğa, kasvete ya da aşırı bir coşkuya eğilimli kıldığında soğukkanlı ve sakin bir neşeyle davranmak.

> Kişi iyiliği, cennette yeniden doğmak için, şöhret ya da ödül için veya korkudan yapıyorsa, böylesi bir iyilik saf bir etki elde edemez.
>
> *Dharma'nın Ayrımı ve Korunması için Sutra*'dan

> Prens Wen Wang, Tsang'da bir denetleme gezisindeyken balık tutan yaşlı bir adam gördü. Fakat adamın balık tutuşu gerçekten balık tutmaya benzemiyordu, zira balık yakalamak için değil kendini oyalamak için balık tutuyordu. Bu yüzden Wen Wang bu adamı hükümetin idaresinde görevlendirmek istediğinde, kendi bakanlarının, amcalarının ve kardeşlerinin karşı çıkabileceklerinden korktu. Diğer taraftan, eğer yaşlı adamın gitmesine izin verirse, insanların böyle bir etkiden mahrum kalacaklarını düşünmeye dayanamıyordu.
>
> *Chuang Tzu*

> Allahım, eğer Sana cehennem korkusu içinde ibadet ediyorsam, beni cehennemde yak. Cennet umudu içinde ibadet ediyorsam, bana Cenneti nasip etme; ama Sana sadece Senin için ibadet ediyorsam, sonsuz Güzelliğini esirgeme.
>
> *Rabi'a*

Kadın sufi Rabia, zühde dayalı bir inanç açısından konuşur, düşünür ve hisseder; Budist teolog, gayrişahsi ahlâk Yasası açısından; Çinli filozof, karakteristik bir mizahla, siyaset açısından. Fakat her üçü de bencilliğe bağımlılıktan kurtulma gerekliliği konusunda ısrar ederler – İsa, Ferisîleri ego-merkezli dindarlıklarından ötürü azarlarken; Bhagavad-Gita'nın Krişna'sı Arjuna'ya, eylemlerinin sonuçları için kişisel bir arzu duymadan ya da bunlardan

korkmadan ilahî görevini yapmasını söylerken ne kadar şiddetle ısrar ediyorsa o kadar şiddetle.

Aziz Ignatius Loyola'ya, Papa bir gün İsa'nın Eşlikçileri topluluğunu baskı altına alırsa ne hissedeceği sorulmuştu. "Bir on beş dakika boyunca dua," diye cevap verdi, "sonra bunu daha fazla düşünmezdim."

Bu, belki de, tüm nefsi körletmelerin en zorudur – kişinin en çok gayretini vermiş olduğu amacın geçici başarısı ya da iflası karşısında "yüce bir kayıtsızlık"a ulaşmak. Eğer çaba muzaffer olursa, kabul; yenilgiyle karşılaşırsa, bu da kabul, ama bu yenilgi sadece, sınırlı ve zamana bağlı bir zihin için, burada ve şimdi tümüyle anlaşılmaz olan yollardan olursa.

Arzuları olmayan bir adamdan, iyinin ya da kötünün, içsel tasarrufunu rahatsız etmesine izin vermeyen, daha ziyade olan şeyi kabul eden ve ölümlülüğünün toplamına bir şey eklemeyen bir adamı kast ediyorum.

Chuang Tzu

Tanrı'yla bir olmaya yakışan tavır, ruhun Tanrı'nın doğası konusunda herhangi bir şeyi ya da herhangi başka bir şeyi anlaması, hissetmesi, tatması ya da hayal etmesi değil, sadece Tanrı için, kusursuz teslimiyet ve her şeye karşı tam bir kayıtsızlık anlamına gelen o saflıkta ve sevgide kalmasıdır.

Aziz John (St. John of the Cross)

Kaygı daima beyhudedir, çünkü hiçbir şeye yaramaz. Evet, tüm dünya ve içindeki her şey kargaşaya fırlatılmış bile olsa, bu konuda kaygı duymak beyhude olurdu.

Aziz John (St. John of the Cross)

Mevcut kötülük, sadece zamana değil, mekâna da yeter. Ya henüz gerçekleşmedikleri ya da bizden erişilmez bir uzaklıkta gerçekleşiyor oldukları için değiştiremeye gücümüzün olmadığı olaylar karşısında, galeyana gelmek, şimdi ve burada'ya, üzüntümüzün nesnesi olan uzak ya da öngörülen kötülüğü eklemekten başka bir şey kazandırmaz. Haber spikerlerini ve yorumcuları günde dört ya da beş kez dinlemek, sabah gazetelerini ve tüm haftalık ve aylık yayınları okumak, bugünlerde "siyaseti zekice takip etmek" olarak tanımlanıyor. Aziz John buna başıboş bir meraka bağımlılık ya da kaygının kendisi için kaygılanmak derdi.

Pek az istiyorum ve istediğim şeyi pek az istiyorum. Neredeyse hiç arzum yok, ama yeniden doğacak olsaydım, bir tek arzum bile olmazdı. Hiçbir şey istememeli ve hiçbir şeyi reddetmemeli, Tanrı'nın bizden arzuladığı şeyi arzulamak haricinde hiçbir arzuyla vakit kaybetmeden kendimizi İlahi Takdir'in kollarına bırakmalıyız.

Aziz François de Sales

Boşluğa doğru yeterli mesafe kaydet, Sükûnete yeterince sıkı tutun,
Binlerce şeyden hiçbiri üzerine çalışamazsın sen.
Onları gördüm, nereye geri döndüklerini.
Gör, her şey, nasıl gelişirse gelişsin,
Büyüdükleri köke geri dönüyor.
Bu köke geri dönüşün adı Sessizliktir;
Sessizliğe, kadere boyun eğmek denir;
Kaderine boyun eğmiş olan, her-zaman-böyle'nin bir parçası olur;
Her-zaman-böyle'yi bilmek aydınlanmaktır;
Onu bilmemek kör bir şekilde felakete gitmektir.

Lao Tzu

Amir olmak ve kitaplar yazmaya mecbur olmak yerine (Caldey Adası'ndaki) "Yalnızlar"a katılabilmeyi isterdim. Ama bu dilediğim şeyin gerçekleşmesini dilemiyorum elbette.

Başrahip John Chapman

An be an gerçekleşenlerden başka bir şey istememeliyiz, ama aynı zamanda kendimizi iyilik konusunda eğitmeliyiz.

Cenovalı Azize Catherine

Nefsi körletme pratiği içinde, pek çok diğer alanda olduğu gibi, bir bıçak sırtı boyunca ilerlenir. Bir tarafta egomerkezli ciddiyet belası, diğer tarafta dünyadan el etek çekmiş bir umursamazlık belası pusudadır. Kadim Felsefe'nin yorumcuları tarafından telkin edilen yüce kayıtsızlık ne Stoacılıktır ne de sadece pasiflik. Bu, daha ziyade aktif bir teslim oluştur. İradeden vazgeçilmiştir ama irade tümüyle tatil edilsin diye değil, ilahi irade, nefsini köreltmiş zihni ve vücudu kendi iyilik aracı olarak kullanabilsin diye. Ya da şöyle söyleyebiliriz, Kebir'in ifadesiyle, "kendini adamış bir hakikat arayıcısı, kalbinde, sevgi ve kayıtsızlığın ikili akıntısını, Ganj ve Yamuna'nın akıntılarının birbirine karışması gibi karıştırabilendir." Belli bağımlılıklara bir son vermedikçe, tüm bir kalp, zihin ve kuvvetle hissedilen Tanrı sevgisi ve tüm yaratılmışlara karşı Tanrı adına yöneltilmiş evrensel iyilik var olamaz. İncil'de geçen, ayrıcalıklı aile bağlarının terk edilmesi gerekliliği hakkındaki sert sözlerin sebebi budur. Ve eğer İnsanoğlunun başını koyacak hiçbir yeri yoksa, eğer Tathagata ve Boddhisattva'ların "düşünceleri, herhangi bir yerde ikamet etmeksizin Hakikat'in doğasına uyanmış"sa, bunun nedeni, güneş gibi, adil olanla adaletsiz olanı eşit derece aydınlatan hakiki bir İlahî sevginin, özel tercihler ve hoşnutsuzluklara hapsolmuş bir zihin için imkânsız olmasıdır.

Herhangi bir şeye bağı olan bir ruh, bu şeyin içinde ne kadar iyilik olursa olsun, ilahi birliğin özgürlüğüne varamayacaktır. Zira bir kuşu tutanın güçlü bir tel ya da ince ve narin bir iplik olması, eğer kuşu sıkıca tutuyorsa, fark etmez; zira bu bağ kopana kadar kuş uçamaz. Bu yüzden, insanca bağlılıklar tarafından tutulan ruh, bunlar ne kadar ince olursa olsun, bu bağlar sürdükçe, Tanrı'ya doğru ilerleyemez.

Aziz John (St. John of the Cross)

Günahlarından yakın zamanda kurtarılmış bazıları vardır ve bu yüzden, Tanrı'yı sevmeye kararlı olsalar da halen acemi ve çıraktırlar, yumuşak ve güçsüz... Efendimizin yanısıra aynı zamanda bir dizi yersiz, boş ya da tehlikeli şeyi severler. Tanrı'yı her şeyin üzerinde seviyor olsalar da, Tanrı'ya göre değil, O'nun yanı sıra sevdikleri pek çok şeyden zevk almaya devam ederler – ifadede, hareketlerde, giyimde, meşgalelerde ve eğlencelerde küçük ölçüsüzlükler gibi şeylerden.

Aziz François de Sales

İlahi sevgide biraz ilerleme kaydetmiş, ve tehlikeli şeylere duymuş oldukları sevgiyi tümüyle kesip atmış ruhlar vardır; fakat bu ruhlar hâlâ tehlikeli ve yersiz sevgilere sahiptirler, çünkü Tanrı'nın onlardan sevmelerini istedikleri şeyi sevmektedirler, fakat aşırılıkla ve çok hassas ve tutkulu bir sevgiyle... İlişkilerimizin, dostlarımızın ve bize iyilik yapanların sevgisi Tanrı'ya uygundur fakat onları aşırılıkla sevmemiz mümkündür; görevlerimiz de böyledir, ne kadar ruhanî olurlarsa olsunlar; ve adanmışlık egzersizlerimiz (ki onları çok büyük bir sevgiyle sevmemiz gerekir) – onları itaatin ve herkesin daha büyük hayrının üzerine çıkardığımız ya da sadece birer araç oldukları halde onlara bir amaç olarak ihtimam gösterdiğimiz zaman, ölçüsüzce sevilebilir.

Aziz François de Sales

Tanrı'nın ürünlerini, ki tüm ölçülerin ötesindedirler, sadece boş ve yalnız bir kalp içine alabilir.

Aziz John (St. John of the Cross)

Bir teknenin bir nehri geçmekte olduğunu ve bir başka teknenin, boş bir teknenin, bununla çarpışmak üzere olduğunu düşünün. Asabi bir adam bile buna öfkelenmeyecektir. Ama ikinci teknede biri olduğunu düşünün. Bu durumda ilk tekneyi kullanan, ikincisine dümeni kırması için bağırırdı. Ve eğer ilk defasında duymadıysa, hatta üç defa seslenildiğinde bile duymadıysa, kaçınılmaz olarak bunu kötü sözcükler izler. İlk örnekte öfke yoktu, ikinci örnekte vardı -zira ilk örnekte tekne boştu, ikincide doluydu. İnsanlar için de böyledir. Hayatın içinden boş bir şekilde geçebilseydi, kim ona zarar vermeye muktedir olabilirdi?

Chuang Tzu

Kalp kaybettiği şey için ağlarken, ruh bulduğu şey için güler.

Anonim Tasavvuf Özdeyişi

Varlığımızın manevi bölümünde tanrısal İlke'yle paylaştığımız, o zamana kadar gizli ve keşfedilmemiş yaşamı, ego merkezli yaşamı kaybederek kurtarırız. Bu yeni bulunmuş yaşam diğerinden "daha bereketlidir", daha farklı ve daha yüksek bir türdendir. Bu yaşama sahip olmak ebediyete doğru özgürleşmektir ve özgürleşme sonsuz mutluluktur. Zorunlu olarak böyledir; zira Atman'la bir olan Brahman sadece Varlık ve Bilgi değil aynı zamanda Mutluluktur ve Sevgi ve Huzur'dan sonra, Ruh'un nihai meyvesi olan Coşku'dur.

Nefsi körletme acılıdır, fakat bu acı, kutsanışın ön şartlarından biridir. Ruhani deneyim hakkındaki bu gerçek bazen, tarif edildiği dil tarafından, anlaşılması güç kılın-

mıştır. Bu yüzden, Mesih, Göklerin Krallığı'na sadece küçük çocuklar gibi olan insanlar dışında kimse tarafından girilemeyeceğini söylediğinde, bir adamın en şiddetli ve en keskin kendini inkâr yolunu üstlenmeyi seçmedikçe çocuk gibi olamayacağını unutmaya (bu basit ifadenin uyandırdığı imgeler son derece dokunaklıdır) eğilimliyizdir. Uygulamada, küçük çocuklar gibi olma emri, kişinin hayatını kaybetmesi emriyle aynıdır. Traherne'in "Dünyadaki Tanrı" bölümünde alıntılanan güzel pasajda açıkladığı gibi, kişi yetişkinler dünyasının kirli tertiplerini aklından çıkarmadan, yaratılmış Doğa'yı, özünde olan kutsal güzelliği içinde bilemez. Bencilliğin gübre renkli gözlükleri içinden bakıldığında, evren tuhaf bir biçimde bir gübre yığını gibi gözükmektedir; ve bu gözlükler, uzun süre kullanılmaları nedeniyle gözbebekleri tarafından benimsendiğinden "algı kapılarını temizleme" süreci, çoğu zaman, hiç olmazsa ruhani yaşamın ilk seviyelerinde, cerrahi bir operasyon gibi acılıdır. Daha sonrasında, insanın kendini hiçlemesinin bile Ruh'un coşkusuyla dolu olabileceği doğrudur. Bu hususta, 14. yüzyılda yazılan *Mükemmelliğin Ölçüsü*'nden alıntılanan aşağıdaki pasaj, aydınlatıcıdır.

> Pek çok insan, komşularına karşı, alçakgönüllülük, sabır ve iyilikseverlik gibi erdemlere sadece akıl ve irade seviyesinde sahiptir ve komşularından manevi bir sevinç duymaz ve onları sevmez; zira çoğu zaman garez, ağırlık ve ümitsizlik hissetse de bunları yapmıştır; ama bunu sadece Tanrı korkusuyla aklı karıştığı için yapmıştır. Bu kişi bu erdemlere akıl ve irade bakımından sahipse de muhabbet duymaz. Fakat İsa'nın inayeti ve manen ve bedenen yapılan egzersizle akıl ışığa ve irade sevgiye dönüştüğü zaman,

kişi bu erdemlere muhabbetle sahip olur; zira cevizin acı kabuğunu ya da dışını o kadar uzun süre kemirdikten sonra nihayet onu kırmıştır ve şimdi içiyle beslenmektedir; bu demektir ki, en başta ağır olan erdemler şimdi hakiki bir mutluluk ve zevke dönüşmüştür.

Walter Hilton

Şu ya da bu olduğum sürece ya da şuna veya buna sahip olduğum sürece, tüm şeyler değilim ve tüm şeylere sahip değilim.
Şuna ya da buna sahip olmayıncaya ya da şu ya da bu olmayıncaya kadar saflaşın; o vakit her yerde olursunuz ve, şu veya bu olmayarak bütün her şey olursunuz.

Eckhart

Eckhart tarafından bu satırlarda bu kadar çarpıcı bir şekilde vurgulanan bu nokta, manevi yaşamın psikologları ve ahlâkçıları tarafından da sıklıkla vurgulanmıştır. Ancak "ben", "beni" ve "benim"le meşguliyetimizden vazgeçtiğimiz zaman, içinde yaşadığımız dünyaya gerçek anlamda sahip olabiliriz. Hiçbir şeyi malımız olarak görmediğimiz sürece her şey bizimdir. Ve her şey sadece bizim değil, aynı zamanda diğer herkesindir.

Gerçek sevgi burada ayrılır balçıktan ve süprüntüden. Öyle ki paylaşmak ondan çalmak değildir.

Maneviyatın ürünleri ve bir dereceye kadar zihnin ürünleri paylaşılmadıkça, ve bu ürünlerin sahipleri, bağımlılıktan kurtulmuşluk ve kendini-inkâr durumundaki insanlar olmadıkça, eksiksiz bir komünizm söz konusu olamaz. Bir noktaya kadar nefsi öldürmek, hatırlanmalı-

dır ki, salt entellektüel ya da estetik ürünlerin yaratılışı için ve bunlardan keyif almak için de vazgeçilmez bir ön koşuldur. Sanatçılığı, filozofluğu ya da bilim adamlığını meslek seçen kişiler, pek çok durumda, fakirlikle ve karşılığı verilmeyen ağır işle dolu bir hayatı seçmiş olurlar. Fakat, üstlenmek zorunda oldukları çileler kesinlikle bundan ibaret değildir. Dünyaya baktığı zaman, bir sanatçı, nesneleri yararcı, kendini önemseyen bir açıdan düşünme yönündeki sıradan insani eğilimi reddetmek zorundadır. Benzer bir şekilde, eleştirel düşünür sağduyusunu körletmeli, araştırmacıysa, aşırı-basitleştirme ve geleneksel düşünme yönündeki ayartmalara karşı sebatla direnmeli ve kendini gizemli Hakikatin rehberliğine edilgin kılmalıdır. Ve estetik ve entellektüel ürünlerin yaratıcıları için geçerli olan şey bu ürünler yaratıldıklarında, bunlardan keyif alanlar için de geçerlidir. Bu çilelerin hiçbir şekilde üstünkörü olmadığı, tarih boyunca tekrar tekrar gösterilmiştir. Kişi, örneğin, entellektüel açıdan nefsini köreltmiş Sokrates'le nefsini körletmemiş yurttaşlarının ona ödül olarak sundukları baldıranotunu hatırlayabilir. Galileo ve çağdaşlarının Aristotelesçi düşünce geleneğinden kopmak için sarf etmeye mecbur oldukları kahramanlara yakışacak çaba, ve evrende, Descartes'ın gelenekselleşmiş reçetelerini kullanarak keşfedilebileceğinden daha fazlası olduğuna inanan herhangi bir bilim adamının günümüzde göstermesi gereken, bir o kadar kahramanca çaba akla gelebilir. Böylesi nefsi körletmeler, daha aşağı bir seviyede, sonsuz manevi mutluluğa denk gelen bir bilinçlilik haliyle ödüllendirilir. Sanatçı –filozof ve bilim adamı da sanatçıdır– estetik tefekkürün, keşfetmenin ve bağımlılıktan kurtulmuş bir sahip olma hissinin verdiği mutluluğu bilir.

Zekânın, duyguların ve hayal gücünün ürünleri ger-

çektir ama nihai değildir, ve eğer onlara tek başlarına amaçlarmış gibi muamele edersek putperestliğe düşeriz. İradenin, arzunun ve eylemin körletilmesi yeterli değildir; bilme, düşünme, hissetme ve hayal etme alanlarında da nefsi körletme olmalıdır.

> İnsanın entellektüel melekeleri Cennetten Düşüş'ten itibaren onun hayvani iştahlarından çok daha kötü bir durumdadır ve çok daha büyük bir kendini inkâr ister. İnsanın kendi iradesi, kendi anlayışı ve kendi hayal gücünün doğal kuvvetleri şımartılıp tatmin edildiğinde, ve *Edebi Eserlerin* çalışılmasıyla edinilen hazinelerle görünürde zengin ve saygıdeğer kılındığında, bunlar, cennetten düşmüş zavallı insana, Mesih'le aynı bakış açısını paylaşma konusunda, yemek yapma sanatının iyi incelenmesi İncil profesörüne Hıristiyan perhizinin ruhu ve uygulaması konusunda ne kadar yardımcı olabilirse o kadar yardımcı olacaktır.
>
> *William Law*

Almanca olduğu ve "K" harfiyle yazıldığı için, *Kultur* (kültür) kelimesi, Birinci Dünya Savaşı boyunca alaycı aşağılamalara hedef olmuştu. Tüm bunlar artık değişti. Rusya'da Edebiyat, Sanat ve Bilim, yeni hümanist bir Teslis'in üç kişiliği haline geldi. Kültür kültü sadece Sovyetler Birliği'ne özgü değildir. Kapitalist demokrasilerde entellektüellerin çoğunluğu tarafından da tatbik edilmektedir. Tanrı, İnsan ve Evren konusunda her şeyi bilen insanların hor gören sinizmiyle geriye kalan her şey hakkında yazan, görmüş geçirmiş gazeteciler, konu Kültür olunca oldukça olağandışı bir şekilde iştahlı davranmaktadırlar. Bu şartlar altında telaffuz edilemeyecek kadar gülünç bir ciddiyet ve ilgiyle, bizi, en son duvar resimleriyle ya da şehir merkezleriyle temsil edilen Yüksek Sanat

karşısındaki pozitif dinî duygularını paylaşmaya davet etmekteler. Bayan X, eşsiz romanlarını ve Bay Y, Coleridge'i andırmanın ötesine geçen eleştirilerini yazmaya devam ettikçe, aksi yöndeki tüm görünümlere rağmen, dünyanın bir anlamı olduğunda ısrar etmektedirler. Kültüre bu aşırı değer verme durumu, Sanat ve Edebiyatın tek başlarına bir amaç olduğu ve akılcı ve gerçekçi bir yaşam felsefesinden ayrı bir şekilde de gelişebilecekleri inancı, okulları ve üniversiteleri bile işgal etmiştir. "Gelişmiş" eğitimciler arasında, yeniyetmelerin "kendilerini ifade etmelerine" izin verildikçe ve küçük çocuklar sanat derslerinde "yaratıcı" olmaya cesaretlendirildikçe her şeyin iyi olacağını düşünüyor gibi gözüken pek çok insan vardır. Ama, ne yazık ki, oyun hamuru ve kendini ifade etme, eğitimin sorunlarını çözmeyecektir. Ne teknoloji ne de mesleki rehberlik, ne klasikler ne de En İyi Yüz Kitap bu sorunları çözebilir. Aşağıda yer alan eğitim eleştirileri iki yüz elli yıldan daha fazla bir süre önce dile getirilmiştir, fakat 17. yüzyılda oldukları kadar bugün de geçerlidirler:

> Tanrı'yla, meleklerle, insanlarla ve yeryüzündeki tüm yaratıklarla, cennetle ve cehennemle, zamanla ve ebediyetle olan ilişkisinin şeklini anlamaksızın herhangi bir şey bildiğini düşünen kişi, bilmesi gerekenlerin hiçbirini bilmiyordur.
>
> *Thomas Traherne*

Fakat (Commonwealth yönetimindeki Oxford'da) bazı hatalı şeyler de vardı.

Diğer tüm bilimlerin efendisi olmasına rağmen, meslek olarak Saadet'i öğreten hiçbir öğretmen yoktu. Zevk duyarak çalışmamız gereken bu şeyleri, birimiz bile, *yabancı* gibi hissetmeksizin çalışmadık. Bilgimizi zenginleştirmek için çalışıyorduk fakat hangi amaç için çalıştığımızı bilmi-

yorduk. Ve belirli bir amacı hedeflemekten yoksun olduğumuz için tavırlarımızda hataya düştük.

Thomas Traherne

Traherne'in kelime haznesinde" "saadet" "sonsuz mutluluk" anlamına gelmektedir, ki bu pratikte özgürleşmeyle aynı şeydir. Ve bu da, içerideki zirvelerde ve dışarıdaki kadar içerideki tamlıkta da, Tanrı'nın birleştirici bilgisi anlamına gelmektedir.

Aşağıda, asıl meselesi, Uluhiyet'in ruhun içsel zirvelerindeki bilgisi olanlar tarafından uygulanması gereken entellektüel nefis körletme sürecinin bir açıklaması yer almaktadır.

Mutlu kişi, tüm imgeleri hiç durmadan silerek, içedönüş vasıtasıyla ve zihnini Tanrı'ya doğru yükselterek nihayet tüm böylesi engelleri unutan ve geride bırakan kişidir. Zira ancak bu araçlarla, çıplak, saf, yalın zihni ve sevgileriyle, en saf ve basit nesne olan Tanrı üzerine çalışır. Bu yüzden, içindeki Tanrı'yla ilgili tüm egzersizinin tamamen ve ancak bu çıplak zekâ, sevgi ve iradeye bağlı olabileceğini anla. Zira gerçekte, bu egzersiz herhangi bir bedensel organ ya da harici duyular tarafından değil sadece insanın özünü teşkil eden şey –anlayış ve sevgi– tarafından ifa edilebilir. Bu yüzden, eğer hakiki saadete varmak için güvenli bir basamak ve kısa bir yol arzuluyorsan, zihnen niyet ederek, kalbin daimi temizliğini ve zihnin saflığını şevkle arzula ve bunu şiddetle iste. Buna, duyuların, bunları sürekli düzelten daimi bir sükûnetini ve dinginliğini, kalbin sevgilerinin sürekli bilincinde oluşunu ekle. Kalbini basitleştirmek için çalış ki, etkilenmeden boş hayallerden uzak bir huzurla, sanki ruhun halihazırda ebediyetin sürekli şimdisine girmiş gibi ruhundaki Efendimize dayanarak kıpırdamadan durabilesin – ki bu, tanrının halidir. Tanrı'ya

kadar yükselmek, kendinize giriş yapmaktır. Zira böylece yükselen, giriş yapan ve kendinin üzerine ve ötesine giden kişi, gerçekten Tanrı'ya yükselmiş olur. Zihin bu durumda kendini kendinin üzerine yükseltmeli ve demelidir ki, "Bana gereken her şeyin üzerinde olan, bildiğim her şeyin üzerindedir." Ve böylece zihnin karanlığına taşınmış olarak, kendini o her şeye yeten iyinin içine toplayarak, evinde kalmayı öğrenir ve tüm sevgisiyle içindeki yüce iyiliğe bağlı ve bu yüce iyilikte sabit kalır. Böylece devam edin, mekânın ya da zamanın herhangi bir cilvesi olmaksızın, daimi olarak Tanrı'nın içerideki sessiz ve gizli mülkünde dinlenmek üzere, değişmez olana ve Tanrı'nın Kendisi olan o hakiki yaşama varıncaya kadar.

Albertus Magnus

Bazı insanlar bilgiyi ve muhakemeyi tüm şeylerin en iyisi ve en muhteşemi diye severler. Dikkat edin, bu durumda bilgi ve muhakeme, muhakeme edilen şeyden daha çok sevilmektedir; zira sahte doğal ışık, bilinen şeyin kendisinden daha büyük olan bilgisini ve güçlerini sever. Ve eğer mümkün olsaydı da bu sahte doğal ışık basit Hakikat'i, bu hakikatin Tanrı'da ve hakikatte olduğu şekliyle anlasaydı, yine mülkünü terk etmez, yani kendini ve sahip olduğu şeyleri bırakmazdı.

Theologia Germanica

Ahlâki eylem ve ruhani bilgi arasındaki ilişki dairesel ve adeta karşılıklıdır. Benlikten vazgeçmiş davranış bilgiye erişmeyi mümkün kılar ve bilgiye erişim de, karşılığında kişinin bilme kapasitesini zenginleştiren, daha ileri ve bencillikten daha sahici şekilde uzak olan eylemlere olanak tanır. Ve eğer her şey yolunda giderse ve kusursuz bir uysallık ve itaat mevcutsa, bu sonsuza dek böyle gider. Bu süreç, Maitrayana Upanişad'ın birkaç satırında özetlen-

miştir. Kişi doğru eylemi üstlenir (bu eylem elbette doğru bilinçliliği ve doğru meditasyonu içerir) ve bu, kendi bağımsız şahsiyetinin temelindeki Kendilik'i bir anlık da olsa görmesini sağlar. "Kendisini Kendilik olarak görmüş kişi, benliksizleşir (ve böylece benlikten azade bir şekilde eylemde bulunur) ve bu benliksizlik vasıtasıyla koşullardan bağımsız olarak yeniden yaratılır. Bu en yüksek gizemdir ve kurtuluşun habercisidir; benliksizlik dolayısıyla kişi ne zevk alır ne de acı duyar (diğer bir deyişle bir bağımsızlık ve yüce kayıtsızlık haline girer) fakat mutlaklığı kazanır" (ya da Albertus Magnus'un ifade ettiği gibi "değişmez olur ve Tanrı'nın Kendisi olan o hakiki yaşama varır." Nefsi körletme kusursuz olduğunda, en karakteristik meyvesi basitlik, yalınlıktır.

> Basit bir yürek, yeryüzünde en değerli olan her şeyi, kocayı ya da eşi, ebeveyni ya da çocuğu, kardeşi ya da arkadaşı, kendi yalnızlığına zarar vermeksizin sevecektir; dışarıdaki nesnelerin onun üzerinde, ruhları O'na doğru götürmek dışında bir çekicilikleri olmayacaktır; tüm abartılar ya da gerçekdışılıklar, sahte tavırlar ya da yalanlar böyle bir kişinin üzerinden, çiğ taneleri güneş ışığı karşısında nasıl kurursa öyle geçip gidecektir. Tek amaç Tanrı'yı memnun etmektir ve böylece diğerlerinin söyledikleri ya da düşündükleri şeylere tam bir kayıtsızlık doğar, böylece sözcükler ve eylemler, sadece onun görüşünde olduğu gibi, kusursuzca basit ve doğal olacaktır. Böylesi bir Hıristiyan basitliği, içsel yaşamın biricik kusursuzluğudur. Tanrı, onun iradesi ve onun keyfi, bu yaşamın tek amacıdır.
>
> *N. Grou*

Ve işte, psikolojik analizin en büyük üstatlarından biri tarafından yapılan, konu üzerine daha geniş bir açıklama:

> Dünyada, insanlar bir kişinin "basit" olduğunu söylediklerinde genellikle aptal, cahil, her şeye inanan biri-

ni kast ederler. Fakat gerçek basitlik aptallıktan o kadar uzaktır ki, neredeyse yücedir. Tüm iyi insanlar onu sever ve ona hayrandır, ona karşı günah işlemenin bilincindedir, onu başkalarında gözlemler ve ne gerektirdiğini bilir; ama onu tam olarak tanımlayamaz. Şunu söylemeliyim ki, basitlik ruhun kendinin bilincinde olmasını engelleyen namusluluğudur. Çok daha alçakgönüllü bir erdem olan samimiyetle aynı şey değildir. Samimi olan pek çok insan basit değildir. Doğru olduğuna inandıkları şeyler dışında hiçbir şey söylemezler ve oldukları kişi dışında başka biri olarak gözükmeyi amaçlamazlar. Fakat sonsuzca kendilerini düşünür, her sözlerini ve her düşüncelerini tartar ve çok fazla ya da çok az şey yaptıkları korkusuyla kafa patlatırlar. Bu insanlar samimidir fakat basit değildir. Diğer insanlarla rahat değildirler, diğer insanlar da onlarla rahat değildir. Bu insanlarda rahat, açık, sınırlanmamış ya da doğal hiçbir şey yoktur. Kişi, bu kadar sert olmayan daha az hayranlık duyabileceği insanları daha çok sevebileceği hissine kapılır.

Hoş ve hissedilir şeylerin cazibesine kapılmış olan bazılarının içinde bulundukları körlük durumu gibi dış dünyaya gömülmüş olmak ve içeriye asla tek bir düşünce bile yöneltmemek, basitliğin tam aksi olan durumlardan biridir. Ve tüm meselelerde kendi içine dönük olmak, ister Tanrı'ya ister insana karşı görevler olsun, insanı kendi kibri içinde bilge kılan diğer bir uç durumdur – içine kapanmak, kendi halini çok düşünmek ve içe dönük kayıtsızlığını bozan en ufak durumdan huzursuzluk duyabilmek. Böylesi bir yalancı bilgelik, vakurluğuna rağmen, dünyevi zevklere gömülenlerin aptallığından daha az boş ve daha az aptalca değildir. Bir tanesi onu dışarıda çevreleyenler tarafından sarhoş edilmiştir, diğeri içeride yapıyor olduğuna inandığı şey tarafından; her ikisi de bir sarhoşluk halindedir ve ikincisi, ilkinden daha kötü bir durumdur, zira

bu bilgece gözükmektedir oysa gerçekte değildir, ve bu yüzden insanlar tedavi olmaya çabalamaz. Gerçek basitlik, düşüncesizlikten ve yapmacık tavırlardan eşit derecede bağımsız, ruhun, düşünemeyecek duruma gelene kadar dışarısı tarafından baskılanmadığı, ama aynı zamanda kendine dönüklüğün sebep olduğu bitmek bilmeyen düzeltmelere de kendini vermediği bir *altın denge*'de yatmaktadır. Her bir adımı tartışmakla ya da sürekli geriye bakmakla zaman kaybetmeksizin gittiği yere bakan ruh, gerçek basitliğe sahiptir. Böylesi bir basitlik elbette büyük bir hazinedir. Bu basitliğe nasıl erişebiliriz? Kutsal Kitap'ın bu pahalı incisine sahip olmak için tüm sahip olduklarımı verirdim.

İlk adım, o halde, ruhun dışa dönük şeyleri bir kenara koyması, kendi gerçek kazancını öğrenmek için içeri bakmasıdır; buraya kadar her şey doğru ve doğaldır; bu kadarı, sadece dünyanın sarhoşluğundan kaçınmaya çalışan, bilgece bir öz-sevgidir.

Bir sonraki adımda ruh, kendi üzerine yaptığı tefekküre, korktuğu Tanrı üzerine tefekkürü de eklemelidir. Bu, gerçek bilgeliğe zayıf bir yaklaşımdır ama ruh halen büyük oranda dalıp gitmiştir: Tanrı'dan korkmakla yetinmemektedir; ondan korktuğundan emin olmak istemekte ve ondan korkmamaktan korkmaktadır ve böylece daimi bir öz-bilinç döngüsü içinde daireler çizmektedir. Benlikte böylesine huzursuzca ikamet etmek, gerçek sevginin huzurundan ve özgürlüğünden çok uzaktır; fakat bu henüz uzakta olsa da görüş menzilindedir; ruhun bir sınav döneminden geçmesi gerekmektedir, ve eğer ansızın bir huzur durumuna gömülürse, bunu nasıl kullanması gerektiğini bilmez. Üçüncü aşama da, kendi üzerine yaptığı huzursuz tefekkürü kesen ruh, bunun yerine Tanrı üzerinde durmaya başlar ve git gide kendini O'nun içinde unutur. Bütünüyle O'nunla dolar ve kendinden beslenmeyi bırakır. Böylesi bir ruh kendi hatalarına körleştirilmiş ya da kendi

yanlışlarına karşı kayıtsız değildir; bunların, her zaman olduğundan daha fazla bilincindedir ve ışığın artışı bunları daha sade biçimleriyle gösterir, fakat bu öz-bilgi Tanrı'dan gelmektedir ve bu yüzden huzursuz ya da tedirgin değildir.

Fénelon

Hayranlık uyandırıcak kadar kuvvetli ve ince! 20. yüzyılın kendini beğenmişlikleri arasında en olağanüstü, zira en gereksiz olanlarından bir tanesi, Freud'dan önce kimsenin psikoloji hakkında herhangi şey bilmediği varsayımıdır. Fakat işin aslı, modern psikologların pek çoğunun, insanları, yetenekli öncüllerinden çok daha kötü bir şekilde anladıklarıdır. Fénelon ve La Rouchefoucauld bilinçaltındaki derin, yüz kızartıcı güdülerin yüzeyde akılcılaştırılması hakkında her şeyi biliyorlardı ve cinselliğin ve iktidar isteminin, çoğu kez, *persona*'nın kibar maskesinin altındaki etken güçler olduğunun bütünüyle farkındaydılar. Makyavelli, Pareto'nun "tortular" ve "türevler" ayrımını kullanmıştı – gerçek, çıkara dayalı siyasi eylemle böylesi eylemi her şeye inanan kamuya açıklamak için kullanılan uçarı teoriler, prensipler ve idealler arasındaki ayrım. Buddha'nın ve Aziz Augustinus'unki gibi, Pascal'ın insan erdemi ve akılcılığının zayıflığına dair görüşleri daha gerçekçi olamazdı. Fakat tüm bu insanlar, La Rochefoucauld, hatta Makyavelli bile, 20. yüzyıl psikologlarının göz ardı etmeyi tercih etmiş oldukları belirli gerçeklerden haberdardı – insan ruhunun üç parçalı olduğu, zihin ve bedenin yanı sıra bir ruhu da içerdiği gerçeği; muvakkat ve ebedi, fiziksel-yaşamsal-insani ve ilahi iki dünya arasındaki sınır bölgede yaşadığımız gerçeği; kendi içinde hiçbir şey olsa da, insanın "Tanrı tarafından kuşatılmış, Tanrı'ya muhtaç, Tanrı'ya muktedir ve eğer isterse, Tanrı'yla dolu bir hiç olduğu" gerçeği gibi.

Grou ve Fénelon'un bahsettiği Hıristiyan basitliği, Lao Tzu ve ardıllarının son derece hayran oldukları erdemle aynı şeydir. Bu Çinli bilgelere göre, kişisel günahların ve toplumsal uyumsuzlukların tüm nedeni, insanların kendilerini ilahi kaynaklarından ayırmış, Tao'ya göre değil, kendi iradelerine ve kavramlarına göre yaşıyor oldukları gerçeğidir – ki Tao, fizikselden yukarıdaki hayvan krallığına ve zihinsel ve manevi gerçekliklere kadar tüm düzlemlerde, kendini gösterdiği üzere Yüce Yol'dur, İlahî Akıl'dır, Şeylerin Doğası'dır. Aydınlanma, öz-irademizden vazgeçtiğimiz ve kendimizi Tao'nun çevremizdeki dünyada ve kendi bedenlerimizde, zihinlerimizde ve ruhlarımızdaki işleyişine itaatkâr kıldığımız zaman gelir.

Taocu filozoflar bazen Rousseau'nun Soylu Vahşi'sine inanıyormuş gibi yazarlar ve (Çinli oldukları ve dolayısıyla salt somut ve pratik olanla, spekülatif olandan çok daha fazla ilgilendikleri için) hükümdarların, uygarlığın karmaşıklığını azaltabilecekleri ve böylece kullarını insan yapımı ve dolayısıyla Tao'yu-gölgeleyen düşünce, duygu ve eylem âdetlerinden korumak için kullanabilecekleri yöntemler önermeye bayılırlar. Fakat kitleler için bu görevi yerine getirecek hükümdarların kendilerinin bilge olmaları gerekmektedir ve bilge olmak için, kişi günahkâr yetişkinliğin tüm sertliklerinden kurtulmalı ve tekrar küçük bir çocuk gibi olmalıdır. Zira sadece yumuşak ve uysal olan gerçekten hayattadır; her şeyi yenen ve her şeyden çok yaşayan, kendini her şeye adapte eden, daima en alçak yeri arayandır – sert kayayı değil, ebedi kayaları eskiten suyu arayan. Kusursuz bilgenin basitliği ve doğallığı nefsi körletmenin meyveleridir – bilinçlilik ve meditasyon yoluyla zihnin ve iradenin köreltilişinin. Sadece olağanüstü disiplinli sanatçı, daha yüksek bir seviyedeyken, ilk boya

kutusuna sahip olan çocuğun doğallığını yeniden yakalayabilir. Hiçbir şey, basit olmaktan daha zor değildir.

Kalbin orucunun ne olduğunu sorabilir miyim?" dedi Yen Hui.

"Birliği geliştirmek," diye cevap verdi Konfüçyüs. "Duyarsın, ama kulaklarınla değil, zihninle; zihninle değil, ruhunun ta kendisiyle. Bırak kulaklarınla duyman sonlansın. Zihninin işleyişi dursun. Böylece ruh negatif bir varoluş olacaktır, dışsallığa karşı edilgince duyarlı.

Böylesi negatif bir varoluşta ancak Tao ikamet edebilir. Ve bu negatif hal, kalbin orucudur."

"O halde," dedi Yen Hui, "bu yöntemi kullanmayı başaramayışımın nedeni benim kendi bireyselliğimdir. Bu yöntemi kullanabilseydim, bireyselliğim yok olmuş olacaktı. Negatif durumdan kastınız bu mudur?"

"Tam olarak budur," diye cevap verdi Üstat. "Sana şöyle söyleyeyim. Eğer onun *amour propre*'ını* zedelemeden bu prensin (Yen Hui'nin ıslah etmeyi arzuladığı kötü bir hükümdar) maiyetine girebilirsen, seni duyarsa neşelenir, duymazsa edilgin kalır; bilim olmadan, uyuşturucular olmadan, orada sadece tam bir kayıtsızlık halinde yaşarsan – başarıya çok yaklaşmış olursun... Şu pencereye bak. Boş bir oda olsa da manzarayla aydınlanıyor; fakat manzara dışarıda bitiyor. Bu açıdan, kendi içinle iletişim kurmak için kulaklarını ve gözlerini kullanabilirsin, fakat zihnindeki tüm bilgeliği (geleneksel, basmakalıp sözleri) dışarıda bırakmalısın. Bu, tüm bir yaratılışı yenilemenin yöntemidir."

Chuang Tzu

Nefsi körletme, bu bağlamda, bize, olaylara karşı nihayet çalışılmamış tepkiler vermeyi öğrendiğimiz bir süreç olarak görülebilir – bu tepkiler Tao'yla, Benlikle, Tanrı'nın iradesiyle uyum içindedir. Kendilerini Şeylerin ilahî Doğasına karşı uysal kılmış olanlar, şartlara arzu ya da hoş-

* *Amour Propre*: İzzet-i nefs. –*çn*

nutsuzlukla değil, doğallıkla istediklerini yapmalarına izin veren sevgiyle cevap verenler; gerçekten Ben değil, Tanrı var içimde, diyebilenler – böylesi erkekler ve kadınlar, Kadim Felsefe'nin yorumcuları tarafından çocuklarla, aptallarla ve budalalarla, hatta aşağıdaki pasajda olduğu gibi, bazen sarhoşlarla karşılaştırılmıştır.

> Bir arabadan düşen sarhoş bir adam, acı çekse de, ölmez. Kemikleri diğer insanların kemikleriyle aynıdır; fakat geçirdiği kazayla farklı bir yoldan yüz yüze gelir. Ruhu güvenli bir haldedir. Arabada gittiğinin bilincinde değildir; ondan düştüğünün bilincinde de değildir. Yaşam, ölüm, korku ve bunun gibi düşünceler içine nüfuz edemez; böylece nesnel varoluşla temas etmekten dolayı acı çekmez.
>
> Eğer şaraptan böylesi bir güvenlik elde etmem mümkünse, Tanrı'dan kimbilir daha ne kadar büyüğü kazanılabilir?
>
> *Chuang Tzu*

Sanatçı, uzun süre itaat ve sıkı çalışma sayesinde zorlanmamış bir doğallığa ve kusursuz bir ustalığa kavuşur. Kendi adına, kişisel bilincinin, deyim yerindeyse en üst katmanlarından asla hiçbir şey yaratamayacağını bilerek, "ilham"ın mucizelerine itaatle boyun eğer; ve içinde çalıştığı aracın göz ardı edilmemesi ya da öfkeyle ihlal edilmemesi gereken bir doğası olduğunu bilerek kendini onun sabırlı hizmetkarı kılar ve böylece kusursuz bir ifade özgürlüğüne kavuşur. Fakat hayat da aynı zamanda sanattır ve yaşamda mükemmel bir sanatçı olmak isteyen kişi, ressamı, heykeltıraşı ya da herhangi diğer bir zanaatkârı, kendisine ait daha sınırlı mükemmelliğe ulaştıran prosedürün aynısını varlığın tüm seviyelerinde izlemek zorundadır.

Prens Hui'nin aşçısı bir öküzü kesiyordu. Bıçağının her darbesi, omuzlarının her kabarışı, her adımı, yırtılan etten ve doğrayan çelikten çıkan her ses mükemmel bir uyum içindeydi – Dutluk'un Dansı gibi ritmik, Ching Shou'nun akorları gibi eşzamanlıydı.

"Aferin," diye haykırdı Prens. "Seninki de hüner gerçekten."

"Efendim," diye cevap verdi aşçı, "Kendimi daima Tao'ya adadım. Bu, yetenekten daha iyidir. İlk defa öküz kesmeye başladığımda, karşımda sadece bütün olarak öküzler görüyordum. Üç yıl pratiğin ardından, artık hayvanları önümde bütün olarak görmez oldum. Ve şimdi gözümle değil, zihnimle çalışıyorum. Duyularım durmamı emrettiğinde fakat zihnim beni devam etmeye teşvik ettiğinde, ebedi ilkelere başvuruyorum. Hayvanın etinde karşılaşabileceğim böylesi aralıkları ve oyukları, hayvanın doğal yaratılışına göre takip ediyorum. Eklem yerlerini kesmeye çalışmıyorum, büyük kemikleri de keza.

"İyi bir aşçı bıçağını yılda bir kez değiştirir, zira bıçağıyla kesmektedir. Sıradan bir aşçı ayda bir, çünkü o hayvanı yararak çalışır. Ama on dokuz yıldan beri bu bıçağa sahibim ve binlerce öküz kesmiş olsam da kenarları bileytaşından yeni çıkmış gibi keskin. Zira eklemlerde daima aralıklar vardır ve bir bıçağın kenarı kalın olmadığı için böylesi bir açıklığa ancak kalın olmayan bir şey sokulabilir. Böylece açıklık genişletilecek ve bıçağa büyük bir boşluk kalacaktır. Bu sayede bıçağımı on dokuz yıl boyunca korudum, bileytaşından yeni çıkmış gibi taze.

"Yine de, bıçağın bir zorlukla karşılaştığı sert bir bölüme denk geldiğimde, tüm dikkatimi oraya veriyorum. Gözlerimi oraya kilitliyorum, elimi sabitliyorum ve bıçağı, bu parça lop diye yere ufalanan toprak gibi kopana kadar nazikçe buraya bastırıyorum. Sonra bıçağı çekiyorum, ayağa kalkıyorum ve çevreme bakıyorum; nihayet bıçağımı temizliyorum ve onu dikkatlice bir kenara koyuyorum.

"Bravo" diye bağırdı Prens, "Bu aşçının sözlerinden hayatıma nasıl dikkat etmem gerektiğini öğrendim."

Chuang Tzu

Sekiz Aşamalı Yol'unun ilk yedi dalında Buddha, sekizinci ve sonuncu dal olan doğru tefekküre varmak isteyenler tarafından yerine getirilmesi gereken koşulları tarif eder. Bu şartların yerine getirilmesi, en sıkı ve en kapsamlı türden bir nefsi körletme yolunun üstlenilmesini gerektirmektedir – zihnin ve iradenin, arzunun ve duyguların, düşüncenin, konuşmanın, eylemin ve nihayet geçim yolunun köreltilmesi. Bazı meslekler, şöyle ya da böyle, insanın nihai ereğine erişmesiyle tamamen uyumsuzdur; ve o kadar büyük fiziksel ve daha önemlisi ahlâkî, entellektüel ve manevi zararlar getiren bazı geçim yolları vardır ki, bağımlılıklardan kurtulmuş bir ruhla tatbik edilebilseler bile (ki bu genellikle imkânsızdır), sadece kendisini değil, başkalarını da özgürleştirme görevini üstlenmiş biri bunlardan yine de uzak durlmalıdır. Kadim Felsefe yorumcuları, genelev işletmeciliği, haraç kesmek, sahtecilik ve bunun gibi suçla ilişkili geçim kaynaklarına başvurmaktan uzak durmanın ve bunları yasaklamaktan memnun olmanın yanı sıra, yaygın olarak meşru görülen birtakım geçim kaynaklarından da uzak dururlar ve diğerlerini bunlara karşı uyarırlar. Bu yüzden, pek çok Budist toplumda, silah üretimi, ağır içkilerin hazırlanması ve toptan et tedarikçiliği, modern Hıristiyan âleminde olduğu gibi servet, unvan ve siyasi nüfuz ile ödüllendirilmemekteydi; bu meslekler, bunlarla iştigal eden kişiler ve toplumun diğer üyeleri için aydınlanmayı ve özgürleşmeyi özellikle zorlaştıran işler olarak görüldüğü için zararlı bulunuyordu. Aynı şekilde, Orta Çağ Avrupası'nda, Hıristiyanların

tefecilik ya da tekelcilik yaparak yaşamlarını kazanmaları yasaktı. Tawney ve diğerlerinin gösterdiği gibi, tahvilat kuponuyla geçinmek, tefecilik, hisse ve eşyalarla oynanan kumar ancak Reform döneminden sonra saygıdeğer bir uğraş haline gelmiş ve Kilise'nin onayını almıştır.

Quaker'lara göre askerlik yanlış bir geçim kaynağıydı ve hâlâ böyledir – savaş, onların gözünde Hıristiyanlıkla uyuşmaz; acılara neden olmaktan çok nefret yaydığı, gaddarlığı ve aldatmaları mükafatlandırdığı, toplumlara bütüncül anlamda öfke, korku, gurur ve merhametsizlik bulaştırdığı için. Böylesi tutkular Manevi Işık'ı gölgeler, bu yüzden bunların uyandırılmasına ve yoğunlaşmasına yardımcı olan savaşlara, derhal beraberinde getirecekleri siyasi getirileri göz önüne alınmaksızın, manevi karanlığın yerini sağlamlaştıran haçlı seferleri olarak bakılmalıdır.

Deneyimler yoluyla öğrenilmiştir ki, doğru geçim kaynağı konusunda ayrıntılı ve katı kurallar koymak tehlikelidir, çünkü insanların büyük bölümü gereğinden fazla erdemli olmak için bir sebep görmezler ve çok sert kuralların empoze edilmesine nihayetinde ikiyüzlülükle ya da açıkça isyanla karşılık verirler. Hıristiyan geleneğinde, örneğin, her çeşit insanı bağlayan hükümlerle sadece "dünyadan" tümüyle el etek çekmeye eğilimli olanları bağlayan erişilmesi güç idealler arasında bir fark gözetilmiştir. Hükümler, gündelik ahlâk yasasını ve Tanrı'yı tüm bir kalp, kuvvet ve zihinle sevmeyi ve kişinin komşusunu kendisi gibi sevmesi yönündeki emri içermektedir. Bu en son ve en büyük yasaya itaat etmek için ciddi bir çaba gösterenler, idealleri izlemedikçe ve dünyayla tüm bağlarını kopartmadıkça, bunu tüm kalpleriyle yapamadıklarını görmüşlerdir. Ne var ki kadınlar ve erkekler için, Tanrı'nın

birleştirici bilgisi içinde kurtulmak demek olan bu "kusursuzluğu" elde etmek, evlilik halini terk etmeksizin ya da sahip oldukları her şeyi satıp parasını fakirlere vermeksizin de mümkündür. Etkin fakirlik (hiç para sahibi olmamak) asla daima duygusal fakirlik (paraya karşı kayıtsız olmak) değildir. Bir kişi fakir, fakat paranın alabileceği şeylerle ümitsizce meşgul halde, arzularla, kıskançlıkla ve buruk bir kendine acımayla dolu olabilir. Bir diğeri paraya sahip olabilir, ama paraya ve diğer şeylere, paranın satın alabileceği iktidara ve ayrıcalıklara bir bağımlılığı yoktur. "Protestan fakirliği" etkin ve duygusal fakirliğin bir karışımıdır; fakat ruhsal anlamda 'fakir' olmak, etkin bir şekilde fakir olmayanlarda bile mümkündür. O halde görülecektir ki, doğru geçim kaynağı sorunları, genel geçer ahlâkî yasaların hükmü dışına düştükleri için, katî şekilde bireyseldir. Her bir kişisel sorunun kendini ortaya koyma yolu ve uygun çözümün doğası, ilgili bireyin elde etmiş olduğu bilgi, ahlâki duyarlılık ve manevi içgörü derecesine bağlıdır. Bu açıdan, en genel hatları haricinde, evrensel açıdan bağlayıcı hiçbir kural formüle edilemez. "Bunlar benim üç hazinemdir," der Lao Tzu. "Bunları koru ve sakla! İlki merhamettir, ikincisi kanaatkârlıktır, ve üçüncüsü, gökyüzünün altındaki şeylerin en önünde gelmeyi reddetmektir." Bir yabancı, İsa'dan, kendisiyle kardeşi arasında, bir miras üzerine çıkan ihtilafı karara bağlamasını istediğinde, İsa böylesi bir meselede (şartları bilmediği için) yargıç olmayı reddeder ve sadece açgözlülüğe karşı genel bir uyarı dile getirir.

Ga-San bir gün müritlerine şöyle ders verdi: "Öldürmek aleyhine konuşanlar ve tüm bilinçli varlıkların yaşamlarını korumayı arzu edenler, haklıdırlar. Hayvanları ve böcekleri bile korumak iyidir. Ama zamanı öldürenlere, serveti

yok edenlere ve toplumlarının ekonomisini katledenlere ne demeli? Onlara göz yummamalıyız. Aynı şekilde, aydınlanmadan vaaz verene ne demeli? O kişi Budizmi öldürmektedir."

Yüz Bir Zen Öyküsü'nden

İbrahim Ethem, bir gün, otururken tahtında,
Sarayın damında bir gürültü koptuğunu işitti,
Biri koşuşturuyordu yukarıda.
Kendi kendine dedi ki, "Kim koşuşturuyor böyle?"
Bağırdı pencereden, "Kimdir oradaki?"
Yukarıdakiler cevap verdiler: "Develerimizi arıyoruz."
Dedi ki, "Sarayın damında deve aranır mı?
Dediler ki, "Biz seni örnek alıyoruz. Sen de tahtta oturmuşken, Allah'la bir olmayı arıyorsun."

Mevlana Celalleddin Rumi

Tüm toplumsal, ahlâkî ve manevi sorunlar içinde iktidar, kronik açıdan en acil ve çözmesi en zor olanıdır. İktidar arzusu bedene ait bir günah değildir, dolayısıyla oburluk, ölçüsüzlük ya da şehvetle yorgun veya doymuş bir fizyolojinin dayattığı sınırların hiçbirini tanımaz. Birbirini izleyen her tatminle daha da büyüyen iktidar arzusu, bedensel yorgunluk ya da hastalıkla kesintiye uğramaksızın süresizce tezahür edebilir. Dahası, toplumun doğası öyledir ki, bir kişi siyasi, ekonomik ya da dinsel hiyerarşide ne kadar yukarı çıkarsa, iktidarını uygulama fırsatları ve kaynakları da o kadar büyümektedir. Fakat hiyerarşik merdiveni tırmanmak genellikle yavaş bir süreçtir ve hırslı olanların ileri yaşlara gelmeden en yüksek eriştiği nadirdir. İktidarı seven kişi, ne kadar yaşlanırsa, yakasını bırakmayan günahının keyfini çıkarmak için o kadar daha fazla şansa sahip olur, ayartmalara daha sürekli bir

şekilde maruz kalır ve bu ayartmalar daha göz kamaştırıcı bir hal alır. Bu açıdan, durumu, zamparanın durumundan derinden farklıdır. Zampara, gönüllü olarak günahlarını hiç terk etmeyebilir fakat yılları devirdikçe, günahlarının onu terk ettiğini keşfedecektir; iktidar sevdalısıysa ne günahlarını bırakır ne de günahları onu terk eder. İleri yaş, iktidar sevdalısına, bağımlılıklarından uzak merhametli bir mühlet getirmek yerine, daha geniş ölçekte ve daha gösterişli bir yoldan tatmin etmesini kolaylaştırarak, arzularını pekiştirmeye meyillidir. Acton'ın, "Tüm büyük adamlar kötüdür," demesinin sebebi budur. Bu açıdan, pek çok durumda kamu yararı gözetilerek değil, sadece ya da en azından öncelikli olarak kötü insanların iktidar şehvetlerini tatmin etmek için üstlenilen siyasi eylemin, çoğunlukla ya kendini boğan cinsten olmasına ya da doğrudan doğruya felaket getirmesine şaşırabilir miyiz?

*'L'etat c'est moi'** der tiran; ve bu, sadece piramidin tepesindeki otokrat için değil, onun hükmettiği ve gerçekte ulusun asıl yöneticileri olan yönetici azınlığın tüm üyeleri için geçerlidir. Dahası, egemen sınıfın iktidar hırslarını tatmin eden politika başarılı oldukça ve bu başarının bedeli çok büyük olmadıkça, yönetilen kitleler bile devletin kendileri olduğunu hissedecektir – bireyin tabiatı gereği önemsiz egosunun uçsuz bucaksız ve ihtişamlı bir yansıması. Küçük adam, kendi iktidar hırsını emperyalist devletin etkinlikleri aracılığıyla vekaleten tatmin edebilir, aynen büyük adamın yaptığı gibi; ikisi arasındaki fark, türe değil dereceye aittir.

İktidar hırsının siyasi tezahürlerini kontrol etmek için yanılmaz bir yöntem henüz tasarlanmamıştır. Güç, biricik doğası gereği süresizce yayılabilir olduğu için, bir başka

* *L'etat c'est moi*: Fr. "Devletim Ben'im." XIV. Louis'ye atfedilen söz. –*çn*

güçle çarpışmaksızın engellenemez. Bu yüzden, özgürlüğe, herhangi bir sınıfın çıkarı ya da kişisel buyruklardan ziyade hukuk devleti çerçevesinde değer veren herhangi bir toplum, yöneticilerinin iktidarlarının bölünmüş olduğunu garanti etmelidir. Ulusal birlik, tek bir adama ve onu destekleyen oligarşiye ulusal uşaklık demektir. Organize ve dengeli bir ayrılık, özgürlüğün gerekli şartıdır. Majesteleri'nin Sadık Muhalefeti partilerin en sadığıdır, çünkü özgürlüğe değer veren herhangi bir topluluğun gerçekten en yararlı bölümüdür. Dahası, iktidar hırsı sadece zihinsel, dolayısıyla tatmin edilemez bir durum arzettiği ve ileri yaşa ya da hastalıklara dayanıklı olduğu için, hürriyete değer veren hiçbir bir toplumun durumu, yöneticilerine uzun görev süreleri sunmaya elvermez. "Hiç reform görmemiş, çünkü hiç bozulmamış" Carthusian Tarikatı, yozlaşmaya uzun süre dayanacak bağışıklığa sahip olmasını, başrahiplerinin sadece bir yıllık bir dönem için seçiliyor olduğu gerçeğine borçluydu. Eski Roma'da yasal özgürlük derecesi, yargıçların görev süreleriyle ters orantılıydı. İktidar hırsını kontrol etmeye yönelik bu kuralları formüle etmek çok kolaydır, fakat pratikte bunları icra etmek, tarihin gösterdiği gibi, çok zordur. Günümüzde olduğu gibi, eskiden kalma siyasi sistemlerin hızlı teknolojik değişim tarafından kullanılamaz hale getirildiği ve yararlı, dengeli ve organize ayrılık ilkesinin yeni ve daha uygun kurumlarda vücut bulmasının gerektiği bir dönemde, bunları yürürlüğe koymak özellikle zordur.

Kültürlü Katolik tarihçi Acton, tüm büyük adamların kötü olduğu düşüncesindeydi; İranlı şair ve mistik Mevlana, bir tahtta otururken Tanrı'yla bir olmaya çalışmanın develeri bacaların arasında aramaktan daha anlamsız bir iş olduğu kanısındaydı. Biraz daha iyimser bir açıklama, konu hakkındaki görüşleri, bunlara Boswell'i andıran bir

hava veren müridi genç Belley Piskoposu tarafından kayda geçirilen Aziz François de Sales tarafından dile getirilmiştir.

Bir gün "*Mon Père,*" dedim, "kendileri yüksek makamlarda olanların itaat erdemini uygulamaya geçirmeleri nasıl mümkün olabilir?"

François de Sales cevap verdi, "Onlar, bu konuda, kendilerinden altta olanlara göre daha büyük ve daha muhteşem yollara sahiptirler."

Bu cevabı anlamadığım için şöyle devam etti, "İtaatle bağlanmış olanlar genellikle tek bir üste tâbidirler... Fakat kendileri amir olanların daha geniş bir alana itaat etmeleri gerekir, kendileri yönetirken bile bu böyledir; zira kendilerini diğer insanların başına getirenin ve onlara sahip oldukları gücü verenin Tanrı olduğunu akıllarında tutarlarsa, bu gücü Tanrı'ya itaat adına kullanacaklar ve böylece, hükmederken bile itaat edeceklerdir. Dahası, vicdan ve ruhu ilgilendiren konularda hiçbir makam o kadar yüksek değildir, ama manevi bir üste tâbidir. Fakat yine de, tüm amirlerin amaç edinebilecekleri, bundan daha yüksek bir itaat noktası vardır, Aziz Paul'ün "Tüm insanlardan bağımsız olsam bile, yine de kendimi onların hizmetçisi yaptım," derken ima ettiği de bu noktadır. Herkese karşı böylesi evrensel bir itaat aracılığıyladır ki "tüm insanlar için her şey" oluruz ve Efendimizin adına herkese hizmet ederek, herkese üstümüz olarak saygı gösteririz."

Bu kural doğrultusunda, çoğu kez François de Sales'ın herkese nasıl davrandığını gözlemledim. Ona yaklaşan en önemsiz insanlara bile, kendisi astmış gibi davranıyordu ve hiç kimseyi itmiyor, hiç kimseyle diyaloga girmeyi, onlarla konuşmayı ya da onları dinlemeyi reddetmiyor, alıkonulduğu zaman ne kadar ısrarlı ya da kötü zamanlanmış olur-

sa olsun en ufak bir bıkkınlık, sabırsızlık ya da rahatsızlık ibaresi göstermiyordu. Zamanını niçin böyle ziyan ettiğini soranlara verdiği değişmez yanıt şuydu, "Bu Tanrı'nın isteği, benden yapmamı istediği şey bu: Niçin daha fazlasını isteyeyim ki? Bunu yaparken başka bir şey yapmam gerekmiyor. Tanrı'nın Yüce İradesi, hepimizin yaptıklarının bir ışık gibi kendisinden çıkarak yayılması gereken merkezdir; geri kalan her şey sadece yorgunluk ve heyecandır.

Jean Pierre Camus

O halde, "büyük bir adamın", yetki kullanırken iki şartı yerine getirmek kaydıyla iyi –tanrısal İlke'nin birleştirici bilgisini amaç edinebilecek yeterlilikte iyi– olabileceğini görüyoruz. Öncelikle, iktidarın tüm kişisel avantajlarını reddetmeli ve sabrı ve bilinçliliği pratiğe geçirmelidir; sabır ve bilinçlilik olmaksızın insan ya da Tanrı sevgisi de olamaz. İkincisi, geçici iktidar sahibi olma rastlantısının, ona, Şeylerin Doğası hususunda bir içgörü kazanmış, ölmüş ya da hayatta olan kâhinlere ait manevi otoriteyi vermediğini anlamalıdır. Patronun, kendisinin bir peygamber olduğuna inanabilecek kadar deli olduğu bir toplumun kaderi yıkımdır. Yaşanabilir bir toplum, ulaşılacak hedefleri görmeye ehil hale gelenlerin bu hedeflere işaret ettikleri, işi yönetmek olanların otoriteye saygı duydukları ve kâhinlerin öğütlerine kulak verdikleri toplumdur. Bu en azından teoride, Hindistan'da ve "vicdan ve ruhu ilgilendiren konularda hiçbir makamın çok yüksek olmadığı, ama manevi bir üste tâbi olduğu" Reform dönemi öncesi Avrupası'nda, iyi anlaşılmıştı. Ne yazık ki kiliseler, ya doğrudan ya da tahtın arkasından dolaylıca kullanılan manevi otoriteyi geçici iktidarla birleştirmek için her iki dünya-

dan da en iyi şekilde faydalanmaya çalıştılar. Fakat manevi otorite ancak son derece kayıtsız ve bu sebeple de niyetleri şüphe götürmeyen kişiler tarafından icra edilebilir. Kilise çatısı altında bir organizasyon kendine İsa'nın Gizemcileri adını verebilir, fakat yüksek rütbeli din adamları geçmişte olduğu gibi köle sahipleri ve devlet yöneticileriyse ya da bugün olduğu gibi büyük ölçekli işletme sahibi kapitalistse, ne kadar onurlandırıcı olursa olsun hiçbir unvan, bu organizasyon bir karar verdiği zaman, bu işten siyasi ya da ekonomik bir çıkarı olan bir taraf olarak hareket ettiği gerçeğini gizleyemez. Doğrudur, organizasyonun geçici iktidarını doğrudan ilgilendirmeyen konularda bireysel din adamları tam anlamıyla tarafsız olabilirler ve gerçekte böyle olduklarını da kanıtlamışlardır – sonuç olarak hakiki bir manevi otoriteye sahip olabilirler ve olmuşlardır da. Aziz Philip Neri, buna bir örnektir. Kesinlikle hiçbir geçici iktidara sahip olmayan Neri, buna rağmen 16. yüzyıl Avrupası üzerinde büyük bir etki sahibi olmuştur. Fakat bu etki nedeniyle, Trento Konsili'nin Katolik Kilisesi'ni içeriden ıslah etme çabasının başarılı olup olamayacağından şüphe duyulabilir.

Gerçek hayatta kaç büyük adam, iktidarı hükmeden için olduğu kadar hükmedilen için de zararsız kılan şartları yerine getirmiştir ya da kaç tanesinin bunları yerine getirmesi beklenebilir? Açıkçası, pek azının. Azizler tarafından çözülmedikçe, iktidar sorunu nihai olarak çözümsüzdür. Fakat hakiki öz-yönetim ancak çok küçük gruplar ölçeğinde mümkün olduğu için, ulusal ya da uluslarüstü ölçekteki toplumlar, daima üyeleri iktidar hırsları nedeniyle iktidara sahip olmuş oligarşik azınlıklar tarafından

yönetilecektir. Bu, iktidar sorununun daima ortaya çıkabileceği ve François de Sales gibileri hariç kimse tarafından çözülemeyeceği için sürekli sıkıntı yaratacağı anlamına gelmektedir. Bu da demektir ki, geleceğin büyük ölçekli toplumlarının, geçmiş toplumların kısa süreli zirve durumlarından çok daha iyi olmalarını bekleyemeyiz.

Bölüm 7

HAKİKAT

Niçin Tanrı'dan dem vurup duruyorsun? O'nun hakkında ne söylersen söyle asılsızdır.

Eckhart

Dinî edebiyatta "hakikat" kelimesi, gelişigüzel bir şekilde, en az üç belirgin ve birbirinden çok farklı anlamda kullanılır. Dolayısıyla bazen "gerçek" kelimesinin eşanlamlısı gibi muamele görür, örneğin Tanrı'nın Hakikat olduğu teyit edildiğinde – bu, O'nun ezeli Gerçeklik olduğu anlamına gelmektedir. Fakat, "Tanrı'ya manen ve hakikatle ibadet etmek" gibi bir ifadedeki anlam açıkça bu değildir. Burada "hakikat", cümleler halinde formüle edilmiş ve bir otoriteye binaen ya da daha önce ortaya atılmış varsayımların içindeki bir argüman mantıksal açıdan ikna edici olduğu için kabul edilmiş olan, Gerçeklik *hakkındaki* ikinci el bilginin aksine, manevi Gerçek'in doğrudan kavranışını belirtmektedir. Ve nihayet sözcüğün, ifadeyi oluşturan sözel simgelerin, ifadenin gönderme yaptığı gerçeklere tekabül ettiğini anlatmak istediğimiz –"Bu söylenen hakikattir," cümlesinde olduğu gibi– daha sıradan bir anlamı vardır. "Tanrı hakkında ne söylersen söyle asılsızdır," diye yazan Eckhart, tüm teolojik ifadelerin yanlış olduğunu

onaylıyor demek değildir. İnsanların kullandığı simgeler ve ilahî Gerçek arasında herhangi bir mütekabiliyet olabileceği kadarıyla, bazı teolojik ifadeler de, bizim onları hakiki kılmamızın mümkün olduğu nispette hakikidir. Kendisi bir teolog olan Eckhart, bunu şüphesiz kabul ederdi. Fakat Eckhart bir teolog olmanın yanı sıra bir mistikti. Ve bir mistik olarak, çağdaş anlambilimcinin harıl harıl (ve ayrıca çok başarısızca) çağdaş zihinlere zorla yerleştirmeye çalıştığı şeyi son derece iyi anlamıştı – yani, sözcüklerin nesnelerle aynı şeyler olmadıklarını ve gerçekler hakkındaki sözcükleri bilmenin, gerçeklerin doğrudan ve derhal idrakine hiçbir şekilde eşit olmadığını. Eckhart'ın ilan ettiği şudur: Bir kişinin Tanrı hakkında söyleyebileceği herhangi bir şey, hiçbir koşulda, bu son derece istismar edilmiş ve birden fazla anlama gelebilen kelimenin ilk iki anlamında "hakikat" olamaz. Aziz Thomas Aquinas da, ilham edilmiş tefekkürü deneyimledikten sonra, o zamana kadar yazmış olduğu her şeyin, kendisine bahşedilmiş olan doğrudan bilgiyle karşılaştırıldığında sadece bir çöp olduğunu belirterek teolojik çalışmasına devam etmeyi reddettiğinde, üstü kapalı bir şekilde tam olarak aynı şeyi söylüyordu. Ondan iki yüzyıl önce Bağdat'ta, büyük İslam teologu El-Gazalî, benzer bir şekilde Tanrı hakkındaki hakikatlerin mütalaasından Gerçek-olan-Hakikatin tefekkürüne ve doğrudan idrakine, filozofların saf entellektüel disiplininden Mutasavvıfların ahlâkî ve manevi disiplinine dönmüştü.

Tüm bunlardan alınacak hisse açıktır. Ne zaman "hakikat" hakkında bir şey duyar ya da okursak, kendi kendimize sözcüğün o anda yukarıda sıralanmış üç anlamından hangisinde kullanılıyor olduğunu sorabilecek kadar uzun bir süre durmak zorundayız. Bu basit önlemi alarak (ve

bunu gerçek anlamda erdemli bir entellektüel dürüstlük eylemi olarak düşünerek), kendimizi bir hayli rahatsız edici ve son derece gereksiz zihinsel kafa karışıklığından kurtarmış oluruz.

Körlerin aklını çelmek için,
Buddha sözcüklerin altın ağzından kaçmalarına oyunbazca izin verdi;
Gökyüzü ve yeryüzü, o günden beri, karışık yaban çalılarıyla doludur.

Dai-o Kokushi

Hiçbir yerde doğru hiçbir şey yoktur,
Doğru hiçbir yerde bulunamaz.
Doğru olanı gördüğünü söylüyorsan,
Bu görüş, doğru görüş değildir.
Doğru kendine bırakıldığında,
İçinde yanlış hiçbir şey yoktur, zira Zihnin kendisidir o.
Zihnin kendisi yanlıştan kurtulmadığında,
Doğru hiçbir şey yoktur; hiçbir yerde bulunamaz Doğru.

Hui Neng

Hakikat, kişinin onu kendi içinde gerçekleştirmesi gerektiğini görmesi sebebiyle, Buddha tarafından hiç vaaz edilmemişti.

Sutralamkara

Kişi ne kadar uzağa giderse, o kadar az şey bilir.

Lao Tzu

"Dinleyin!" diye bağırdı Maymun. Çin'den buraya gelene kadar çektiğimiz tüm sıkıntıdan sonra ve siz, bize kutsal metinlerin verilmesini özellikle emrettikten sonra, Ananda ve Kasyapa hileli bir mal teslimi yaptılar.

Bizlere alıp götürmemiz için boş kopyalar verdiler; sorarım size, bunun yararı ne? "Bağırmana gerek yok" dedi Buddha, gülümseyerek.

"...Aslında, gerçek kutsal metinler böylesi boş tomarlar gibidir. Fakat Çin halkının buna inanmayacak kadar aptal ve cahil olduğunu görüyorum, bu yüzden onlara üzerinde bazı yazılar olan nüshalar vermekten başka bir çaremiz yok."

Wu Ch'eng-En

Filozoflar elbette yeterince zekidirler, fakat bilgelikte kusurludurlar;

Diğerlerine gelince, onlar ya cahildirler ya da çocuksu!

Boş bir yumruğun gerçek bir şey sakladığına ve işaret eden parmağın işaret edilen nesne olduğuna inanırlar.

Ve işaret eden parmağa sanki o Ay'mış gibi bağlı kaldıkları için, tüm çabaları boşa gider.

Yoka Daishi

Buddha'nın öğretisi olarak bilinen şey Buddha'nın öğretisi değildir.

Elmas Sutra

"Budizmin nihai öğretisi nedir?"
"Ona sahip olana kadar onu anlamayacaksın."

Shih-t'ou

Kadim Felsefe'nin konusu, ebedi, manevi Hakikat'in doğasıdır; fakat bunun ifade edilmesi gereken dil, zamandaki olgulara değinmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu nedenledir ki, tüm bu ifadeler içinde, bir paradoks unsuru buluruz. Gerçek-olan-Hakikat'in doğası, ona gerektiği gibi tekabül etmeyen sözel simgeler aracılığıyla tasvir edi-

lemez. Olsa olsa *non sequitur*'lar* ve çelişkiler cinsinden imâ edilebilir.

Bazı ruhani yazarlar, bu kaçınılmaz paradokslara, kasti ve hesaplı dilsel kabahatler eklemeyi seçmişlerdir: Okuyucuyu, zihnin ilk günahı olan kendinden memnun kayıtsızlıktan, şaşırtarak ya da şoke ederek çıkartmak için tasarlanmış güç deyişler, abartmalar, ironik ya da mizahî taşkınlıklar. Taoizmin ve Zen Budizminin üstatları bu ikinci paradoksa bilhassa düşkündü. Zen Budizmi aslında, "gökyüzü krallığını şiddet kullanarak ele geçirme" aracı olarak mantıksızlıkları, hatta saçmalığı kullanmıştı. Kusursuz yaşamı amaç edinenler tamamen mantık dışı herhangi bir formül üzerine mantıksal meditasyon yapmaya cesaretlendirilirdi. Sonuç, tüm benlik ve dünya merkezli mantıksal sürecin saçmaya indirgenmesi, (skolastik felsefenin dilindeki) "akıl"dan tüm varlığın tanrısal İlkesini hakikaten kavramaya muktedir sezgisel "zihin"e ani bir geçiş olurdu. Bu yöntem bize tuhaf ve eksantrik gelir; fakat gerçek şudur ki pek çok insanda nihaî *metanoia*'yı ya da bilincin ve karakterin dönüşümünü üretebilecek kadar işe yaramıştır.

Zen'in en önemli gördüğü felsefî hakikatleri vurgulamak için neredeyse gülünç bir saçmalığı kullanması, yukarıdaki alıntıların ilkinde hoş bir şekilde örneklenmiştir. Bir Avatar'ın, insan ırkına eşek şakası yapmak için telkinde bulunduğunu ciddi bir şekilde düşünmemiz değildir bizden istenen. Fakat bu sırada yazarın yapmayı başardığı, bizi, genelde yaşamlarımızın büyük bölümünü geçirdiğimiz sözel evren hakkındaki alışılmış kayıtsızlığımızdan,

---

* *non sequitur*: "Çıkmaz, türemez" anlamına gelen Mantık terimi. Bir önermeden çıkartılan sonucun önermeyle alâkasız olduğunu ifade eder. –*çn*

şaşırtarak uyandırmaktır. Sözcükler, ezeli Gerçek olmak şöyle dursun, gerçeklere bile tekabül etmez. Eğer onları çok ciddiye alırsak, dikenli çalılarla dolu bir ormanda yolumuzu kaybederiz. Fakat tam tersine, yeterince ciddiye almazsak da, kaybedilecek bir yol ya da ulaşılacak bir amaç olduğundan habersiz kalırız. Eğer Aydınlanmış olan telkinde bulunmasaydı, hiç kimse için kurtuluş olmazdı. Fakat insan zihinleri ve insan dilleri, oldukları şey oldukları için, bu gerekli ve vazgeçilmez telkinler, tehlikelerle kuşatılmıştır. Tüm dinlerin tarihi tek bir önemli noktada benzerdir; bunları izleyenlerin bazıları aydınlanmış ve kurtulmuştur, çünkü kurucuların ağızlarından dökülen sözcüklere uygun bir şekilde tepki vermeyi seçmişlerdir; diğerleri kısmen uygun tepkiyi vererek kısmi bir kurtuluşa erişir; diğer başkaları ise tam bir uygunsuzlukla tepki vererek, kendilerini ve çevrelerindekileri zarara uğratır – ya sözcükleri bütünüyle ihmal ederek, ya da daha sıklıkla, onları çok ciddiye alarak ve atıfta bulundukları Gerçekle özdeşmiş gibi kabul ederek.

Sözcüklerin hem vazgeçilmez hem de pek çok durumda ölümcül oldukları, Kadim Felsefe'nin tüm temsilcileri tarafından kabul edilmiştir. Bu yüzden İsa, dünyaya dikenli çalılardan bile daha kötü bir şeyi getirdiğinden bahsetmiştir: Bir kılıç. Aziz Paul, yazı yasayla hayat veren ruh arasında ayrım yapmıştır. Ve takip eden yüzyıllar boyunca, Hıristiyan maneviyatının üstatları, asla eskimemiş bir konunun üzerinde tekrar tekrar durmayı gerekli bulmuşlardır, çünkü *homo loquax*, konuşan hayvan, en büyük başarısından hâlâ aynı ölçüde naifçe hoşnuttur, hâlâ Babil Kulesi'nin inşa edilmekte olduğu zamanki kadar çaresizce kendi sözcüklerinin kurbanıdır. Geçtiğimiz yıllar, anlambilim üzerine sayısız kitabın ve milliyetçi, ırkçı ve mili-

tarist propagandanın yayınlanışına şahit olmuştur. Daha önce asla bu kadar çok sayıda yetenekli yazarın insanlığı yanlış konuşmanın tehlikelerine karşı uyardığı olmamıştı – ve daha önce asla sözcüklerin siyasetçiler tarafından daha lakaytça kullanıldığı ya da kamu tarafından daha ciddiye alındığı olmamıştı. Gerçek, şüphe götürmeyecek kadar yeterli kanıt teşkil etmektedir ki, değişen biçimler altında, eski sorunlar her zaman oldukları şey olarak kalırlar – ivedi, çözülmemiş ve görünüşe bakılırsa, çözülemez.

Bu hayatta, hayalgücünün hayal edebileceği, fikrin tasavvur edebileceği ve anlayabileceği hiçbir şey, Tanrı'yla birliğin doğrudan bir vasıtası değildir ve olamaz.

Aziz John (St. John of the Cross)

Yavan ve çorak kurgular Hakikat'in giysisinin kıvrımlarını açabilirler ama onun güzel yüzünü keşfedemezler.

Platoncu John Smith,

Tanrı'nın Yüzü tüm yüzlerin içinde, örtülü ve bir bilmece-halinde gösterilir. Bununla beraber o örtülüyken görülmez, ta ki bir kişi, tüm yüzlerin üzerinde, bilmenin ya da bir yüz kavramının olmadığı belirli bir gizli ve mistik sessizliğe girene kadar. Senin Yüzünü arayan kişinin, tüm bilgi ya da kavramın ötesine geçtiğinde girdiği bu sis, bulut, karanlık ya da cehalet, senin Yüzünün, örtülü olarak bulunması dışında bulunamayacağı haldir; fakat o karanlığın ta kendisi senin Yüzünün, tüm örtülerin ötesinde orada olduğunu belli eder. Bu yüzden benim için karanlığa girmenin ve aklın tüm kavrayışının ötesinde zıtların uyumunu kabul etmenin, ve imkânsızlığın bizimle buluştuğu o noktada Hakikat'i aramanın ne kadar gerekli olduğunu görüyorum.
Cusa'lı Nicholas

Uluhiyet isimsiz olduğu ve tüm adlandırışlar O'na yabancı olduğu gibi, ruh da isimsizdir; çünkü o burada Tanrı'yla aynıdır.

Eckhart

Olduğu şey olarak Erişilmez olan Tanrı, duyularla algılanabilir ve anlayış tarafından idrak edilebilir nesnelerin değerlendirilmesinde değildir. Bu, Tanrı'dan daha az olan şeyle yetinmektir; bu şekilde, ruhun Tanrı'yla birlikte yürümek için gerekli olan enerjisini yok edersiniz.

Aziz John (St. John of the Cross)

Ne bu dünyada, ne de ötekinde, Tanrı'yı gerçekte herhangi bir görünür kanıt vasıtasıyla ya da senin içinde Tanrı'nın Kendisinin tezahür etmiş ve apaçık kılınmış oluşu dışında herhangi bir şey vasıtasıyla bilemeyeceksin. Zira ne Tanrı, ne cennet, ne cehennem, ne şeytan, ne de ten, senin içinde, ya da senin tarafından, bunların senin içindeki kendi varoluşları ve tezahürleri dışında herhangi başka bir şekilde bilinir olabilir. Ve bu şeylerin herhangi biri hakkında, bunların senin içinde doğduklarına dair duyarlığın ötesinde ya da bu duyarlık olmaksızın sahip olduğun tüm gerçek dışı bilgi, kör bir adamın ışık hakkında sahip olduğu bilgi gibidir.

William Law

Aşağıda, *jnana,* yani Brahman'ın ya da tanrısal İlke'nin özgürleştirici bilgisi hakkındaki Hint öğretileri konusunda önde gelen bir alimin yaptığı özet yer alıyor.

Jnana ebedidir, geneldir, gereklidir ve şu ya da bu kişinin kişisel bir bilgisi değildir. O, *Atman*'ın içindeki bilginin kendisi olarak, oradadır, ve orada tüm *avidya*'nın (cehalet) altında gizli yatmaktadır – karartılabilir olmasına rağ-

men sabittir, ortada olduğu için kanıtlanamazdır, kendisi tüm kanıtlara olasılık zeminini verdiği için kanıta ihtiyaç duymaz niteliktedir. Bu cümleler, Eckhart'ın "bilgi"sine ve Augustinus'un, kendisi doğrudan mutlak olarak tüm mutlaklığın temeli olan ve A'nın ya da B'nin değil, "ruhun" tasarrufunda olan Ebedi Hakikat hakkındaki öğretisine yaklaşır.

Rudolf Otto

Estetik bilimi, sanatların tatbiki ve onlardan keyif almakla aynı şey değildir, hatta bunlara götüren etkili bir araç bile değildir. Kişi resimleri değerlendirmeyi ya da iyi bir ressam olmayı nasıl öğrenebilir? Kesinlikle Benedetto Croce'yi okuyarak değil. Kişi resim yapmayı resim yaparak, resimleri değerlendirmeyi de galerilere giderek ve resimlere bakarak öğrenir.

Fakat bu, Croce ve arkadaşlarının zamanlarını boşa harcamış oldukları anlamına gelmez. Onlara, sanatın aracısızca kavranmış anlamının ve değerinin, genel bilginin ışığında, deneyimin diğer gerçekleriyle ilişkili bir şekilde, bu yolla bu ölçüde "açıklanmış" olarak değerlendirilmesine aracı olan bir düşünce sisteminin inşasındaki emekleri için minnettar olmalıyız.

Estetik için geçerli olan şey teoloji için de geçerlidir. Teolojik spekülasyon ancak, Tanrı'mn çeşitli çehrelerinin doğrudan deneyimine sahip olmuş olanlara, tanrısal İlke'nin doğası ve diğer deneyimlerle ilişkili olarak İlke'yle ilgili kendi deneyimleri hakkında anlaşılabilir fikirler biçimlendirmelerine imkân verdikçe değerlidir. Ve tutarlı bir teolojik sistem oluşturulduğunda, bu sistem, ancak onu etüt edenleri, tanrısal İlke varsayımı hakkında, bu varsayımın özünde kendiyle çelişen hiçbir şey olmadığına ve belirli şartları yerine getirmeye hazır olanlar için,

varsayımın kanıtlanmış bir Gerçek olabileceği konusunda ikna ettiği ölçüde kullanışlıdır. Ne var ki, teoloji üzerine çalışılması ya da zihnin teolojik önermelere gösterdiği rıza hiçbir koşulda, Law'un "Tanrı'nın içeride doğuşu" olarak adlandırdığı şeyin yerini tutamaz. Zira teori pratik değildir ve sözcükler de temsil ettikleri şeyler değildirler.

> Bildiğimiz şekliyle teoloji, büyük mistikler, özellikle Aziz Augustinus ve Aziz Thomas tarafından biçimlendirilmiştir. Çok sayıda başka büyük teolog –özellikle Aziz Gregory ve Aziz Bernard, hatta Suarez'e kadar– mistik üst-bilgi olmaksızın böylesi bir kavrayışa sahip olamazdı.
>
> *Başrahip John Chapman*

Bunun karşısına, Doktor Tennant'ın görüşünü koymalıyız; yani, dinsel deneyimin gerçek ve yegâne bir şey olduğu fakat deneyimleyenin nihaî Gerçeklik hakkındaki bilgisine herhangi bir şey eklemediği ve daima diğer kaynaklardan alınmış bir Tanrı fikri çerçevesinde yorumlanması gerektiği görüşünü. Olguların incelenmesi, bu fikirlerden her ikisinin de bir dereceye kadar doğru olduğunu ileri sürecektir. Mistik içgörünün gerçekleri (tarihsel vahiy olarak kabul edilen şeyin gerçekleriyle birlikte ele alındığında) genel bilgi çerçevesinde nedenselleştirilir ve bir teolojinin temeli haline gelir. Ve, karşılıklı olarak, genel bilgi temelinde var olan bir teoloji, manevi yaşam yolunu üstlenmişler üzerinde derin bir etkiye sahiptir; onların, eğer bu teoloji alt düzeyse, alt düzey bir deneyim biçimiyle yetinmelerine, üst düzeyse, Tanrı'nın kitaplarda tarif edilen nitelikleriyle uyumsuz niteliklere sahip herhangi bir gerçeklik biçiminin deneyimini yetersiz görüp reddetmelerine neden olur. Dolayısıyla, mistikler teoloji yaratır ve teoloji de mistikleri.

Doğru olmayan bir dogmaya onay veren, ya da tüm dikkatini ve bağlılığını, diğer tüm dogmaları ihmal ederek karmaşık bir sistem içindeki tek bir doğru dogmaya veren bir kişi (pek çok Hıristiyanın yalnızca Üçleme'nin İkinci Kişiliği'nin insanlığına konsantre olup Baba ve Kutsal Ruh'u görmezden gelişi gibi), Gerçeklik'i dolaysızca idrak edişini peşinen sınırlandırma tehlikesini göze alır. Doğa bilimlerinde olduğu gibi dinde de, deneyim sadece deneyim tarafından belirlenir. Önceden hüküm vermek ve onu, ya gerçeklere hiç de tekabül etmeyen ya da sadece bazı gerçeklere tekabül eden bir teorinin dayattığı kalıbın şeklini almaya zorlamak çok tehlikelidir. "Doğrunun peşinde koşmaya çabalamayın," diye yazar bir Zen üstadı, "sadece seçenekleri saymayı bırakın." Sahte ya da eksik bir teolojiye duyulan inancın sonuçlarını tedavi etmek için sadece tek bir yol vardır ve bu, en doğru teolojiye inançtan bile vazgeçip bilgiye ya da ezeli Gerçeğe erişmenin bilinen tek yoluyla aynıdır: Kendini düşünmemek, uysallık, Ebediyetin verilerine açıklık. Fikirler, bizim yarattığımız ve dolayısıyla anlayabileceğimiz, açık ve net ifade edebileceğimiz ve hakkında tartışabileceğimiz şeylerdir. Fakat "duyularla algılanabilir ve idrak tarafından kavranabilir nesnelerin ölçülüp biçilmesinde takılıp kalmak", Aziz John'un ifadesiyle, "Tanrı'dan daha az bir şeyle yetinmektir." Tanrı'nın birleştirici bilgisi sadece "bir görüş sahibi olmayı bırakmış olanlar" için mümkündür – söze dökülmüş soyutlamalar için mümkün olduğu ölçüde doğru olan görüşleri bile bırakmış olanlar için.

> Yüksel o halde, soylu ruh! Seni uçuran ayakkabılarını giy, ki bunlar idrak ve sevgidir, ve zihinsel güçlerine tapınmayı aş, anlayışını aş ve Tanrı'nın kalbine dökül, onun, tüm yaratıklardan gizlenebildiğin gizliliğine.
>
> *Eckhart*

Sözün ve ayrımsamanın lambasıyla, kişi sözün ve ayrımsamanın ötesine gitmeli ve idrak yoluna girmelidir.

Lankavatara Sutra

"İdrak" sözcüğü Eckhart tarafından skolastik "doğrudan" sezgi anlamında kullanılır. "Zekâ ve akıl" der Aquinas, "iki kuvvet değildir, kusursuz ve kusurlu kadar birbirinden farklıdır. ... İdrak, hakikate yakından nüfuz ediştir; akıl ise, soruşturma ve söylem." "Söz ve ayrımsamanın" nedensel ve duygusal patikasını izleyerek ve sonra terk ederek, kişi zihinsel ya da sezgisel "kavrayış patikasına" girebilecek duruma gelir. Ve fakat, benliksizlikleri aracılığıyla harften ruha ve teoriden anında bilgiye geçmiş olanlar tarafından telaffuz edilmiş uyarılara rağmen, kurumsallaşmış Hıristiyan kiliseleri araçları amaçlarla karıştırma yönündeki çok tehlikeli alışkanlıklarında ısrar etmiştir. Teolojinin, deneyimi az ya da çok bir yeterlilikle mantığa büründürüşünün sözlü ifadeleri çok ciddiye alınmış ve sadece tarif etmek için kullanıldıkları Gerçeğin hak ettiği bir şekilde hürmet görmüştür. Ruhların, yerel olarak doğru formül diye görülen şeye rıza verilirse kurtulacakları, aksi takdirde kaybolacakları sanılmıştır. İki sözcük, *filioque** Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrımın tek nedeni olmamış olabilir, fakat bunlar kuşkusuz ayrımın bahanesi ve *casus belli*'siydi.**

Sözcüklere ve formülleştirilmiş ifadelere aşırı değer

---

* *filioque*: Kilise Lat. "ve Oğul(dan)." İznik Kredosu'nda yer alan, Batı ve Doğu Kiliseleri arasında ayrımın ana nedenlerinden birini teşkil eden tartışmayı başlatan ifade. Kabaca, Katolik Kilisesi, Kutsal Ruh'un "iki ilke olarak değil, bir tekil ilke olarak" Baba ve Oğul'dan, geldiğine inanırken, Ortodoks Kilisesi Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan geldiğine inanır. –*çn*

** *casus belli*: Lat. Savaş nedeni. –*çn*

verme, kaçınılmaz şekilde tarihsel Hıristiyanlığa özgü olan, geçici şeylere aşırı değer vermenin özel bir örneği olarak görülebilir. Gerçek-olarak-Hakikat'i bilmek; işte onu "ruhta ve hakikatte-derhal-idrak-olarak," birleştirici şekilde bilmek; işte bu kurtuluştur ve "ebedi yaşamımız buradadır." Simgesel olarak Gerçek-olarak-Hakikat'e, onun derhal-idrak-olarak-hakikat ya da tarihsel-açığa-çıkma-olarak-hakikat içinde bilinebileceği ya da bunun gösterebileceği kadarıyla tekabül eden sözlü hakikatlere aşina olmak; bu ise kurtuluş değil, sadece felsefenin özel bir dalının çalışılmasıdır. Zaman içindeki bir şeyin ya da bir olayın en sıradan deneyimi bile sözcüklerle hiçbir zaman tam olarak ve yeterli bir şekilde tarif edilemez. Gökyüzünü görme ya da sinir ağrısı deneyimi tarif edilemezdir; yapabileceğimiz en iyi şey, bizi duyanların bizimkine benzer deneyimler yaşamış olduklarını ve böylece kendilerine ait anlamlar türetebileceklerini umut ederek "mavi" ya da "acı" demektir. Ne var ki, Tanrı, zamana ait bir şey ya da olay değildir ve zamana ait olayları bile tam anlamıyla aktaramayan sözcükler, bizim ölçüsüzce farklı bir seviyeye ait bir şeye dair bütüncül deneyimimizi ve onun içsel doğasını aktarmak konusunda çok daha az başarılı olacaktır. İnsanların formülleştirilmiş ifadeleri çalışarak ya da bunları kabul ederek kurtarılabileceklerini düşünmek, birinin Afrika haritasını dikkatlice inceleyerek Timbuktu'ya gidebileceğini düşünmek gibidir. Haritalar simgelerdir ve haritaların en iyisi bile yetersiz ve kusurlu bir simgedir. Fakat gerçekten belirli bir hedefe varmak isteyen herhangi bir kişi için, bir harita, yolcunun gitmesi gereken yönü ve katetmek zorunda olduğu yolları işaret ettiğinden ötürü vazgeçilmez ölçüde yararlıdır.

Geç dönem Budist felsefesinde sözcükler insan varlık-

larının yaratıcı evriminde başlıca öneme sahip etkenlerden biri olarak görülmektedir. Bu felsefede, beş varlık kategorisinin olduğu kabul edilir – İsim, Görünüş, Ayrımsama, Doğru Bilgi, Kendiliğindenlik. İlk üçü kötülükle, son ikisi iyilikle ilişkilidir. Görünüşler duyu organları tarafından ayırt edilir, daha sonra isimlendirmeyle maddeleştirilir, böylece sözcüklerin nesneler olduğu zannedilir ve simgeler gerçekliğin ölçüsü olarak kullanılır. Bu görüşe göre, dil, bağımsızlık hissinin ve diyene aykırı bir kendine yeterlik fikrinin, bu fikirlerin doğal sonuçları olan açgözlülük, kıskançlık, iktidar hırsı, öfke ve gaddarlıkla birlikte, temel bir kaynağıdır. Ve bu kötü arzulardan, aynı, kendini devam ettiren arzu ve kara sevda şartları altında süresizce uzatılmış ve tekrarlanmış bağımsız bir varoluş gerekliliği ortaya çıkar. Tek kaçış, Buddha-inayetinin yardım edeceği, kişiyi bencilliğinden vazgeçiş üzerinden, diğer şeylerin yanı sıra, İsimlerin, Görünüşlerin ve Ayrımsamanın uygun bir değerlendirmesini de içeren Doğru Bilgi'ye götüren yaratıcı bir irade eylemi üzerinden olur. Doğru Bilgi içinde ve onun vasıtasıyla, kişi "Ben", "beni", "benim"in çıldırtıcı sanrısından kurtulur ve dünyayı henüz olgunlaşmamış ve tek taraflı bir vecd halinde inkâr etme ya da onu, ortalama tensel bir insan gibi yaşayarak onaylama ayartmasına direnerek, nihayet *samsara* ve *nirvana*'nın birliğinin dönüştürücü farkındalığına, saf Kendiliğinden Olan'ın birleştirici idrakine varır – sadece ima edilebilen nihaî İlke, sözlü simgelerle asla tatminkâr bir şekilde tarif edilemez.

Sözcüklerin, günahkâr insan doğasının evriminde önemli ve hatta yaratıcı bir rol oynadığı yönündeki Mahayanacı görüşle bağlantılı olarak, Hume'un nedenselliğin gerçekliği karşısındaki savlarından bahsedebiliriz. Bu

savlar, tüm olayların birbirinden "kopuk ve ayrı" olduğu varsayımından yola çıkar ve hatasız bir mantıkla, tüm sistematik düşünceyi ya da amaçlı eylemi değersiz kılan bir sonuca ilerler. Hata, Profesör Stout'un işaret ettiği gibi, başlangıç önermesinde yatmaktadır. Olayların "kopuk ve ayrı" olduğuna dair bu tuhaf ve pekala gerçekdışı varsayıma Hume'u neyin sevk ettiğini kendimize sorduğumuzda şunu anlıyoruz ki, onun doğrudan deneyime karşı gelmesinin tek nedeni, nesnelerin ve vakaların düşüncemizde isimler, fiiller ve sıfatlar tarafından simgelendiği ve bu sözcüklerin de gerçekte, temsil ettikleri olaylar ve nesnelerin aksine birbirlerinden "kopuk ve ayrı" oldukları gerçeğidir. Hume, sözcüklerin ölçüsü olarak nesneleri kullanmak yerine, sözcükleri nesnelerin ölçüsü kabul ederek, dilin kesintili ve tabir caizse *pointilliste** örüntüsünü fiili deneyimin sürekliliğine empoze etmiştir – hepimizin aşina olduğu olanaksız biçimde paradoksal sonuçlarla. Pek çok insan filozof değildir ve düşünce ya da eylemde tutarlılıkla hiçbir şekilde ilgilenmez. Bu yüzden, bazı koşullarda, olayların "kopuk ve ayrı" olmadıklarını, fakat bir kozmik bütünün düzenli ve düzenleyici alanında birlikte var olduklarını ya da birbirlerini takip ettiklerini, sorgulamaksızın kabul ederler. Fakat karşıt görüşün onların arzuları ya da çıkarlarıyla uyum içinde olmaya daha yakın olduğu diğer durumlarda, tümüyle bilinçsizce, Hume'un konumunu benimserler. Ve tıpkı kendilerini simgeleyen sözcüklerde olduğu gibi, onlar da olaylara, birbirlerinden ve dünyanın geri kalanından bağımsızmış gibi muamele

* *pointiliste*: Fr. Noktacı. 19. yüzyılda Yeni İzlenimci ressamlar tarafından kullanılan, çok sayıda küçük renk noktasının, birbiriyle karıştırmadan bir araya getirilmesine ve insan gözünün, birbirine yakın fakat birbirinden ayrı renk noktalarını birleşikmiş gibi görmesi esasına dayanan teknik. –*çn*

ederler. Bu, "ben", "bana" ve "benim"i ilgilendiren tüm hadiselerde genel olarak geçerlidir. "Kopuk ve ayrı" isimleri maddeleştirerek, yasaya tâbi olmayan, onları fiziksel, toplumsal ve manevi çevrelerine gerçekte böylesine açık biçimde bağlayan ilişkiler şebekesi tarafından kapsanmayan şeylerin de aynı zamanda kopuk ve ayrı olduklarını düşünürüz. Doğada bir nedensellik süreci bulunmadığı ve diğer insanların yaşamlarındaki olaylar ve nesneler arasında organik bir bağ olmadığı fikrini saçma buluruz; fakat aynı zamanda kendi kutsal egomuzun evrenden "kopuk ve ayrı" olduğu, ahlâki *dharma* ve hatta doğal nedensellik yasası üzerinde birçok bakımdan kendi bildiğini okuduğu fikrini belitsel* kabul ederiz. Hem Budizmde hem de Katolik mezhebinde, keşişler ve rahibeler, şahıs zamirinden kaçınmaya ve kendilerinden, kozmik gerçeklikle ve akranı oldukları yaratıklarla gerçek ilişkilerine anlaşılır biçimde işaret eden dolambaçlı yollarla bahsetmeye teşvik edilirdi. Bu bilgece bir uyarıydı. Bilinen sözcüklere verdiğimiz cevaplar şartlı reflekslerdir. Uyaranı değiştirerek, cevabı değiştirmek için bir şey yapabiliriz. Pavlov'un zili yoksa salya salgılama da yoktur; dönüp dolaşıp "bana" ve "benim" gibi sözcüklerden bahsetmek yoksa, tamamen otomatik, yansımasız bir egoizm de yoktur. Bir keşiş kendinden "Ben" olarak değil, "bu günahkâr" ya da "fakir-i pûr-taksir" olarak bahsettiğinde, kendi "kopuk ve ayrı" benliğini sorgulamaksızın kabul etmeyi bırakmaya meyleder ve kendini Tanrı ve komşularıyla olan gerçek, organik ilişkisinin farkında kılar.

Pratikte sözcükler, gerçekler hakkında beyanlarda bulunmaktan daha başka amaçlar için kullanılır. Çok sık bir şekilde, arzuları uyandırmak ve iradeyi, makbul görülen

* *Belitsel:* Aksiyomatik. Kanıtlanması gerekmeyen kabule dair. *–çn*

bir eylem yoluna yönlendirmek amacıyla retorik olarak kullanılır. Ve bazen, şiirsel bir şekilde de kullanılırlar; başka bir deyişle, öyle bir yolla kullanılırlar ki, gerçek ya da hayal ürünü nesneler ve olaylar hakkında bir beyanda bulunmanın yanı sıra ve iradeye ve arzulara retorik açıdan hitap etmenin dışında, okuyucunun kelimelerin güzel olduklarının farkına varmasına neden olurlar. Sanattaki ya da doğadaki güzellik, kendi içlerinde özsel olarak güzel olmayan şeyler arasındaki ilişkiler meselesidir. Örneğin "zaman" ya da "hece" sözcükleriyle ilgili, güzel olan hiçbir şey yoktur. Fakat bunlar "kayda geçmiş zamanın son hecesine kadar" gibi bir cümle parçasında kullanıldıklarında, tamamlayıcı sözcüklerin sesleri arasındaki, onların temsil ettikleri nesnelerle ilgili fikirlerimiz arasındaki ve her bir sözcüğün ve bir bütün olarak sözcük grubunun yüklenmiş olduğu ikincil bağlantılar arasındaki ilişki, dolaysız ve anında gerçekleşen bir sezgiyle, güzel olarak idrak edilir.

Sözcüklerin retorik kullanımı hakkında daha fazla bir şey söylemeye gerek yoktur. İyi amaçlar için de kötü amaçlar için de retorik vardır – gerçeklere oldukça sadık ve aynı zamanda duygusal açıdan harekete geçirici retorik ve bilinçsizce ya da kasti bir yalan olan retorik. Retoriğin değişik türleri arasında ayrım yapmayı öğrenmek entellektüel ahlâkın olmazsa olmaz bir parçasıdır; ve entellektüel ahlâk, ruhanî hayatın, irade, kalp ve dilin kontrolü kadar gerekli bir ön şartıdır.

Şimdi daha zor bir sorunu dikkate almak zorundayız. Sözcüklerin şiirsel açıdan kullanımı ruhun yaşamıyla nasıl ilişkilendirilmelidir? (Ve elbette, sözcüklerin şiirsel kullanımı için geçerli olan, resimde boyaların kullanımı, müzikte seslerin kullanımı, heykelde kilin ya da taşın kul-

lanımı için, kısaca, sanatların hepsi için aynı ölçüde geçerlidir.)

"Güzellik hakikattir, hakikat güzellik." Fakat ne yazık ki Keats, "hakikat" sözcüğünü asıl anlamlarından hangisinde kullanıyor olduğunu belirtmekte başarısız olmuştur. Bazı eleştirmenler Keats'in bu kelimeyi, bu bölümün girişinde sıralanmış olan anlamların üçüncüsünde kullanıyor olduğunu varsaymışlar ve dolayısıyla aforizmayı anlamsız bulmuşlardır. $Zn + H_2SO_4 = ZnSO_4 + H_2$. Bu, sözcüğün üçüncü anlamında bir hakikattir – ve açıktır ki bu hakikat güzellikle aynı şey değildir. Fakat Keats'in bu tür "hakikat"ten bahsediyor olmadığı da bir o kadar açıktır. O, sözcüğü esasen ilk anlamında, "gerçek"in bir eşanlamlısı olarak ve ikincil olarak da, Aziz John'a ait "Tanrı'ya hakikatiyle ibadet etmek" ifadesi içinde sözcüğe iliştirilmiş olan anlamıyla kullanıyordu. Bu yüzden Keats'in cümlesi, iki anlam taşımaktadır. "Güzellik Ezeli Gerçektir ve Ezeli Gerçek Güzelliktir, tüm muayyen güzelliklerin ilkesi"; ve "Güzellik aniden gerçekleşen bir deneyimdir ve bu aniden gerçekleşen deneyim, İlke-olarak-Güzellik'le ve Ezeli-Gerçek-olarak-Güzellik'le aynı şeydir." Bu beyanların ilki, Kadim Felsefe'nin doktrinleriyle tam anlamıyla uyum içindedir. İyi, Doğru ve Güzel üçlemesi, kelimelerle ifade edilemez Olan'ın kendini gösterdiği üçlemeler arasındadır. Güzelliği, bir bütünün parçaları arasındaki uyumlu aralıklarda algılarız. Bu bağlamda, tanrısal İlke, paradoksal olarak Saf Aralık olarak tanımlanabilirdi, bütünlüğün içinde neyin ayrılmış ve uyumlu kılınmış olduğundan bağımsız olarak.

Keats'in ikinci anlamındaki ifadesiyle Kadim Felsefe'nin temsilcileri kesinlikle çelişecektir. Sanatta ya da doğada güzelliğin deneyimi, tanrısal İlke'nin ya da Uluhiyet'in

aniden gerçekleşen, birleştirici deneyimine niteliksel olarak benzer olabilir; fakat bu, o deneyimle aynı değildir ve deneyimlenen hususi güzellik-gerçek, ilahî tabiatın bir çeşidine iştirak ediyor olsa da, Uluhiyetten birkaç kademe uzaktadır. Şaire, doğa âşığına ve estetik düşkününe, Gerçeklikliğin, kendilik'ten kurtulmuş mütefekkire lütfedilenle benzer bir kavrayış bahşedilmiştir; fakat kendilerini mükemmel bir biçimde kendiliksiz kılma zahmetine katlanmamış oldukları için, bu kişiler ilahî Güzellik'i kendi tamlığında, kendi içinde olduğu gibi bilmeye muktedir değildir. Şair, ona verilmiş lütuf ve ilhamların niteliğine dair bir şeyin, boşluklarda, deyim yerindeyse, şiirin dizeleri arasında kendini diğer insanlara hissettirebileceği bir şekilde sözcükleri düzenleme kapasitesiyle doğmuştur. Bu büyük ve kıymetli bir yetenektir; fakat eğer şair yeteneğiyle yetinirse, eğer kendisini, kendiliksizlik vasıtasıyla Güzellik'i tanrısal İlke'de olduğu gibi kavramaya muktedir kılmak için ilerlemek yerine sanattaki ve doğadaki güzelliğe ibadet etmeye devam ederse, o zaman o sadece bir putperesttir. Bunu, insanoğlunun güç yetirebileceği en yüksek putperetliklerden biri olduğu doğrudur, fakat ne olursa olsun, bir putperestliktir.

> Güzellik deneyimi, saftır, kendiliğinden ortaya çıkar, eşit oranda coşku ve bilinçten oluşur, herhangi bir öteki algının karıştırılmasından bağımsızdır, mistik deneyimin ikiz kardeşidir ve yaşamı, duyularüstü mucizedir. ... Güzellik deneyimi, bu konuda ehil olanlar tarafından, özdeşlikte yaşanır, Tanrı'nın şeklinin, kendisi aracılığıyla tanındığı coşku olması gibi.
>
> *Visvanatha*

Aşağıda, gençliğinde çok güzel bir kadın ve başarılı bir şair olan bir Zen rahibesinin son kompozisyonu yer almaktadır.

> Bu gözler altmış altı kez Sonbahar'ın değişen sahnelerini gördü. Ay ışığı hakkında yeterince şey söyledim.
> Daha fazlasını istemeyin benden. Sadece çamların ve sedirlerin sesini dinleyin, rüzgâr olmadığında.
>
> *Ryo-Nen*

Rüzgârsız ağaçların altındaki sessizlik, Mallarmé'nin bir *creux néant musicien** adını vereceği şeydir. Fakat şairin dinlediği müzik sadece estetik ve yaratıcıyken, kendini-hiçlemiş mütefekkirin içine kabul ediyor olduğu şey saf Kendiliğinden Olan'dır. "Sakin olun, bilin ki, Tanrı benim (Mezmurlar, 46:10)."

> "Bu hakikat, yaşanmak içindir, sadece ağızla telaffuz edilmek için değil...
> Bu öğretinin içinde gerçekten hakkında tartışma yapacak hiçbir şey yoktur; herhangi bir tartışmanın, öğretinin amacına ters gideceği açıktır. Kendilerini ihtilafa ve tartışmaya açan doktrinler, doğuma ve ölüme götürür.
>
> *Hui Neng*

> Kurtulalım o zaman mantıksal aklın kurgularından ve eserlerinden, ister Hıristiyanlığa taraf olsunlar karşı! Bunlar, Tanrı'yı bilmezler ve kendi tabiatı ve durumuna duyarsız, zihnin nedensiz özüdürler. Söz konusu olan tek şey ölüm ve yaşamdır; yaşam ruhta hayat bulan ve faaliyette olan Tanrı'dır; ölüm, hayvansı et ve kanın hissine ve ne-

---

* *Au creux néant musicien*: Fr. "*İçi boş, ahenkli hiçlikte.*" Mallarmé'nin ünlü dizesi. –*çn*

denine göre yaşayan ve faaliyette bulunan ruhtur. Hem bu yaşam hem de bu ölüm kendi kendilerine gelişir, içimizdeki kendi tohumundan filizlenir; hararetli akıl konuştukça ve yönlendirdikçe değil, kalp bunlardan birine ya da ötekine döndüğünde.

William Law

Dost'u, ona Dost olmayan kişiye nasıl anlatabilirim?

Mevlana Celaleddin Rumî

Bir anne, memedeki bebeğine, "Gel, ey oğlum, ben senin annenim," diye bağırdığında, Çocuk "Ey anne, sütünü emerek huzur bulacağıma bir kanıt göster," diye mi cevap verir?

Mevlana Celaleddin Rumî

Büyük hakikatler kitlelerin kalplerini kazanmaz. Ve şimdi, tüm dünya hatadayken, doğru yolu bilsem bile nasıl rehberlik edeceğim? Başarılı olamayacağımı biliyor olsam ve fakat başarıyı zorlamaya çabalasam, bu başka bir hata kaynağı olurdu. Vazgeçmek ve artık çaba göstermemek daha iyidir o halde. Ama eğer ben çaba göstermezsem, kim gösterecek?

Chuang Tzu

Chuang Tzu'nun karşı karşıya kaldığı ikilemden, sevgi, huzur ve coşkunun yolu dışında bir çıkış yolu yoktur. Sadece, ne kadar az bir miktarda olursa olsun, Ruh'un meyvelerine sahip olduğunu gösterenler, manevi yaşamın yaşamaya değer olduğuna diğerlerini ikna edebilir. Tartışma ve ihtilaf neredeyse yararsız; ve pek çok örnekte, aslında olumlu anlamda zararlıdır. Fakat bu, elbette, us-

lamlamalara ve gizli alaya yeteneği olan zeki insanların kabul etmeyi özellikle zor bulacakları bir şeydir. Milton, gözde diktatörüne ve onun kilise karşıtlığının düşmanlarına karşı âlimane sözler yağdırırken, hiç şüphesiz, hakikat, doğruluk ve Tanrı'nın ihtişamı için çalıştığına inanmıştı. Aslında, 16. ve 17. yüzyılların diğer polemikçileri ve o, aynı bilgi, aynı hüner ve aynı taşkın ağzı bozuklukla, hangi tarafta olursa olsun adına savaştıkları hakiki dinin amacına zarar vermekten başka bir şey yapmadılar. Yer yer zihin açıcı fasılaların böldüğü, birbirini izleyen ihtilaflar iki yüz yıl boyunca devam etti; Papacılar Papa karşıtlarıyla, Protestanlar diğer Protestanlarla, Cizvitler Dizginciler ve Jansencilerle tartıştı. Ortalık nihayet yatıştığında, (herhangi başka bir din gibi, ancak Ruhun meyvelerini görünür kılarsa hayatta kalabilecek olan) Hıristiyanlık ölüm döşeğindeydi; en eğitimli Avrupalıların gerçek dini artık milliyetçi putperestlikti. 18. yüzyıl boyunca putperestlik yönündeki bu değişim (Wallenstein ve Tilly tarafından Hıristiyanlık adına girişilmiş katliamlardan sonra) iyiye doğru bir değişim gibi gözüküyordu. Bunun nedeni, egemen sınıfların, din savaşlarının dehşetinin tekrarlanmaması gerektiği konusundaki kararlılıkları ve dolayısıyla iktidar politikalarını bilinçli bir şekilde centilmenlikle yumuşatmalarıydı. Napolyon Savaşları ve Kırım savaşlarında centilmenliğin belirtileri halen gözlemlenebiliyordu. Fakat ulusal Molok'lar* 18. yüzyıl idealini istikrarlı bir şekilde yiyip bitiriyorlardı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları boyunca eski kuralların ve öz-sınırlamaların tümüyle saf dışı bırakılmasına şahit olduk. Siyasî putperestliğin sonuçları, kendilerini, artık hümanist onurun ya da görgü kuralları-

* Molok: (Mezoretik) İbranice מלך. Kenanlıların ve Fenikelilerin ibadet ettiği, adına çocukların kurban edildiğine inanılan tanrı. –*çn*

nın ya da aşkın dinin en ufak bir yumuşatması olmaksızın gösteriyorlar. Tarihsel Hıristiyanlık, sözcükler, kurumlar, para ve iktidar hakkındaki, her iki taraf için de öldürücü olan ağız dalaşları yoluyla, zamana bağımlı şeylerle ölçüsüz bir meşguliyetin ilk andan itibaren trajik bir biçimde mecbur kıldığı kendini yok edişi kemale erdirmiştir.

> Ferasetini sat ve hayreti satın al; feraset salt fikirdir, hayret sezgidir.
>
> *Mevlana Celaleddin Rumî*

> Akıl, Sultan ortaya çıktığında bir zabit gibidir; zabit o zaman iktidarını yitirir ve gizler kendini. Akıl, Allah'ın gölgesidir; Allah güneştir.
>
> *Mevlana Celaleddin Rumî*

Rasyonel olmayan varlıklar önceye ya da sonraya bakmaz, fakat sürekli bir şimdinin hayvansal ebediyetinde yaşarlar; içgüdü onların hayvansal inayeti ve daimi esinidir; ve kendi hayvan *dharma*'larıyla ya da özlerinde var olan yasayla uyum halinde olmak dışında herhangi başka bir şekilde yaşamak için asla ayartılmazlar. İnsan (insan olduğu kadarıyla), muhakeme gücü, akıl ve dil sayesinde, nostaljik bir şekilde, geçmişte ve gelecekte olduğu kadar şimdide de kaygılı ya da umutlu bir halde yaşayabilir; ona ne yapacağını söyleyen içgüdüleri yoktur; Şeylerin ilahî Doğasından gelen esinden ziyade kişisel ferasetine dayanmak zorundadır; kendini arzular ve ihtiyat, daha yüksek bir farkındalık ve etik duyarlılık seviyesinde, egoizm ve doğmakta olan bir ruhsallık arasında süren kronik bir iç savaş durumunda bulur. Fakat "insanlığın bu usandırıcı durumu" aydınlanmanın ve kurtuluşun vazgeçilmez ön koşuludur. İnsan ebediyete doğru, artık hayvani değil ru-

hani bir seviyede ilerlemek için zamanda yaşamak zorundadır; ayrı benliğini bilinçli bir şekilde aşmaya muktedir olmak için kendinin ayrı bir ego olarak bilincinde olmalıdır; kendini içindeki, ilahi Ben-Olmayan'a benzer yüksek Benliğiyle özdeşleştirebilmek için alt benliğiyle çarpışmak zorundadır; ve nihayet ferasetin ötesine, Hakikat'in entellektüel vizyonuna, tanrısal İlke'nin aniden gerçekleşen, birleştirici bilgisine geçmek için ferasetini kullanmak zorundadır. Akıl ve onun faaliyetleri, "Tanrı'yla bir olmak için etkili yollar değildir ve olamaz." Dolaysız yollar, ya ruh ya da kelimenin skolastik anlamında "idrak"tir. Son tahlilde aklın kullanımı ve amacı, kendinin ruh tarafından ve ruha dönüştürülmesi için elverişli dahili ve harici şartları yaratmaktır. O, kendi ötesine geçmenin yolunu bulmak için kendi ışığından yararlanan lambadır. O halde, anlıyoruz ki, bir Ereğe giden dolaysız yollara giden bir yol olarak, mantıksal akıl yürütme muazzam ölçüde kıymetlidir. Fakat eğer, gururumuz ve deliliğimiz nedeniyle, akla ilahî Ereğe giden en müessir yol muamelesi yaparsak (pek çok dindar insanın yapmış olduğu ve halen yapmakta olduğu gibi) ya da ebedi bir Ereğin varlığını reddederek aklı hem İlerlemenin aracı hem de İlerlemenin zamanda sürekli uzaklaşan amacı olarak görürsek, feraset düşmana, manevi körlüğün bir kaynağına, ahlâkî fesata ve toplumsal felakete dönüşür. Tarihin hiçbir döneminde feraset şimdiki zamanda gördüğü kadar çok değer görmemiş ya da belirli yönelimler açısından, şimdiki zamandaki kadar etkin bir şekilde eğitilmemiştir. Ve hiçbir dönemde 1 vizyon ve maneviyat daha az saygı görmemiş, ya da bunların doğrudan aracı olduğu Erek, bu kadar az kişi tarafından ve bu kadar az bir ciddiyetle ulaşılmaya çalışılmamıştır. Teknoloji ilerlediği için biz de aynı doğrultuda buna te-

kabül eden bir ilerleme kaydettiğimizi düşlüyoruz; cansız doğa üzerinde hatırı sayılır bir iktidarımız olduğu için kaderimizin kendine yeter efendileri, ruhlarımızın kaptanları olduğumuza ikna olmuşuz; ve zekâ bize teknolojiyi ve iktidarı vermiş olduğu için, aksi yöndeki tüm delillere rağmen, toplumsal düzeni, uluslararası barışı ve kişisel mutluluğu elde etmek için zekâmızı daha sistematik bir şekilde arttırmaya devam etmemiz gerektiğine inanıyoruz.

Wu Ch'eng-ên'in (Bay Arthur Waley tarafından hayranlık verici bir şekilde tercüme edilen) sıra dışı başyapıtında, Maymun'un (alegorik olarak insan zekâsının bedenleşmesidir) cennete gittiği ve burada onunla başa çıkmak için Buddha'nın çağrılmasını gerektirecek kadar sorun çıkarttığı, hem komik hem de aynı zamanda derin bir bölüm vardır. Hikâye, aşağıda alıntılanmış pasajla biter:

> "Seninle bir anlaşma yapacağım," dedi Buddha. "Eğer gerçekten böylesine zekiysen, sağ elimin avucundan dışarı zıpla. Eğer başarırsan Yeşim İmparator'dan gelip Cennetin Batısında benimle yaşamasını isteyeceğim ve sen de daha fazla gürültü patırtı olmaksızın onun tahtına sahip olacaksın. Fakat eğer başarısız olursan yeryüzüne geri dönmek ve benimle tekrar konuşmadan önce orada uzun süre daha kefaret ödemek zorundasın.
>
> "Bu Buddha," diye düşündü Maymun kendi kendine, "tam bir aptal. Ben binlerce zıplayabilirim, onun avucu boydan boya sekiz inçten daha uzun olamaz. Nasıl olur da avucundan atlamayı başaramam?"
>
> "Benim için bunu yapabilecek bir makamda olduğundan emin misin?" diye sordu Maymun.
>
> "Elbette eminim," dedi Buddha.
>
> Buddha, bir lotus yaprağı boyutunda gözüken sağ elinin avucunu açtı. Maymun çomağını kulağının arkasına koy-

du ve tüm gücüyle zıpladı. "Tamam," dedi kendi kendine. "Şimdi geçtim". Maymun o kadar hızlı, pır diye uçuyordu ki neredeyse görünmez olmuştu, ve onu bilgeliğin gözüyle seyreden Buddha sadece fırlayan bir fırıldak gördü.

Maymun, nihayet göğe yükselen beş pembe sütuna denk geldi. "Burası Dünyanın sonu," dedi Maymun kendi kendine. "Tek yapmam gereken Buddha'ya geri dönüp ödülümü iddia etmek. Taht benimdir."

"Dur bakayım," dedi sonra. "Buddha'yla aramızda sorun çıkarsa diye en iyisi bir tür kayıt bırakmak. Bir tüy kopardı ve ona üfledi, "Değiş!" diye bağırdı. Tüy bir anda ağır mürekkeple dolu bir yazı fırçasına dönüştü ve Maymun ana sütunun altına "Cennete Denk Büyük Bilge buraya ulaştı" yazdı. Sonra saygısızlığını göstermek için ilk sütunun altına idrarını yaptı ve bir perendeyle geldiği yere döndü. Buddha'nın avucunda duran Maymun dedi ki, "Gittim ve geri döndüm. Gidip Yeşim İmparator'a Cennet'in saraylarını bana devretmesini söyleyebilirsin."

"Seni kokuşmuş Maymun," dedi Buddha, "avucumdan hiç çıkmadın ki."

"Yanılıyorsun," dedi Maymun. "Dünyanın sonuna ulaşıp göğe yükselen beş ten rengi sütunu gördüm. Bir tanesinin üzerine bir şey yazdım. Seni oraya götüreyim ve göstereyim istersen."

"Buna gerek yok," dedi Buddha. "Aşağı bak yeter."

Maymun ateşli, çelikten gözleriyle aşağıya baktı ve Buddha'nın orta parmağının altında "Cennete Denk Büyük Bilge buraya ulaştı" sözcüklerinin yazılı olduğunu gördü, başparmakla işaret parmağı arasındaki çataldan da maymunun idrarının kokusu geliyordu.

Maymun'dan

Bilgeliğin kendisine uzatılan eline muzaffer bir edayla idrarını yapan içimizdeki Maymun, arkasını döner ve ken-

di kadir-i mutlaklığına küstahça bir güvenle, insanların ve nesnelerin dünyasını, gönlünün arzusuna daha uyumlu bir şeye dönüştürmeye kalkar. Niyeti bazen iyi bazense bilinçli bir şekilde kötüdür. Fakat niyet ne olursa olsun, en parlak feraset tarafından üstlenilen eylemin sonuçları bile, Şeylerin ilahi Doğası tarafından aydınlatılmadığında, Ruh'un emrinde değilse, genellikle kötüdür. Dilin kullanımları, bunun insanlık tarafından her zaman açıkça ve bütünüyle anlaşılmış olduğunu kanıtlar. "Kurnaz" (cunning) ve "açıkgöz" (canny) "çokbilmiş"le (knowing) aynı şeydir ve bu üç sıfat, tanımladıkları kişi hakkında pek de iyi olmayan ahlâkî bir yargı bildirir. "Kibir" (conceit), sadece "tasavvur"dur (concept); fakat bir insanın zihninin tasavvur ettiği şey, açık bir biçimde, kendi egosunun en üstün değeridir. "Açıkgöz" (shrewd) kelimesi kötücül bir anlama sahiptir ve "lanetli" (beshrew) ile bağlantılıdır ve bu sözcük, bugün, kuşkulu bir övgü olarak, açıkgöz işadamları ve avukatlar için kullanılmaktadır. Büyücülere (wizard) bu adın verilmesinin sebebi bilgili olmalarıdır; elbette Amerikan argosunda bir "hinoğlu hin"in (wise guy) olduğu gibi bilgili. Tam tersine, aptal (idiot), bir zamanlar yaygın olarak masum [abdal] anlamında kullanılmıştır. Richard Trench, "masumun bu kullanımı, yaralamak ve zarar vermenin, insanların entellektüel güçlerini yönlendirdikleri başlıca şey olduğunu; insanların çok sık bir şekilde kötülük yapmak için bilgili olduklarını farz eder." der. Bu arada ferasetin ve birikmiş bilginin vazgeçilmez olduklarını, fakat daima dolaysız yollara götüren yollar olarak böyle olduklarını ve asla tek başlarına dolaysız yollar ya da daha da kötüsü, kendi başlarına amaçlar olmadıklarını söylemeye gerek bile yoktur. *Quid faceret eruditio sine dilecticne?* der Aziz Bernard. *Inflaret. Quid,*

absque eruditione dilectio? Erraret. Sevgi olmadan bilgi ne yapardı? Sönüp giderdi. Ya bilgi olmadan sevgi? Yoldan sapardı.

> Böyledir insanların kendileri, böyle gözükecektir Tanrı'nın Kendisi onlara.
>
> *Platoncu John Smith*

> İnsanların zihinleri ikincil sebepleri algılar, Fakat sadece peygamberler İlk Neden'in fiilini bilir.
>
> *Mevlana Celaleddin Rumî*

Edindiğimiz bilginin miktarı ve türü, öncelikle irademize ve ikincil olarak da ruhsal-fiziksel yapımıza ve çevremizin ve kendi seçimimizin ona dayattığı değişikliklere bağlıdır. Bu yüzden, Profesör Burkitt, teknolojik keşifler söz konusu olduğu zaman, "insanın arzusu önemli etken olmuştur. Bir şey kesin olarak istenince, son derece kısa bir süre içinde tekrar tekrar üretilmiştir... Karşıt şekilde, hiç kimse Güney Afrikalı yerlilere toprağı ekmeyi ve hayvan gütmeyi öğretemez. Bunu yapmak için bir arzuları yoktur," saptamasında bulunmuştur. Aynı şey, etik ve manevi keşifler için de geçerlidir. "Olmayı istediğiniz kadar yücesiniz", Ruysbroeck'in, onu ziyarete gelen öğrencilerine verdiği motto'ydu. Şöyle bir ekleme de yapabilirdi: "Dolayısıyla Gerçekliğin bilmek istediğiniz kadarını bilebilirsiniz." Zira bilgi, bilenin tarzına göre, bilenin içindedir ve bilenin tarzı da, son derece önemli belli açılardan, bilenin kontrolündedir. Tanrı'nın özgürleştirici bilgisi, kalbi saf ve ruhu aç olana gelir ve böylesi bir saflık ve açlığı kazanmak muazzam ölçüde zor olsa da, bunlar herkes için yine de mümkündür.

(O) dedi ki, eğer kişi zihinsel saflığa ulaşacaksa, komşusu hakkında herhangi bir yargıda bulunmasından ve onun davranışı hakkında tüm boş konuşmalardan tamamen uzak durması gerekliydi. Yaratıklarda kişi daima sadece Tanrı'nın iradesine erişmelidir. Muazzam bir güçle dedi ki, "Kişi hiçbir nedenle yaratıkların eylemlerini ya da sebeplerini yargılamamalıdır. Bunun gerçek bir günah olduğunu gördüğümüzde bile, bu konuda bir yargıda bulunmamamız, fakat yüce ve içten bir merhamete sahip olmamız ve bunu alçakgönüllü ve içtenlikli duayla Tanrı'ya sunmamız gerekir."

Sienalı Azize Catherine'in Vasiyeti'nden
Kaleme alan: Tommaso di Petra

Kişinin bu çevresindekiler hakkında yargıda bulunmaktan tümüyle kaçınması, manevi saflığın şartlarından sadece biridir. Diğerleri "Nefsi Körletme" hakkındaki bölümde halihazırda tanımlanmıştır.

Öğrenmek, kişinin sermayesine gün be gün ilave yapmasına dayanır. Tao'nun uygulanması ise gün be gün eksiltmeye dayanır: Kişi hareketsizliğe erişene kadar eksiltmek ve bir kez daha eksiltmek.

Lao Tzu

Ebedi Kendiliğinden Olan'ın boşalmış ve saflaşmış ruhu içindeki etkinliği mümkün kılan, bencilliğin ve egomerkezli ferasetin eylemsizliğidir. Ve ebediyet içerideki zirvelerde bilindiğinde, o aynı zamanda deneyimin olgunluğuyla, dışarıda, dünyada da bilinir.

Hiç zamanın gelip geçen bir anında görkemli bir ebediyeti keşfettin mi? Hiç, bir nesnenin dar noktasında parıldayan

bir sonsuzu gördün mü? O halde ruhun ne demek olduğunu biliyorsun – bir kulenin en tepe noktası, her şeyin uyumla yükseldiği, bir araya geldiği ve Yaşamın sırrına varılmamış Derinliğinde hoşnutlukla yaşadığı yer.

Peter Sterry

Bölüm 8

DİN VE KARAKTER

Bu noktada etikten, çok önemli bir sorunun –Kadim Felsefe'nin yorumcularının bir hayli ilgi gösterdiği bir sorundur bu– bizi beklediği psikolojiye bir süre için geri dönmek yapılacak en iyi şey gibi gözükmektedir. Bir tarafta şahsi tabiat ve karakterle diğer tarafta manevi bilginin türü ve derecesi arasındaki ilişki tam olarak nedir? Bu soruya kapsamlı bir şekilde doğru bir cevap vermek için gereken materyal elde mevcut değildir; muhtemelen deneyimli "manevi liderlerin" zihinlerinde var olan, sezgi ve uzun süreli pratik temeline dayanan şu iletilemez bilim dışında mevcut değildir. Fakat *verilebilecek* cevap, eksik olsa da, son derece anlamlıdır.

Tüm bilgi, gördüğümüz gibi, varlığın bir işlevidir. Ya da, aynı fikri skolastik çerçevede ifade etmek gerekirse, bilinen şey, bilenin haline göre, bilenin içindedir. Giriş bölümünde, varlığın, onun dikey ekseni olarak tanımlanabilecek şey boyunca gösterdiği değişimlerin, bilgi üzerinde, kutsallık yönünde ya da aksi yönde yaptığı etkiden bahsetmiştik. Fakat yatay düzlemde de değişiklikler vardır. Psiko-fiziksel tabiatımız aracılığıyla, her birimiz bu ufkî düzlemde belirli bir konuma doğduk. Bu düzlem, halen

mükemmelen keşfedilmemiş uçsuz bucaksız bir alan, embesillikten dehaya, kendi içine büzüşen güçten saldırgan güce, gaddarlıktan Pickwick'in nezaketine, kendini ifşa eden sosyallikten sessiz mizantropluğa ve yalnızlık sevgisine, neredeyse çılgın bir şehvanilikten ayartılmaz bir ölçülülüğe doğru her yere genişleyen büyük bir alandır. İnsan doğasının bu devasa genişlikteki alanı içindeki herhangi bir noktadan, bir birey sınırsızca aşağı ya da yukarı hareket edebilir, yani kendinin ve diğer tüm yaratıkların tanrısal İlkesiyle birliğe ya da bağımsızlığın ve kendiliğin son, cehennemden farksız uçlarına. Fakat yatay hareket söz konusu olduğunda çok daha az bir özgürlük mevcuttur. Bir tür fiziksel tabiatın kendini bir diğer türe dönüştürmesi imkânsızdır; ve belli bir fiziksel tabiatla ilişkili belli bir mizaç ancak dar sınırlar içinde değiştirilebilir. Dünya üzerindeki en güçlü irade ve en doğru toplumsal ortamla bile, kişinin yapmayı umut edebileceği tek şey, doğuştan gelen psiko-fiziksel tabiatını en iyi şekilde kullanmaktır; tabiatın ve karakterin temel örüntülerini değiştirmek kişinin kuvvetinin ötesindedir.

Son otuz yüzyıl boyunca, insanlar arasındaki farklılıkların ölçülebileceği ve tarif edilebileceği bir sınıflandırma sistemi oluşturmak için pek çok girişimde bulunulmuştur. Örneğin, insanları kastların psiko-fiziksel ve toplumsal kategorilerine göre sınıflandıran eski Hindu yöntemi mevcuttur. Hipokrat'ın ismiyle anılan aslen tıbbi sınıflandırmalar vardır, iki ana "alışkanlık" –astımlı ya da felçli– ya da dört salgı kategorisiyle (kan, balgam, safra, sevda) ve dört nitelikle (sıcak, soğuk, yaş ve kuru) ilgili sınıflandırmalar. Daha yakın zamanlarda, 18. yüzyıla ve 19. yüzyılın başlarına ait çeşitli fizyonomik sistemler mevcuttur, kaba ve salt psikolojik içedönüklük ve dışadönüklük di-

kotomisi, Kretschmer, Stockard, Viola ve diğerleri tarafından önerilen, daha tamamlanmış durumda fakat yine de eksik psiko-fiziksel sınıflandırmalar; ve nihayet Dr. William Sheldon ve birlikte çalıştığı insanlar tarafından oluşturulan daha kapsamlı, karmaşık gerçeklere, onu önceleyen tüm sistemlerden daha esnek biçimde yeterli gelen sistem.

Bu bölümde konumuz, insan farklılıklarının manevi yaşamın sorunlarıyla ilişkili olarak sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Geleneksel sistemler tarif edilecek, örneklenecek ve Kadim Felsefe'nin bulguları, en yakın döneme ait bilimsel araştırmaların ulaştıkları sonuçlarla karşılaştırılacaktır.

Batı'dá, insanların geleneksel Katolik sınıflandırması, İncil'deki Martha ve Meryem anekdotu üzerine kurulmuştur. Martha'nın yolu, eylem vasıtasıyla kurtuluş yoludur, Meryem'in yolu tefekkür vasıtasıyladır. Katolik düşünürler, bu ve pek çok diğer konuda Kadim Felsefe'yle mutabık olan Aristoteles'i izleyerek, tefekkürü (ki en üst aşaması Uluhiyet'in birleştirici bilgisidir) insanın nihai ereği olarak görmüşler ve daima Meryem'in yolunun aslında daha iyi bir yol olduğuna inanmışlardır.

Dr. Radin'in, ilkel insanları, filozof ve dindar olmalarına göre sınıflandırdığı ve (ima yoluyla) değerlendirdiği yöntem de özü itibariyle aynı çerçevededir. Radin için, ilkel dinin tektanrıcı yüksek biçimlerinin, iki büyük psiko-fiziksel insan sınıfından ilkine ait insanlar –düşünce adamları– tarafından yaratıldığı (ya da Platon'u örnek alarak, *keşfedildiği* mi demeliyiz) hususunda şüphe yoktur. Diğer sınıflara ait olanlar, eylem adamları, daha aşağı, felsefî olmayan, çoktanrıcı din türlerinin yaratımından ya da keşfinden sorumludur.

Bu basit dikotomi, işlerliği ölçüsünde geçerli olan insan farklılıklarının bir sınıflandırmasıdır. Fakat böylesi tüm dikotomiler, ister (Hipokrat'ın insanlığı astıma eğilimliler ya da felce eğilimliler olarak bölmesi gibi) fiziksel isterse (Jung'un içedönüklük ve dışadönüklük çerçevesindeki sınıflandırması gibi) psikolojik olsun, dindar insanların düşünenler ve eyleyenler, Martha'nın yolunu izleyenler ve Meryem'in yolunu izleyenler olarak gruplandırılması, gerçekler karşısında yeterli değildir. Ve elbette hiçbir manevi yönetici, hiçbir dinî kurum başkanı, mevcut uygulamada, bu fazlasıyla basit sistemden memnun değildir. Dualar üzerine yazılmış en iyi Katolik metinlerin ve mesleklerin tanımlanmasını ve görevlerin tahsisini belirleyen en iyi Katolik uygulamalarının altında, bu açık eylem ve tefekkür dikotomisinden daha tam ve daha gerçekçi olan, daha zımni ve formüle edilmemiş bir sınıflandırma sisteminin varlığını sezeriz.

Hinduizmde, bu daha tam ve daha uygun sınıflandırmanın dış hatları açıkça belirlenmiştir. Tanrı'yla birliğe götüren yollar iki değil üçtür: Amellerin yolu, bilginin yolu ve kendini adamanın yolu. Bhagavad-Gita'da, Sri Krişna, Arjuna'ya bu üç yolun her birinde eğitim verir – bağlılık olmaksızın eylem yoluyla özgürleşme; benliğin ve onun özdeş olduğu tüm varlığın Mutlak İlkesinin bilgisi vasıtasıyla özgürleşme; ve şahsi Tanrı'ya ya da ilahî bedenleşmeye yoğun bir kendini adamışlık vasıtasıyla özgürleşme.

Yapmaya mecbur olduğun işi bu işe bağlanmadan yap; zira işini bağlanmadan yapan bir insan Büyük Amaç'a gerçekten ulaşır. Janaka gibi adamlar salt eylem yoluyla mükemmelliğe ulaştılar.

Fakat ayrıca Meryem'in yolu mevcuttur.

Arzudan, korkudan ve öfkeden arınmış, Bana gömülmüş, Ben'de sığınak bulan, ve Bilgi'nin ateşiyle arınmış pek çok kişi Varlığımla bir olmuştur.

Ve yine:

Duyularını tümüyle kontrol etmiş, tüm koşullarda dengeli bir zihne sahip ve böylece Yok Olmayanı, Betimlenemeyeni, Ortaya Çıkmamış Olan'ı, Her Yerde ve Her Zaman Var Olan'ı, Kavranamaz'ı, Ebedi Olan'ı tefekkür edenler... tüm varlıkların refahına adanmış olanlar Bana ulaşırlar, başkası değil.

Fakat tefekkürün yolu kolay değildir.

Tezahür Etmemiş Olan'a ulaşmaya kararlı olanların görevi daha zordur; zira bir bedende olanlar için Tezahür Etmemiş Olan'ı idrak etmek zordur. Fakat tüm eylemlerini Bana (şahsi Tanrı ya da ilahiyetin vücut buluşu olarak) adayanlar, Beni en yüksek amaç olarak görenler, Bana ibadet edenler ve Benim üzerime meditasyon yapanlar, zihinleri böylece Bana gömülmüş olanlar için, çok geçmeden dünyanın ölümlülük okyanusundan kurtaran Kurtarıcı olurum.

Bu üç kurtuluş yolu, Sheldon'ın, şüphesiz insan farklılıklarının en iyi ve en yeterli sınıflandırmasına dayanak yaptığı üç kategoriyle eksiksiz bir biçimde ilişkilidir. Sheldon göstermiştir ki, insan varlıkları, üç kutuplu bir sistemin geçerli uçları arasında sürekli çeşitlilik göstermektedir; ve belirli bir bireyin üç koordinata göre doğru bir biçimde konumlandırılabilmesi vasıtasıyla fiziksel ve psikolojik ölçümler tasarlanabilir. Ya da konuyu farklı bir şekilde ifade edebilir ve herhangi belirli bir bireyin, üç fiziksel ve birbiriyle yakından ilgili psikolojik bileşenin

farklılaşan oranlarda bir karışımı olduğunu söyleyebiliriz. Her bir bileşenin kuvveti deneysel açıdan belirlenmiş prosedürlere göre ölçülebilir. Üç fiziksel bileşene Sheldon endomorfi, mezomorfi ve ektomorfi isimlerini verir. Yüksek derecede endomorfiye sahip birey, genelde yumuşak ve yuvarlaktır ve fazlasıyla şişmanlayabilir. Yüksek oranda mezomorf kişi serttir, kemikleri büyük, kasları güçlüdür. Yüksek ektomorf uzun ve incedir ve küçük kemiklere ve iplik gibi, zayıf, göze çarpmayan kaslara sahiptir. Endomorf devasa bir mideye sahiptir; uç noktadaki ektomorfun midesinden iki kat ağır ve iki kat uzun olabilecek bir mideye. Gerçek anlamda, vücudu sindirim sistemi etrafında inşa edilmiştir. Mezomorfik beden yapısının esas önemli gerçeği, diğer taraftan, güçlü kas yapısıdır, ektomorfunkiyse aşırı hassas ve (vücut yüzey alanıyla vücut kütlesi arasındaki oran ektomorflarda diğer iki tipe göre daha yüksek olduğu için) görece korumasız sinir sistemidir.

Endomorfik tabiatla yakından ilişkili, Sheldon'un viskerotonya adını verdiği bir karakter örüntüsü vardır. Viskerotonik özellikler arasında önemli olanları, yiyecek sevgisi ve karakteristik olarak genel bir yemeye düşkünlük; konfor ve lüks sevgisi; törensellik sevgisi; gelişigüzel bir arkadaş canlılığı ve bu anlamda insan sevgisi; yalnızlık korkusu ve arkadaşlara duyulan arzu; duyguların teklifsiz dışavurumu; kişinin kendi geçmişine yönelik nostalji ve aile yaşamından yoğun keyif alma şeklinde çocukluğa duyulan sevgi; şefkat ve toplumsal destek arzusu ve başı dertte olduğunda insanlara duyulan ihtiyaçtır. Mezomorfiyle ilişkili karaktere, somatotonya adı verilir. Baskın özellikleri kasların çalışacağı aktivitelere yönelik bir sevgi, saldırganlık ve iktidar hırsı; acıya kayıtsızlık; diğer insanların duygularına gelince katı yüreklilik; mücadele ve re-

kabet sevgisi; yüksek derecede fiziksel cesaret; çocukluğa değil, fakat kas gücünün en yüksek olduğu dönem olan gençliğe duyulan nostaljik bir his ve başı dertte olduğunda hareket ihtiyacıdır.

Yukarıdaki tariflerden, Jungcu içedönüklüğün basit bir antitezi olarak dışadönüklük kavramsallaştırmasının ne kadar yetersiz olduğu görülecektir. Dışadönüklük basit değildir; kökten farklı iki türü vardır. Viskerotonik endomorfun duygusal, arkadaş canlısı dışadönüklüğü vardır –sürekli arkadaş arayan ve herkese o anda ne hissettiğini söyleyen kişi. Ve büyük kaslı somatotoniğin dışadönüklüğü sözkonusudur– dışarıya, dünyaya, iktidarını üzerinde kullanabileceği, insanları iradesine göre yola getirebileceği ve şeyleri gönlünün arzusuna göre şekillendirebileceği bir yer olarak bakan kişi. Biri, satıcının, insanlarla iyi kaynaşabilen Rotary Kulüp üyesinin ya da liberal Protestan din adamının hayat dolu dışadönüklüğüdür. Diğeri ise iktidar hırsını nesneler üzerinde gideren mühendisin, sporcunun ve 'kan-ve-demir' anlayışındaki profesyonel askerin, hırslı idari amirin, siyasetçinin ve evdeki ya da devletin başındaki diktatörün dışadönüklüğüdür.

Karakterin ektomorfik beden yapısıyla ilişkili olduğu serebrotonya durumunda, Pickwick'in sıcakkanlı hoş dünyasını ve Hotspur'un çetin rekabetçi dünyasını terk ederiz ve tümüyle farklı ve bir şekilde rahatsız edici bir evrene geçiş yaparız; Hamlet ve Ivan Karamazov'un evrenine. Aşırı derecede tetikte ve aşırı duyarlı biçimde içe dönük olan uç serebrotonik, kafasının içinde olan bitenle –hayal ve düşünce yapılarıyla, duygu ve bilinç çeşitlilikleriyle– viskerotonik ve somatotoniğin kendilerine ait farklı yollardan esas dikkatlerini ve sadakatlarını verdikleri o dış dünyadan daha çok meşgul olur. Serebrotonikler ya çok

az hükmetme arzusuna sahiptirler ya da bu arzuları hiç yoktur, viskerotoniklerin insanları insan olarak fark gözetmeden sevme duygusunu da hissetmezler; tam aksine yaşamak ve diğerlerinin de yaşamasına izin vermek isterler ve mahremiyete duydukları arzu çok yoğundur. Yumuşak, yuvarlak, arkadaş canlısı insana verilebilecek en kötü ceza olan hücre cezası, serebrotonik için ceza bile değildir. Onun için en büyük dehşet, yatılı okul ya da askerî kışladır. Serebrotonikler arkadaş olarak sinirli ve utangaçtırlar, gergince çekingen ve beklenmedik biçimde dengesizdirler. (Hiçbir uç serebrotoniğin bugüne kadar iyi bir aktör ya da aktris olmamış olması anlamlı bir gerçektir). Serebrotonikler kapıları çarpmaktan ya da seslerini yükseltmekten nefret ederler ve somatotoniğin zaptedilmemiş feryatlarından ve insanları ezmesinden şiddetli bir acı duyarlar. Tavırları ve davranışları dizginlenmiştir ve duygularını ifade etmeye gelince, aşırı derecede vakurdurlar. Viskerotoniğin duygusal taşkınlığı onlara iğrenç bir biçimde sığ ve hatta samimiyetsiz gelir, viskerotonik törenselliğe, lüks ve şatafat sevgisine de tahammülleri yoktur. Kolay kolay alışkanlık edinemezler ve somatotoniklere son derece doğal gelen, yaşamlarını rutinlere adapte etmeyi güç bulurlar. Aşırı hassasiyetleri yüzünden serebrotonikler çoğunlukla uç noktada, neredeyse çılgınca cinselliğe düşkündürler; fakat alkol için ayartılmaları neredeyse imkânsızdır – zira somatotoniğin doğal saldırganlığını yükselten ve viskerotoniğin gevşek arkadaş canlılığını arttıran alkol onların sadece hasta ve depresyonda hissetmelerine yol açar. Viskerotonik ve somatotonik, kendi yöntemleriyle içinde yaşadıkları dünyaya iyi adapte olmuşlardır; fakat içedönük serebrotonik, onu çevreleyen şeyler, insanlar ve kurumlarla bir bakıma uyumsuzdur. Sonuç olarak uç serebroto-

niklerin kaydadeğer bir çoğunluğu, normal yurttaşlar ve toplumun orta direkleri olmayı başaramazlar. Fakat pek çoğu başarısız oluyorsa, pek çoğu da ortalamanın üst tarafında anormal olmaktadır. Üniversitelerde, manastırlarda ve araştırma laboratuvarlarında –küçük mideleri ve zayıf kasları, olağan hır gür arasında yemek yiyerek ya da dövüşerek yollarını bulmalarına izin vermeyen bu insanlara sığınaklı şartlar sağlayan yer her neresiyse– olağanüstü derecede yetenekli ve başarılı serebrotoniklerin yüzdesi neredeyse her zaman yüksek olacaktır. Bu uç, aşırı-evrimleşmiş ve nadiren kendi ayakları üzerinde durabilen insan tipinin önemini anlayan tüm medeniyetler, bir şekilde, bu insanların ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Bu tasvirlerin ışığında Bhagavad-Gita'nın kurtuluşa giden yollar sınıflandırmasını daha açıkça anlayabiliriz. Kendini adama yolu, viskerotonik unsura yüksek oranda sahip kişilerin doğal olarak takip ettikleri yoldur. Bu kişinin doğuştan gelen, insanlar hakkında kendiliğinden hissettiği duyguları dışsallaştırma eğilimi disipline edilebilir ve yönlendirilebilir, böylece salt hayvansı bir girginlik ve salt insani bir nezaket, iyiliğe dönüşmüş olur – kendini kişisel Tanrı'ya, evrensel iyi niyete ve hisseden tüm canlılara karşı şefkat duymaya adamışlığa.

Amellerin yolu, dışadönüklüğü somatotonik tipte olan, her durumda "bir şey yapma" ihtiyacı hisseden insanlar içindir. Yenilenmemiş bir somatotonikte, bu eylem isteği daima saldırganlıkla, kendini başkalarına empoze etmekle ve iktidar hırsıyla ilişkilidir. Doğuştan *Kshatriya*, ya da savaşçı-hükümdarlar için görev, Krishna'nın Arjuna'ya açıkladığı gibi, eylem sevgisinin bu ölümcül refakatçilerinden kurtulmak ve benliklerinden tamamen bağımsız olarak, işin sonuçlarına bakmaksızın çalışmaktır. Elbette, başka

her şey gibi, bunu da söylemek yapmaktan epey kolaydır.

Nihayet, ego-merkezli olmaktan çıkıp tanrısal İlkede merkezileşip birleşene dek bilincin değiştirilmesi vasıtasıyla bilginin yolu vardır. Uç serebrotoniğin doğal olarak içine çekildiği yol budur. Onun özel disiplini, saf entellektüel sezgideki mantıksal akıl yürütmenin ve fantezinin nihai aşkınlığından ziyade, kendi başına bir amaç olarak içedönüklüğe, düşünceye, hayalgücüne ve öz-analize eğiliminin köreltilmesini içermektedir.

Genel nüfus içinde, gördüğümüz gibi, çeşitlilik süreklidir ve çoğu insanda bu üç unsur oldukça eşit bir şekilde karışmış haldedir. Herhangi tek bir unsurun uç derecede baskınlığını sergileyen bireyler görece enderdir. Fakat ender bulunmalarına rağmen, teoloji ve etik, en azından teorik tarafta, bu uç bireylere özgü düşünce örüntülerinin hakimiyetindedir. Bunun sebebi basittir. Herhangi bir uç pozisyon daha tavizsiz bir şekilde nettir ve dolayısıyla kişiliğini bütünleyen unsurların eşit bir şekilde dengelendiği kişinin doğal düşünce örüntüsü olan ara pozisyonlardan daha kolay benimsenebilir ve anlaşılabilirdir. Bu aradaki konumlar, bilinmelidir ki, herhangi bir şekilde uç konumları kapsamaz ya da onlarla uzlaşmazlar; bunlar sadece muhtemel sistemler listesine eklenmiş diğer düşünce örüntüleridir. Her şeyi kapsayan bir metafizik, etik ve psikolojik sistemin inşası tek bir birey tarafından asla yerine getirilemeyecek bir görevdir, kişinin belirli bir yapıya ve karaktere sahip *bir* birey olması ve bu yüzden sadece kendi varlık tarzına göre bilmeye muktedir olması bunun için yeterli sebeptir. Hakikate antolojik yaklaşım adını verebileceğimiz şeye özgü avantajların nedeni budur.

Sanskritçe sözcük *dharma*'nın –Kadim Felsefe'nin Hint formülasyonlarındaki anahtar sözcüklerden bir tanesi– iki

esas anlamı vardır. Bir bireyin *dharma*'sı, her şeyden önce, onun temel tabiatı, varlığının ve gelişiminin hakiki yasasıdır. Ama *dharma*, ayrıca doğruluk ve dindarlık yasası anlamına da gelir. Bu ikili anlamın imaları açıktır: Bir kişinin görevi, nasıl yaşaması gerektiği, neye inanması gerektiği, inançları hakkında ne yapması gerektiği, onun temel tabiatı, yapısı ve karakteri tarafından şartlandırılmıştır. Hindular istidat öğretileriyle Katoliklerden çok daha ileri giderek, farklı *dharma*'lara sahip bireylerin, kutsalın farklı görünüşlerine ve farklı kavramsallaştırmalarına tapınma hakkını kabul ederler. Hindular ve Budistler arasında kanlı zulümlerin, dini savaşların ve dini yaymaya yönelik emperyalizmin neredeyse hiç olmamasının nedeni budur.

Ancak şu da belirtilmelidir ki, kendi dinî ocağı içinde, Katolik mezhebi de neredeyse Hinduizm ve Mahayana Budizmi kadar hoşgörülü olagelmiştir. Sözde tek olsa da, bu dinlerin her biri, gerçekte, fetişizmden tutun da, çoktanrıcılık, şer'i tektanrıcılık, Avatar'ın kutsal insanlığına adanış üzerinden Kadim Felsefe'ye inanç ve Mutlak Uluhiyetin birleştirici bilgisini arayan tamamen ruhani bir dinin pratiğine varıncaya kadar, bütüncül bir düşünce ve davranışın her çeşidini kapsayan bir dizi çok farklı dini içerir. Bu hoşgörülen din-içindeki-dinler elbette eşit derecede değerli ya da eşit derecede gerçek görülmemektedir. Çoktanrıcı bir şekilde ibadet etmek bir kişinin *dharma*'sı olabilir, ne var ki kişinin nihaî ereğinin Uluhiyetin birleştirici bilgisi olduğu ve Kadim Felsefe'nin tüm tarihsel formülasyonlarının, her insanın bu amaca ulaşması gerektiği ve belki de bir şekilde ulaşacağı konusunda hemfikir olduğu gerçeği bakî kalır. Peder Garrigou-Lagrange, "mistik yaşama çağrı, tüm ruhlara uzaktan ve genel olarak yapılır, ve eğer tüm ruhlar sadece ölümcül olanlardan

değil bağışlanabilir günahlardan da kaçınma konusunda inançlı olmuşlarsa, her bir ruh kendine özel şartlar dahilinde, Kutsal Ruh'a karşı genel anlamda itaatkâr olmuşsa ve eğer ruhlar yeterince uzun yaşamışsa, bir gün gelir ruhlar, mistik yaşam olarak tanımlanan şeyi ve yüksek bir mükemmelliği, bu defa yakından ve fiilen verilen bir ilahî görev olarak kazanabilirler," der. Hindu ve Budist teologlar da muhtemelen bu ifadeyle hemfikir olacaklar; fakat her ruhun gerçekte, bu "yüksek mükemmellik"e nihayetinde erişeceğini de ekleyeceklerdir. Herkes çağrılır fakat belirli bir kuşak içinde sadece birkaç kişi seçilir, çünkü bu birkaç kişi kendilerini seçerler. Bedensel ya da ruhsal bilinçli varoluşlar serisi süresizce uzundur; bu yüzden herkesin gerekli dersleri öğrenmesi için zaman ve fırsat vardır. Dahası, daima rehberler olacaktır. Zira periyodik olarak Uluhiyet'in maddi form'a "iniş"leri vardır ve her zaman, kurtarıcılar ve öğretmenler hüviyetiyle, sonunda her bir hissedebilen canlı ebediyete teslim olana kadar, İdrak Edilebilir Işık'la yeniden birleşmenin eşiğinde, acının, zamanın ve kötülüğün dünyasına tekrar tekrar dönerek, anında elde edilecek özgürleşmenin sonsuz mutluluğundan vazgeçmeye hazır, geleceğin Buddhaları mevcuttur.

Bu doktrinin pratik sonuçları yeterince açıktır. Dinin alt biçimleri, ister duygusal, ister aktif, isterse entellektüel olsun asla nihai kabul edilmeyecektir. Doğrudur, bunlar, her biri belli bir tabiat ve karakterdeki insanlara doğal gelmektedir; fakat herhangi bir bireyin *dharma*'sı ya da görevi ona tesadüfen uygun gelen kusurlu dinde kendini beğenmiş bir şekilde sabit kalmayacaktır; dharma, daha ziyade onu, kendine doğal gelen düşünce, davranış ve hissediş tarzlarını imkânsız bir şekilde inkâr etme yoluyla değil, bunları kullanma yoluyla aşmasıdır ki böylece doğa aracı-

lığıyla doğanın ötesine geçebilsin. Böylece içedönük kişi, (Hinduizmdeki ifadesiyle) "ayrımsama"yı kullanır ve böylece egonun zihinsel etkinliklerini Benlik'in tanrısal İlkeye benzer ya da onunla özdeş esas bilincinden ayırmayı öğrenir. Duygusal dışadönük, "babasından ve annesinden nefret etmeyi" (diğer bir ifadeyle fark gözetmeksizin sevmenin ve sevilmenin zevklerine bencilce bağlılığından vazgeçmeyi) öğrenir, adanışını Tanrı'nın şahsi ya da vücut bulmuş yönü üzerine yoğunlaştırır ve sonunda artık duygunun değil, bilgiyle aydınlatılmış iradenin eylemiyle Mutlak Uluhiyet'i sevmeye başlar. Ve nihayet, sevgi vermenin ya da almanın zevkleriyle değil, iktidar hırsının nesneler, olaylar ve insanlar üzerinden tatmin olmasıyla ilgilenen şu diğer tür dışadönük vardır. Bu kişi kendi doğasını aşmak için kendi doğasını kullanarak, Bhagavad Gita'da şaşkın Arjuna'ya şart koşulan yolu izlemek zorundadır – çalışmanın meyvelerine bağlı olmaksızın çalışmanın yolu, Aziz François de Sales'ın "yüce kayıtsızlık" adını verdiği yol, benliğin unutulması vasıtasıyla Benliğin keşfine götüren yol.

Tarih boyunca, sık sık, kusurlu dinlerin biri ya da diğeri çok ciddiye alınmış ve tüm dinin nihaî ereğine götüren bir araç olarak görülmek yerine kendi içinde iyi ve gerçek olarak görülmüştür. Böylesi hataların sonuçları çoğu zaman felaket getirir. Örneğin, pek çok Protestan hizbi, şiddetle dine döndürmenin gerekli ya da en azından son derece arzulanabilir bir şey olduğunda ısrarcı olagelmiştir. Fakat şiddetle dine döndürme, Sheldon'ın da işaret etmiş olduğu gibi, neredeyse sadece yüksek dereceli bir somatotoniye sahip insanlara mahsus bir olgudur. Bu kişiler, zihinlerinin alt seviyelerinde ne olduğunun pek farkında olamayacak kadar güçlü bir şekilde dışadönüktürler. Her-

hangi bir nedenle dikkatleri içe yönelirse, sonuçta ortaya çıkan öz-bilgi, yeniliği ve yabancılığı nedeniyle, kendini bir vahyin kuvveti ve niteliğiyle sunar ve *metanoia*'ları, ya da zihinsel değişiklikleri, ani ve heyecan vericidir. Bu değişim dine ya da başka bir şeye karşı olabilir – örneğin, psikanalize. Kurtuluşun tek aracı olarak şiddetle dine döndürmenin gerekliliğinde ısrar etmek, geniş bir yüze, ağır kemiklere ve güçlü kaslara sahip olma gerekliliğinde ısrar etmek ne kadar mantıklıysa o kadar mantıklıdır. Bu türden ani ve büyük bir duygusal değişime doğal olarak tâbi olanlar için, kurtuluşu hidayete bağlı kılan doktrin, manevi gelişim için pekala ölümcül olacak bir halinden memnuniyet bahşederken, buna muktedir olmayanlar da aynı derecede ölümcül bir ümitsizlikle dolarlar. Psikolojik cehalet temelinde yükselen yetersiz teolojilere kolaylıkla başka örnekler de verilebilir. Kişi, kendi entellektüel yapılarını, hem insanî hem manevi tüm gerçeklik hissini kaybedecek derecede ciddiye alan serebrotonik Calvin'in iç karartıcı örneğini hatırlayabilir. Sonra bizim liberal Protestanlığımız gelir; Baba, Ruh ve Logos'un biricik varlığını unutmuş gözüken ve Hıristiyanlığı Mesih'in insanlığına, (bugünlerdeki popüler ifadeyi kullanmak gerekirse) başka hiçbir Tanrı yokmuşçasına putperestçe tapılan "İsa'nın şahsiyetine" duygusal bir bağlılığa eşitleyen, şu esasen viskerotonik sapma. Her şeyi göz önünde bulunduran Katoliklik içinde bile, sorumlu oldukları ruhlara, onların doğalarına bütünüyle elverişsiz bir dinî *dharma* yükleyen cahil ve benmerkezci idarecilerin yakınmalarını sürekli duyarız – bu yaptıklarının sonuçlarını, Aziz John gibi yazarlar tümüyle tehlikeli olarak nitelemiştir. O halde anlıyoruz ki, Tanrı'nın, karakterimiz sebebiyle O'nda bulmaya meylettiğimiz niteliklere sahip olduğunu düşünmemiz doğal-

dır; fakat doğa kendini kendi vasıtasıyla aşmak için bir yol bulmadıkça, kaybolduk demektir. Son tahlilde, Philo, Tanrı'yı safça ve sadece Bir olarak tahayyül etmeyenler, elbette Tanrı'yı değil, ancak kendilerini, ve kendileriyle birlikte çevrelerindekileri incitir derken pekala haklıdır.

Bilginin yolu, karakteri ağırlıklı olarak serebrotonik olan kişilere en doğal gelen yoldur. Bundan, bu yolu izlemenin serebrotonik için kolay olduğunu kast etmiyorum. Ona özellikle rahat vermeyen günahları, iktidar-seven somatotoniğin günahları kadar ve yiyeceklere, konfora ve toplumsal onaya açgözlü bir istek duyan uç viskerotoniğin kendisine rahat vermeyen günahları kadar üstesinden gelmesi zor günahlardır. Daha ziyade böylesi bir yolun var olduğu ve (ya ayrımsama vasıtasıyla, ya da bağımlılıklardan azade çalışma ve tek-odaklı kendini adamışlık üzerinden) takip edilebileceği fikrinin, serebrotoniğin aklına doğallıkla gelen fikir olduğunu kast ediyorum. O, kültürün tüm seviyelerinde doğal tektanrıcıdır; ve bu doğal tektanrıcı, Dr. Radin'in ilkel teoloji örneklerinin açıkça gösterdiği gibi, sıklıkla *tat tvam asi*'ye, içsel-ışık ekolüne ait bir tektanrıcıdır. Tabiatları aracılığıyla dışadönüklüğün iki türünden birine ya da diğerine kendini adamış kişiler doğal çoktanrıcılardır. Fakat doğal çoktanrıcılar, pek zorluk olmaksızın, tektanrıcılığın teorik üstünlüğüne ikna edilebilirler. İnsan aklının doğası öyledir ki, herhangi bir hipotezde, çeşitliliği birliğin çerçevesinden açıklamaya, görünüşteki çokluğu özsel bir kimliğe indirgemeye çalışan içsel bir akla yatkınlık mevcuttur. Yarı-döndürülmüş çoktanrıcı, eğer seçim yaparsa, bu teorik tektanrıcılıktan, (kendi özel tabiatına uygun pratikler üzerinden) kendinin ve diğer tüm varlıkların tanrısal İlkesinin gerçek idrakine doğru ilerleyebilir. Tekrar ediyorum *yapabilir*, ve

bazen gerçekten de yapar. Fakat çoğunlukla yapmaz. Tüm yaşamları ve her eylemleri, gerçekte hâlâ karakterlerinin onları olmaya yatkın kıldığı şey – yani çoktanrıcılar, bazen hakkında konuştukları Tek Tanrı'ya değil, ulusal ve teknolojik, finansal ve ailevî, pratikte tüm sadakatlerini sundukları pek çok tanrıya tapınanlar – olduklarını kanıtlayan pek çok teorik tektanrıcı vardır.

Hıristiyan sanatında Kurtarıcı neredeyse sürekli olarak ince, küçük kemikli ve kasları zayıf olarak temsil edilegelmiştir. İri, güçlü Mesihler, çok eski bir yasanın şok edici istisnalarıdır. Rubens'in çarmıha gerilme tabloları hakkında, William Blake aşağılayıcı bir şekilde şöyle yazmıştı:

Saygıdeğer efendim, kanaatimce Mesih bir biracının çırağı değil, marangozdur.

Tek kelimeyle özetlemek gerekirse, geleneksel İsa, esasen ektomorfik beden yapısına ve dolayısıyla, imâ yoluyla, esasen serebrotonik bir karaktere sahip bir kişi olarak düşünülmüştür. İlkel Hıristiyan doktrininin özü, ikonografik geleneğin temel doğruluğunu onaylar. İncillerin dini, bir serebrotonikten beklememiz gereken şeydir – elbette herhangi bir serebrotonikten değil, fakat kendi tabiatının psiko-fiziksel tuhaflıklarını tabiatı aşmak için kullanmış, özgün *dharma*'sını manevi amacına kadar takip etmiş birinden. Göklerin Krallığı'nın içimizde olduğu ısrarı; töreni göz ardı etmek; şeriata, kurumsal dinin törensel rutinlerine, kutsal günlere ve mekânlara yönelik hafiften küçültücü tavır; genel olarak öbür dünya işlerine dalmışlık; salt aleni eylemin değil, arzunun ve ifade edilmemiş niyetin bile bastırılmasına yönelik vurgu; maddî uygarlığın debdebelerine karşı kayıtsızlık ve en yüksek hayırlardan biri olarak yoksulluğa duyulan sevgi; bağımlılıktan kurtulmanın aile ilişkilerinin alanına taşınması gerektiği ve salt

insanî ideallerin en yüksek amaçlarının bile, hatta Yazıcılar ve Ferisîlerin doğruculuklarının bile dikkati Tanrı sevgisinden başka tarafa putperestçe çeken şeyler olabileceği doktrini – tüm bunlar karakteristik açıdan serebrotonik fikirlerdir, ki böylesi fikirler, dışadönük iktidar sevicinin ya da eşit derecede dışadönük viskerotoniğin aklına asla doğal bir şekilde gelemezdi.

İlkel Budizm, ağırlıklı olarak ilkel Hıristiyanlıktan daha az serebrotonik değildir, Hinduizmin kalbindeki metafizik disiplin Vedanta da böyledir. Konfüçyusçuluk, bilakis, temelde viskerotonik bir sistemdir – ailevî, törensel ve eksiksizce bu dünyaya ait. Ve İslam'da, son derece somatotonik unsurları içine alan bir sistemle karşılaşırız.

İslam'ın kutsal savaşlar ve zulümlerle dolu sicilinin sebebi budur – yenilenmemiş somatotoniyle, dinî kurumunu "Kilise Savaşçısı" olarak isimlendirebilecek kadar uzlaştıktan sonraki geç dönem Hırisyanlığınkiyle uyumlu bir sicildir bu.

İnsanın nihaî ereğinin elde edilmesi söz konusu olduğunda, uç bir serebrotonik olmanın ya da uç bir viskerotonik olmanın, uç noktada bir somatotonik olmak kadar büyük bir dezavantajı vardır. Fakat serebrotonik ve viskerotonik kendileri ve onlarla yakın temasta olanlar haricinde pek fazla zarar veremezken, uç somatotonik, tabii saldırganlığıyla, toplumları bir bütün olarak mahveder. Bir bakış açısından, medeniyet, uç somatotonileri çok fazla yaramazlık yapmaktan alıkoyan ve onların bastırılamaz enerjilerini toplumsal açıdan cazip kanallara yönlendiren dinî, hukukî ve eğitsel araçlar bütünü olarak tanımlanabilir. Konfüçyusçuluk ve Çin kültürü, bu ereğe, anne babaya saygıyı, görgüyü ve yumuşak başlı viskerotonik bir Epikürcülüğü öğreterek ulaşmaya çalışmıştır – tüm bun-

lar, Budizmin ve klasik Taoculuğun serebrotonik maneviyatı ve kısıtlamaları tarafından az çok yersiz bir şekilde pekiştirilmiştir. Hindistan'da kast sistemi, askerî, siyasî ve malî iktidarı manevi otoritenin emrine verme yönünde bir girişimi temsil eder; ve tüm sınıflara verilen eğitim halen insanın nihaî ereğinin Tanrı'nın birleştirici bilgisi olduğu gerçeği üzerinde o kadar kuvvetli bir şekilde diretmektedir ki, şimdiki zamanda bile, yani yaklaşık iki yüz yıllık, kademeli olarak hızlanan Avrupalılaşmadan sonra bile, başarılı somatotonikler, ömürlerinin ortasında, günlerini alçakgönüllülükle aydınlanmayı arayan kişiler olarak sonlandırmak üzere, servetten, makamdan ve iktidardan vazgeçeceklerdir. Katolik Avrupa'da, Hindistan'da olduğu gibi, geçici iktidarı manevi otoritenin emrine vermek için bir girişim mevcut olmuştur; fakat Kilise'nin kendisi, politik başrahipler ve piskoposluk tacı giymiş işadamları aracılığıyla geçici yetki kullandığı için, bu çaba, hiçbir zaman, kısmen başarılı olmaktan öteye gidememiştir. Reform'dan sonra, geçici iktidarı manevi otorite yoluyla sınırlandırma yönündeki dinî istek bile tümüyle terk edilmiştir. VIII. Henry kendini, Stubb'ın sözcükleriyle "Papa, Papa'nın ta kendisi ve Papa'dan daha büyük bir şey" yaptı ve onun örneği, o zamandan beri, pek çok devlet başkanı tarafından izlenegelmiştir. İktidar sadece diğer iktidarlar tarafından sınırlandırılagelmiştir; kısıtlanabilir, neden bahsettiklerini bilecek kadar ahlâkî ve manevi ehliyet sahibi olanların yorumladıkları ilk ilkelere yapılan bir çağrı tarafından değil. Bu sırada, dine ilgi her yerde azalmış ve inanan Hıristiyanlar arasında bile, Kadim Felsefe'nin yerini, kaçınılmaz ilerlemenin ve evrim geçiren Tanrı'nın metafiziği, ebediyetle değil gelecekle tutkulu bir meşguliyet almıştır. Ve neredeyse ansızın, geçtiğimiz çeyrek yüz-

yıl içinde, geleneksel Hıristiyan kültürünün teorisinde ve pratiğinde karakteristik olarak serebrotonik olan her şeye karşı yöneltilmiş, Seldon'ın "somatotonik devrim" adını verdiği bir şey mükemmelliğine ermiştir. Bu somatotonik devrimin birkaç semptomu şunlardır:

Geleneksel Hıristiyanlıkta, Kadim Felsefe'nin tüm diğer büyük dinî formülasyonlarında olduğu gibi, tefekkürün eylemin ereği ve sebebi olduğu gerçek kabul edilirdi. Bugün, Hıristiyan olduğunu açıkça söyleyen kişilerin bile çok büyük bir çoğunluğu (maddî ve toplumsal ilerlemeye yöneltilmiş) eylemi erek olarak ve analitik düşünceyi (artık bütünleyici düşünce ya da tefekkür gibi bir şey söz konusu değildir), bu ereğe varma amacı olarak görüyorlar.

Geleneksel Hıristiyanlıkta, Kadim Felsefe'nin diğer formülasyonlarında olduğu gibi, mutluluğun sırrı ve kurtuluş yolu, dış çevrede değil, bireyin dış çevresiyle ilgili zihin durumunda aranacaktı. Bugün, her şeyden önemli olan şey, zihnin durumu değil çevrenin durumudur. Mutluluk ve ahlâkî ilerleme, öyle inanılmaktadır ki, daha büyük ve daha iyi gereçlere ve daha yüksek bir yaşam standartına tâbidir.

Geleneksel Hıristiyan eğitim sisteminde vurgu tümüyle yasaklar üzerineydi; "ilerlemeci okul"un yakın dönemdeki yükselişiyle, vurgu tümüyle etkinlik ve "kendini ifade" üzerinedir.

Geleneksel olarak, Hıristiyan görgüsü, fiziksel iştahın tatmin edilmesiyle alınan zevke ait tüm ifadeleri yasaklamıştır. "Cırlayan bir baykuşu sevebilirsin ama cızırdayan bir tavuğu sevmemelisin" – sadece elli yıl önce kreşlerde çocukların dinleyerek yetiştiği tekerleme buydu. Bugün genç insanlar durmaksızın farklı tür yiyecek ve içecekleri ne kadar çok "sevdiklerini" ve onlara nasıl "bayıldıklarını"

ilan ediyorlar; yeniyetmeler ve yetişkinler cinselliklerinin uyarılmasından duydukları "heyecandan" bahsediyorlar. Popüler yaşam felsefesi, artık kendini adamışlığın klasikleri ve aristokratik iyi eğitim üzerine kurulu değildir ve artık, tek dertleri herkesi mümkün olduğunca dışadönük ve teklifsizce açgözlü olmaya ikna etmek olan reklam metin yazarları tarafından şekillendirilmektedir; zira doğal olarak, başkasıyla paylaşmak istemeyenler, huzursuzlar, dikkati dağılmış olanlar, reklamcıların satmak istedikleri şeylere para harcamaktadır. Teknolojik ilerleme, kısmen somatotonik devrimin ürünü, kısmen de bu devrimin üreticisi ve sürdürücüsüdür. Dışadönük ilgi, teknolojik keşiflerle sonuçlanır. (Yüksek düzeyli maddî uygarlığın, daima geniş çaplı ve resmî açıdan meşru çoktanrıcılık pratiğiyle ilişkilendirilegelmiş olması gayet anlamlıdır). Karşılığında, teknolojik keşifler seri üretimle sonuçlanmıştır; ve seri üretim, açıktır ki, tüm bir nüfusu somatotonik Weltanschaaung'u kabul etmeye ve buna uygun davranmaya ikna etmeksizin tam gaz sürdürülemez.

Pek çok farklı yoldan yakından ilişkili olduğu teknolojik ilerleme gibi, modern savaş da somatotonik devrimin hem sebebi hem de bir sonucudur. Özellikle, savaş eğitimi olan Nazi eğitim sisteminin iki ana amacı vardı: Somatotoninin en zengin biçimiyle bahşedilmiş olduğu kişilerde bu kişilik unsurunun ortaya çıkışını cesaretlendirmek, ve nüfusun geriye kalanının, gevşek arkadaş canlılığından ya da içe dönük duyarlılığından, kendini-kısıtlama yöneliminden ve yumuşak fikirliliğinden utanç duymasını sağlamak. Savaş sırasında, Nazizm'in düşmanları, elbette, Nazilerin eğitim felsefesinden ödünç almaya mecbur bırakılmışlardı. Tüm dünyada milyonlarca genç erkek ve hatta genç kadın, sistematik olarak "sert" olmak ve "sertliğe"

tüm diğer ahlâkî niteliklerin üzerinde değer vermek için eğitilmektedir. Bu somatotonik etik sisteme, putperest ve çoktanrıcı milliyetçilik teolojisi eklenmiştir – şimdiki zamanda, Hıristiyanlığın ya da herhangi bir diğer tektanrıcı dinin birleşme ve iyilik için çalıştığından çok daha güçlü bir biçimde kötülük ve bölünme için çalışan bir sahte din. Geçmişte, toplumların çoğunluğu, sistematik biçimde somatotoninin cesaretini kırmaya çalışmışlardır. Bu bir ölçüde nefsi müdafaaydı; en aktif azınlıkların iktidar sevdalısı saldırganlığı tarafından fiziksel açıdan yıkılmayı ve dışadönüklükteki aşırılık tarafından manevi açıdan körleştirilmeyi istememişlerdi. Son birkaç yıl süresince tüm bunlar değişmiştir. Hatırlanamayacak kadar eski bir toplumsal siyasetin dünya çapında tersine çevrilmesinin sonucunun ne olacağını endişeyle merak edebiliriz. Bunu, sadece zaman gösterecektir.

Bölüm 9

KENDİNİ BİLMEK

Kendisi hakkında cehalet, diğer canlı varlıklarda tabiattır, insanda zaaf.

Boethius

Ahlâksızlık, iradenin rıza gösterdiği ve öncelikle Tanrı-bilgisini kararttığı için, ikinci olarak da, yapana ve çevresindekilere fiziksel ve psikolojik zararlar getirdiği için kötü sonuçlar doğuran bir davranış yolu olarak tanımlanabilir. İnsanın kendisi hakkındaki cehaleti, bu tarife uyar. Bu cehalet, kaynağında istemlidir; zira içe bakış yoluyla ya da diğer insanların karakterimiz hakkındaki yargılarına kulak vererek hepimiz, kabul ve ilan edilmişin aksine, eğer istersek, güçsüzlüklerimiz, hatalarımız ve hareketlerimizin gerçek sebepleri konusunda son derece zekice bir anlayışa varabiliriz. Eğer çoğumuz kendimizi bilmiyorsak, bunun nedeni, kendini bilmenin acılı olması ve yanılsamanın zevklerini tercih etmemizdir. Böylesi bir cehaletin sonuçları, yararcıdan aşkıncıya, her kriter açısından kötüdür. Kötüdür zira insanın kendisi hakkında cehaleti gerçekçi olmayan davranışlara yol açar ve böylece ilgili herkes için her türlü soruna sebebiyet verir; ve kötüdür, zira insanın kendisi hakkında bilgisi olmaksızın

gerçek alçakgönüllülük, dolayısıyla etkin bir kendinden vazgeçme de olmaz. Dolayısıyla benliğin temelinde yatan ve genellikle benlik tarafından gölgelenen tanrısal İlkenin birleştirici bilgisi de olamaz.

Öz-bilginin önemi ve vazgeçilmez gerekliliği tüm büyük dinî geleneklerin her birinin ermişleri ve alimleri tarafından vurgulanmıştır. Batı'da yaşayan bizler için bu konuda kulak verebileceğimiz en tanıdık ses Sokrates'inkidir. Sokrates'ten daha sistematik bir şekilde, Kadim Felsefe'nin Hintli yorumcuları da tekrar tekrar aynı konu üzerinde durmuşlardır. Örneğin Buddha'nın "Farkındalığın Kurulması" söylevi, (Pali kutsal metinlerine özgü, olumlu anlamda çetin bir kuşatıcılıkla) kendilik bilgisi sanatının tamamını –söz konusu kişinin vücudu, duyuları, duyguları ve düşüncelerinin bilgisi– tüm dallarıyla yorumlar. Bu sanat, iki amaç için uygulanmaktadır. Kısa vadeli amaç şudur: "bir kardeş, vücuda gelince, vücudu öyle bir gözlemlemeye devam eder ki şevkli, kendine hâkim ve bilinçli kalır, dünyada etkin olan arzuyu ve hayal kırıklığını yenmiş olarak. Ve aynı şekilde duyguların, düşüncelerin ve fikirlerin de aynı şekilde, her birine öyle şevk dolu bakar ki, kendine hâkim ve bilinçli kalır, arzu ya da hayal kırıklığı olmaksızın". Bu cazip psikolojik durumun ötesinde ve bu durum aracılığıyla ulaşılacak yerde, insanın nihai ereği ve bireyleşmiş benliğin temelinde yatan şeyin bilgisi bulunur. Kendi kelime dağarcıklarıyla, Hıristiyan yazarlar da aynı fikirleri ifade ederler.

> Kişi, içinde, kalbinin derinliklerini kaplayan pek çok deriye sahiptir. Kişi pek çok şey bilir; kendini bilmez.
> Çünkü bir öküzünkü ya da ayınınki gibi kalın ve sert deriler ya da postlar ruhu otuz kırk kat kaplar. Kendi ilkenize gidin ve orada kendinizi bilmeyi öğrenin.
>
> *Eckhart*

Aptallar kendilerini uyanmış gibi görüyorlar şimdi – bilgileri nasıl da kişisel. Bir prens olarak ya da bir sığır çobanı olarak olabilir, fark etmez, ama kendilerinden ne kadar da eminler!

Chuang Tzu

Bu rüyalardan uyanma metaforu, Kadim Felsefe'nin çeşitli yorumlarında tekrar tekrar karşımıza çıkar. Bu bağlamda özgürleşme, anlamsızlıktan, kâbuslardan ve genellikle gerçek yaşam adı verilen şeyin zevklerinden ebediyetin farkındalığına uyanma süreci olarak tanımlanabilir. "Rüyada olmayan saadetin ayık katiyeti" –Milton'un en soylu müziğin deneyimini tarif ettiği bu harika ifade– zannımca, sözcüklerin aydınlanma ve kurtuluşu betimlemek için varabilecekleri en yakın noktadır.

Sen (insan) yok olan şeysin. Ben olduğum şeyim. Eğer bu hakikati ruhunda gözlemlersen düşman seni asla tuzağa düşüremeyecek; onun tüm kapanlarından kaçacaksın.

Azize Catherine

Kendimiz hakkında edindiğimiz bilgi bize nereden geldiğimizi, nerede olduğumuzu ve nereye gideceğimizi öğretir. Tanrı'dan geliyoruz ve sürgündeyiz; ve sevgi potansiyelimiz Tanrı'ya yöneldikçe bu sürgün durumunun farkına varırız.

Ruysbroeck

Manevi ilerleyiş, benliğin hiçbir şey, Uluhiyetin de her şeyi kucaklayan Gerçeklik olduğu bilgisinin gelişmesi aracılığıyladır. (Böyle bir bilgi, elbette, eğer sadece teorideyse değersizdir; etken olması için dolaysız ve sezgisel dene-

yim olarak gerçekleştirilmesi ve uygun bir şekilde buna göre davranılması gerekir). Manevi yaşamın büyük ustalarından Profesör Etienne Gilson, "Alçakgönüllülük pratiği yoluyla korkunun İyilik tarafından yerinden edilmesi – Aziz Bernard'ın münzevi yaşamının bütünü, başlangıcı, gelişimi ve koşulları bunun üzerine kuruludur," diye yazar. Korku, kaygı, endişe; bunlar, bireyleşmiş kendiliğin merkezini oluşturur. Korku, kişisel çaba tarafından bertaraf edilemez, sadece egonun kendini kendi çıkarlarından daha büyük bir amaca vermesiyle bertaraf edilebilir. Tüm dikkatini herhangi bir amaca vermek, zihnin başından korkularının bazılarını savuşturacaktır, fakat sadece tanrısal İlkenin bilgisine ve sevgisine kendini vermek onu *tüm* korkularından kurtarır. Zira amaç, en yüksektekinden daha aşağıda olduğunda, korku ve endişe hissi benlikten amaca aktarılır – sevilen bir birey ya da bir kurum için kahramanca kendini feda edişe, bu fedakârlığın uğruna yapıldığı şey için duyulan endişenin eşlik etmesi gibi. Fakat fedakarlık Tanrı uğruna, ve Tanrı'nın rızası için başkaları uğruna yapılmışsa, korku ya da kalıcı endişe olamaz, zira hiçbir şey tanrısal İlkeyi tehdit edemez, ve yenilgi ve felaket bile ilahi takdirle uyum içinde kabul edilecektir. Pek az erkekte ve kadında Tanrı sevgisi, sevilen insanlara yansıtılan bu korku ve endişeyi savuşturacak kadar güçlüdür. Bunun sebebi, pek az erkeğin ve kadının, gerektiği gibi sevmeye ehil olacak kadar alçakgönüllü oldukları gerçeğinde aranmalıdır. Bu insanlar gerekli alçakgönüllülükten yoksundurlar, çünkü kendi kişisel hiçliklerinin tam olarak idrak edilmiş bilgisinden yoksundurlar.

Alçakgönüllülük yeteneklerimizi ve erdemlerimizi saklamakta, kendimizi olduğumuzdan daha kötü ya da daha sıradan olarak düşünmekte değil, bizde eksik olan her şeyin açık bir bilgisine sahip olmakta ve sahip olduklarımız için kendimizi yüceltmemekte, Tanrı'nın bunlardan bize bolca ihsan ettiğini ve O'nun tüm nimetleriyle birlikte, hâlâ son derece küçük bir öneme sahip olduğumuzu bilmektedir.

Lacordaire

Işık güçlendikçe, düşündüğümüzden çok daha kötü olduğumuzu görürüz. Kalbimizden, gizli bir mağaradan sürünerek çıkan iğrenç sürüngenler gibi utanç dolu duyguların çıktığını gördüğümüzde eski yaşamımızdaki körlüğümüze hayret ederiz. Fakat ne hayret etmeli ne de rahatsız olmalıyız. Geçmişte olduğumuzdan daha kötü değiliz; bilakis, daha iyiyiz. Fakat hatalarımız azaldıkça, onları gösteren ışık daha parlaklaşarak büyür, ve korkuyla doluruz. Ortada bir tedavi işareti olmadıkça, hastalığımızın derinliğinden habersizizdir; kör bir cüret ve sertlik durumundayızdır, kendi kuruntularımızın kurbanı olmuşuzdur. Akıntıyla giderken, akıntının hızlı seyrinin bilincinde değilizdir fakat az da olsa ona karşı gelmeye başladığımızda, o kendini hissettirir.

Fénelon

Kızım, kendine iki hücre inşa et. İlki gerçek bir hücre olsun ki böylece gerekli olmadıkça ya da komşuna olan sevginden dolayı olmadıkça koşuşturup konuşmayasın. Bunun ardından, her zaman yanında götürebileceğin manevi bir hücre inşa et; bu, kendini gerçekten bilmenin hücresidir; burada Tanrı'nın sana olan iyiliğinin bilgisini bulacaksın. Bu ikisi gerçekte tek bir hücredir ve eğer bir tanesinde yaşarsan diğerinde de yaşamalısın; aksi halde

ruh ya umutsuzluğa düşer ya da haddini bilmez. Eğer sadece öz-bilgi içinde yaşarsan umutsuzluğa düşersin; eğer sadece Tanrı'nın bilgisi içinde yaşarsan, haddini bilmezlik seni baştan çıkartabilir. Bir tanesine diğeri eşlik etmelidir ki böylece kusursuzluğa erişesin.

Azize Catherine

Bölüm 10

TANRISAL İNAYET VE ÖZGÜR İRADE

KURTULUŞ zamandan dışarı, ebediyete doğrudur ve Şeylerin ebedi Doğasına itaat ederek ve bunu yumuşak başlılıkla kabul ederek elde edilir. Özgür irade, bize, özirademizi varoluşun dışına yönlendirmemiz için ve böylelikle sürekli olarak bir "inayet halinde" yaşamaya yaklaşmamız için bahşedilmiştir. Tüm eylemlerimiz, son tahlilde, ilahî Gerçekliğin varlığı ve etkinliği karşısında kendimizi edilgen kılmaya yönlendirilmelidir. Bizler adeta rüzgârla çalınan arplarız, kendimizi Ruh'un rüzgârına açmak ya da kendimizi ondan kaçırmak için gereken güçle donatılmışız.

Vadi Ruhu asla ölmez.
Ona Gizemli Dişi derler.
Ve Gizemli Dişi'nin kapı aralığı
İçinden Cennet ve Dünya'nın fışkırdığı temeldir.
O orada içimizdedir daima.
Gücünden yararlanın onun, dilediğiniz gibi, o asla kurumaz.

Lao Tzu

Kadim Felsefe'nin her yorumunda insan ruhu, Uluhiyet'le, kişisel Tanrısıyla ve hatta Doğanın Düzeniyle olan ilişkisinde dişil olarak düşünülmüştür. İlk günah olan *Hubris*, şahsi egoyu, içerideki Ruhla ve dışarıdaki Doğayla olan ilişkisinde kendine yetecek derecede eril olarak görmeye ve buna göre davranmaya dayanır.

Aziz Paul, *psike* ile *pnöma* arasında son derece faydalı ve aydınlatıcı bir ayrım yapmıştı. Ne var ki ikinci sözcük herhangi bir yaygınlık derecesi kazanamamış ve son derece muğlak bir sözcük olan *psike*, hem şahsi bilinç hem de ruh için, ayrım gözetmeksizin kullanılmaya başlanmıştır. Batı kilisesine bağlı dinî yazarlar, akıl sahibi ruh için kullanılan geleneksel sözcük *animus* varken niçin kişinin (Romalılara göre aşağı, hayvansı ruhu temsil eden) *anima*'sından bahsetmeyi seçmişlerdir? Cevap, kanımca, yazarların, insan ruhunun Tanrı'yla olan ilişkisindeki zaruri dişilliği, güçleri yettikçe vurgulamak adına duydukları endişe olsa gerektir. Gramer açısından nötr olan *pnöma* ve eril *animus*'un, *anima* ve *psike*'den daha az uygun olduğu düşünülmüştür. Şu somut örneği göz önüne alalım; Yunanca ve Latince'nin yapısı düşünüldüğünde, bu dilleri konuşanların Neşideler Neşidesi'nin kadın kahramanını gramatik açıdan dişil bir ruhtan başka bir şeyle özdeşleştirmeleri çok zor olurdu. Öyle ki bu kadın kahraman, Hıristiyanlık düşüncesinde ve hissiyatında, uzun yüzyıllar boyunca, Hindu teolojisinde ve ibadetinde Gopi Bakirelerinin oynadığı rolün aynısını üstlenmiş alegorik bir karakterdir.

> Şu temel hakikate dikkat edin. Doğada ve yaratılmışlar içinde faaliyette olan her şey, günah haricinde, Tanrı'nın doğa ve yaratılmışlar içindeki faaliyetidir. Yaratılmışın elinde

kendi iradesinin özgür kullanımından başka bir güç yoktur ve onun özgür iradesinin de Tanrı'nın doğadaki eyleyişine itaat etmek ya da onu reddetmek dışında bir kuvveti yoktur. Özgür irade sahibi yaratılmış hiçbir şeyi varlığa getiremez ya da doğanın işleyişinde herhangi bir değişiklik meydana getiremez; sadece doğanın işleyişi içinde kendine ait durumu ya da yeri değiştirebilir ve böylece kendi durumu içinde daha önce hissetmediği ya da bulmadığı bir şeyi hisseder ya da bulur.

William Law

Ruhbilimsel terimlerle tanımlandığında, inayet, kendi öz-bilinçli şahsi varlığımızdan farklı, bize yardımcı olmaya yarayan bir şeydir. Böylesi yardımların üç türünün deneyimine sahibiz – hayvanî inayet, insanî inayet ve manevi inayet. Hayvanî inayet, biyolojik seviyede kendi doğamızla tam bir uyum içinde, vücudumuzu aşırılıklar yaparak istismar etmeyerek, bilinçli arzular ya da tiksintiyle içimizdeki hayvanî zekânın işleyişine müdahalede bulunmayarak, sağlıklı bir şekilde yaşayarak ve kendimizi "güneşin erdemine ve havanın ruhuna" açık kılarak yaşıyor olduğumuzda bahşedilir. Böylelikle Tao ya da İlahî Akıl'ın fiziksel ve fizyolojik veçheleriyle uyum içinde olmanın ödülü bir sağlık hissi, yaşamın, herhangi bir nedenden ötürü değil, sadece yaşam olarak iyi olduğunun farkındalığıdır. Hayvanî inayet durumundayken *propter vitam vivendi perdere causas** söz konusu edilmez; zira bu durumda yaşamanın nedenleriyle yaşamın kendisi arasında bir ayrım yoktur. O halde yaşam, erdem gibi, kendi kendinin ödülüdür. Fakat elbette, hayvanî inayetin tamlığı, hayvanlara mahsustur. İnsanın doğası öyledir ki o, iyiden ve

* Lat. Sadece hayatta kalmak adına, yaşama sebeplerini ortadan kaldırmak. –*çn*

kötüden uzak mutlu bir rasyonellik-altı ebediyette değil, zamanın içinde, öz-bilinçli bir yaşam sürmek zorundadır. Sonuç olarak, hayvanî inayet, insanın sadece, düzensiz bir şekilde, öz-bilincini zaman zaman tatil ettiğinde ya da yaşamın, kendinin ödülü olmadığı, kendi dışında bir neden için yaşanması gerektiği diğer durumlara eşlik ettiğinde bilebildiği bir şeydir.

İnsanî inayet, bize, ya şahıslardan ya toplumsal gruplardan, ya da kendi dışımıza yansıtılmış, ikinci-el nesnellik olarak adlandırılabilecek bir durumda psişik medyum içinde varlığı süren dileklerimizden ve hayallerimizden gelir. Her birimiz insanî inayeti farklı şekillerde deneyimleyegelmişizdir. Örneğin, çocuklukta annemizden, babamızdan, bakıcımızdan ya da sevdiğimiz öğretmenden gelen inayet vardır. Sonraki bir seviyede arkadaşların inayetini; bizlerden ahlâkî açıdan daha iyi ve daha bilgili olan erkeklerin ve kadınların inayetini; *guru*'nun ya da manevi öğretmenin inayetini deneyimleriz. Bunun yanında ülkeye, partiye, kiliseye ya da diğer toplumsal organizasyonlara bağlı oluşumuzdan dolayı kazandığımız inayet vardır – ve en zayıf ve ürkek bireylerin bile, onsuz başarmaları imkânsız olan şeyleri başarmalarına yardımcı olmuş bir tür inayet vardır. Ve nihayet, ister düşük ister yüksek olsun, ister soyut terimler temelinde tahayyül edilmiş isterse imgesel kişileştirmelerle vücut bulmuş olsun, ideallerimizden devşirdiğimiz bir inayet mevcuttur. Anlaşıldığı kadarıyla, pek çeşitli dinlerin dindar takipçilerinin deneyimlediği pek çok farklı inayet, bu son tipe aittir. Şahsi bir ermişe, ilaha ya da Avatar'a bağlılıkla ibadet ya da dua edenler tarafından alınan yardım, çoğunlukla, tahmin edebileceğimiz gibi, hakikaten manevi bir inayet değil, fakat (ibadet edenin ve diğer ibadet edenlerin) yinelenen iman, özlem ve

hayal gücü dolu eylemleri tarafından kurulmuş psişik güç girdabından ibadet edene geri dönen bir insanî inayettir.

Manevi inayet, kendi öz-iradelerini boşvererek hakikaten "Ben değil, içimdeki Tanrı'dır" diyebilenler dışında kimse tarafından sürekli olarak ya da bütünlüğü içinde kabul edilemez. Ne var ki, kendilerini kendi kişilikleri içine, zaman zaman her ruha bahşedilen inayetleri bile kabul etmeye yetersiz olacak kadar tedavi edilemez şekilde hapsolmaya mahkûm etmiş bazı insanlar mevcuttur. Gelişigüzel bir görünüm arzetse de, pek çoğumuz, kendi "Ben"imiz, "bana"mız, "benim"imizle olan meşguliyetimizi kısmen bile olsa unuturuz ve böylece, yine kısmen de olsa, o an bize bahşedilen inayetleri kabul etmeye uygun hale geliriz.

Manevi inayet tüm varlığın tanrısal İlkesinden kaynak bulur ve insanın, zamanın ve benliğin dışına çıkarak İlkeye geri dönmek olan nihaî ereğini elde etmesine yardımcı olmak için verilir. Manevi inayet, kendi öz-bilinçli, insan kişiliklerimizden tümüyle farklı bir kaynaktan gelmesi açısından hayvanî inayeti andırır; manevi inayet elbette hayvanî inayetle aynı şeydir, fakat maddeden Uluhiyete doğru giden, yükselen sarmalın daha yüksek bir seviyesinde tezahür etmektedir. Herhangi bir anda, insanî inayet, onu kabul edenin Tanrı'nın birleştirici bilgisine ulaşması görevine yardımcı olduğu kadarıyla, tamamıyla iyi olabilir; fakat insanî inayetin kaynağı bireyleşmiş benlik olduğu için, daima biraz şüphelidir ve pek çok durumda, elbette, insanî inayetin bize verdiği yardım, varoluşumuzun gerçek ereğinden çok farklı amaçlara yönelik bir yardımdır.

> Tüm iyiliğimiz bize borç verilmiştir; Tanrı sahiptir. Tanrı faaliyettedir ve faaliyeti Tanrı'dır.
>
> *Aziz John*

Aralıksız ilham, iyilik, yücelik ve mutluluk yaşamı için; aralıksız nefes alıp vermenin hayvani yaşam için gerekli olması gereklidir.

William Law

Bu durumun tam tersi de geçerlidir elbette; iyilik, yücelik ve sonsuz mutluluk yaşamı, aralıksız esin için gerekli bir şarttır. Eylem ve tefekkür, etik ve maneviyat arasındaki ilişkiler dairesel ve karşılıklıdır. Her biri, hem neden hem de sonuçtur.

İnsan nezaketi ve ahlâk, Büyük Yol çöktüğünde ortaya çıktı.

Lao Tzu

Çince'de fiiller zamansızdır. Tarihteki varsayımsal bir olay hakkındaki bu ifade, aynı zamanda hem şimdiye hem de geleceğe gönderme yapar. Bu, basitçe şu demektir: Öz-bilincin yükselişiyle beraber, hayvanî inayet yaşamın idaresi için artık yeterli değildir ve doğru ve yanlış arasında yapılacak bilinçli ve maksatlı seçimler, açıkça ifade edilmiş ahlâk kurallarının ışığında yapılacak seçimler tarafından desteklenmelidir. Fakat Taocu bilgeler, yüzeysel irade tarafından meydana getirilen ahlâk kurallarının ve yapılan maksatlı seçimlerin ancak ikincil derecede iyi olduğunu yinelemekten usanmamışlardır. Bireyleşmiş irade ve yüzeysel zekâ, Tao'yla eski hayvansal ilişkinin yeniden yakalanması amacına yönelik kullanılmalıdır, fakat daha yüksek, manevi bir seviyede. Amaç, şahsi benliğin gerisindeki kaynaklardan daimi ilham almaktır ve araçlar insanı, aynı anda hem ilke hem de ilahi Akıl olan Tao'nun birleştirici bilgisine, iyiliğe götüren "insanî nezaket ve ahlâk"tır.

Tanrım, bana benim varlığımı öyle bir tabiata sahip olarak vermişsin ki, kendini, Senin inayetini ve iyiliğini kabul etmeye sürekli daha muktedir kılabiliyor. Ve Sen'den aldığım, içinde Senin kadir-i mutlaklığının yaşayan bir imgesine sahip olduğum bu kuvvet, özgür irade. Bunun aracılığıyla, Senin inayetini kabul etme kapasitemi ya genişletebilir ya da sınırlayabilirim.

Cusa'lı Nicolas

Shun Ch'eng'e sordu, dedi ki, "Kişi Tao'yu kendine saklamak için elde edebilir mi?" "Senin kendi vücudun bile," diye cevap verdi Ch'eng, senin değil. "Tao nasıl senin olsun?"

"Eğer vücudum," dedi Shun, "benim değilse, söyle lütfen, kimin?"

"O, Tanrı'nın temsili imgesidir," diye cevap verdi Ch'eng. "Yaşamın sana ait değil. O, Tanrı'nın temsili uyumudur. Bireyselliğin sana ait değil. O, Tanrı'nın temsili uyum yeteneğidir. Zürriyetin senin değildir. O Tanrı'nın, temsili dökülmüş derisidir. Hareket edersin ama nasıl bilmezsin. Dinlenirsin ama niçin bilmezsin. Tadarsın ama nedenini bilmezsin. Bunlar, Tanrı'nın yasalarının işleyişidir. O halde nasıl Tao'yu kendine saklamak üzere elde edersin?"

Chuang Tzu

Tanrı'ya hizmet etmek ya da O'na hizmet etmemek benim gücüm dahilindedir. O'na hizmet ederek kendi iyiliğimin ve tüm dünyanın iyiliğinin üzerine ekliyorum.

O'na hizmet etmeyerek kendi iyiliğiminden yoksun kalıyorum ve tüm dünyayı, yaratmanın gücüm dahilinde olduğu bu iyilikten mahrum bırakıyorum.

Leo Tolstoy

Tanrı seni sevgisinin işleyişinden mahrum bırakmadı ama sen O'nu kendi işbirliğinden mahrum bıraktın. Eğer sen onun sevgisini reddetmemiş olsaydın, Tanrı seni asla reddetmeyecekti. Ey bütünüyle-iyi Tanrı, sen biz seni yüzüstü bırakmadıkça bizi yüzüstü bırakmazsın; biz kalplerimizi alıp götürmedikçe sen hediyelerini alıp götürmezsin.

Aziz François de Sales

Baş marangoz Ch'ing, müzik enstrümanları için bir dayanak yapmak amacıyla tahta oyuyordu. İşini bitirdiğinde, eseri, onu görenlere adeta doğaüstü bir şekilde icra edilmiş gibi gözüktü; ve Prens Lu ona sordu, dedi ki

"Ne gizem var sanatında?"

"Gizem yok, Prens Hazretleri," diye cevap verdi Ch'ing. "Ama yine de bir şey var. Böylesi bir dayanak yapmak üzereyken hayatî gücümün herhangi bir eksilmesine karşı kendimi koruyorum. Öncelikle zihnimi mutlak bir sükûnete getiriyorum. Böylelikle üç gün geçiriyorum ve kazanılacak herhangi bir karşılığı unutuyorum. Beş gün geçiriyor ve edinilecek herhangi şöhreti unutuyorum. Yedi gün geçiriyorum ve dört uzvuma ve fiziksel bedenime bilinçsiz hale geliyorum. Sonrasında, zihnimde Sarayla ilgili hiçbir düşünce olmaksızın becerim konsantre hale geliyor ve dışarıdan gelen tüm rahatsız edici elementler yok oluyor. Dağda bir ormana giriyorum, uygun bir ağaç bakıyorum. Ağaç, daha sonrasında işlenen gerekli biçimi içeriyor. Dayanağı zihnimin gözünde görüyorum, ve sonra çalışmaya koyuluyorum. Bunun ötesinde hiçbir şey yok. Kendime ait öz kapasitemle ağacın kapasitesi arasında ilişki kuruyorum. Eserimde doğaüstünce icra edilmiş olduğundan şüphelenilen şeyin nedeni yalnızca budur.

Chuang Tzu

Sanatçının esini insanî ya da manevi inayet ya da ikisinin karışımı olabilir. Yüksek düzey sanatsal başarı, en azından tatbik edilen sanatın türüne uygun entellektüel, duygusal ya da fiziksel nefsi körletme yolları olmaksızın, imkânsızdır. Profesyonel nefis körletme olarak adlandırılabilecek bu yollardan başka, bazı sanatçılar, ilahî İlkenin birleştirici bilgisinin vazgeçilmez ön koşulu olan bir tür benliği-hiçlemeyi de uygulamışlardır. Örneğin Fra Angelico, dua ve meditasyon yoluyla kendini çalışmaya hazırlıyordu ve Chuang Tzu'dan yapılan yukarıdaki alıntıdan, Taocu zanaatkârın, zanaatına yaklaşımının özünde ne kadar dinsel olduğunu (ve sadece profesyonel olmadığını) görebiliriz.

Bu arada belirtebiliriz ki mekânikleşme ile ilham birbirine zıttır. Zanaatkâr tümüyle kötü bir iş yapabilir ve çoğu zaman yapmıştır da. Fakat eğer baş marangoz Ch'ing gibi sanatını önemsediyse ve kendini ilham karşısında uysal kılmak için ne gerekiyorsa yapmaya hazırsa, "sanki doğaüstü güçler tarafından meydana getirilmiş" gibi gözükecek ölçüde iyi bir iş çıkartabilirdi ve bazen çıkartmıştır da. Verimli otomatik makinelerin çok sayıdaki muazzam avantajlarından bir tanesi şudur: Makineler tamamen güvenilirdir. Fakat her kazancın bedeli ödenmelidir. Otomatik makine güvenilirdir, fakat güvenilir olduğu için inayet-geçirmezdir. Böylesi bir makineyi kullanan insan da, ister insanî isterse gerçekten manevi kaynaklı olsun, her tür estetik ilhama kapalıdır. "Sanatsız sanayi vahşiliktir." Fakat Ruskin, gerçekte hayvanlara haksızlık etmektedir. Çalışkan kuş ya da böcek, çalışırken, içgüdünün yanılmaz hayvanî inayeti tarafından esinlenmiştir; kendini fizyolojik düzeyin hemen üzerinde açığa vuran haliyle Tao tarafından. Hata yapmaz ve inayet geçirmez makinesinin

başındaki sanayi işçisi, dakik makinelerin insan-yapısı evreninde görmektedir işini; Tao'nun hayvanî, insanî ya da manevi herhangi bir seviyesinin tümüyle dışında kalan bir evrende.

Bu bağlamda, zaman zaman çocuklara ve bazen yetişkinlere, ama şair ya da cahil, eğitimli ya da basit olsalar da, ortak noktaları, başlarına gelen şey için hiçbir hazırlık yapmamış olmaları olan kimselere bahşedilen şu anî tecellilerden bahsedebiliriz. Bazıları ihtişamlı, bazılarıysa (esini doğal bir yeteneğin desteklemediği durumlarda) acınası biçimde yetersiz pek çok edebî ve görsel sanata ilham vermiş bu karşılıksız inayetler, iki ana sınıftan ya birine ya da diğerine ait gibi gözükmektedir – nihai Gerçekliğin Sevgi, Işık ve Tanrısal mutluluk olarak, anî ve derinden etkileyici bir kavranışı, ve bu ilkinden daha az etkileyici olmayan, karanlık, korku verici ve idrak edilemez Güç olarak kavranışı. Wordsworth, ilahî İlkenin her iki görümüne ait kendi deneyimlerini hatırlanabilir biçimlerde kayda geçirmiştir.

> Bir zaman vardı ki çayır, koru ve dere, Yeryüzü ve her sıradan manzara, bana göksel ışığı giyinmiş gözükürdü.

Ve böyle devam eder. Fakat bundan ibaret değildir.

> Şehvetle
> Küreklerimi sessiz göle batırdım,
> Ve, vuruşla birlikte ayağa kalktığımda, teknem
> Su boyunca bir kuğu gibi ilerlemeye başladı;
> O vakit, o sarp dikliğin arkasından, o zamana dek,
> Ufku kuşatan, engin bir zirve, siyah ve devasa,
> Sanki istemli bir güç istidatıyla

Kaldırdı başını, vurdum kürekleri ve yine vurdum,
ve boyu hâlâ uzayan o korkunç şekil
Yükseldi benimle yıldızlar arasında. ...
Fakat gördükten sonra o manzarayı, birçok gün beynim loş ve müphem bir hisle
Varlığın bilinmeyen biçimlerini düşündü; düşüncelerimin üzerinde
Bir karanlık asılıydı, yalnızlık deyin ona ya da çorak bir kaçış.

Görünüşe bakılırsa ilkel zihinlerin Gerçekliğin bu ikinci veçhesini algılamaya çok yatkın olmaları anlamlıdır. Hz. Eyüp'ün sonunda boğun eğdiği korkunç Tanrı, yarattığı en karakteristik şeyler Behemoth ve Leviathan olan, "Varlığın bilinmez bir şekli"dir. O, Kierkegaard'ın ifadesiyle, esasen kan sunuları, hatta insan kurbanı şeklinde "ahlâkın teleolojik askıya almışlarını" buyuran bir çeşit Tanrı'dır. Hindu tanrıçası Kali, daha korkutucu görünümlerinde, Varlığın aynı bilinmez şeklinin bir diğer tezahürüdür. Ve pek çok çağdaş vahşi tarafından her şeyin temelini oluşturan İlke, öfkesini yatıştırmak için ibadet edilmesi ve eğer mümkünse bir zorlu büyü yoluyla kazanç elde edilmesi gereken saf, yatışmaz Güç olarak algılanmış ve böyle akılcılaştırılmıştır.

Tanrı'yı aynı zamanda Güç, Sevgi ve Bilgelik olarak düşünmeden sadece Güç olarak düşünmek, sıradan, yenilenmemiş insan zihnine çok doğal gelmektedir. Sadece benliğinden tümüyle arınmış olanlar, deneysel açıdan, her şeye rağmen "her şeyin iyi olacağını" ve bir şekilde, her şeyin zaten iyi olduğunu bilecek konumdadır. "Takdir-i İlahiyi inkâr eden düşünür," der Mevlana, "ermişlerin kavrayışına yabancıdır." Sadece ermişlerin gördüklerini gören kişi, her zaman ve doğrudan deneyimle ilahî Hakikatin sevgi

dolu, şefkatli ve bilge bir Güç olarak tezahür ettiğini bilebilir. Bizler, henüz onların keşfettiklerini imanla kabul etmenin ötesine gidebilecek bir ruhani konumda değiliz. Eğer onların bıraktıkları kayıtlar olmasaydı Hz. Eyüp ve ilkellerle mutabık olmaya eğilimli olacaktık.

Esinler bizi alıkoyar ve düşünülmeden önce kendilerini hissettirirler; fakat hissettikten sonra ya onlara rıza göstermek ve böylece onları desteklemek ve cazibelerini kapılmak ya da aksi takdirde muhalefet etmek ve onları geri püskürtmek, bize kalır. Esinler, biz olmaksızın kendilerini hissettirirler, fakat bizim, biz olmaksızın, rıza göstermemizi sağlayamazlar.

Aziz François de Sales

Özgür irademiz esinin akışına mâni olabilir, ve Tanrı'mn inayetinin güzel rüzgârı ruhumuzun yelkenlerini şişirdiğinde, boyun eğmeyi reddetmek ve böylece rüzgârın lütfunun etkisini engellemek bizim gücümüz dahilindedir; ama ruhumuz denize açıldığında ve refah içinde seyahat ettiğinde esin rüzgârının bizim için esmesini sağlayanlar bizler değiliz, yelkenlerimizin onunla şişmesini sağlayanlar da, kalbimizin gemisini hareket ettirenler de bizler değiliz; biz sadece rüzgârı kabul ederiz, onun hareketine razı geliriz, direncimizle onu engellemeksizin, gemimizin onun kuvveti altında seyretmesine izin veririz.

Aziz François de Sales

İnayet kurtuluş için gereklidir, özgür irade de eşit ölçüde böyledir – fakat inayet kurtuluşu bahşetmek, özgür irade kurtuluşu kabul etmek için gereklidir. Bu yüzden, iyi işin bir bölümünü inayete, bir bölümünü özgür iradeye atfet-

memeliyiz; o, her ikisinin ortak ve ayrılmaz faaliyetiyle gerçekleştirilir; tümüyle inayet tarafından, tümüyle özgür irade tarafından, fakat ikincinin içindeki birinciden fışkırarak.

Aziz Bernard

Aziz Bernard *voluntas communis* ve *voluntas propria* arasında bir ayrım yapar. *Voluntas communis* iki açıdan müşterektir; o, paylaşma iradesidir, insan ve Tanrı'da ortaktır. Pratik amaçlar için İyilik'e denktir. *Voluntas propria*, elde etme ve kendisi için saklama iradesidir ve tüm günahın köküdür. Bilişsel görünümünde, *voluntas propria*, kişinin kendisinin olduğu için bağrına bastığı, ve bu yüzden teorik açıdan doğru olabilse bile ahlâkî açıdan her zaman yanlış olan *sensum proprium*'la aynı şeydir.

Paris Üniversitesi'nden iki öğrenci Ruysbroeck'i ziyarete geldiler ve ondan, kendilerine, bir hayat kaidesi olarak işlerine yarayabilecek kısa bir ifade ya da bir motto sunmasını istediler. *Vos estis tarn sancti sicut vultis* diye cevap verdi Ruysbroeck. 'Olmayı istediğiniz kadar yücesiniz."

Tanrı, sizi hazır bulduğunda eyleme geçmek, Kendini sizin içinize akıtmak zorundadır.

Eckhart

Özgür irade tüm güce sahip olan şeydir; o cenneti ve cehennemi yaratır; elbette yaratılmışm iradesinin Tanrı'dan yüz çevirmesi dışında hiçbir cehennem, yaratılmışın iradesinin Tanrı'yla birlikte çalışması dışında herhangi bir cennet yoktur.

William Law

Ey insan, kendini düşün! Burada iyinin ve kötünün ciddi ve sürekli savaşının ortasında duruyorsun; tüm bir doğa büyük kurtuluşu gerçekleştirmek için sürekli faaliyette; tüm bir yaratılış zamanın boşunalığından kurtarılmak için acı ve meşakkatli bir çalışma içinde çaba gösteriyor; sen uyuyacak mısın? Duyduğun ya da gördüğün hiçbir şey ebedi ışığın ya da ebedi karanlığın meydana getirdikleri dışında sana hiçbir şey söylemiyor ya da göstermiyor; zira gün ve gecenin zamanımızın tümünü bölmesi gibi, cennet ve cehennem de tüm düşüncelerimizi, sözcüklerimizi ve eylemlerimizi böler. Dilediğin yönde karıştır, dilediğini yap ya da tasarla, birinin ya da ötekinin bir aracısı olmaya mecbursun. Hareketsiz duramazsın, zira geçici ve ebedi doğanın bitmek bilmeyen faaliyetinin içinde yaşıyorsun, eğer iyiyle birlikte çalışmazsan, doğadaki kötü seni kendiyle birlikte taşır. Sen kendi içinde ebediyetin yüksekliğine ve derinliğine sahipsin ve bu yüzden, küçük odanda, tarlanda, dükkânında ya da kilisende arzu ettiğini yaparken, büyüyen ve ebediyette hasat edilmesi gereken bir şeyi ekiyorsun.

William Law

Tanrı'nın sizden beklediği tek bir şey vardır ve bu da, bir yaratılmış olduğunuz ölçüde kendi dışınıza çıkmanız ve Tanrı'nın sizin içinizde Tanrı olmasına izin vermenizdir.

Eckhart

Kutsal metinler ve dogmatik varsayımlar üzerine kurulu teolojik fikir yürütmelerden keyif alanlar için, inayet, mucizeler, iman ve aklanış hakkında yazılmış binlerce sayfa Katolik ve Protestan münakaşa mevcuttur. Ve karşılaştırmalı din öğrencileri için Bhagavad-Gita üzerine, Ramanuja'nın eserleri ve inayet hakkındaki doktrinleri Luther'inkilerle şaşırtıcı bir benzerliğe sahip geç dönem Vaishnavite'ler üzerine yazılmış bilgi dolu yorumlar; kur-

tuluşun yorucu bir kendine yardım sürecinin meyvesi olduğunu söyleyen Hinayanacı doktrinden; içsel bilinci ve "büyük şefkat dolu yüreğiyle" şeylerin ebedi Kendiliğini temellendiren ezeli Buddha'nın inayeti olmaksızın, kazanılamayacağını öngören Mahayanacı doktrine kadar bu dinin gelişmelerini hakkıyla izleyen Budizm tarihçeleri mevcuttur. Geriye kalanımız için, Hıristiyanlık ve erken dönem Taocu gelenek içindeki yazarlardan yapılan yukarıdaki alıntılar, anlaşıldığı kadarıyla, inayet ve esinin görünür gerçeklerinin ve bunların özgür iradenin görünür gerçekleriyle ilişkilerinin yeterli bir açıklamasını sunmaktadır.

Bölüm 11

İYİ VE KÖTÜ

ARZU, bilincimizin ilk malumatıdır; sempati ve antipatinin, dilemenin ve arzulamanın içine doğarız. Önce bilinçsizce, sonra bilinçle, değerlendirmeler yaparız: "Bu iyi, şu kötü," deriz. Ve kısa bir zaman sonra, yükümlülükleri keşfederiz. "Bu, iyi olduğu için, yapılmalı; şu, kötü olduğu için, yapılmamalı."

Tüm yargılar eşit ölçüde geçerli değildir. Arzularımızın ve antipatimizin iyi ya da kötü varsaydığı şeyler hakkında yargıda bulunmaya davet ediliriz. Çok sıklıkla yüksek mahkemenin hükmünün ilk anda kurulan acil mahkemede çabucak ve tasasızca verilen kararla çelişkili olduğunu keşfederiz. Kendi hakkımızda, etrafımızdakiler ve genel olarak dünya hakkında bildiklerimizin ışığında, ilk anda iyi olarak gözükmüş olanın, uzun vadede ya da daha genel bir bağlamda, kötü olabileceğini; ve ilk anda kötü gözükenin, yerine getirme gerekliliğini hissettiğimiz bir iyi olabileceğini keşfederiz.

Bir kişinin keskin bir ahlâkî sezgi sahibi olduğunu söylediğimizde onun değer yargılarının güvenilir olduğunu; en uzun vadede ve en genel bağlamda neyin iyi olduğunu söylemeye yetecek kadar çok şey bildiğini kast ederiz. Bir

kişinin güçlü bir ahlâkî karakteri olduğunu söylediğimizde, bu bulgular bu kişinin ilk, doğal değerlendirmeleriyle hoş olmayan hatta acı verici bir şekilde çelişik bile olsa, onun, kendi sezgisinin bulgularına göre davranmaya hazır olduğunu kast ederiz.

Fiili uygulamada ahlâkî görü hiçbir zaman katî bir şekilde şahsi bir mesele değildir. Yargıç bir hukuk sistemini uygular ve bir emsal tarafından yönlendirilir. Diğer bir deyişle, her bir birey, daha uzun vadede ve daha geniş bağlamda gerçekte neyin iyi olduğuna dair geçmişte bulgulananlar üzerine kurulu bir ahlâkî kanuna sahip bir toplumun üyesidir. Pek çok durumda, verili herhangi bir toplumun üyelerinin çoğunluğu, genel olarak kabul edilmiş bir ahlâk sisteminin rehberliğini kabul eder; bir kısım insan bu sistemi ya tümüyle ya da kısmen reddeder; ve diğer bir kısım da daha başka, daha yüksek ve daha zahmetli bir sistemin rehberliğinde yaşamayı seçer. Hıristiyan deyişlerinde, büyük günahlar içinde ve toplum düşmanı bir kanunsuzluk durumunda yaşamakta inatla ısrar eden az miktarda insan vardır; çoğunluk yasalara riayet eder, Ahlâk Kurallarını rehber edinir, ölümcül günahlar işlediğinde tövbe eder, fakat affedilebilir günahlardan kaçınmak için çok çaba göstermez; ve nihayet faziletleri "yazıcıların ve Ferisîlerin erdemlerini aşan" az sayıda insan vardır, bu insanlar Kusursuzluk İdeallerinin rehberliğindedirler ve bağışlanabilir günahları ve hatta hataları bile algılamak ve bunlardan kaçınmak için sezgiye ve karaktere sahiptirler.

Düşünürler ve teologlar, tüm bireylerin kendi doğal değerlendirmeleri hakkında yargıda bulunmalarına yardım eden, mevcut ahlâkî yasalar için teorik bir temel oluşturmaya çalışmışlardır. Musa'dan Bentham'a, Epikür'den Calvin'e, Hıristiyanlık ve Budizmin evrensel sevgi fel-

sefelerinden milliyetçilik ve ırkçı üstünlüğe dair çılgın doktrinlere... Bu liste uzun ve düşünce yelpazesi devasa denecek kadar geniştir. Fakat ne mutlu ki bu çok çeşitli teorileri değerlendirmeye ihtiyacımız yok. Burada ilgilendiğimiz tek şey, Kadim Felsefe ve bu felsefeye inananların, kendilerinin ve diğer insanların değerlendirmeleri hakkında yargıda bulunurken kullanmış oldukları etik prensipler sistemidir. Bu bölümde sormamız gereken sorular yeterince basit, ve bu soruların cevapları da basittir. Her zaman olduğu gibi, zorluklar, sadece teoriden uygulamaya, etik prensiplerden bunların hususi uygulanışına geçtiğimizde, baş gösterir.

Şahsi ruhun, tüm varoluşun tanrısal İlkesine benzer ya da onunla özdeş olduğunu ve bu tanrısal İlkenin şahsi Tanrı ve hatta vücut bulmuş ilahî Akıl olarak tezahür eden tarifsiz bir Uluhiyet olduğunu göz önüne alırsak, iyi ve kötünün nihai doğası ve insan yaşamının gerçek amacı ve en son ereği nedir?

Bu soruların cevaplarını, büyük ölçüde, İngiliz 18. yüzyılının en şaşırtıcı ürünü William Law'un sözlerinde bulacağız. (Eğitim sistemimiz ne kadar da tuhaftır! İngiliz edebiyatı öğrencileri Steele ve Addison'ın incelikli gazetecilik yazılarını okumaya zorlanmakta, Defoe'nun önemli olmayan romanlarının hepsini ve Matthew Prior'un cılız zariflikleri hakkında her şeyi bilmeleri beklenmektedir. Fakat ne yazık ki tüm sınavlarını, sadece İngiliz düzyazısının ustası değil, aynı zamanda döneminin en ilginç düşünürlerinden ve tüm bir Anglikanizm tarihinin en sevecen ve saygıdeğer figürlerinden biri olan bir adamın yazdıklarına şöyle bir göz gezdirmeksizin *summa cum laude** derecesiyle geçebilmektedirler.) Law'u bugün ihmal

* Summa Cum Laude: (Lat) *En Yüksek Onurla.* –çn

edişimiz, 20. yüzyıl eğitimcilerinin artık nihaî hakikat ya da anlam sorularıyla meşgul olmayı bıraktıklarına ve (salt meslekî eğitim haricinde) sadece köksüz ve önemsiz bir kültürün yaygınlaştırılmasıyla ve araştırma için araştırma yapmak gibi ciddi bir aptallığın teşvikiyle ilgilendiklerine dair pek çok göstergeden sadece başka bir tanesidir.

Cehennemde yanan benlikten başka bir şey değildir.

Theologia Germanica

Zihin ateştedir, düşünceler ateştedir. Zihin-bilinci ve zihin tarafından edinilen izlenimler ve zihin tarafından edinilen izlenimlerden doğan duygular, bunlar da ateştedir. Peki bunlar neyle yanmaktadır? Açgözlülüğün ateşiyle, küskünlüğün ateşiyle, karasevdanın ateşiyle; doğumla, yaşlılıkla ve ölümle, kederle ve feryatla, sefaletle, yasla ve ümitsizlikle yanmaktadır.

Buddha'nın Ateş Vaazı'ndan

Eğer şeytanı görmediysen, kendi benliğine bak.

Mevlana Celaleddin Rumî

Kendi benliğiniz, Habilinizi öldüren Kabilinizdir. Zira benliğin her eyleminde ve hareketinde Deccal'in ruhu vardır ve bu içinizdeki ilahî yaşamı katleder.

William Law

Tanrı Kenti, Tanrı sevgisinin benlikten nefret derecesine kadar zorlanmasıyla; dünyevi kent, benlik sevgisinin Tanrı'dan nefret derecesine kadar zorlanmasıyla kurulur.

Aziz Augustinus

İyi ve kötü insan arasındaki fark, birinin iyi olanı istemesi, diğerinin istememesi değildir, fark sadece şuradadır, bir ta-

nesi içinde yaşayan Tanrı'nın esin verici ruhuna uymakta, diğeri buna karşı koymaktadır, ve sadece karşı koyduğu için kötülükle suçlanabilir.

William Law

İnsanlar ne yapmaları gerektiği konusunda daha az, ne olmaları gerektiği konusunda daha çok düşünmek zorundadırlar. Ancak varlıkları iyi olsaydı, işleri daha fazla parlayacaktı. Kurtuluşunuzu ameller üzerinde temellendirebileceğinizi düşünmeyin; kurtuluşunuz *olduğunuz* şeye dayanmalıdır. İyi karakterin güç aldığı temel, insanın işinin değerlendiği temelin ta kendisidir, yani tümüyle Tanrı'ya dönmüş bir zihin. Gerçekten, eğer zihniniz böyleyse, bir taşa basarsınız ve bu, sadece kendi faydanız için Efendimizin Vücudunu kabul edecek olmanızdan ya da manevi bir kayıtsızlığa imreniyor olmanızdan daha dindar bir iş olacaktır.

Eckhart

İnsan, inancı tarafından yaratılır. İnsan, inandığı gibi vardır.

Bhagavad-Gita

Nesnelere niteliklerini, temellerini ve varlıklarını bahşeden zihindir. Her kim saf olmayan bir zihinle konuşur ya da amelde bulunursa, keder onu, tekerleğin, arabayı çeken öküzün adımlarını izlemesi gibi izler.

Dhammapada

Bir insanın varlığının doğası onun eylemlerinin doğasını belirler; ve varlığının doğası her şeyden önce zihninde tezahür eder. Ne arzuladığı ve ne düşündüğü, neye inandığı ve ne hissettiği – bu, deyim yerindeyse, bireyin esas karakterinin yaratıcı eylemlerini uygulamasını sağlayan ilahî Akıldır. Bu eylemler, varlık eğer Tanrı-merkezliyse

güzel ve ahlâkî açıdan iyi, şahsi benliğe merkez edinmişse kötü ve çirkin olacaktır. "Taş," der Eckhart, "durmaksızın işini yerine getirir, gündüz ve gece." Gerçekten düşüyor olmadığı zaman bile, taş ağırlığa sahiptir. Bir insanın varlığı, Tanrı'ya ya da Tanrı'dan öteye yönlendirilmiş enerjisidir; ve bu potansiyel enerji vasıtasıyla iyi ya da kötü olduğuna hükmedilecektir – zira İncil'in diliyle, eylemde suçsuz kalınsa bile, kalpte zina yapmak ve cinayete teşebbüs etmek mümkündür.

Açgözlülük, kıskançlık, kibir ve öfke, benliğin, doğanın ya da cehennemin dört unsurudur ve ondan ayrılamaz. Bunun böyle olmak zorunda oluşunun ve başka türlü olamayacak olmasının nedeni, yaratılmışın doğal yaşamının, Yaratıcı'da yüksek doğaüstü iyiye iştirak etmek için yaratılmış olmasıdır.

Fakat yaratılmış, kendi içinde yüksek bir iyilik için aşırı bir istek ve aşırı bir arzu duymuyorsa, bu iyiliği kabul etmek için muhtemel bir kapasiteye ya da uygun duruma sahip olamazdı. Bu yüzden bu doğal yaşam eğer Tanrı'dan mahrum kalmış ya da ondan düşmüşse, kendi içinde sürekli arzulayan bir istek ve sürekli isteyen bir arzudan başka bir şey olamaz. Ve bu böyle olduğu için tüm bir yaşamı, tam olarak insanın doğası, benliği ya da cehennemi olan bir açgözlülük, kıskançlık, kibir ve öfke vebası ve işkencesinden başka bir şey olamaz. Açgözlülük, kibir ve kıskançlık üç ayrı şey değil, tek ve aynı iradenin ya da arzunun huzursuz faaliyetlerine verilen üç farklı isimdir.

Bu üçünden ayrı bir dördüncü doğum olan öfke, bu üçünden birine, ya da üçüne birden itiraz edilmedikçe veya bunlara, iradelerine karşı bir şey yapılmadıkça hiçbir varlığa sahip olamaz. Bu dört özellik kendi işkencelerini doğururlar. Bunlar dış nedenlere sahip değildir ve kendilerini değiştirmek için bir iç güçleri de yoktur. Ve dolayısıyla

tüm bir benlik ya da doğa, doğaüstü iyi bir güç onu bulana ya da onun içinde doğana kadar bu durumda olmak zorundadır.

İnsan doğal olarak zamanın boşunalığı içinde yaşasa da açgözlülüğü, kıskançlığı, kibri ve öfkesi tahammül edilebilir bir halde olabilir, onu huzur ve sıkıntının bir karışımında tutabilir; bunlar, zaman zaman doyuma ulaşabilecekleri gibi, zaman zaman eziyetle de karşılaşabilirler. Fakat ölüm tüm dünyevî hilelerin boşunalığına bir nokta koyduğunda, doğaüstü Söz'le ve Tanrı'nın Ruhu'yla yeniden doğmamış olan ruh, kendini, kaçınılmaz bir şekilde kendi doyumsuz, değişmez, kendine eziyet eden açgözlülüğü, kıskançlığı, kibri ve öfkesi tarafından yenip bitirilirken ve bunlara hapsolmuş olarak bulacaktır.

William Law

Günahkârlığınızın derecesini doğru bir şekilde ifade edemeyeceğiniz doğrudur; fakat bunun nedeni bu yaşamda günahlarımızı tüm gerçek çirkinliğiyle betimlemenin imkânsız olmasıdır; onları Tanrı'nın ışığında oldukları zaman haricinde, gerçekten oldukları gibi asla bilemeyiz de. Tanrı, bazı ruhlara, günahın devasalığının bir izlenimini verir ve günahın, gözüktüğünden, kıyas kabul etmeyecek kadar daha büyük olduğunu hissettirir. Böylesi ruhlar günahlarını, imanın onları temsil ettiği şekilde (yani bu demektir ki, kendi içinde oldukları gibi) tahayyül etmelidirler, fakat bunları ağızlarından dökülebilecek, insanca sözcüklerle tarif etmeye razı olmalıdırlar.

Charles de Condren

Lucifer, Tanrı'nın onu yaratmış olduğu doğal asaletiyle, saf, soylu bir yaratıktı. Fakat kendini kendine sakladığında, kendine ve doğal soyluluğuna bir mal olarak sahip olduğunda, düştü ve bir melek yerine bir şeytana dönüştü. Bu, insan için

de böyledir. Eğer kendini kendine saklarsa ve doğal asaletine bir mal gibi sahip olursa, düşer ve bir insan yerine bir şeytan olur.

The Following of Christ

Eğer leziz, hoş kokulu bir meyvenin kendini, hava ve güneşin gücünden aldığı zengin ruhtan, güzel tattan, kokudan ve renkten ayırma gücü olsaydı, ya da eğer, gelişiminin başlangıcında, güneşe sırtını çevirip ondan hiçbir kuvvet almayabilseydi, o zaman aynen kendi karanlık köklerine geri dönmüş ve Tanrı'nın Işığını ve Maneviyatını reddetmiş şeytanların yaptığı gibi ilk doğumunun öfkesinde, ekşiliğinde, acılığında, burukluğunda kalırdı. Bu yüzden nasıl bir meyvenin ekşiliği, acılığı ya da sertliği onun bitkisel hayatının, güneşin kuvvetine ve havanın özüne erişmeden kaldığı ilk halinden başka bir şey değilse, bir şeytanın cehennemsi doğası da cennetsi Işık ve Sevgiden çekilmiş ya da ayrılmış, kendine ait ilk yaşam biçimlerinden başka bir şey değildir. Ve bir meyvenin, kendine karşı bir duyarlılığa sahip olsaydı, kendi yaşamının ilk biçimlerine hapsedildiği anda kendi burukluğu, ekşiliği ve keskin acılığından dolayı azapla dolu olacağı gibi, melekler de, kendilerine ait yaşamın ilk hallerine geri döndüklerinde ve Tanrı'nın cennetsi Işığı ve Sevgisinden ayrıldıklarında, kendi cehennemlerine dönüştüler. Onlar için hiçbir cehennem yaratılmadı, hiçbir yeni nitelik gelmedi onlara, Sevginin Tanrısından gelen hiçbir intikam ya da acı düşmedi üzerlerine; sadece kendi devinimleri yoluyla kendileri için yarattıkları o Tanrı'nın Oğlu ve Kutsal Ruh'undan bölünmüşlük ve ayrışma halinde kaldılar. Onların kendilerinde, cennetsi yaşamın ilk biçimleri dışında Tanrı'dan öğrendikleri hiçbir şey yoktur; fakat bunlara bir kendine işkence halinde sahiptirler, çünkü bunları Sevginin ve Işığın doğumundan ayırmışlardır.

William Law

Şeylerin tüm olasılığı içinde sadece tek bir mutluluk ve tek bir acı vardır ve olabilir. Tek acı, kendine bırakılmış doğa ve yaratıktır, tek mutluluk, doğada ve yaratıkta tezahür eden Tanrı'nın Yaşamı, Işığı, Ruhudur. Bu, Tanrımızın sözlerinin gerçek anlamıdır: İyi olan tek bir şey vardır, ve bu Tanrı'dır.

William Law

İnsanlar, Tanrı onlara kızgın olduğu için cehennemde değildir; insanlar, şu kendi gözlerini kapatan kişinin güneşin ışığına yaptığı şeyin benzerini, Tanrı'dan sonsuzca akan ışığa yaptıkları için öfkede ve karanlıktadırlar.

William Law

Dışa dönük dünyanın ışığı ve konforu, insanların en kötüsünü bile, düşmüş, yenilenmemiş her ruhun özünün ta kendisi olan, öfke dolu, ateşli, karanlık ve kendine işkence eden tabiatın devamlı ve kuvvetli bir duyarlılığından uzak tutsa da, yine de, dünyadaki her insan, kendisine verilmiş az ya da çok sıklıkta ve kuvvette bildirimlere sahiptir ki, bu, onun ruhunun en derin temelinde onunla beraberdir. Korktukları ve ne zaman geleceğini bilmedikleri belirli bir içe dönük kaygıyı uzak tutmak için bazı insanlar kaç türlü keşfe başvurmaya zorlanmışlardır! Heyhat, bu, onların içinde hiçbir zaman doğru ilaca sahip olmamış; kendini keşfetmeye çalışan ve dünyevî zevkin her kesilişinde dışarıdan yardım isteyen düşmüş bir ruh, karanlık, ağrılı bir ateş olmasındandır.

William Law

Yahudi-Hıristiyan geleneğinde Düşüş, yaratılıştan hemen sonra gerçekleşmiştir ve biricik sebebi, ayrıştırılmış bir benlikte değil, tanrısal İlkenin merkezinde olması gereken bir özgür iradenin ego-merkezli kullanımıdır. Yara-

tılış miti, çok önemli bir psikolojik hakikati somutlaştırır, fakat tam anlamıyla tatmin edici bir simge olmaktan uzaktır, zira insanın dışındaki dünyada kötülük ve acı gerçeğini açıklamak bir tarafa, bunlardan bahsetmez bile. Deneyimimizle uyumlu olması için mitin iki yoldan değiştirilmesi gerekebilir. İlk olarak, yaratılışın, ortaya çıkmamış Bir'den, doğanın tezahür etmiş çokluğuna, ebediyetten zamana yapılan idrak edilemez geçişin, salt Düşüşün başlangıcı ya da gerekli şartı olmadığını, bunun bir yere kadar Düşüş *olduğunu* açığa kavuşturmak zorunda olacaktır. Ve ikinci olarak, insan seviyesinin altında da özgür iradeye benzer bir şeyin var olabileceğini belirtmesi gerekecektir.

Maneviyatın birliğinden geçici varlığın çeşitliliğine geçişin Düşüşün temel bir kısmı olması, Kadim Felsefe'nin Budist ve Hindu yorumlarında açıkça belirtilmiştir. Acı ve kötülük, bireyin zamanın dünyasındaki varoluşundan ayrıştırılamaz; ve arzu tanrısal İlkeden ziyade benliğe ve çoka yöneldiğinde insanlar için bu kaçınılmaz acı ve kötülük pekişir. Buna, kuramsal olarak, insandan alt seviyelerdeki varlıkların bile belki de seçim yapabilme kudretine benzeyen bir şeyle (hem bireysel hem de kolektif olarak, türler ve cinsler olarak) donatılmış olabileceği gibi bir fikri de ekleyebiliriz. "İnsanın varoluşu biriciktir" gibi olağanüstü bir gerçek vardır karşımızda – öyle ki, hüküm verebileceğimiz kadarıyla, diğer tüm cinsler, evrimsel açıdan daha ileri gitmeye değil, sadece dejenerasyona ve yok oluşa muktedir, yaşayan fosil cinsleridir. Skolastik Aristotelesçiliğin ifadesiyle, madde, biçim için bir isteğe sahiptir – en iyi biçim olmak zorunda değildir istediği, fakat bir biçimdir. Yaşayan şeylerin dünyasına, çevremize göz gezdirdiğimizde, (hoş bir hayretle, sıklıkla duygulanarak ve kabul edilmeli ki biraz sorgulayıcı bir dehşetle), madde-

nin doyumsuz iştahının tatmin olduğu, her zaman güzel, çoğunlukla olağanüstü biçimde bambaşka ve hatta bazen uğursuz olabilen sayısız şekli gözlemleriz. Tüm bu canlı madde içinde sadece insan varlıkları olarak düzenlenmiş olanlar, hiç olmazsa zihinsel açıdan, daha fazla gelişmeye muktedir bir şekil bulmakta başarılı olmuştur. Geriye kalanların hepsi, ancak oldukları şekilde kalabilen ya da değişirlerse bile, sadece daha kötüye doğru değişen şekillere hapsolmuşlardır. Öyle gözükmektedir ki, kozmik zekâ sınavında, insan dışındaki tüm canlı madde, biyolojik kariyeri içinde herhangi bir anda, nihai olarak en iyi şekli değil, elde bulunan en işe yarar şekli alma yönündeki ayartmaya yenik düşmüştür. Özgür iradeye benzer bir şeyin hareketi yoluyla insan hariç her cins, uzmanlaşmanın kısa vadeli karşılıklarını ve varlığın düşük bir seviyesinde mükemmel olmanın aşırı sevincini tercih etmiştir. Sonuç olarak hepsi evrimsel çıkmazların sonunda sıkışmışlardır. Yaratılışın başlangıcındaki kozmik Düşüşe ve zamana bağlı çok parçalı tezahüre, insanın gönüllü Düşüşünün karanlık bir biyolojik dengini de eklemişlerdir. Cinsler olarak, tanrısal İlkeyle yeniden birlik olma kapasitesinden ziyade, benliğin derhal tatminini tercih etmişlerdir. Bu yanlış seçim yüzünden, insan-olmayan yaşam biçimleri, sadece uzmanlaşmamış ve bu açıdan daha özgür, daha yüksek bilinçli insan formunun muktedir olduğu en yüksek iyiyi gerçekleştirmekten mahrum bırakılarak olumsuz anlamda cezalandırılmışlardır. Fakat elbette şu hatırlanmalıdır ki, en yüksek iyi kapasitesi, ancak en uç noktada kötüye de muktedir olma pahasına elde edilmektedir. Hayvanlar bu kadar çok yoldan acı çekmezler, ve pekala emin olabiliriz ki, insanların çektikleri ölçüde acı da çekmezler. Dahası, hayvanlar, kutsallıkla birlikte insan cinsi-

nin ayırt edici özelliklerinden biri olan şu tam anlamıyla şeytanî kötücüllükten de yoksun ve dolayısıyla fazlasıyla masumdurlar.

O halde, Kadim Felsefe için iyi, ayrı benliğin, kendisine varlığını veren tanrısal İlkeyle uygunluğu ve nihayet onun içinde yok olması; kötüyse, bağımsızlığın ve İlkenin var olduğunu bilmenin reddidir, diyebiliriz. Bu doktrin, elbette, etik ilkelerin bir dizi olumlu ve olumsuz ilahî emirler olarak ve hatta, toplumsal yararlılık çerçevesinde ifade edilişiyle pekâla uyumludur. Her yerde yasaklanmış suçlar, her yerde yanlış olarak kınanan ruh hallerinden ortaya çıkar; ve aslına bakılırsa bu yanlış ruh halleri, Kadim Felsefe'ye göre en yüksek iyi olan tanrısal İlkenin birleştirici bilgisiyle mutlak olarak uyumsuzdur.

Bölüm 12

ZAMAN VE EBEDİYET

Evren, olayların sonsuza dek birbirini izleyişidir; fakat onun temeli, Kadim Felsefe'ye göre, ilahî Ruh'un zamansız şimdisidir. Zaman ve sonsuzluk arasındaki ilişki hakkında klasik bir beyanat, Boethius'un öncüllerinin, özellikle Plotinus'un kavramsallaştırmalarını özetlediği Felsefenin Tesellisi'nin son bölümlerinde bulunabilir.

Bitmek bilmeyen bir yaşam boyunca yaşamak bir şeydir, bitmek bilmeyen bir yaşamın tüm varlığını kucaklamak bir başka şey; ve bu ikincisi, açıkça, ilahî Akıl'a daha uygundur.

> Geçici dünya, tümüyle elde edemediği ya da ifade edemediği şeyi, bu yetersiz ve geçip giden an içinde her ne varlık varsa kendini ona bağlayarak, kısmen taklit etmeye çalışıyor gibi gözükmektedir – sonsuz Varlık'ın belirli bir imgesini taşıdığı için, onu andıran şeye görünürde varlığa sahip olma niteliğini veren bir mevcudiyet. Fakat [olduğu yerde] kalamayacağı için, sonsuz bir zaman yolculuğuna çıkmış ve kalmakla bolluğunu anlayamayacağı o yaşama devam etmiştir.
>
> *Boethius*

Tanrı her zaman ebedi ve mevcut bir duruma sahip olduğu için, O'nun bilgisi, zamanın kavramlarını aşarak O'nun varlığının yalınlığında kalır, geçmiş olanın ve gelecek olanın sonsuzluğunu idrak ederek, her şeyi, her şey nihayete erme eylemi içindeymiş gibi algılar.

Boethius

Şu anda olmakta olan şeyin bilgisi, olayı belirlemez. Olağan bir şekilde Tanrı'nın önceden bilmesi olarak adlandırılan şey, gerçekte, yaratılmış insanın zaman içindeki iradesinin özgürlüğüyle uyumlu, zamansız bir şimdi-bilgisidir.

Görünen dünyanın, ve herhangi bir halde hareket ettirilmiş herhangi bir şeyin sebebi, düzeni ve biçimi ilahî Aklın sabitliğindedir. Bu, şeylerin çok çeşitli yollardan yapılabilmesini belirlemiştir; Tanrı'nın anlayışının saflığı içinde olduğu kabul edilen yollara Takdir-i İlahî denir; fakat O'nun hareket ettirdiği ve üzerinde tasarrufunu kullandığı şeylere havale edilmeye Kader adı verilir... Takdir-i İlahî, her şeyi düzenleyen ilahî Aklın ta kendisidir. Fakat Kader, değişebilir şeylerin tabiatında var olan bir yaratılıştır; Takdir-i İlahi, Kader yoluyla her şeyi uygun bir düzende birbirine bağlar. Zira Takdir-i İlahî her şeyi, çeşitli de olsalar, sonsuz da olsalar, hep birlikte eşit bir şekilde kucaklar; fakat Kader her şeyi mekânlar, şekiller ve zamanlara dağıtılmış olarak harekete geçirir; ki böylece geçici düzenin gözler önüne serilişinin, ilahî Aklın öngörüsünde birleşmesi Takdir-i İlahî'dir ve aynı birleşmenin zaman içinde parçalanmış ve gözler önüne serilmiş haline Kader denir. ... Herhangi bir şeyin şeklini zihninde tahayyül eden, işini eline alan ve sadece tek bir anda öngördüğü şeyi zaman içinde gerçekleştiren bir zanaatçı olarak Tanrı, takdiri vasıtasıyla yapılacak şey neyse onu sadelik ve istikrarla yerine yerleştirir ve Kader yoluyla, düzenlediği şeylerin ta ken-

disini çeşitli yollardan ve zamanın düzeni içinde hayata geçirir. ... Kaderin hükmünde olan her şey aynı zamanda Takdir-i İlahî'ye tâbidir. Fakat Takdir-i İlahî'nin hükmündeki bazı şeyler Kaderin akışının üzerindedir. Zira bu şeyler, ilk tanrısallığa yakınlıkları sayesinde kımıldamaz bir şekilde sabitlenmiş olarak Kader'in hareketlilik düzeninin ötesine geçen şeylerdir.

Boethius

Saat kavramı, zaman içindeki tüm art arda sıralanışı kapsar. Kavramın içinde, altıncı saat, yedinci ya da sekizinci saatten daha erken değildir, kavram emretmedikçe saatin akrebi saati hiç göstermiyor olsa bile.

Cusa'lı Nicholas

Hobbes'dan itibaren, Kadim Felsefe'nin düşmanları ebedi bir şimdinin varlığını reddedegelmişlerdir. Bu düşünürlere göre, zaman ve değişim temeldir; bundan başka bir gerçeklik yoktur. Dahası, gelecekteki olaylar tümüyle belirsizdir ve Tanrı'nın bile bunlar hakkında hiçbir bilgisi olamaz. Sonuç olarak Tanrı, Alfa ve Omega olarak tarif edilemez – ancak Alpha ve Lambda olarak, ya da dünyevî alfabenin ortasındaki, şimdi söylenmekte olan harf her neyse ve o olarak tarif edilebilir. Fakat Psişik Araştırmalar Topluluğu tarafından toplanan, sistematik olmayan, anekdot halindeki deliller ve Duyudışı Algı konusunda yapılan binlerce laboratuvar deneyinde biriken istatistikî deliller, kaçınılmaz bir şekilde, insan zihinlerinin bile olayları önceden bilmeye muktedir olduğu sonucuna işaret etmektedir. Ve eğer fani bir bilinç üç saniye sonra hangi kartın açılacağını ya da gelecek hafta hangi geminin batacağını bilebiliyorsa, sonsuz bir bilincin, şu anda, bizim gelecek zaman olarak adlandırdığımız şeyin içindeki, bizden belirsiz

bir müddet uzaklıktaki olayları bilebilmesinde, imkânsız, hatta tabiatı gereği ihtimal dışı hiçbir şey yoktur. İnsan varlıklarının içinde yaşadıkları "yanıltıcı şimdi", bilinen bir geçmişten bilinmeyen bir geleceğe doğru yapılan ve hafızanın canlılığı nedeniyle "şimdi" adını verdiğimiz an olarak adlandırılan kısa geçiş kesitinden daha fazla bir şey olabilir ve belki de hep böyle olmuştur; bu an, yakın ya da hatta görece uzak bir geleceğin bir parçasını barındırabilir ya da daima barındırmaktadır. Uluhiyet için, yanıltıcı şimdi, kesinlikle, Boethius'un sözünü ettiği şu *interminabilis vitae tota simul et perpetua possessio** olabilir.

Ebedi şimdinin varlığı bazen, zamana bağlı bir düzenin, zamandışı başka bir düzenle birlikte varolamayacağı; ve değişen bir maddenin değişmez bir maddeyle birleşemeyeceği temelinde inkâr edilir. Bu karşı çıkış, açıktır ki, eğer zamandışı düzen mekânik bir doğaya sahip olsaydı ya da değişmez madde uzamsal ya da maddî niteliklere sahip olsaydı, geçerli olabilirdi. Fakat Kadim Felsefe'ye göre, ebedi şimdi bir bilinçtir; tanrısal İlke ruhtur; Brahman'ın varlığı *chit* ya da bilgidir. Geçici dünyanın ebedi bir bilinç tarafından bilinmesi gerektiği ve bu bilinişinin içinde devam ettirilerek daimî olarak yeniden yaratıldığı fikri, kendisiyle çelişen hiçbir şey içermeyen bir fikirdir.

Nihayet, ebedi İlkenin insan zihinleri tarafından birleştirici bir şekilde bilinebileceğini kabul edenlere karşı öne sürülen savlara gelelim. Bu iddia saçma bulunmaktadır, zira "Bir an ebediyim, diğer bir an zamanın içindeyim" tezini barındırmaktadır. Fakat bu iddia, insan sadece tek seviyede yaşamaya muktedir iki katlı bir doğaya sahip bir

* *Interminabilis vitae tota simul et perpetua possessio*: Lat. Teselsül (ardışıklık, birbirini izleme) olmaksızın (eşzamanlı) ve mükemmel, yok edilemez (sonu olmayan) yaşama sahip olmak. Boethius'un "Felsefenin Tesellisi"inden bir ifade. –*çn*

varlıksa saçmadır. Fakat Kadim Felsefe'nin yorumcularının daima savunmuş olduğu gibi, insan sadece bir vücut ve bir psike değil aynı zamanda bir ruhsa, ve eğer canı istediğinde sadece insanî düzlemde ya da varlığının tanrısal İlkesiyle uyum içinde, hatta bir olarak yaşayabiliyorsa, bu iddia son derece mantıklıdır. Beden daima zamanın içindedir, ruh daima zamansızdır ve psike, insanın varlığının kuralları tarafından kendisini bir dereceye kadar insanın bedeniyle özdeşleştirmeye mecbur bırakılmış, fakat eğer isterse, ruhunu deneyimlemeye ve ruhuyla ve ruhu vasıtasıyla tanrısal İlkeyle bir tutulmaya muktedir amfibik bir yaratıktır. Ruh, daima, ebediyen neyse o olarak kalır; fakat insan öyle şartlandırılmıştır ki psikesi daima ruhuyla özdeş halde kalamaz. "Bir an ebediyim, diğer bir an zamanın içindeyim" ifadesinde, "Ben" zamiri, ruhla özdeşlik kurduğunda zamandan ebediyete geçiş yapan ve sonra, gönüllü olarak ya da zorunlu bir gereklilikten dolayı, seçim yaptığında ya da kendini bedenle özdeşleştirmeye mecbur bırakıldığında ebediyetten zamana geri dönen psikeyi simgelemektedir.

"Sufi," der Mevlana, "vaktin oğludur." Manevi ilerleme helezonik bir gelişmedir. Gelecek için kaygı ya da geçmişten pişmanlık duymayan, anın içindeki yaşamın hayvansal ebediyetinde çocuklar olarak yola çıkarız; önceye ve sonraya bakan, büyük ölçüde şimdide değil, hatırada ve beklentide, doğallıkla değil fakat kurallarla ve sağduyuyla, pişmanlık, korku ve umut içinde yaşayanların kendine özgü insan durumuna yetişiriz; ve eğer arzu edersek, hayvansallıktaki başlangıç noktamıza tekabül eden fakat kıyaslanamayacak kadar onun üzerinde olan bir noktaya doğru yukarı ve ileri, tek bir dönüş hamlesiyle devam edebiliriz. Yaşam, bir kez daha şimdide yaşanmaktadır – fakat

yaşam artık insan-altı bir yaratığınki değil; iyiliğin korkuyu kovduğu; 'görü'nün umudun yerini aldığı; benliksizliğin, halinden memnun bir hatıranın olumlu egoizmine ve pişmanlığın olumsuz egoizmine dur dediği bir varlığın şimdisidir. Şimdiki an, ruhun, zamanın içinden ebediyete geçebileceği; inayetin, ebediyetten ruhun içine geçebileceği ve iyiliğin zaman içindeki bir ruhtan diğerine geçebileceği tek gediktir. Bu, sufinin ve onunla birlikte Kadim Felsefe'nin diğer her uygulayıcı-yorumcusunun, şimdiki zamanın oğlu olmasının ya da olmaya çalışmasının nedenidir.

> Geçmiş ve gelecek, Allah'ı görüşümüzden gizler; her ikisini de ateşte yak. Daha ne kadar bu parçalar tarafından bir ney gibi bölüneceksin? Bir ney ikiye bölünmüşse sırlara ortak değildir, Dudağa da nefese de ses vermez.
>
> *Mevlana Celaleddin Rumî*

> Hafızanın boşaltılması, birlik hali kadar yararlı olmasa da, ruhları, kusurların ve günahların yanı sıra pek çok kederden, yastan ve üzüntüden ve aynı zamanda kusurlardan ve günahlardan kurtardığı için, gerçekte büyük bir hayırdır.
>
> *Aziz John*

Mahayana Budizminin idealist kozmolojisinde, hafıza, oldukça kötücül bir yaratıcının rolünü üstlenmiştir. "Bodhisattva, üçlü dünyaya baktığında, onun varoluşunun nedeninin başlangıçsız bir geçmişten bu yana birikmiş ancak yanlış yorumlanmış hafıza olduğunu görür." (Lankavatara Sutra). Burada "hafıza" olarak tercüme edilmiş sözcük, kelime anlamıyla "güzel kokulu sürme" anlamına gelmektedir. Zihin-vücut, kendiyle birlikte, ırk ve şahıs olarak geçmişi boyunca düşünülmüş ve yapılmış, arzulanmış ve

hissedilmiş her şeyin kokusunu taşımıştır. Çinliler, Sanskritçe terimi, "alışkanlık-enerji"ye karşılık gelen iki simgeyle tercüme ederler. Dünya, atalarımız ve bizler tarafından, şimdiki yaşamımızda ya da geçmiş varoluşlanmızda oluşturulmuş, bilinçli ya da bilinçsiz ve fizyolojik olarak hatırlanan tüm alışkanlıklar nedeniyle (gördüğümüz haliyle) olduğu şeydir. Hatırlanan bu kötü alışkanlıklar, çokluğun tek gerçeklik olduğuna ve "ben", "bana", "benim" fikrinin nihaî hakikati temsil ettiğine inanmamıza neden olurlar. *Nirvana*, "gerçeğin ikametgâhını olduğu gibi görmektir" ifadesinde yatmaktadır, *quoad nos*, yani bize gözüktüğü gibi görmekte değil. Açıktır ki, bu, gerçekliğin göreceli olacağı bir "biz" oldukça, başarılamaz. Kadim Felsefe'nin her bir yorumcusunun nefsi körletme, benliğe ölme gerekliliğini vurgulamış olmasının nedeni budur. Ve bu sadece arzuların, duyguların ve iradenin değil, aynı zamanda akıl yürütme melekelerinin, bilincin kendisinin ve bilincimizi yapan şeyin körletilmesi olmalıdır – kişisel hafızamız ve miras aldığımız alışkanlık-enerjimiz. Günahtan dönmek tamamlanmış kurtuluşu kazanmak için yeterli değildir; zihnin de dönmesi, Mahayanacıların ifadesiyle bir *paravritti** olması ya da bilincin en derinlerinde bir değişimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu değişikliğin sonucu olarak, biriktirilmiş hafızadaki alışkanlık-enerjileri, ve onlarla birlikte, bağımsız bir benlik olma duygusu da yok edilir. Artık gerçeklik (onu algılayacak bir *nos* olmaması gibi haklı bir sebepten dolayı) *quoad nos* olarak değil, kendi içinde olduğu gibi algılanmaktadır. Blake'in ifadesiyle "Eğer algının kapıları temizlenmiş olsaydı, her şey, olduğu gibi, sonsuz görünürdü." Kalpleri saf ve ruhları

* *paravritti:* Sansk. Eyleme girişmek. Harekete geçirilmek. Dışarı ve ileri hareket. Ruhun eyleme evrimi. –*çn*

aç olanlar için, Samsara ve Nirvana, görünüş ve gerçek, zaman ve ebediyet bir ve tek olarak deneyimlenir.

> Zaman, ışığın bize ulaşmasını engelleyen şeydir. Tanrı'ya giderken zamandan daha büyük bir engel yoktur. Ve sadece zaman değil, kilisenin geçici mülkleri; sadece geçici nesneler değil, geçici sevgiler; sadece geçici sevgiler değil, zamanın lekesinin ve kokusunun ta kendisi.
>
> *Eckhart*

> Daima Tanrı'da sevinç bul, der Aziz Paul. Daima sevinç bulan, zamanın üzerinde sevinç bulandır ve zamandan bağımsızdır. Üç şey, kişinin Tanrı'yı bilmesini engeller. İlki zamandır, ikincisi bedenselliktir, üçüncüsü çokluktur. Tanrı'nın içeri gelebilmesi için, bu şeylerin dışarı çıkması gerekir – eğer sen bunlara daha yüksek, daha iyi bir yoldan, senin içinde birliğe ulaşmış çokluk olarak sahip değilsen.
>
> *Eckhart*

Tanrı bütünüyle zamanın içinde bir varlık olarak düşünülüyorsa, O'nu ahlâkîden ziyade "esrarlı" bir varlık olarak, Güç, Bilgelik ve Sevgi Tanrısından ziyade katıksız bir Gücün Tanrısı olarak, maneviyatla ibadet edilmesi gereken bir Ruh değil, kurbanlarla yatıştırılması gereken anlaşılmaz ve tehlikeli bir otorite olarak görme eğilimi vardır. Tüm bunlar son derece doğaldır; zira zaman daimi bir yok oluştur ve tümüyle zamanın içinde bir Tanrı, yarattığı kadar çabuk bir şekilde yok eden bir Tanrı'dır. Doğa, muhteşem ve bereketli olduğu kadar anlaşılmaz derecede tiksindiricidir. Fakat eğer İlahi olan, içkin olduğu geçici zamansal düzeni aşmazsa ve eğer insan ruhu zaman tarafından bağlanmış ruhunu aşmazsa, bu durumda "Tanrı'nın yollarının insanın gözünde aklanması" ihtimali

yoktur. Evrende tezahür etmiş haliyle Tanrı, Eyüp'e kasırganın içinden konuşan ve simgeleri Behemoth ve Leviathan, savaş atı ve kartal olan, karşı konulamayan Varlık'tır. Bhagavad-Gita'nın kıyameti tasvir eden on birinci bölümünde tarif edilen varlıkla aynıdır. "Ey Yüce Ruh," der Arjuna, Uluhiyet'in bedenleşmesi olduğunu bildiği Krishna'ya hitap ederken, "senin Isvara-şeklini görmeyi istiyorum" – yani onu, dünyanın, Doğanın, geçici düzenin Tanrısı olduğu haliyle görmek ister. Krishna cevap verir: "Tüm bir evreni, canlı ve cansız her şeyle, bu bedenimin içinde göreceksin." Arjuna'nın bu vahiy karşısındaki tepkisi şaşkınlık ve korkudur.

Ey, Tanrım, tüm tanrıları bedeninin içinde görüyorum;
Her biri kendi rütbesinde olan yaratıkların çokluğu;
Lotus çiçeğinin üzerinde oturmuş Brahma'yı görüyorum,
Tüm bilgeleri ve kutsal yılanları görüyorum.

Evrensel biçim, seni sınırsızlığınla görüyorum, Sonsuz gözler, kollar, ağızlar ve karınlar – Görüyorum ve bir son, orta ya da başlangıç bulamıyorum.

Bunu, Tanrı'nın Isvara-şeklindeki kadir-i mutlaklığını ve her şeyi kapsayıcılığını ayrıntılarıyla anlatan uzun bir bölüm izler. Sonra 'görü'nün niteliği değişir ve Arjuna, korku ve titremeyle, evrenin Tanrısının, yaratılışın olduğu kadar yıkımın da Tanrısı olduğunu anlar.

Şimdi korkunç uzun sivri dişleriniz gıcırdıyor ağzınızda, Kıyamet sabahının ateşleri gibi ışık saçıyor –kuzey, güney, doğu ve batı hepsi birbirine karışmış gibi–
Devaların Efendisi, Dünyanın tahtı, merhamet et!...
Okyanusa dökülen pek çok nehir gibi hızlı,
Kahramanlar senin alevli boğazlarına koşuyor,
Yok oluş ateşine koşan pervaneler gibi. Senin içine balıklama dalıyor ve yok oluyorlar...

Söyle bana kim olduğunu, ve kim olduğunu başlangıçtan beri,

Sen, vahşi görünüşlü. Sen, tanrıların Tanrısı, lütufkâr ol. Biatımı kabul et, Efendim. Senin yolların gizli benden.

"Söyle bana kim olduğunu" karşısında verilen cevap açık ve anlaşılırdır.

Ben insanları tüketen Zaman'ım; onların yok oluşlarına erecekleri saat için hazır.

Fakat bu kadar korkunç bir şekilde Zaman olarak var olan Tanrı, ayrıca zamansızca, özü *Sat, Chit, Ananda* Varlık, Farkındalık ve Huzur olan Uhuliyet olarak da, Brahman olarak da varolmaktadır; ve insanın zaman tarafından işkence edilen psikesinin içinde ve ötesinde yer alan onun ruhudur; bu ruh, Eckhart'ın dediği gibi "yaratılmamış ve yaratılamaz", Brahman'la benzer ve hatta onunla aynı olan Atman'dır. Gita, Kadim Felsefe'nin diğer tüm formülasyonları gibi, Tanrı'nın yollarının adaletini insana doğrulama yoluyla göstermektedir –ve doğrulama, gözlemeye ve doğrudan deneyime dayanmaktadır–; insanın, eğer isterse kendi dünyevî, ayrı benliğine ölebileceğinin ve böylece zamansız Ruhla birlik olabileceğinin doğrulanmasıdır bu. Aynı zamanda Avatar'ın, insanların bu birliği elde etmelerine yardımcı olmak için vücut bulduğunu da doğrulamaktadır. Avatar bunu üç yoldan yapar: Gönüllü bir cehaletle körleşmiş bir dünyaya hakiki doktrini öğreterek; ruhları, kendi insaniyetiyle –elbette kendi içinde bir amaç değil– Ruh'un manevi sevgi-bilgisinin bir aracı olarak "dünyevi bir sevgi"ye davet etmek suretiyle ve nihayet inayetin geçeceği bir kanal olarak hizmet ederek.

Ruh olan Tanrı'ya sadece ruhen ve kendisi için ibadet edilebilir; fakat zamanın içindeki bir Tanrı'ya, genelde maddî yollardan, dünyevî amaçlara ulaşmak için ibadet edilir. Zamanın içindeki Tanrı açıkça yaratıcı olduğu kadar açıkça yok edicidir; bu sebeple ona, onun yok edişleri kadar korkunç yöntemlerle tapınmak uygun görünmektedir. Hindistan'da Tanrıça Kali'nin Yok edici-Doğa suretine adanan kan sunularının; İbranî peygamberlerin lanetlediği "Moloklar"a kurban edilen çocukların; Fenikeliler, Kartacalılar, Druidler ve Aztekler tarafından verilen insan kurbanlarının sebebi budur. Tüm bu örneklerde hitap edilen tanrısallık, zamanın içindeki bir Tanrı'dır ya da kendi çocuklarını yiyen zamanın ta kendisinden başka bir şey olmayan Doğa'nın bir kişileştirilmesidir; ve tüm bu örneklerde ritüelin amacı gelecekte bir kazanç elde etmek ya da Zaman ve Doğanın sonsuzca hazırda beklettiği büyük kötülüklerin birinden kaçınmaktır. Bu yüzden, Yok edicinin besbelli çok kıymet verdiği acı cinsinden yüksek bir bedel ödenmeye değer olduğu düşünülmüştür. Geçici ereğin önemi, zamana-benzer olduğu için özünde korkunç olan yolların kullanımını haklı çıkarmıştır. Bu antik düşünce örüntülerinin ve davranışların izleri hâlâ bazı Kefaret teorilerinde ve Tanrı-İnsan Hz. İsa'nın aralıksızca yinelenen bir kurban edilişi olarak Kudas ayininin kavranışında halen görülebilir.

Modern dünyada insan kurban edilen tanrılar, Doğa'nın değil, insanın kendi yarattığı siyasî ideallerinin kişiselleştirilmesidir. Bunların hepsi, elbette, zamana bağlı olayları ifade etmektedir – geçmişte ya da şimdideki gerçek olayları ya da gelecekte olması hayal edilen olayları. Burada dikkat edilmesi gereken şudur ki ebediyetin varlığını ve derhal gerçekleştirilebilirliğini doğrulayan felsefe bir tür

siyasî teori ve pratikle ilişkilidir; zamanda gerçekleşen olayların tek gerçek olduğunu doğrulayan felsefe de farklı bir tür felsefeyle sonuçlanır ve oldukça farklı bir tür siyasî pratiği haklı gösterir. Bu, Hıristiyanlığın ağırlıklı olarak zaman içindeki olaylarla meşgulken "devrimci bir din" olduğuna ve mistik etkiler altında, Kutsal Kitap'ta kaydedilmiş tarihi ya da sözde-tarihi gerçeklerin sadece simgeleri olduğu Ebedi Müjde'yi vurguladığında siyasi açıdan "statik" ve "tepkisel" bir dine dönüştüğüne işaret eden Marksist yazarlar tarafından açıkça kabul edilmiştir.*

Konunun bu Marksist açıklaması biraz fazla basitleştirilmiştir. Asıl meşguliyetleri ebediyetten ziyade zaman olan tüm teolojilerin ve felsefelerin kaçınılmaz bir biçimde devrimci olduklarını söylemek pek doğru değildir. Tüm devrimlerin amacı, geleceği geçmişten radikal şekilde farklı ve daha iyi kılmaktır. Fakat zamana-saplantılı bazı felsefeler ağırlıklı olarak gelecekten ziyade geçmişle ilgilidirler ve bunların siyasetleri tümüyle statükoyu korumak ya da onarmak ve eski güzel günlere geri dönmekle ilgili bir meseledir. Fakat geriye dönük zaman-tapınıcıları daha büyük ve daha iyi gelecek tasarımlarının devrimci müritleriyle bir noktada buluşur; her ikisi de, amaçlarına ulaşmak için sınırsız şiddet kullanmaya hazırdır. Ebediyet-düşünürlerinin siyasetiyle zaman-düşünürlerinin siyaseti arasındaki temel farkı burada keşfederiz. İkinci grup için nihai iyi, geçici dünyadadır – herkesin, tümüyle yeni ve öncülü olmayan ya da alternatif olarak eski, geleneksel ve kutsal bir şeyi düşünüyor ya da yapıyor olduğu için mutlu olacağı bir gelecekte. Ve nihai iyi zamana bağlı olduğundan, bu gruptakiler bunu elde etmek için herhan-

* Bkz. örn. Profesör J.B.S. Haldane'in *The Marxist Philosophy and the Sciences* eseri.

gi bir geçici aracı kullanmakta haklı olduklarını düşünürler. Engizisyon, bir inancı, bir töreni ve insanın ebedi kurtuluşu için gerekli görülen dinî-siyasî-malî bir kurumu daimî kılmak için insanları yakar ve onlara işkence eder. İncil'e inanan Protestanlar, havarîler zamanına ait hakiki Hıristiyanlık olduğunu hayal ettikleri şey için dünyayı daha güvenli kılmak amacıyla, uzun ve vahşi savaşlarda çarpışırlar. Jakobenler ve Bolşevikler, şimdiki zamandan son derece farklı siyasî ve ekonomik bir gelecek adına milyonlarca insanın yaşamını feda etmeye hazırdırlar. Ve bugün, Avrupa'nın tümü ve Asya'nın büyük bölümü, kristal küresine bakan bir falcının daimi Ortak Refah ve Bin Yıllık İmparatorluk* hayaline kurban edilmek zorundadır. Zamanı çok ciddiye alan dinlerin ve felsefelerin çoğunun, büyük ölçekli şiddet telkin eden ve bunu haklı gösteren siyasî teorilerle ilişkili olduğunu, tarihin kayıtları son derece açıkça göstermektedir. Tek istisna, "Ye, iç ve mutlu ol, zira yarın öleceğiz" tepkisinin verildiği basit Epiküryen inançlardır. Bu ahlâk, çok soylu türden bir ahlâk değildir, hatta çok gerçekçi türde bir ahlâk bile değildir. Fakat "Öl (ve öldür), zira yarın başka biri yiyip içecek ve mutlu olacak" gibi devrimci bir etikten çok daha mantıklı gözükmektedir. Uygulamada, elbette, başka birinin müstakbel mutluluğu ihtimali bile son derece belirsizdir. Zira toplu ölüm ve katliam süreci, devrimin yararlı amaçlarına ulaşamamasını pratik açıdan garanti eden maddî, toplumsal ve psikolojik şartları yaratmaktadır.

Felsefeleri tarafından zamana aşırı bir ciddiyetle yaklaşmaya mecbur edilmeyenler için nihai iyi, ne devrim-

* Bin Yıllık İmparatorluk: (Alm. *Tausendjähriges Reich*). Nazilerin "Üçüncü İmparatorluk"un daimi olacağına inançlarını ifade eden, Nazi Almanyası'nda popüler terim. –*çn*

cinin ilerici toplumsal kıyametinde ne de reaksiyonerin diriltilmiş ve daimî kılınmış geçmişinde bulunur; nihai iyi, bu felsefenin takipçisi için, bu iyiyi yeterli ölçüde arzulayanların hemen şimdi gerçekleşebilecek bir deneyimle hayata geçirebilecekleri bir ebedi şimdidedir. Salt ölme eylemi kendi içinde bir ebediyet pasaportu değildir, toplu katliamlar da bu katliamları gerçekleştirenlere, kurbanlara ya da onların çocuklarına kurtuluş getirecek bir şeyi yerine getiremez. Tüm anlayışların ötesindeki huzur, ebediyet içinde özgürleşmenin sonucudur; fakat sıradan gündelik şekliyle de huzur aynı zamanda özgürleşmenin temelidir. Vahşi arzuların ve mücbir dikkat dağıtıcıların olduğu yerde bu nihaî iyi asla gerçekleştirilemez. Bu, ebediyet-felsefeleriyle ilişkili siyasetin hoşgörülü ve şiddetsizlik yanlısı olmasının nedenlerinden biridir. Bir diğer nedense, gerçekleşmesi nihaî iyi olan ebediyetin, insanın içindeki bir cennet krallığı olmasıdır. Sen O'sun, ve bu "O", ölümsüz ve yara almaz olsa da, bireysel "senler"in katli ve işkenceden geçirilmesi –bireysel ruhlar arasındaki normal ve doğal ilişkiye ve tüm bir varoluşun tanrısal ebedi İlkesine müdahale ettiği ölçüde– kozmik öneme sahip bir olaydır. Her şiddet, her şeyden önce, ilahî düzene karşı günahkârca bir isyandır.

Şimdi teoriden tarihî gerçeğe geçersek, teolojileri zamandaki olaylarla en az, ebediyetle en çok meşgul olan dinlerin, tutarlı bir şekilde siyasî pratikte en az şiddetli ve en insancıl olanlar olduğunu anlarız. Erken dönem Musevîlik, Hıristiyanlık ve İslam'ın tersine (bu dinlerin hepsi zaman konusunda saplantılıdır), Hinduizm ve Budizm hiçbir zaman zulmeden inançlar olmamış, neredeyse hiçbir kutsal savaş telkin etmemiş ve beyaz ırktan olmayan insanların siyasî ve ekonomik açıdan baskılanışıyla

birlikte gelişegelmiş zorla din yayıcı emperyalizmden daima uzak durmuştur. Dört yüz yıl boyunca, 16. yüzyılın başından 20. yüzyılın başına kadar, Avrupa'nın Hıristiyan uluslarının büyük bölümü, zamanlarını ve enerjilerini başka kıtalardaki Hıristiyan-olmayan komşularına saldırarak, onları fethederek ve sömürerek harcamışlardır. Bu yüzyıllar boyunca pek çok tekil kilise görevlisi bu haksızlıkların sonuçlarını hafifletmek için ellerinden geleni yapmışlardır; fakat hiçbir büyük Hıristiyan kilise organizasyonu, bunları resmî açıdan kınamamıştır. İngilizler ve İspanyolların Yeni Dünya'ya getirdikleri kölelik sistemine karşı ilk toplu protesto, 1688'de Germantown'da Quaker'lar Buluşması tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gerçek, son derece önemlidir. 17. yüzyıldaki tüm Hıristiyan mezhepleri arasında Quaker'lar tarih konusunda en az saplantılı, zamanın içindeki şeylerin putperestliğine en az bağımlı olandır. Quaker'lar içsel ışığın tüm insanların içinde olduğuna ve kurtuluşun, bu ışıkla uyumlu yaşayan, tarihi ya da sözde-tarihi olaylara inancı dile getirmeye, belirli törenleri uygulamaya ya da organizasyonunu desteklemeye bağlı olmayan kişilere verileceğine inanıyorlardı. Dahası, Quaker'ların ebediyet-felsefeleri, onları, yakın zamanlarda savaştan ve devrimden emek sömürüsüne, köleliğe, yerlilerin ve çocukların istismarına her türlü haksızlığı makul gösteren ilerleme-tapınısının materyalist kıyametçiliğinden de korumuştur. Bu kıyametçilik, bu haksızlıkları, nihai iyinin gelecek zamanda olduğu ve tabiatında ne kadar korkunç olursa olsun, bu iyiye ulaşmak için herhangi türden geçici bir aracın kullanılabileceği bahanesiyle haklı çıkarmaktadır. Quaker teolojisi bir tür ebediyet-felsefesi olduğu için, Quaker siyaset teorisi de ülküsel amaçlara ulaşmak için savaş ve zulmün aracılığını

reddetmiş, köleliğe karşı çıkmış ve milli eşitliği ilan etmiştir. Diğer mezheplerin üyeleri beyaz adamın açgözlülüğünün Afrikalı kurbanları için iyi işler yapmıştır. Örneğin, Cartagena'daki Aziz Peter Claver hatırlanabilir. Fakat iyilik konusunda kahramanca davranan bu "kölelerin kölesi" hiçbir zaman kölelik kurumuna ya da bu kurumun sürdürülmesini sağlayan yasadışı ticarete ses çıkarmamış; ya da, günümüze ulaşmış belgelerin gözler önüne serdiği kadarıyla, John Woolman gibi, köle sahiplerini, köleleri özgür bırakmaya ikna etmek için hiçbir zaman girişimde bulunmamıştır. Bunun nedeni, tahminen, Claver'in, tam itaat yemini etmiş ve teolojisi tarafından özel bir siyasi ve dinî kurumu İsa'nın gizemli camiası olarak görmeye zorlanmış bir Cizvit olmasıdır. Bu kurumun liderleri ne köleliğe ne de köle ticaretine karşı tek kelime etmişlerdir. Pedro Claver kimdir ki üstleri tarafından resmen onaylanmamış bir düşünceyi dile getirsin?

Hinduizm ve Budizm gibi büyük ebediyet-felsefelerinin pratik bir başka neticesi de hayvanlara karşı iyi davranmayı telkin eden bir ahlâk anlayışıdır. Musevilik ve Ortodoks Hıristiyanlık, hayvanların, insanın geçici amaçlarını gerçekleştirmek için eşyalar gibi kullanılabileceğini öğretmiştir. Aziz Francis'in bile hayvanlar alemine karşı tavrı tümüyle anlaşılır değildir. Bir kurdu dine döndürdüğü ve kuşlara vaaz verdiği doğrudur; fakat Juniper Birader hasta bir adamın kızarmış paça yeme arzusunu tatmin etmek için canlı bir domuzun ayaklarını kestiğinde, aziz, müridini sadece bir parça değerli özel mülke zarar veren ölçüsüz isteği sebebiyle suçlamıştır. 19. yüzyılda Ortodoks Hıristiyanlık, Avrupalı zihinler üzerindeki gücünün büyük bölümünü kaybedene kadar, hayvanlara insanî bir şekilde davranmanın iyi bir şey olabileceği fikri gelişme-

ye başlamamıştı. Bu yeni ahlâk, romantik şairler ve bilim adamları tarafından kamçılanmış Doğa'ya karşı filizlenen yeni bir ilgiyle ilişkiliydi. Bir ebediyet-felsefesi, kutsallığın tüm canlıların içinde yaşadığı yönünde bir doktrin üzerine kurulu olmadığı için, hayvanlara karşı iyi davranmaktan yana olan modern hareket, insanlara karşı hoşgörüsüzlük, zulüm ve sistematik gaddarlık fikriyle kusursuz bir şekilde uyumlu olmuştur ve hâlâ böyledir. Genç Nazilere köpeklere ve kedilere karşı iyi, Yahudilere karşı acımasız olmaları öğretilmektedir. Bunun nedeni, Nazizmin, nihai iyinin ebediyette değil gelecekte var olduğuna inanan tipik bir zaman-felsefesi olmasıdır. Yahudiler, bu açıdan, *ex hypotesi*, nihai iyinin gerçekleştirilmesinin karşısındaki engellerdir; köpek ve kedilerse engel değildir. Bunun devamı mantıken gelir.

Bencillik ve tarafgirlik, dünyevî şeyler içinde bile son derece insanlıkdışı ve kaba niteliklerdir; fakat dinî doktrinlerde, bu nitelikler daha da kaba doğaya sahiptir. Kilisenin bölünmesinin getirdiği en büyük kötülük şu olmuştur; her toplulukta sahip olduğu her şeyi cesurca savunan ve sahip olmadığı her şeyi suçlayan bencil, tarafgir bir ortodoksi yaratmaktadır. Böylece her bir destekleyici kendi hakikatini, kendi eğitimini ve kendi kilisesini savunması için yetiştirilmiştir ve kendine ait her şeyi seven, her şeyi koruyan ve farklı bir mezhebe ait olanlar arasında sansürlenmemiş hiçbir şey bırakmayan kişi, en büyük payeye, en büyük onura sahip olmuştur. Hakikat, iyilik, birlik ve din, böylesi savunucuların darbesinden daha büyük bir darbe alabilir mi? Büyük Meaux Piskoposu'nun niçin Reform'un tüm hiziplerine karşı bu derece bilgiyle dolu kitaplar yazdığını sorarsanız, bunun nedeni Fransa'da doğmuş ve Kilise

Ana'nın kucağında yetişmiş olmasıdır. Eğer İngiltere'de doğmuş ve Oxford ya da Cambridge onun *Alma Mater*'i* olmuş olsaydı, büyük Piskoposumuz Stillingfleet'e rakip olur ve Roma Kilisesi'ne karşı Stillingfleet'in yazdığı gibi bilgi mahsulü eserler yazmış olurdu. Ve fakat şunu söylemeyi göze alacağım: Eğer her bir Kilise, havarilerin dindarlığına ve Kudüs'teki ilk Kilisedeki ilk Hıristiyanların tarafsız sevgisine sahip birer kişi yetiştirmiş olsaydı, bu tıynetteki bir Protestan ve bir Papalık yanlısı, birleşme yasalarını ifşa edecek yarım sayfaya bile ihtiyaç duymaz ve yarım saati bulmadan aynı dinde buluşurlardı. Bu yüzden, eğer kiliselerin tarafgirliğe alet edilmiş bir bilgi, bir mantık, bir tarih, bir eleştiri yoluyla birbirlerine yabancı ve düşman kılındıklarını söyleyeceksek, bu, her bir kilisede çok fazla şeyin hakiki olduğunun kanıtlandığını söylemek olacaktır. Katolikler arasında en iyilerinin bile bizim Kilisemizin düzeninin geçerliliğini sahiplenmekte niçin çok utangaç olduklarını sorun; bunun nedeni, Reform belgesinin üzerindeki pis kokuyu herhangi bir şekilde azaltmaktan korkmalarıdır. Niçin hiçbir Protestan'ın herhangi bir yerde İncil'i vaaz etmek için dünyevî işlerden ayrılanlar açısından bekârlığın yararları ya da gerekliliği konusuna değinmediğini sorun; zira böyle yapmış olsalardı, Roma Kilisesi'nin kendi ruhban sınıfı içinde evlilik sıkıntısını çekmeme yönündeki yanlışını azaltmış gibi olacaklardı. Devlet kilisesinin ruhban sınıfı içinde en saygınların ve en dindarların bile, İlahî Işık'ın yeterliliğini ve sadece Kutsal Ruh'un rehberliğini ve esinini bulmaya çalışmanın gerekliliğini beyan etmekten niçin korktuklarını sorun; bunun nedeni, kiliseden kopmuş Quaker'ların bu doktrini mihenk taşı yapmış olmalarıdır. Eğer hakikati hakikat

* *Alma Mater*. Lat. Besleyen Anne. Kişinin mezun olduğu okul. *–çn*

olduğu için sevdiysek, eğer onu kendisi için aradıysak, eğer komşumuzu kendimiz gibi sevdiysek, eğer dinimizden Tanrı'nın bizi kabul etmesinden başka hiçbir şey istemediysek, eğer tüm insanların kurtuluşunu aynı derecede istediysek, eğer hatadan sadece, bize ve çevremizdeki yaratıklara zararlı doğası nedeniyle korkuyorsak, bu ruha ait hiçbir şeyin içimizde herhangi bir yeri olamaz.

O halde hiç kimsenin belirli kiliselerde adına ortodoksi denilen şeyden öğrenemeyeceği, sadece tüm dünyevî fikirlere bütünüyle ölmek vasıtasıyla, Tanrı'ya duyulan saf bir sevgi yoluyla ve zihni tüm bencillikten kurtaran ve Hıristiyan, Musevi ya da yabancı olsun, hakikati ve iyiliği, her insanın içinde eşit olan sevgiyle sevmesini sağlayan, yukarıdan gelen bir takdisle edinilebilecek bir Katolik ruh, Tanrı sevgisi ve tüm bir iyilik içinde bir azizler topluluğu vardır. Bu ilahî ve Katolik ruhu, şeylerin bu düzensiz, bölünmüş durumunda kazanacak ve kilisenin bölünmüş bir parçasında, bu bölünüşe dahil olmadan yaşayacak kişi, şu üç hakikati zihnine kazımış olmalıdır. Öncelikle, kalbin tüm kuvvetini Tanrı'ya adayan ve her insanı kendimizi sevdiğimiz gibi sevmemizi sağlayan şu evrensel sevgi, ruhun en soylu, en ilahî, tanrısal halidir ve en mükemmel dinin bizi yükseltebileceği en yüksek mükemmelliktir; ve hiçbir din herhangi bir insana, bu sevginin mükemmelliğini onun içine taşımak kadar büyük bir iyilik yapmaz. Bu hakikat bize, gerçek ortodoksinin, saf, çıkar gözetmeyen Tanrı ve komşu sevgisi dışında hiçbir yerde bulunamayacağını gösterecektir. İkinci olarak, kilisenin bugünkü bölünmüş halinde, hakikat de yırtılmış ve parça parça bölünmüştür; ve dolayısıyla, ancak bu bölünmüş kısımların herhangi birinin kuşattığından daha çok hakikate ve daha az yalana sahip olan kişi hakiki Katolik olabilir. Bu hakikat bizim, bölünmüş bir parçada bunun bölünüşünden zarar görmemiş şekilde

yaşamamıza olanak sağlar ve bizi kilisenin herhangi bir diğer parçasında duyduğumuz ya da gördüğümüz iyiliklerin hepsi tarafından terbiye edilmemiz ve bunların bize katkıda bulunması için hakiki bir özgürlük ve zindelik içinde tutar... Üçüncü olarak, her zaman şu çok büyük hakikati aklında tutmalıdır ki, şahısları ya da grupları hiçbir şekilde tutmaksızın, doğru ve yanlış olana, Yahudi'ye ve Yahudi olmayana eşit bir mesafede durmak, İlahî Adalet'in şanıdır. Bu yüzden, kişi, Tanrı'nın istediği gibi istemeli ve Tanrı'nın kınadığı gibi kınamalı, ne bir Papalık yanlısının ne de bir Protestanın gözlerine sahip olmalıdır; Ignatius Loyola ya da John Bunyan savunuyor diye herhangi bir hakikati daha az sevmemeli, aynı şekilde, Dr. Trapp ya da George Fox sebep oldu diye herhangi bir hatadan daha az tiksinmemelidir.

William Law

Dr. Trapp, "Gereğinden Çok Doğrucu Olmanın Tabiatı, Ahmaklığı, Günahı ve Tehlikesi Üzerine" başlıklı bir dinî incelemenin yazarıydı. Law'un tartışma yaratan yazılarından bir tanesi, bu çalışmaya cevaben yazılmıştı.

Varanasi Doğu'ya, Mekke Batı'ya doğrudur; kendi kalbinizi keşfedin, hem Rama hem Allah oradadır.

Kebir

Farklı çiçeklerden bal toplayan arı gibi, bilge adam farklı Kutsal Metinlerin özünü kabul eder ve tüm dinlerde sadece iyiyi görür.

Srimad Bhagavatam'dan

Majesteleri Kutsal Kralımız tüm mezheplerin insanlarına, ister sofu ister yuva sahibi olsunlar, hediyelerle ve çeşitli saygı biçimleriyle hürmet eder. Ne var ki, hediyelerle ya

da dışa dönük hürmetle, tüm mezheplerin özündeki varlığın gelişmesi gerekliliğiyle ilgilendiği kadar ilgilenmez. Bu maddenin özünün gelişimi çeşitli şekiller alır, fakat bunun temeli konuşmanın dizginlenmesidir, yani, bir kişi, sebepsizce, kendi mezhebine hürmet edip diğerininkini hor görmemelidir. Değersizleştirme sadece özel nedenlerden dolayı olmalıdır; zira diğer insanların mezhepleri de şu ya da bu nedenden dolayı hürmeti hak eder... Kendi mezhebine hürmet ederken, sadece kendininkine bağlılıktan, kendi mezhebinin şanını arttırmak niyetiyle diğerlerinin mezheplerini aşağılayan kişi, aslında bu davranışıyla kendi mezhebine en ağır zararları veriyordur. Uyum, bu yüzden övgüye değerdir, yani, dinlemek ve diğer insanların kabul ettiği üzere Dindarlık Yasasını gönülden dinlemek

Asoka'nın Buyrukları'ndan

Ne yazık ki, Asoka'nın buyruklarıyla uyumlu, Hıristiyan bir kral tarafından verilmiş herhangi bir buyruk bulmak zordur. Batı'da en eski yasa, en basit yönelim, kişinin kendi mezhebinin şanını yüceltmesi ve tüm diğerlerinin hor görülmesi ve hatta onlara zulmedilmesidir. Yakın zamanda, ne var ki, hükümetler politikalarını değiştirmiştir. İnancını yayma ve zulmetme hakkı, Komünizm, Faşizm ve milliyetçilik gibi siyasî sözde-dinlere mahsus olmuştur; ve Kadim Felsefe'nin çok çeşitli tezahürleri, bu sözde-dinlerin ileri sürdükleri geçici amaçlara doğru ilerlemenin önünde engel teşkil ettiği düşünülmedikçe, küçümseme içeren hoşgörülü bir kayıtsızlıkla karşılanmaktadır.

Tanrı'nın çocukları çok değerli fakat çok gariptir, çok iyi fakat çok dar görüşlüdür.

Sadhu Sundar Singh

Hintli Hıristiyan mühtedilerin en sevileninin, dindaşı Hıristiyanlarla birkaç yıl boyunca ilişki kurduktan sonra çıkarmak zorunda kaldığı sonuç buydu. Bu durumun pek çok şerefli istisnası vardır elbette; fakat iyi eğitimli Protestanlar ve Katolikler arasında bile kural, iyilik ve hakikate karşı affedilmez bir kabahat teşkil etmediği sürece insanı kahkahadan kırıp geçirecek kadar komik olan, tekdüze biçimde kibirli, belli bir taşralılıktır. Yüz yıl önce, Sanskritçe, Pali dili ya da Çince hakkında hiçbir şey bilinmiyordu. Avrupalı bilginlerin cehaleti, taşralılıkları için yeterli nedendi. Günümüzde, çok sayıda iyi ya da orta seviyede tercüme mevcutken, cehalet için nedenimiz olmadığı gibi, mazeretimiz de yok. Fakat halen Avrupalı ve Amerikalı dinî ya da metafizik kitap yazarlarının büyük bölümü, Yahudiler, Yunanlar ve Akdeniz havzası ve Batı Avrupa'daki Hıristiyanlar dışında hiç kimse bu konular hakkında hiçbir zaman hiçbir şey düşünmemiş gibi yazıyor. 20. yüzyıl itibariyle tümüyle gönüllü ve kasıtlı bir şey olan bu cehaletin sergilenmesi sadece absürd ve yüz kızartıcı değil; aynı zamanda toplumsal açıdan tehlikeli. Diğer herhangi bir tür emperyalizm gibi, teolojik emperyalizm de daimî dünya barışı için bir tehdittir. Şiddetin hükmü, ilk olarak, insanların çoğu aynı hakiki yaşam felsefesini kabul etmedikçe; ikinci olarak bu Kadim Felsefe tüm dünya dinlerinin en yüksek ortak etkeni olarak kabul edilmedikçe; üçüncü olarak tüm dinlerin taraftarları, kendi özel inançları içinde ebediyetin Kadim Felsefesinin üzerini kaplayan putperest zaman-felsefelerinden vazgeçmedikçe; dördüncü olarak, insanın en büyük hayrını gelecek zamana yerleştiren ve dolayısıyla bu amaç için her tür

mevcut fenalığın kullanımını haklı gösteren ve öven tüm siyasi sözde-dinlerin dünya çapında bir reddi olmadıkça, asla bir son bulmayacaktır.

Eğer bu şartlar yerine getirilmezse, hiçbir siyasî planlama, ne kadar maharetli bir şekilde çizilmiş olursa olsun hiçbir ekonomik tasarı, savaşın ve devrimin nüksetmesini engelleyemeyecektir.

Bölüm 13

KURTULUŞ, TESLİMİYET, AYDINLANMA

KURTULUŞ – fakat neden? Teslimiyet – fakat hangi belirli durumdan hangi diğer belirli duruma? İnsanlar bu sorulara pek çok cevap vermişlerdir ve insan karakterleri birbirinden böylesine farklı, toplumsal durumlar böylesine çeşitli olduğu için ve düşünce ve duygulanım biçimleri, devam ettikleri sürece böylesine ilgi uyandırıcı oldukları için, cevaplar çok sayıda ve karşılıklı olarak birbiriyle uyumsuzdur.

Her şeyden önce maddî kurtuluşçuluk vardır. En basit haliyle bu, sadece, hayatı tehdit eden şartlardan kaçma arzusu olarak kendini ifade eden bir yaşama iradesidir. Uygulamada, böylesi bir dileğin etkin bir şekilde yerine getirilmesi iki şeye bağlıdır: Zihnin belirli ekonomik ve siyasî sorunları çözmeye koşulması, ve zihnin, işini en iyi şekilde yapabileceği bir iyi niyet atmosferinin yaratılması ve korunması. Fakat insanlar sadece somut bir durumun sınırları içinde nazik ve zeki olmaya razı olmazlar. Eylemlerini ve bu eylemlere eşlik eden düşünce ve duygularını genel ilkelerle ve kozmik ölçüde bir felsefeyle ilişkilendirme arzusu duyarlar. Bu yönetici ve açıklayıcı felsefe Ka-

dim Felsefe ya da Kadim Felsefe'yle az ya da çok bağlantılı tarihsel teolojilerden biri değilse, bu sözde-din, organize bir putperestlik sistemi halini alır. Bu nedenle, açlıktan ölmemek gibi basit bir dilek, kişi son derece açken iyi, bilge ya da mutlu olmasının çok zor olduğu yönündeki sağlam temelli kanı, Kaçınılmaz İlerleme'nin metafiziğinin etkisi altında, kehanet havasında bir Ütopyacılığa vararak açıklanır; baskıdan ve sömürüden kaçma arzusu, kıyamet devrimciliğine duyulan ve teoride her zaman olmasa da, pratikte her zaman ulusun tüm iyilerin en yükseği olarak Molok'a tapınmasıyla birleştirilmiş bir inançla açıklanır ve yönlendirilir. Tüm bu durumlarda kurtuluş, çeşitli siyasî ve ekonomik araçlar vasıtasıyla, kötü maddî koşullarla ilişkili sefaletlerden ve kötülüklerden, şimdiki zamana kıyasla, şu ya da bu şekilde herkesin kusursuz bir şekilde mutlu, bilge ve erdemli olmasını sağlayacak kadar iyi olan başka bir gelecek koşullar düzenine teslimiyet olarak görülmektedir. Sağda olsun solda olsun tüm totaliter ülkelerde resmî olarak neşredilen bu iman ikrarı, genel nüfusun zihinlerine devletin ya da Kilise'nin temsilcileri tarafından değil, ahlâkçıların ve filozofların en popülerleri, reklam metni yazarları (tüm bir edebiyat tarihinde eserleri her gün nüfusun her üyesi tarafından okunan biricik yazarlar) tarafından sokulduğu sözde Hıristiyan kapitalist demokrasiler dünyasında henüz sadece yarı-resmi niteliktedir.

Çeşitli dinlerin teolojilerinde kurtuluş, aptallıktan, kötülükten ve sefaletten, mutluluğa, iyiliğe ve bilgeliğe doğru teslimiyet olarak da görülmektedir. Fakat siyasî ve ekonomik yollar, kişisel yüceliğin geliştirilmesinin, şahsi meziyetlerin elde edilmesinin ve ilahî bir ilkeye ya da şu ya da bu şekilde bireysel ruhu affedebilecek ve kut-

sayabilecek güce sahip bir kişiye duyulan imanın korunmasının yanında, ikincil planda görülmektedir. Dahası, ulaşılacak ereğin, eğer favori siyasetçilerimiz iktidarda kalırsa ve doğru yasaları yaparsa, diyelim ki 22. yüzyılda ya da biraz daha erken başlayacak Ütopik bir gelecekte var olduğu düşünülmemektedir; erek, "cennette"dir. Bu son cümlenin son derece farklı iki anlamı vardır. Büyük tarihî dinlere inananların muhtemelen çoğunluğu için, bu, doğru davranış ve doğru inancın bir ödülü ve bedensel yaşamdan ayrılamaz acıların telafisi olarak tahayyül edilmiş, ölümden sonra gelen mutlu, süresiz şahsi bir varoluşu simgelemektedir ve daima bunu simgelemiştir. Fakat pek çok farklı dinî gelenek içinde Kadim Felsefe'yi teori olarak kabul etmiş ve pratikte onu yaşamak için ellerinden geleni yapmış olanlar için "cennet" başka bir şeydir. Onlar, tanrısal İlkenin birleştirici bilgisinde anlaşıldığı gibi, zamana bağlı ayrı benliklerinden ebediyete doğru kurtarılmak isterler. İlkenin, bu şimdiki zamandaki yaşamda bütüncül bir şekilde bilinebileceği ve bilinmesi gerektiği üzere (ki şimdiki zamandaki yaşamın en büyük ereği ve amacı bu bilgiden başka bir şey değildir), "cennet" tümüyle ölüm sonrasıyla ilişkili bir durum değildir. Sadece şimdi ve burada kurtarılmış olan tümüyle "kurtulmuştur". Kurtuluş yollarına gelince, bunlar eşzamanlı olarak etik, entellektüel ve ruhanîdir ve Buddha'nın Sekiz Aşamalı Yolu'nda hayranlık uyandırıcı bir berraklık ve tasarrufla özetlenmiştir. Bütüncül kurtuluş şu koşullara bağlıdır: Öncelikle, tüm acı ve kötülüğün kaynağının ayrık, ego-merkezli bir varoluşa duyulan arzu olduğu yönündeki son derece açık hakikat ve bu hakikatle birlikte, bunun sonucu olan, "Ben" "bana" "benim"e böylesi bir arzu ve saplantıdan kurtulmaksızın şahsi ya da kolektif açıdan kötülük-

ten kurtulmanın mümkün olamayacağına yönelik Doğru İnanç; ikinci olarak, Doğru Dilek yani insanın kendini ve başkalarını kurtarma isteği; üçüncü olarak, tüm hisseden varlıklara karşı şefkat dolu bir anlayış ve iyilikle yöneltilmiş Doğru Konuşma; dördüncü olarak, barış ve iyi niyeti ortaya çıkarma ve koruma amaçlı Doğru Eylem; beşinci olarak Doğru Geçim Kaynağı ya da uygulanmasında herhangi başka bir insana ya da mümkünse herhangi bir canlı yaratığa zararı olmayan böylesi mesleklerin seçimi; altıncı olarak, Öz-kontrole yönelik Doğru Çaba; yedinci olarak, hayatın tüm koşullarında, "ne yaptığımızı bilmediğimizden" salt düşüncesizlik nedeniyle kötülüğe sebebiyet vermememiz için uygulanacak Doğru Dikkat ve Bilinçlilik; ve sekizinci olarak, Yol'un ilk altı aşamasında salık verilen hafızanın ve etik benliği-hiçlemenin, erişimi mümkün kıldığı Doğru Tefekkür, İlkenin birleştirici bilgisi. O halde insanoğlunun nihaî ereğine ulaşmak ve "kurtarılmak" için insanların kullanmaya muktedir oldukları yollar bunlardır. Tanrısal İlkenin, insanların hedeflerine ulaşmaları için kullandığı gereçler konusunda, Pali kutsal metinlerinin Buddhası (ki "temelsiz sorular"dan hoşnutsuzluğu, 20. yüzyılın en katı deneysel fizikçisininkinden daha az değildir) konuşmayı reddetmektedir. Buddha'nın hakkında konuşmak için hazır olduğu tek şey "acı ve acıya son vermek"tir – acının ve kötülüğün var olduğu yönündeki devasa ve kaba gerçek ve bireyin, kendini kötülükten bağımsızlaştırabileceği ve içinde bulunduğu dünyadaki kötülük miktarını azaltmak üzere bir şey yapmak için kullanabileceği bir yöntemin var olduğu yönünde, bir öncekinden daha az deneysel olmayan gerçektir. Sadece Mahayana Budizminde inayetin gizemleri, Hindu ve özellikle Hıristiyan teolojisindeki bütünlüklü ele alış tarzına

benzer şekilde tartışılmıştır. Teslimiyet hakkındaki ilkel Hinayana öğretisi sadece Buddha'nın kayda düşülmüş son sözlerinin ele alınmasıdır. "Çürüme, farklı unsurlardan oluşan nesnelerin hepsinin tabiatında bulunur. Sebat ederek kendi kurtuluşunuzu elde etmeyi başarın." Aşağıda alıntılanan bilindik pasajdaki gibi, tüm vurgu kişisel çaba üzerindedir.

> Bu nedenle, Ananda, kendi kendinize ışık olun, kendi kendinize sığınak olun. Kendinizi dışarıdaki bir sığınağa götürmeyin. Hakikate bir ışık olarak sıkıca tutunun; Hakikate bir sığınak olarak sıkıca tutunun. Kendiniz dışında kimşede bir sığınak aramayın. Ve, Ananda, şimdi ya da ben öldükten sonra kendileri için bir ışık olacak kişiler, kendileri dışında bir sığınağa başvurmayacak kişiler, Hakikate lambaları olarak sıkıca tutunacak kişiler ve Hakikate sığınakları olarak sıkıca tutunacak kişiler, kendileri dışında hiç kimsede sığınak aramayacak kişiler – en üstteki Zirveye ulaşacak olanlar onlardır. Fakat öğrenmek için hevesli olmalılar.

Takip eden bölümde Chandogya Upanişad'dan serbest biçimde tercüme edilmiş bir pasaj yer almaktadır. Bu küçük mitin örneklemeyi amaçladığı hakikat, manevi bilginin ne kadar seviyesi varsa o kadar çok kurtuluş anlayışı bulunduğu ve herhangi bir bireysel ruh tarafından gerçekte kazanılan özgürlüğün (ya da köleliğin), bu ruhun, özünde gönüllü olan cehaletini ne dereceye kadar yok etmeyi tercih ettiğine bağlı olduğudur.

> Yabancı maddelerden, yaşlılıktan ve ölümden, yastan ve susuzluktan ve açlıktan arı olan, arzusu gerçek olan ve arzuları gerçekleşen Benlik... peşinde koşulacak ve soruş-

turulacak olan işte bu Benlik'tir ve idrak edilecek olan bu Benlik'tir.

Devalar (tanrılar ya da melekler) ve Asuralar (cinler ya da titanlar), her ikisi de bu Hakikati duymuşlardı. Düşündüler ki, "Gelin bu Benliğin peşinde olalım ve bu Benliği anlayalım, böylece tüm dünyaları ve tüm arzuların tatminini elde ederiz."

Böylece Devalardan Indra ve Asuralardan Virochana, ünlü öğretmen Prajapati'ye yaklaştılar. Onun yanında öğrenci olarak otuz iki yıl kaldılar. Sonra Prajapati onlara sordu: "Her ikiniz de burada ne amaçla bu kadar süre yaşadınız?"

Cevap verdiler: "Benliği idrak edenin tüm dünyaları ve tüm arzularını elde ettiğini duyduk. Bize Benliğin öğretilmesini istediğimiz için burada yaşadık."

Prajapati onlara dedi ki: "Gözlerinizin içinde gözüken kişi – o Benlik'tir. O ölümsüzdür, korkusuzdur ve Brahman'dır."

"Efendim," diye sordu müritler, "kim, suda ya da bir aynada yansımış görünüyor?"

"O, Atman," oldu cevap. "Tüm bu şeylerin içinde görülen gerçekte odur." Sonra Prajapati ekledi:

"Suda kendinize bakın ve her neyi anlamıyorsanız gelin bana anlatın."

Indra ve Virochana suda kendi yansımalarını incelediler, ve onlara Benlik'e dair ne görmüş oldukları sorulduğunda, cevap verdiler: "Efendim, Benlik'i görüyoruz; saç ve tırnakları bile görüyoruz."

O zaman Prajapati en iyi elbiselerini giyinmelerini ve bir kez daha suda "kendilerine" bakmalarını emretti. Bunu yaptılar ve tekrar ne görmüş oldukları sorulduğunda cevap verdiler: "Benliği görüyoruz, aynen bizim gibi, iyi süslenmiş ve en iyi kıyafetlerimizin içinde."

Prajapati dedi ki, "Benlik elbette bunların hepsin-

de görülebilir. O Benlik ölümsüz ve korkusuzdur ve o Brahman'dır." Böylece öğrenciler, gönülden hoşnut olarak gittiler.

Fakat onların arkalarından bakan Prajapati şöyle hayıflandı: "Her ikisi de analiz etmeden ya da ayrımsamadan ve hakiki Benliği idrak etmeksizin ayrıldı. Her kim bu yanlış Benlik doktrinini izliyorsa yok olmalı."

Benliği bulmuş olduğu için tatmin olan Virochana, Asuralara geri döndü ve onlara sadece bedensel benliğe ibadet edilmesi, sadece bedene hizmet edilmesi gerektiğini, egoya tapan ve bedene hizmet edenin her iki dünyayı da, bunu ve bir sonrakini, kazanacağını öğretmeye başladı. Ve bu Asuraların geçerli doktrinidir.

Fakat Devalara geri dönüş yolunda, Indra, bu bilginin faydasızlığını anladı. "Bu Benlik," diye düşündü, "beden süslüyken süslü gözüküyor, beden iyi giyinmişken iyi giyinmiş gözüküyor, o halde eğer beden körse o da kör olacak, beden topalsa o da topal olacak, beden sakatlanmışsa o da sakatlanmış. Hatta dahası, bu Benlik'in kendisi, beden öldüğü zaman ölecek. Böylesi bir bilgide bir hayır görmüyorum." Böylece Indra daha fazla eğitim almak için Prajapati'nin yanına döndü. Prajapati onu yanında bir otuz iki yıllık süre boyunca daha yaşamaya mecbur etti, bu sürenin sonunda ona adeta adım adım öğretmeye başladı.

Prajapati dedi ki, "Düşlerde keyif alarak ve yücelmiş olarak dolanıp duran kişi – o, Benliktir. O ölümsüz ve korkusuzdur ve Brahman'dır."

Gönülden hoşnut olan Indra, yine Prajapati'nin yanından ayrıldı. Fakat diğer meleksi varlıklara yeniden katılmadan önce, bu bilginin yararsızlığını da anladı. "Doğru," diye düşündü kendi içinde, "bu yeni Benlik eğer beden körse kör değil, beden topal ya da yaralanmış olsa da topal ya da yaralanmış değil. Fakat düşlerde bile Benlik pek çok acının bilincinde. Bu yüzden bu öğretide bir hayır göremiyorum."

Dolayısıyla daha fazla eğitim için Prajapati'ye geri döndü ve Prajapati onun, kendi yanında kendisiyle birlikte bir otuz iki yıl daha yaşamasını sağladı. Bu zamanın sonunda Prajapati ona şöyle öğretti: "Bir insan uykudayken, kusursuz sükûnette dinleniyor, hiçbir rüya görmüyorken Benliği idrak eder. O, ölümsüz ve korkusuzdur ve Brahman'dır."

Indra tatmin olmuş bir şekilde ayrıldı. Fakat eve ulaşmadan önce, bu bilginin de yararsızlığını hissetti. "Bir kişi uykudayken," diye düşündü "kendisini 'Bu Ben'im' diye bilmez. Gerçekte herhangi bir varlığın bilincinde bile değildir. Bu durum neredeyse yok oluştur. Bu bilgide de bir hayır göremiyorum."

Böylece Indra bir kez daha eğitilmek için geri döndü. Prajapati, ona, kendisiyle birlikte bir beş yıl daha kalmasını buyurdu. Bu zamanın sonunda Prajapati ona Benlik'in en yüksek hakikatini öğretti.

"Bu beden," dedi, "ölümlüdür, sonsuza dek ölümün pençesindedir. Fakat onun içinde ölümsüz ve şekilsiz Benlik vardır. Bu Benlik, bilinçte kendini bedenle ilişkilendirdiğinde, acıya ve zevke tâbidir; ve bu ilişkilendirme devam ettiği kadarıyla, hiçbir insan acılardan ve zevklerden azade olamaz. Fakat bu bağlantı bittiğinde, acı ve zevk de son bulur. Fiziksel bilincin üzerinde yükselerek, Benliği duyu organlarından ve zihinden ayrı bilerek, O'nu, onun doğru ışığında tanıyarak, kişi büyük mutluluğa kavuşur ve özgürleşir.

Chandogya Upanişad'dan

Kendi benliğini Benlik olarak gerçekleştirmiş bir kişi benliksiz olur; ve benliksizlik sayesinde koşullandırılmamış olarak yeniden ortaya çıkartılacaktır. Bu, özgürleşmenin belirtisi, en yüksek gizemdir; benliksizlik yoluyla zevk ya da acıya iştirak etmez, fakat mutlaklığı elde eder.

Maitrayana Upanişad

Şu hakikati vurgulamalı ve bilmeliyiz ki erdem ve iyilikle ilgili tutumların hepsi, hatta Tanrı'nın Kendisi olan Ebedi İyilik bile, bir insanı, eğer ruhun dışındaysa, yani bu insan duyuları ve aklı vasıtasıyla dışarıdaki şeylerle konuşuyorsa ve eğer kendine çekilip kendi yaşamını ve kim ve ne olduğunu anlamaya muvaffak olmuyorsa, erdemli, iyi ya da mutlu yapamaz.

Theologia Germanica

Aslında, insanı kurtaran hakikat Buddha tarafından hiçbir zaman vaaz edilmedi, O, kişinin bunu kendi içinde idrak etmesi gerektiğini görmüştü.

Sutralamkara

Kurtuluş nerededir? Uzak ya da namevcut herhangi bir şeyin tarihsel inancında ya da bilgisinde değildir, erdemi uygulama amaçlı herhangi bir çeşit yasakta, kuralda ve yöntemde değildir, iman ve amel, tövbe, günahların affedilmesi, aklanma ya da kutsanış hakkındaki düşüncenin resmiyetinde de değildir, kendi içinizde sahip olabileceğiniz ya da insanların ve kitapların en iyisinden edinebileceğiniz herhangi bir hakikat ya da fazilette de değildir, ancak ve tümüyle sizin içinizde hayat bulan ve yeniden doğan Tanrı'nın yaşamında, Tanrı'nın Mesihi'ndedir, diğer bir deyişle, insanlığın içindeki ilk çift yönlü yaşamın onarılışında ve kusursuz birliğindedir.

William Law

Law burada Boehme'nin ve Ortodoks Protestanların, Luthercilerin, Calvincilerin ve Anglikanların ya görmezden gelmek ya da zulmetmek konusunda anlaştıkları (ki bu üzerinde anlaşabildikleri pek az noktadan biridir) diğer "Manevi Reformcular"ın ifade şeklini kullanmaktadır. Fakat şu açıktır ki, onun ve diğerlerinin, ruhun içinde

Tanrı'nın yeni doğuşu dedikleri şey, temelde, Hinduların, iki bin yıl ya da daha uzun bir süre önce, kişinin kendi içinde süre bireysel egodan aşkınlıkla farklı biçiminde Kendinin idraki olarak tanımladıkları deneyimin gerçekliğinin ta kendisidir.

> Tüm bağların çözülmesi olan o Nirvana'ya, ne tembeller ne aptallar ne de muhakeme gücünden yoksunlar tarafından erişilebilir.
>
> *Iti-vuttaka*

Görüldüğü üzere, bu yeterince açıktır. Fakat pek çoğumuz tembel olmaktan keyif alırız, sürekli bilinçli olmakla ve hal böyleyken tembelliğin ve aymazlığın sonuçlarından kurtarılmayı şiddetle arzulamakla uğraşamayız. Bunun sonucu, yaşamlarımıza, tam da yaşamlarımızın yok olacağı anda adım atacak ve Büyük İskender gibi, bizim çözmek için çok tembel olduğumuz Gordion düğümlerini kesecek Kurtarıcılara duyulan yaygın bir beklenti ve onların varlığına inançtır. Fakat Tanrı'yla dalga geçilemez. Şeylerin doğası öyledir ki, benlikten tam bir vazgeçişin gerçekleşmesine bağlı olarak elde edilen İlkenin birleştirici bilgisi, dışarıdan yardım olsa bile, benliğinden tam olarak vazgeçmemiş kişiler tarafından idrak edilemez. Amida'nın ya da diyelim ki İsa'nın kurtarıcı gücüne duyulan inançla elde edilen kurtuluş, Upanişad'larda, Budist kutsal metinlerde ve Hıristiyan mistiklerin yazılarında betimlenen bütüncül kurtuluş değildir. Bu, sadece seviye açısından değil, tür açısından da farklıdır.

> İstediğiniz kadar çok felsefe konuşun, istediğiniz kadar çok tanrıya tapın, tüm ritüelleri yerine getirin, istediğiniz

kadar çok sayıda ilahî varlığa ilahiler söyleyin – özgürleşme asla gelmez, yüz çağın sonunda bile, siz Ben'in Birliğini idrak etmedikçe.

Shankara

Bu Ben, araştırmayla, hatta zekâ ve ilimle bile idrak edilemez. Ben, özünü, sadece kendini Ben'e veren kişiye ifşa eder. Ahlâksız yollardan vazgeçmiş olan, kendini kontrol edemeyen, kendi içinde huzurlu olmayan, akli dengesi bozuk olan, dünyadaki tüm ilimle dolu olsa da Ben'i asla idrak edemez.

Katha Upanişad

Nirvana, doğumun, yok oluşun olmadığı yerdedir; o, Kendiliğinden Olan haline nüfuz etmektir, zihnin inşa ettiği tüm kategorileri tamamen aşmaktır; zira o Tathagata'nın ruhani bilincidir.

Lankavatara Sutra

Chandogya Upanişad'da betimlenen Sahte ya da en iyimser haliyle kusurlu kurtuluşlar üç cinstir. Öncelikle, maddenin nihaî Gerçeklik olduğu inancıyla ilişkili sözde-kurtuluş vardır. İktidar hırslısı, dışa dönük somatotoninin en yücelmiş hali olan şeytansı varlık Virochana, kendini bedeniyle özdeşleştirmeyi son derece doğal bulur ve diğer Titanların arasına salt maddi bir kurtuluşun peşinde koşmak için geri döner. Bu yüzyılda vücut bulmuş olsa, Virochana ateşli bir Komünist, Faşist ya da milliyetçi olurdu. Indra, maddî kurtuluşun ötesini görür ve böylece ona, rüya-kurtuluşu, bedensel varlıktan madde ve ruh arasındaki ara dünyaya teslimiyet teklifi yapılır: Mucizelerin ve önbilginin, "ruhlarla iletişimin" ve duyu-ötesi algıların sıradan yaşamlara ürkütücü bir şekilde hücum ettiği, şu

büyüleyici derecede tuhaf ve şaşırtıcı psişik evrene. Fakat bu daha özgür bireysel varoluş türü de halen, kendi eksikliğinin bilincinde ve ilk haline geri dönmek isteyen bir ruhu tatmin edemeyecek kadar çok şahsi ve ego-merkezlidir. Indra bu nedenle daha ileriye gider ve derin uykunun, sahte *samadhi*'nin ve dinginlik içeren bir transın farklılaşmamış bilincini, nihaî kurtuluş olarak kabul etmeye ayartılır. Fakat Indra, Brahmananda'nın ifadesiyle, *tama*'ları *sattva*'larla, tembellik ve bilinçaltını denge ve süper-bilinçle karıştırmayı reddeder. Ve böylece, ayrımsama gücü vasıtasıyla, cehalet olan karanlığın aydınlanışı ve bu cehaletin ölümlü sonuçlarından kurtarılma anlamına gelen Kendi'ni idrak etmeyi başarır.

Diğer alıntıların, bu konuda bizi uyardığı aldatıcı kurtuluşlar, farklı bir türdendir. Burada vurgu, putperestlik ve batıl inanç üzerinedir – özellikle analitik zekâ ve onun ürettiği kavramlara putperestçe tapınma ve ritüellerin, dogmaların ve iman ikrarlarının tek başlarına sihirli bir şekilde tesirli oldukları yönündeki batıl inanç. Pek çok Hıristiyan, Law'un işaret ettiği gibi, bu tip putperestliklere ve batıl inançlara sahip olduğu için suçludur. Onlar için, tanrısal İlkeyle birliğe doğru tam anlamıyla bir teslimiyet imkânsızdır, ne bu dünyada ne de ölümden sonra. Elde etmeyi umut edebilecekleri en iyi şey, halen bedende yaşanan, övgüye değer, fakat ego-merkezli bir yaşam ve bir çeşit mutlu ölümden sonra başlayan, Çinlilerin ifadesiyle "uzun yaşam"dır, belki cennette, fakat hâlâ zamana, ayrılığa ve çokluğa karışmış bir tür hayatta kalış.

Aydınlanmış ruhun kurtarılıp içine çekildiği sonsuz mutluluk, zevkten oldukça farklı bir şeydir. O zaman nedir bunun tabiatı? Aşağıdaki alıntılar en azından kısmi bir cevap vermektedir. Kutsanmışlık, bağımlılıklardan kurtulmaya ve benliksizliğe bağlıdır, bu yüzden doygun-

ca, duygularda bir değişiklik olmaksızın yaşanabilir; ebediyete iştiraktir ve bu yüzden eksilme ya da dalgalanma olmaksızın baki kalır.

> Bu sebepten, gerçek Brahman'da, o (özgürleşmiş ruh) mükemmelleşir ve bir başkası haline gelir. Neticesi, bağların çözülmesidir. Arzular olmaksızın, o ebedi ve sınırsız bir saadete erişir ve orada kalır.
>
> *Maitrayana Upanişad*

> Sadece Tanrı sevilmelidir, yaratılmış her şey bunun için bir araçtır.
>
> *Aziz Augustinus*

> Manevi ve bedensel hazlar arasında şu fark vardır, bedensel hazlar, onları elde edişimizden önce bir arzu, onları elde edişimizden sonra bir tiksinti uyandırır; fakat manevi hazlar, bilakis, biz onlara sahip değilken istenilmez, biz onlara sahipken arzulanır.
>
> *Büyük Aziz Gregory*

> Bir insan bu iki durumdan bir tanesinin içindeyse (sonsuz mutluluk ya da ruhun karanlık gecesi), her şey onun için yolundadır ve cehennemde de cennette olduğu kadar güvendedir. Ve bir insan yeryüzünde oldukça, bu iki hal arasında birinden diğerine sıklıkla geçmesi mümkündür – hayır, bunu bir gün ve gece içinde bile ve kendisi bir şey yapmaksızın, yapabilir.
>
> Fakat bir insan bu iki halden hiçbirinde değilse, yaratıklarla söyleşir, ve kendinin kim olduğunu bilmeksizin bir oraya bir buraya sürüklenir.
>
> *Theologica Germanica*

Tasavvuf edebiyatının büyük bölümü şiirseldir. Bu şiir, bazen ziyadesiyle gergin ve abartılı, bazen yalınlığıyla ışıl-

dayan bir güzelliktedir, bazen karanlık ve neredeyse huzursuzluk verici biçimde gizemlidir. 10. yüzyılda yaşamış Mısırlı Niffari'nin söyledikleri bu son sınıfa girer. Kurtuluş konusunda şöyle yazmıştır:

> Allah nazarımı denize çevirdi ve batan gemileri ve yüzen tahtaları gördüm; sonra tahtalar da battı. Ve Allah bana dedi ki, "Seyahat edenler kurtarılmamıştır." Ve O bana dedi ki, "Seyahat etmek yerine kendilerini denize atanlar, hayatlarını tehlikeye atarlar." Ve O bana dedi ki, "Seyahat eden ve hayatlarını tehlikeye atmayanlar yok olacaklardır." Ve dedi ki bana, "Denizin yüzeyi erişilemez bir ışıltıdır. Ve dibi nüfuz edilemez bir karanlıktır. Ve bu ikisi arasında korkulması gereken büyük balıklar vardır."

Buradaki alegori oldukça açıktır. Bireysel yolcuları yaşam denizinde taşıyan gemiler, mezhepler ve kiliseler, dogmalar ve dinî kurumlardır. Gemilerle birlikte batan tahtalar tam ve kesin bir teslimiyetten aşağı kalan tüm iyi ameller ve Tanrı'nın birleştirici bilgisinden daha az kati olan her türlü imandır. Ebediyete doğru kurtuluş, "kendini denize atmanın" sonucudur; İncil'deki ifadeyle, kişi yaşamını kurtarmak için yaşamını kaybetmelidir. Fakat kendini denize atmak riskli bir iştir; son moda dogmatik rahatlıklar ve ayinsel dekorasyonlarla donatılmış ve istikameti ya Davy Jones'un dolabı* ya da en iyi ihtimalle yanlış liman olan devasa bir *Queen Mary*'de seyahat etmek kadar riskli değildir elbette, ama yine de yeterince tehlikelidir. Zira denizin yüzeyi –zamanın ve çokluğun dünyasında tezahür eden haliyle tanrısal İlke– güzelliğin bir aynada yansıyan imgesinden daha ele geçirilebilir

* Davy Jones'un Dolabı: Boğulan denizcilerin ikametgâhı, denizin dibi. –*çn*

olmayan yansıtılmış bir nurla parlamaktadır; denizin dibindeyse, ebediyen kendinde olduğu haliyle ilke, diplere göz gezdiren analitik zekâya salt karanlık olarak görünür; ve analitik zekâ, kendinden vazgeçişe doğru yaptığı nihai zorunlu dalışa iradeyle iştirak etmeye karar verdiğinde, dibe battıkça, Chandogya Upanişad'da betimlenen insanı yiyip bitiren sözde-kurtuluşların saldırılarına dayanmak durumundadır – egonun daha mutlu ve daha hür olduğu bir tür yaşam sürerek halen hayatta kaldığı o büyüleyici psişik dünyaya, rüya-kurtuluşa ya da üst-bilinç yerine bilinçaltında birliğin, sahte *samadhi*'nin uyku-kurtuluşuna.

Niffari'nin, herhangi bir bireyin insanın nihaî ereğini elde edebilme şansı konusundaki tahmini, aşırı iyimserlik hatasına düşmez. Fakat zaten hiçbir aziz ya da hiçbir din kurucusu, Kadim Felsefe'nin hiçbir yorumcusu hiçbir zaman iyimser olmamıştır. "Pek çoğu çağrılmış, fakat pek azı seçilmiştir." Seçilmeyi seçmeyenler, tam bir kurtuluşa doğru ilerlemelerine izin verecek şartlar altında yaşayabilecekleri bir tür kısmi-kurtuluştan daha iyi bir şeyi umut edemezler.

Bölüm 14

ÖLÜMSÜZLÜK VE ÖLÜMDEN SONRA YAŞAM

ÖLÜMSÜZLÜK, tanrısal İlkenin ebedi şimdisine iştirak etmektir; hayatta kalmak, zamanın bir türünde var olmaya devam etmektir. Ölümsüzlük, tam kurtuluşun sonucudur. Hayatta kalmak, bir çeşit cennete girmek üzere kısmen kurtulanların ya da hiçbir şekilde kurtulmamış fakat kendilerini, kendi aşkınlaşmamış tabiatlarının yasası gereği, az önce terk ettiklerinden bile daha acılı bir arınma ya da vücut bulmuş bir kölelik arasında seçim yapmaya mecbur bırakılmış bulanların nasibidir.

İyilik ve erdem, insanların kendi ölümsüzlüklerini bilmelerini, sevmelerini, ona inanmalarını ve onda keyif bulmalarını sağlar. Ruh, gerçek kutsallıkla arınıp aydınlandığında, kendini Tanrı'yla bir hissettiği bu ilahî aydınlıklara daha muktedirdir. Onun yaşamasına aracı olan, yaşadığı o her şeye gücü yeten Sevginin ölümden daha güçlü olduğunu bilir. Tanrı'nın, ruhunun içinde uyandırdığı O'na ait yaşamını asla yüzüstü bırakmayacağını bilir. O'na ebedi bir iştirakten sonraki soluklanışlar ve nefes darlıkları, O'nun bizim içimizdeki kendi enerjisidir.

Platoncu John Smith,

Bunu daha önceden hep söyledim ve hâlâ da söylüyorum ki bana ebediyette verilmiş her şeye halihazırda sahibim. Zira Tanrı, kemaliyle, ebediyen kendi imgesinde ikâmet eder: Ruhta.

Eckhart

Çalkantılı ya da sakin, su her zaman sudur. Beden bulma ya da bedenden ayrılma, Özgürleşmiş olan için ne fark yaratabilir ki? Sükûnette ya da fırtınada, Okyanus'un ayniyeti hiçbir değişiklikten ızdırap çekmez.

Yogavasistha

"Vücut öldüğünde, ruh nereye gider?" sorusuna, Jacob Boehme şöyle cevap verdi:
"Herhangi bir yere gitmesi zorunluluğu yok."

Tathagata (Buddha'nın isimlerinden biri) sözcüğü herhangi bir yere gitmeyen ve herhangi bir yerden gelmeyen kişi anlamına gelir; ve bu yüzden ona Tathagata denir (Böylece-gitmiş-olan), yüce ve tam anlamıyla aydınlanmış.

Elmas Sutra

Kişi yalnızca O'nu görerek ölümü aşar; başka bir yol yoktur.

Svetasvatara Upanişad

Tanrı, ebedi yaşamımızın bilgisinde olduğu...

Dua Kitabı'ndan

Bir cemad olarak öldüm ve bir bitki oldum.
Bir bitki olarak öldüm ve bir hayvan olarak doğdum.
Bir hayvan olarak öldüm ve insandım.
Niçin korkayım? Ne zaman eksilmişim ölerek?
Ama bir kez daha, insan olarak ölmeliyim, meleklerle yük-

seklerde uçmak için; fakat meleklikten bile Geçmeliyim.
Her şey yok olur, Tanrı hariç.
Melek ruhumu feda ettiğimde, Hiçbir aklın herhangi bir zaman tahayyül etmediği o şeye dönüşeceğim.
Bırak yok olayım! Zira Yokluk ifşa eder ki,
"Ona döneceğiz."

Mevlana Celaleddin Rumî

Doğu'da ve Batı'da, bedende yaşamın kurtuluş ya da kurtarılışı elde etmek için benzersiz ölçüde iyi fırsatlar sağladığı konusunda genel bir mutabakat vardır. Katolik ve Mahayana Budist doktrini, ruhun, ölümden sonraki, bedenden ayrılmış halinde sevap işleyemeyeceğini, fakat sadece Araf'ta, geçmiş amellerinin sonuçlarının ızdırabını çekeceğini iddia etme konusunda benzerdir. Fakat Katolik ortodoksi öteki dünyada ilerleme ihtimali olmadığını, ve ruhun sonsuz mutluluk derecesinin sadece dünyevî yaşamında ne yaptığı ve ne düşündüğü tarafından belirlendiğini ilan ederken, Doğu'nun eskatologları, liyakat sahibi ruhların, mutlu ve kişisel cennet hayatından, hiç bitmeyen, ebedi Uluhiyetle birlik olmanın gerçek ölümsüzlüğüne doğru ilerlemeye muktedir oldukları bazı ölüm sonrası koşulların olduğunu doğrularlar. Ve elbette, tam bir sonsuz mutluluğa ya da aydınlanma yoluyla kurtuluşa doğru ilerlemeye devam edilebilecek bedenleşmiş yaşamın bir şekline dönme ihtimali (gerçekte, pek çok birey için gerekliliği) de ayrıca mevcuttur. Shankara der ki, kişinin bir insan bedeninde doğmuş olduğu gerçeği, Tanrı'ya her gün şükran sunmasını gerektiren sebeplerden biridir.

Ruhani varlığın bir bedene ihtiyacı vardır. Bu olmaksızın, bilgisiyle kutsal kılındığı şeylere giden bilgiyi asla elde edemez.

Aziz Bernard

İnsan olarak doğmayı, nadir ve kutsanmış bir bedenleşmeyi başarabilmiş bilge adam, tüm gösteriş dolu şeyleri gösterişçi olanlara bırakarak, yaşam ölüme geçiş yapmadan Tanrı'yı, ve sadece O'nu tanımaya çabalamalıdır.

Srimad Bhagavatam

İyi insanlar bedenlerini ruhsallaştırırlar; kötü insanlar ruhlarını bedenleştirirler.

Benjamin Whichcote

Daha ayrıntılı bir şekilde, iyi insanlar zihin-bedenlerini manevileştirirler; kötü insanlar ruhlarını bedenleştirip zihinleştirirler. Tümüyle manevileşmiş zihin-beden, öldüğü zaman, halihazırda, gerçekten ve bilinçli olarak, daima herkesin her zaman potansiyel olarak bilmeksizin olageldiği yerde olduğu için, herhangi bir yere gitmeyen bir Tathagata'dır. Bu yaşam içinde Böyleliğe, varlığın tüm hallerinin ebedi ilkesine erişmemiş kişi, ölümle, ya araf ya da cennet gibi bir duruma geçer. Hindu kutsal metinlerinde ve bu metinlerin yorumlarında çok sayıda farklı ölüm sonrası kurtuluş hali arasındaki fark özetlenmiştir. "Halihazırda-gitmiş" ruh, tanrısal İlkeyle eksiksiz bir birliğe doğru kurtuluşa erdirilmiştir; fakat saflaşmış Ben-bilincinin bir biçimini muhafaza ederken bile başka tür *mukti*'yi ya da özgürlüğü elde etmek mümkündür. Herhangi bir bireyin ölümden sonra kurtuluşu üç etkene bağlıdır: Henüz bedenindeyken ulaştığı yücelik derecesine, öncelikli bağlılığını sunduğu ilahî Gerçekliğin belirli görünümüne ve takip etmeyi seçtiği hususi yola. Benzer bir şekilde, *İlahî Komedya*'da, Cennetin çeşitli çemberleri vardır, fakat Doğu eskatolojilerinde kurtarılmış ruh, arınmış bir bireysellikten, hatta bir çeşit göksel zaman içinde yaşamaktan bile çıkıp ebediyette tam bir kurtuluşa gide-

bilirken, Dante'nin ruhları sonsuza dek bir bedendeki tekil vücut buluşların sonucu olarak kendilerini buldukları yerde (arafın temelsiz acılarından geçtikten sonra) kalırlar. Ortodoks Hıristiyan doktrini, ölüm sonrası durumda ya da bir başka bedenlenmede, Uluhiyetle tam bir birliğin nihaî kusursuzluğuna doğru, daha sonraki bir gelişim olasılığını kabul etmez. Fakat Kadim Felsefe'nin Hindu ve Budist versiyonlarında ilahî merhamet ilahî sabra eştir; her ikisi de sonsuzdur. Doğulu teologlar için ebedi lanetlenme yoktur; sadece arınma ve yalnızca insanın değil tüm bir yaratılışın nihaî ereğine –tüm varlığın İlkesiyle tam birlik– doğru ilerlemek için sınırsız bir dizi ikinci şans vardır.

Ölüm sonrası kurtarılışla meşgul olmak, böylesi bir kurtarılışı elde etmenin araçlarından biri değildir ve doğrusu kolaylıkla, buna doğru ilerleyen yolda bir engel haline gelebilir. Hevesli spiritüalistlerin kurtarılmalarının, hiçbir seansa katılmamış ya da kendilerini spekülatif ya da kanıta dayanan literatüre aşina kılmamış olanların kurtarılmasından daha muhtemel olduğunu farz etmek için en ufak bir neden yoktur. Benim buradaki amacım bu külliyata ekleme yapmak değil, daha ziyade, çeşitli dini gelenekler içinde varlığı devam ettirme konusunda yazılmış olanların kabaca özetini sunmaktır.

Doğu'da konunun ele alınışına göre, ölümü atlatarak hayatta kalan şey kişilik değildir. Budizm reenkarnasyon doktrinini kabul eder; fakat yoluna devam eden ruh değil (Budizm bir ruhun varlığını reddeder), karakterdir. Yeryüzündeki yaşamımız süresince, zihinsel ve fiziksel tabiatımızı anlamlandırmayı seçtiğimiz şey, bireysel zihinlerin amfibik varoluşlarının en azından bir kısmını içinde geçirdikleri psişik medyumu etkiler ve medyumun bu değişime uğratılması, bedenin ölümünden sonra ya bir cennette, ya

bir arafta ya da başka bir bedendeki yeni bir varoluşun başlangıcıyla sonuçlanır.

Vedanta kozmolojisinde, tanrısal İlkeyle özdeş ruhsal Benlikten ya da Atman'dan başka, kaba ya da latif bir bedende reenkarne olan ya da vücut dışı vaziyette tezahür eden bir ruhun tabiatına sahip bir şey vardır. Bu ruh, ölünün kişiliği değil, daha ziyade içinden bir kişiliğin doğduğu ayrıştırılmış Ben-bilincidir.

Bu ölümden sonra yaşam kavramsallaştırmalarının herhangi biri, mantıksal açıdan kendi içinde tutarlıdır ve "görünüşü kurtarmak" için yapılır – diğer bir deyişle, psişik araştırmanın sıra dışı ve örtülü gerçeklerine uymak için. Herhangi bir şekilde dolaysız tanışıklığımız olan yegane kişilikler, bir bedenle bir miktar bilinmeyen *x*'in karışımı olan enkarne varlıklardır. Fakat eğer *x* artı beden bir kişiliğe eşitse, o halde, belli ki, *x* eksi bedenin aynı şeye eşit olması imkânsızdır. Psişik araştırmanın bazen keşfediyor gibi gözüktüğü sözde kişisel varlıklara, ancak *x*'in ve medyumun bedeninden oluşan, geçici sözde-kişilikler olarak bakılabilir.

Bu iki kavramsallaştırma birbirini dışlamaz ve ölümden sonra yaşam, inatçı bir bilincin ve psişik medyumun değiştirilmesinin ortak sonucu da olabilir. Eğer bu böyleyse, herhangi bir insanın, ölümden sonra birden fazla biçimde hayatta kalması da mümkündür. Kişinin "ruhu" –geçmiş ve gelecek kişiliklerin kişisel-olmayan temeli ve ilkesi– tek bir varlık biçiminde ilerlemeye devam edebilirken, düşünceleri ve iradeleri tarafından psişik medyumda bırakılan izler, bütünüyle farklı varlık tarzlarına sahip yeni bireyselleşmiş varoluşların çıkış noktasına dönüşebilir.

Bölüm 15

SESSİZLİK

Baba tek bir Sözcük söyledi; bu Sözcük O'nun Oğlu'dur ve O, O'nu ebedi bir sessizlikte söyler; ve ruhun onu sessizlikte duyması gerekir.

Aziz John (St. John of the Cross)

Ruhani yaşam, Tanrı'nın Ruhu'nun içimizdeki etkinliğinden başka bir şey değildir ve bu yüzden, bizim sessizliğimiz onun için hazırlanışımızın büyük bir parçası olmak zorundadır, ve bu konuda çok konuşmak ya da bu konudan çok keyif almak, çoğu zaman Tanrı'nın Ruhunun ve sesinin içimizde ne söylediğini duyarak elde edebileceğimiz şey karşısında küçük bir engel değildir...
Ruha ait konular hakkında retorik ya da söz sanatları, diğer konularda yapılan boşboğazlıktan daha boşunadır; ve ateşli sözcükler ya da çarpıcı ifadeler duyarak ya da bunları söyleyerek iyilikte gelişeceğini düşünen kişi, ki bugün dünyanın büyük bölümünün yoludur bu, çok konuşabilir fakat sohbetlerinin pek azı gökyüzüne ulaşır.

William Law

Bilen, konuşmaz;
Konuşan, bilmez.

Lao Tzu

DENETLENMEYEN ve gelişigüzel konuşma, ahlâkî açıdan kötü ve manevi açıdan tehlikelidir. "Fakat size söylüyorum, insanlar konuşacağı her boş kelimenin hesabını, hüküm gününde vereceklerdir." Bu, son derece katı bir ifade gibi gözükebilir. Fakat sıradan bir günde sarfettiğimiz sözcükleri gözden geçirdiğimizde, bunların çok büyük bir bölümünün üç ana başlık altında toplanabileceğini anlarız: Komşularımıza karşı hasetin ve iyilikten yoksunluğun ilham verdiği sözcükler; açgözlülük, tensellik ve öz-sevginin ilham verdiği sözcükler; saf embesilliğin ilham verdiği ve sadece dikkat dağıtıcı bir gürültü yapmak adına durup dururken telaffuz edilmiş sözcükler. Bunlar boş sözcüklerdir; ve eğer bu konuya eğilirsek, bunların akıl, iyilik ya da gereklilik tarafından söyletilmiş sözcüklerden sayıca fazla olduğunu görürüz. Zihnimizin bitmek bilmeyen, aptalca monologunda geçen söylenmemiş sözcükler de dikkate alınırsa, bu gereksizliğin çoğunluğu, pek çoğumuz için, ezici bir büyüklüğe ulaşır.

Tüm bu avare, kendini beğenmiş ve kötü olduğu kadar saçma olan sözcükler, tanrısal İlke'nin birleştirici bilgisinin yolunda engeldir, içerideki ve dışarıdaki Işığı gölgeleyen toz ve sineklerin dansıdır. Dili tutmak (ki elbette aynı zamanda zihni tutmaktır) nefis körletme uygulamalarının sadece en zorlarından ve en sıkılarından biri değil, aynı zamanda en verimlisidir.

> Bir tavuk yumurtladığında gıdaklaması gerekir. Peki eline ne geçer? Hemen bir karga gelir ve yumurtalarını çalar, büyütmesi gereken her şeyi yalayıp yutar. Ve böylece o kötü karga, şeytan, gıdaklayan kadınlardan çalmıştır. Dünyaya getirdikleri ve gıdaklamasalardı bir kuş gibi, gökyüzüne doğru büyüyecek olan her şeyi yutmuştur.

Ancren Riwle'dan modernize edilerek aktarılmıştır

Dünyevî konuşmaların cazibesinden, çok katı bir oruçla kaçamazsın.

Fénelon

Hayatı ya da ölümü ilgilendiren her şey içimizde devam ediyor ve çalışıyorken, dışarıdan bu kadar çok haber gelmesinin gereği ne?

William Law

Değerli Anneciğim, kendilerinden ve kendi işlerinden pek az bahsedenlerin hepsinin yüceleceği konusunda bizi uyarmış olan azizlerin emirlerine kulak ver.

Aziz François de Sales
(Azize Jeanne de Chantal'a yazdığı bir mektuptan)

Bir köpek iyi havlıyor diye iyi bir köpek sayılmaz. Bir insan iyi bir konuşmacı diye iyi bir insan sayılmaz.

Chuang Tzu

İt ürür, kervan yürür.

Arap atasözü

Sana yazmaktan kaçınmış olmamın nedeni, bunu istemem değildi, zira gerçekten senin için en iyisini diliyorum; fakat anlaşıldığı kadarıyla gerekli olan her şeyi hayata geçirmek için halihazırda yeterince şey söylenmişti ve eksik olan (eğer gerçekten eksik herhangi bir şey varsa) yazmak ya da konuşmak –ki genellikle haddinden fazla mevcuttu– değil, sessizlik ve çalışmaydı.

Zira konuşma dikkatimizi dağıtırken sessizlik ve çalışma düşünceleri toplar ve güçlendirir.

Bu yüzden kişi kendi iyiliği için ona söylenmiş olanı anladığı anda, daha fazla dinleme ya da tartışma için gereklilik yoktur; yapması gereken, sessizlikle ve dikkatle öğrenmiş olduğunu, şevkle uygulamaya koyulmaktır, alçakgönüllülük, iyilik ve kendini küçümseyişle.

Aziz John (St. John of the Cross)

Molinos (şüphesiz bu sınıflandırmayı kullanan ilk kişi o değildir), sessizliğin üç derecesini ayırt eder: Ağzın sessizliği, zihnin sessizliği ve iradenin sessizliği. Boş konuşmaktan uzak durmak zordur; belleğin ve hayal gücünün konuşmasını susturmak çok daha zordur; hepsinin en zoru, iradenin içindeki arzu ve hoşnutsuzluk seslerini bastırmaktır.

20. yüzyıl, diğer şeylerin yanı sıra, Gürültü Çağı'dır. Fiziksel gürültü, zihinsel gürültü ve arzunun gürültüsü – tüm bunlar için tarihin kaydını tutuyoruz. Ve şaşırmamak gerekir, zira neredeyse mucizevi teknolojimizin tüm kaynakları, sessizliğe karşı çağdaş taarruzumuz için seferber edilmiştir. Yakın dönemde ortaya çıkan icatların en popüleri ve en etkilisi radyo, daha önceden üretilmiş bir gürültünün evlerimize akmasına yarayan bir iletim hattından başka bir şey değildir. Ve bu gürültü elbette, kulak zarlarından çok daha derine inmektedir. Gürültü zihne işlemekte, onu dikkat dağıtıcı bir kargaşayla doldurmaktadır – haber başlıkları; birbirini tutmayan bilgi parçacıkları; çılgınca ya da duygusal müziğin patlayışları; sürekli tekrar edilen ve katharsis sağlamayan, fakat sadece gündelik, hatta saatlik duygusal lavmanlar için arzu duymamıza neden olan drama parçaları. Ve, pek çok ülkede olduğu gibi, yayın istasyonlarının, reklam verenlere zaman satarak geçimlerini sağladıkları bir durumda gürültü, fantezi, bilgi

ve duygu gerçeklikleri yoluyla, kulaklardan egonun dilek ve arzuları yöneten merkez çekirdeğine taşınmaktadır. Sözlü ya da basılı radyoda yayınlanan ya da kâğıt hamuruna basılı tüm reklamların tek bir amacı vardır – iradeyi sessizliği elde etmekten her zaman alıkoymak. Arzulardan arınmışlık, kurtarılış ve aydınlanmanın şartıdır. Büyüyen ve teknolojik açıdan ilerlemeci bir toptan üretim sistemi, evrensel bir arzulayıştır. Reklamcılık, arzuyu yaymak ve pekiştirmek için girişilmiş organize bir çabadır – yani (tüm yüksek dinlerin bütün azizlerinin ve öğretmenlerinin daima inandıkları gibi) acının ve hatanın esas sebebi ve insan ruhuyla onun tanrısal İlkesi arasındaki en büyük engel olan o gücün faaliyetini yaymak ve pekiştirmek.

Bölüm 16

DUA

DUA kelimesi en az dört birbirinden farklı prosedür için kullanılmaktadır, bunlar niyaz, şefaat, ibadet ve tefekkürdür. Niyaz, kendimiz için bir şey istemektir. Şefaat, diğer insanlar için bir şey istemektir. İbadet, zekânın, duyguların, iradenin ve hayal gücünün, Tanrı'nın kişisel görünümüne ya da insan formunda vücut bulmuş haline yöneltilmiş dindar ameller için kullanılmasıdır. Tefekkür, ruhun kendini, içerideki ve dışarıdaki tanrısal İlkeye, içkin ve aşkın Uluhiyet'e açık kıldığı tetikteki edilgenlik halidir.

Psikolojik olarak, bir insanın, bir çeşit ibadetle hazırlanmaksızın ve az ya da çok sıklıkta aralıklarla şefaat ve en azından bir şekilde niyaza dönme ihtiyacını hissetmeksizin tefekkür etmesi neredeyse imkânsızdır. Öte yandan, sadece tefekkürden ayrı değil, aynı zamanda ibadetten ve nadiren görülen ekstrem ve dizginlenmemiş egoizm vakalarında şefaatten bile ayrı olarak, niyaz etmek hem mümkün hem de kolaydır. Niyaz ve şefaat duası, Tanrı'nın isimlerinden herhangi birine, yüzeysel bir göndermeyle yapılabilir ve dahası, genellikle başarılı kabul edilen bir sonuç da alınır. Niyaz ettiği şeyleri elde etme marifetini kazanmak için, insanın Tanrı'yı, hatta zihnindeki Tan-

rı imgesini dahi, bilmesi ya da sevmesi gerekmez. Tüm ihtiyacı olan şey, kendi egosunun ve bu egonun arzularının önemli olduğu yönünde şiddetli bir his ve bununla birlikte evrende, dışarıda, bu arzuları tatmin etmeye tatlı dille ikna edilebilecek ya da zorlanabilecek, kendinden başka bir şeyin mevcut olduğuna dair sarsılmaz bir ikna olmuşluktur. Eğer yeterli ölçüde iman ve ısrarla "Arzum yerine gelecektir," diye tekrar edersem, er ya da geç, şu ya da bu şekilde, istediğimi almam muhtemeldir. İrademin, Tanrı'nm iradesiyle uyuşup uyuşmadığı ve istediğimi alırken kendim için manevi, ahlâkî, hatta maddî açıdan iyi bir şey kazanıp kazanmayacağım, önceden cevaplayamayacağım sorulardır. Bunları ancak zaman ve ebediyet gösterecektir. Bu arada, folklorun yaptığı uyarıları ciddiye almamız yerinde olur. Peri masallarını yazan isimsiz realistler, dilekler ve bu dileklerin gerçekleşmesi hususunda çok fazla şey biliyorlardı. Öncelikle, belirli durumlarda niyazların gerçekten de kendi kendilerini cevapladığını bilmekteydiler; fakat aynı zamanda bu dualara cevap veren tek varlığın Tanrı olmadığını ve eğer kişi yanlış bir ruh halinde bir şey niyaz ederse, bunun gerçekten de verilebileceğini, fakat bir intikamla ve kutsal bir Verici'den başka biri tarafından verilebileceğini de biliyorlardı. Kişinin istediğini, kendini-önemseyici bir niyaz vasıtasıyla alması *hubris*'in bir çeşididir ve bu, layık olduğu münasip bir *nemesis*'i davet eder. Bu yüzden, Kuzey Amerika yerlilerinin folkloru, makul bir adamın sahip olması gerekenden fazlasına sahip olmak için egoist bir şekilde oruç tutan, dua eden ve istediklerini alarak bu yüzden kendi düşüşlerine neden olan insanların öyküleriyle doludur.

Niyazlarının –daima komik ya da felakete yol açan sonuçlarla– cevaplanmasını sağlamak için bir tür büyü kul-

lanan erkekler ve kadınlarla ilgili tüm o öykülerse, dünyanın diğer tarafından gelir. Bizim kültürümüzdeki Üç Dilek Hakkı, dilek dileyen ve istediğine kavuşan kişiyi, hiçbir zaman kötü bir sondan başka bir şeye götürmez.

Tanrı'nın size şöyle seslendiğini hayal edin,
"Oğlum, niçin gün be gün kalkıp bana dua eder, diz çöker ve hatta alnınla yere dokunursun? Hatta bazen gözyaşı bile dökerken "Baba, Tanrım, bana servet ver!" diyorsun! "Eğer sana onu verecek olsaydım, kendini önemli görecek, çok büyük bir şey elde ettiğini düşünecektin. Madem istedin, senindir o. Fakat onu iyi kullanmaya dikkat et. Ona sahip olmadan önce alçakgönüllüydün; şimdi zengin olmaya başlayınca fakirleri hor görüyorsun. Bu nasıl bir iyidir ki seni ancak daha kötü yapıyor? Daha kötü, zira halihazırda kötüydün. Ve bu seni daha kötü yapacak, bunu bilmiyorsun; bilmediğin için de Benden bunu istedin. İstediğini verdim ve seni denedim; aradığını buldun – ve sen kendin de suçüstü yakalandın! Bunlardan daha iyi şeyler iste Benden, bunlardan daha büyük şeyler. Benden manevi şeyler iste. Benden Beni iste"

Aziz Augustinus

Tanrım, Ben, bir dilenci, Senden bin kralın isteyebileceğinden daha fazlasını istiyorum. Her birinin Senden istemesi lazım gelen bir şey vardır; ben Senden bana Kendini vermeni istiyorum.

Abdullah el-Ensarî

Aquinas'ın ifadesiyle, arzulamamızın meşru olduğu herhangi bir şey için dua etmemiz meşrudur. Hiç kimsenin istemeye hakkı olmadığı bazı şeyler vardır; günahlar ya da suçların meyveleri gibi. Diğer şeyler, manevi gelişi-

min bir derecesindeki insanlar tarafından kurallara uygun bir şekilde istenebilir, fakat daha yüksek bir başka seviyedeki insanlar tarafından istenmemelidir (ve elbette bu isteğin kendisi durdurulmalıdır). Bu açıdan, Aziz François de Sales, "Neredeyse hiç arzum yok, ama yeniden doğacak olsaydım, bir tek arzum bile olmazdı. Hiçbir şey istememeli ve hiçbir şeyi reddetmemeli, Tanrı'nın bizden arzuladığı şeyi arzulamak haricinde hiçbir arzuyla vakit kaybetmeden kendimizi İlahi Takdir'in kollarına bırakmalıyız," diyebileceği bir noktaya ulaşmıştı. Fakat bu sırada *Pater Noster'in* üçüncü cümlesi, kendilerininki dışında herhangi bir arzunun gerçekleşmesi adına en ufak bir niyeti olmayan milyonlar tarafından her gün tekrar edilmektedir.

Ölümsüz yaşam okyanusunda dolaşmanın zevki beni tüm isteklerimden temizledi; Nasıl ağaç tohumdaysa, aynı şekilde tüm illetler de bu istemeden kaynaklanır.

Kebir

Tanrım, senden ne isteyeceğimi bilmiyorum. Ancak sen benim ihtiyacım olanı biliyorsun. Benim kendimi sevmeyi bildiğimden daha iyi seviyorsun beni. Baba, çocuğuna, kendisinin nasıl isteyeceğini bilmediği şeyi ver. Ceza ver ya da iyileştir, beni çökert ya da yükselt: Tüm niyetlerine hayranlık duyuyorum, onları bilmeksizin. Sessizim; bir kurbanlık olarak kendimi sunuyorum; Sana boyun eğiyorum; senin arzunu yerine getirmekten başka bir arzum yok. Bana dua etmeyi öğret. Sen içimde dua ol.

Fénelon

(Bir derviş, şeytana uyup, Allah ona "İşte buradayım," diye cevap vermediği için Allah'a seslenmeyi bıraktı. Hz. Hızır

bir rüyada, Allah'tan getirdiği mesajla ona gözüktü).
Seni hizmetime çağıran ben değil miydim?
Seni ismimle meşgul kılan ben değil miydim?
Senin "Allah!" deyişin benim "İşte buradayım" *deyişimdi.*

Mevlana Celaleddin Rumî

Her şeye gücü yeten Allah'a, bizleri seçilmişleri arasına, selamet yoluna yönlendirdikleri arasına; O'nu unutmamaları için gayret verdikleri arasına; içlerinde Allah'ın Kendisinden başka hiçbir şey kalmayıncaya kadar tüm lekelerden arındırdıkları arasına; başka kimseye ibadet etmesinler diye ruhlarına tümüyle yerleştikleri arasına alması için dua ediyorum.

El-Gazali

Şefaat konusunda, diğer pek çok konuda olduğu gibi, en berrak, en basit ve en isabetli şekilde yazan yine William Law'dur.

Kendinizi komşularınız ve tanıdıklarınız için Tanrı'nın karşısında bir avukat gibi görürseniz, onlarla barışık olmayı asla zor bulmayacaksınız. Merhamet görmeleri ve affedilmeleri için özellikle yalvardığınız insanlara sabretmek ve onları affetmek sizin için kolay olacaktır.

William Law

Şefaat tüm ayrılıkların en iyi arabulucusu, gerçek dostluğun en iyi kurucusudur, düşmanca huylara, tüm öfkeli ve kibirli tutkulara karşı en iyi koruyucu ve en iyi tedavidir.

William Law

Huzuru için Tanrı'ya karşı gizlice onu savunacak kadar kaygı duyduğunuz bir adama hırçınlık göstermez ya da ona

herhangi bir nezaketsiz davranışta bulunamazsınız. Zira gizli dualarınızda Tanrı'ya, sevmesini ve lütuflarda bulunmasını önerdiğiniz bu adamdan muhtemelen nefret edemez ve onunla alay edemezsiniz.

William Law

Şefaat, o halde, kişinin komşusuna duyduğu sevginin hem aracı hem de ifadesidir. İbadetin, Tanrı'ya duyulan sevginin aracı ve ifadesi olması – bu, mükemmel halini, tefekkürün meyvesi olan Uluhiyet'in birleştirici bilgisinde bulan bir sevgidir. Aşağıdaki alıntıların sahiplerinin "dua" kelimesini her kullandıklarında gönderme yaptıkları, Tanrı'yla bir olmanın bu yüksek biçimleridir.

Duanın amacı ve ereği, Tanrı'nın egemen görkemine, O'nun bizim için Olduğu şey olarak değil, Kendisi için Olduğu şey olarak hürmet etmek, bu görkemi kabul etmek, ona ibadet etmek, ve O'nun iyiliğini, bu iyiliğin bize yaptıkları için sevmekten ziyade, bu iyiliğin kendisinin sevgisiyle sevmektir.

Bourgoing

Dua ederken o (Charles de Condren) bilgisinin ve aklî çıkarımlarının hudutlarında durmadı. Tanrı'ya ve O'nun gizemlerine, onları anladığı haliyle değil, kendi içlerinde oldukları şey olarak hayrandı.
Amelote

"Olduğu Şey Olarak Tanrı", "Oldukları Şey olarak Tanrı ve O'nun gizemleri" – bu ifadelerde Kantçı bir hava vardır. Fakat eğer Kant haklıysa ve Şey, kendi içinde bilinemezse, Bourgoing, De Condren ve ruhani yaşamın tüm diğer üstatları beyhude bir arayış içinde olmuşlardır. Fa-

kat Kant'ın söyledikleri sadece aydınlanmamış ve kurtarılmamış zihinler için geçerlidir. Gerçeklik, böylesi zihinlere ister maddî, ister psişik ya da manevi olsun, söz konusu zihinlerin kendi bireysel tabiatları aracılığıyla karartılmış, renklendirilmiş ve ışığı kırılmış olarak kendini sunar. Fakat kalpleri saf ve ruhları Tanrı'ya muhtaç olanların içinde Gerçekliğin görünümü çarpık değildir, zira söz konusu insanlarda, Gerçekliğin yansımasını karartacak ya da ışıklarını kıracak ayrık bir benlik, "Ebediyetin beyaz ışığına" şahsi ve tarihî renklerini verecek, entellektüel inançların ve kutsal imgelerin boyalı slaytı yoktur. Böylesi zihinler için, Olier'nin dediği gibi, "Azizlerin, Kutsal Bakire'nin ve insan olarak İsa Mesih'in düşünceleri bile Tanrı'yı bütün saflığıyla görme yolundaki engellerdir." Olduğu haliyle Tanrı, ancak kendisi hiç-bir şey olan kişi tarafından algılana*bilir*.

Duadan anladığım, okulların doktrinlerine göre, öncelikle anlayış tarafından uygulanan ve kişinin Tanrı'dan almayı arzuladığı şeyleri ifade eden niyaz ya da şefaat değildir. Fakat burada dua, özellikle, O'nun bizden adilane bir şekilde isteyebileceklerini Tanrı'ya sunmak ve vermek anlamına gelmektedir.

Genel anlamıyla dua, zihnin Tanrı'ya yükselmesi olarak tanımlanabilir ya da daha geniş ve daha açık bir şekilde şöyledir: Dua, idrak etmeye muktedir ruhun, tüm iyiliğin sahibi ve kaynağı olarak tümüyle O'na muhtaçlığını; tüm bir sevgiden, tüm bir itaatten, tüm bir onurlandırmadan, şereften ve ibadetten daha az olmayan hakkını, O'nun huzurunda, benliği ve onun yarattığı her şeyi aşağılayarak ve yok ederek O'na verme iradesini ve bunu yapmaya hazır olma durumunu ve son olarak, O'nunla ruhen bir olma gayesini arzulamayı ve niyet etmeyi ifade ederek ya da en

azından bunu ima ederek Tanrı'ya doğru harekete geçişidir.

Dolayısıyla gözüken odur ki dua, akıl sahibi bir ruhun muktedir olduğu en mükemmel ve en ilahî ameldir. Tüm ameller ve görevler arasında en vazgeçilmez ölçüde gerekli olanıdır.

Augustine Baker

Tanrım, bana Seni aramayı öğret ve ben Seni aradığımda Kendini göster bana. Sen bana öğretmediğin sürece ne Seni arayabilirim ne de Sen Kendini göstermediğin sürece Seni bulabilirim. Bırak Seni özlemle arayayım, bırak arayışımda Sana özlem duyayım: Bırak Seni sevgide bulayım ve bulduğumda Seni seveyim. Tanrım, Seni unutmayayım, Seni tahayyül edeyim ve Seni seveyim diye beni Kendi suretinde yarattığını kabul ediyorum ve bunun için Sana şükrediyorum: Fakat bu suret günahlarla o kadar tüketilmiş ve israf edilmiş ve hataların dumanıyla o kadar kararılmış ki, Sen onu yenilemedikçe ve yeniden yaratmadıkça, adına yaratıldığı amacı gerçekleştiremez. Ruhun gözü kendi hastalığından dolayı mı kararmış yoksa Senin görkeminle mi kamaşmış? Elbette hem kendi içinde kararmış hem de Seninle kamaşmış. Tanrım, bu, Senin içinde ikamet ettiğin yaklaşılamaz ışık. Gerçekte onu görmüyorum, çünkü benim için çok parlak; fakat gördüğüm her neyse, onun vasıtasıyla görüyorum, nasıl güçsüz bir göz güneşin ışığı vasıtasıyla görür fakat güneşin kendisine bakamazsa. Ey yüce ve yaklaşılmaz ışık, ey yüce ve kutsanmış hakikat, Sana bu kadar yakın olan bana ne kadar uzaksın, ben Senin görüşüne bu kadar yakınken Sen benim görüşümden ne kadar uzaktasın! Sen her yerde tümüyle varsın ve ben Seni görmüyorum. Ben Sende hareket ediyorum ve varlığıma Senin içinde sahibim fakat Sana gelemiyorum, Sen içimde-

sin ve benimlesin fakat Seni hissedemiyorum.

Aziz Anselm

Ey Tanrım, bana güvenme; çünkü Sen beni desteklemezsen kesinlikle seni hayal kırıklığına uğratacağım.

Aziz Philip Neri

Büyük bir alçakgönüllülük ve tüm dünyevî arzulardan el ayak çekme olmaksızın adanmışlık iddiasında bulunmak imkânsız bir şey iddia etmektir. Kendini adamış insan öncelikle alçakgönüllü olmalı, kendi acılarının, arzularının ve dünyanın boşunalığının tam olarak farkında olmalıdır ve böylece ruhu Tanrı'ya duyduğu arzuyla dolacaktır. Gururlu, gösterişçi ya da zihni dünyaya dönük bir kişi bir dua kitabı kullanabilir fakat kendini adayamaz, zira kendini adama, alçakgönüllü bir kalbin kendini, tek mutluluğu olarak Tanrı'ya vermesidir.

William Law

Ruhun eyleme geçmesi için, hem iyi hem de kötü, tüm hissedilebilir imgelerin uzaklaştırılması gerekir. Manevi bir yolun başlangıç seviyesindeki kişi, hissedilebilir iyi imgeleri kullanarak başlar; manevi alıştırmalarla iyi bir manevi yola başlamak imkânsızdır... İçeriye eğilimi olmayan ruhlar, daima hissedilebilir imgelerin kullanıldığı alıştırmalara uymak durumundadırlar ve bu ruhlar bu duyarlı alıştırmaların hem kendilerine hem de diğerlerine çok faydalı ve Tanrı'yı hoşnut edici olduğunu görecektir. Bu, aktif yaşamın yoludur. Fakat içeriye eğilimi olan diğerleri, sürekli bir biçimde duyuların alıştırmalarında kalmazlar, bir zaman sonra bu uygulamalar, duyulardan ve hayal gücünden bağımsız ve sadece idrak etmeye muktedir ruhun iradesinin Tanrı'ya yükseltilmesinden ibaret manevi alıştırmalara dönüşür... Ruh, iradesini, imgesel bir şey ola-

rak değil, manevi bir anlayış tarafından kavranmış olarak Tanrı'ya doğru yükseltir, insan ruhu bu yoldan İlahî Ruh ile birliği amaçlamaktadır.

Augustine Baker

Bana dua ederken hiçbir şey yapmadığınızı söylüyorsunuz. Fakat, kendi hiçliğinizi ve acınızı Tanrı'ya sunmak ve göstermek dışında, yani yaptığınız şey dışında, dua ederken ne yapmak istiyorsunuz? Dilenciler yaralarını ve gereksinimlerini bize açtıklarında, bu, onların yapabilecekleri en iyi şeydir. Fakat bana anlattığınız şeyden, sizin bazen bunlardan hiçbirini yapmadığınızı ve oracıkta bir gölge ya da bir heykel gibi uzandığınızı anlıyorum. Heykelleri, sadece prensin gözlerini tatmin etmek için saraylara koyarlar. Tanrı'nın huzurunda böyle bir heykel olmakla yetinin: Tanrı, dilediği zaman bu heykele yaşam verecektir.

Aziz François de Sales

Zihnimi gerektiği gibi sadece duaya vermediğimi, dua ederken her zaman onun içinde kendim bir şey yapmak istediğimi, ve burada çok büyük bir yanlış yaptığımı anladım... Kesin olarak zihnimi tüm bunlardan koparmak ve ayrı kılmak ve onu, tüm gücümle, yapabildiğim kadar, biricik amaca ve basit bir birliğe sadık kılmak istiyorum. Başarısız olma korkusunun dua haline girmesine izin vererek ve kendi başıma bir şey başarmayı isteyerek her şeyi berbat ettim.

Azize Jeanne Chantal

Buddhalığı aradıkça ve kendinizi özellikle buna hazırladıkça, sizin için bir başarı yoktur.

Yung-chia Ta-shih

Kişi nasıl kendini Tao'yla uyumlu kılar? Ben halihazırda uyumsuzum.

Shih-t'ou

Nasıl kavramalıyım? Bırak, kavrama. Daha fazla kavrayış olmadığında geriye kalan şey Benliktir.

Panchadasi

Size, başka bir şey yapmaya çalışmaksızın ve O bunu arzu etmedikçe O'ndan bir şey istemeksizin, sadece ya Tanrı'da ya da Tanrı'ya yakın kalmanızı söylüyorum.

Aziz François de Sales

İbadet, sevgi dolu fakat halen bağımsız, bireye ait bir eylemdir. Tefekkür, tüm varlığın tanrısal İlkesiyle bir olma halidir. En yüksek dua, en pasif olanıdır. Kaçınılmaz olarak, benliğe ait ne kadar az şey olursa, Tanrı'ya ait o kadar çok şey olur. Pasif ya da telkin edilmiş tefekkürün bu kadar zor ve pek çok kişi için bu kadar acı olmasının nedeni budur – yolcunun, amacını kendi içinde barındıran hisler yaşamına, özel yaşama ve hatta geleneksel açıdan kutsal kabul edilen düşünce ve inanca ve nihayet tüm cehaletin ve kötülüğün derin kaynağına, bağımsız, bireyselleşmiş iradenin yaşamına karşı ölmek zorunda olduğu, ardışık ya da eş zamanlı Karanlık Geceler boyunca yapılan bir yolculuktur bu.

Bölüm 17

ÇİLE

ULUHİYET ızdıraba maruz bırakılamaz; zira kusursuzluğun ve birliğin olduğu yerde çile olamaz. Acı kapasitesi, eksikliğin, bölünmüşlüğün ve her şeyi saran bir tamlıktan ayrılmanın sonucu olarak ortaya çıkar; ve bu kapasite, yaratılmışlara özgü şartların yoğunlaşmasını sağlayan bir dürtü, kusurluluğa ve ayrılığa eşlik ettikçe gerçek olur. Kendi organizması içinde birliği sağlamış ve tanrısal İlkeyle bir olmuş birey için, acı sonlanmıştır. Yaratılışın amacı, tüm hisseden varlıkların birleştirici bilgi sayesinde, çileye neden olan ayrılıktan ve o akıl çelici ayrılık dürtüsünden ebedi Gerçekliğin bütünlüğüne dönmeleridir.

> İnsanı teşkil eden unsurlar, bir acı kapasitesi üretirler.
> Acının nedeni bireysel bir yaşam arzusudur.
> Arzudan kurtulmak, acıyı sonlandırır.
> Kurtuluşun yolu Sekiz Aşamalı Yoldur.
>
> *Budizmin Dört Soylu Hakikati*

Ayrılık dürtüsü ya da bağımsız ve bireyselleşmiş bir varoluşa duyulan arzu, sadece hücresel ve fizyolojik olandan, içgüdüsel ve sonra tam anlamıyla bilinçli bir yaşama kadar, hayatın tüm seviyelerinde tezahür edebilir. Bu, bü-

tüncül bir organizmanın, çevresinden ve tanrısal İlkeden ayrılığının yoğunlaşması için duyduğu arzu olabilir. Ya da bu organizmanın bir parçasının kendi kısmi yaşamının, organizmanın yaşamının tamamından ayrı olarak (ve dolayısıyla organizmanın yaşamı pahasına) kuvvetlenmesi dürtüsü olabilir. İlk örnek özelinde bir itkiden, bir tutkudan, arzudan, öz-iradeden, günahtan bahsediyoruzdur, ikinci örnekte bir hastalığı, kazayı, yarayı, işlevsel ya da organik bir bozukluğu tarif etmekteyiz. Her iki örnekte de ayrılık arzusu, sadece arzulayan için değil, arzulayan kişinin hisseden canlılardan oluşan çevresi ve dış dünyadaki diğer organizmalar ya da aynı organizma içindeki diğer organlar için de acıya yol açar. Acı, bir açıdan, tümüyle özeldir; diğer bir açıdan, ölümcül şekilde bulaşıcı. Hiçbir yaşayan yaratık, başka bir yaratığın acısını yaşayamaz. Fakat arzulayan için er ya da geç, direkt ya da dolaylı yoldan bir tür özel ve paylaşılamayan acıya yol açan ayrılık arzusu, aynı zamanda, er ya da geç, direkt ya da dolaylı yoldan, diğerleri için de (aynı derecede özel ve paylaşılamaz olan) acıya yol açar. Acı ve ahlâkî fesat, aynı kaynaktan çıkar – bu kaynak, ayrılığın yoğunlaşması için duyulan, yaratılmışlığın tabiatındaki ilksel veri olan ayrılığın yoğunlaşması için duyulan arzudur.

Bu genellemeleri birkaç örnekle açıklamak iyi olacaktır. Öncelikle yaşayan organizmaların, salt hayatta kalma sürecinde kendilerine ve diğer yaşayan organizmalara verdikleri acıyı düşünelim. Böylesi bir acının nedeni, kendini özel olarak açlık biçiminde ifade eden, bireysel varoluşa duyulan arzudur. Açlık, tam anlamıyla doğaldır – tüm yaratıkların *dharma*'sının bir bölümüdür. Açlığın, aç yaratıklara ve açlığını tatmin edenlere benzer bir şekilde verdiği acı, hissedebilen yaratıkların varoluşundan ayrı düşünüle-

mez. Hissedebilen yaratıkların varlıklarının, nihayetinde her biri için çok yüksek bir iyilik olacak bir hedefi ve amacı vardır. Fakat bu arada, yaratılmışların acısı gerçektir ve yaratılmış olmanın gerekli bir parçasıdır. Şartlar böyle olduğundan ötürü, yaratılış, Düşüşün başlangıcıdır. Yaratıklar bağımsızlıklarını, varlıklarının yasasının öngördüğü sınırların ötesinde güçlendirmeye çalıştıklarında Düşüş mükemmelleşir. Biyolojik seviyede, Düşüş, evrimsel tarih boyunca çok büyük bir sıklıkla mükemmelleşmiş gibi gözükebilir. İnsan haricinde her bir canlı türü, uzmanlaşma yoluyla derhal, hemen kazanılacak kısa vadeli başarıları seçmektedir. Fakat uzmanlaşma, daima çıkmaz sokaklara götürür. Bir organizma, ancak tehlikeli bir şekilde genelleşmiş kalarak, belirli bir tür çevrede geçirilecek belirli bir yaşama kusursuzca adapte olmuş bir vücuda ve içgüdülere sahip olmayışını telafi edecek rasyonel zekâya sahip olmaya doğru ilerleyebilir. Rasyonel zekâ, bir tarafta eşi benzeri olmayan dünyevî başarıları ve diğer tarafta maneviyata doğru bir adım atmayı, ve bunun karşılığında, birleştirici bilgi vasıtasıyla, tanrısal İlkeye geri dönüşü mümkün kılar.

İnsan ırkı Düşüşü biyolojik seviyede tamamına erdirmekten sakındığı için, bireyler bugün, aşağı seviyedeki hayvanların anlayışının tümüyle ötesindeki yollardan ve tümüyle ötesindeki bir seviyede, benliklerinden vazgeçmek ve Tanrı'yla bir olmak ya da bağımsız benliklerini güçlendirmek arasında seçim yapmak gibi ciddi bir güce sahiptirler. İnsanlarda, sonsuz bir iyilik kapasitesi vardır, çünkü isterlerse kendi içlerinde ilahî Gerçekliğe yer açmaya muktedirdirler. Fakat aynı zamanda, kötülük kapasiteleri, elbette sonsuz olmasa da (zira kötülük nihayetinde daima kendini yok eder ve bu yüzden geçicidir) eşsiz

büyüklüktedir. Cehennem, Tanrı'dan tam anlamıyla ayrı olmaktır ve şeytan, bu ayrılığı arzulayan iradedir. Rasyonel ve özgür oldukları için, insanlar şeytanî olmaya muktedirdirler. Bu, hiçbir hayvanın kopyalayamayacağı bir marifettir, zira hiçbir hayvan, bir şeytan olabilecek kadar yeterli zekâya, yeterli amaçlılığa, yeterli güçlü iradeye ya da yeterli ahlâka sahip değildir. (Hatırlamalıyız ki, büyük ölçekte şeytanî olabilmek için, kişinin Milton'ın Şeytan'ı gibi, iyilik ve bilgelik dışındaki tüm ahlâkî erdemleri yüksek seviyede sergilemesi gerekmektedir.)

İnsanın, bağımsızlığının güçlenmesi için, herhangi bir hayvana oranla çok daha şiddetli bir arzu duyabilme kapasitesi, sadece ahlâkî fesatla ve bu ahlâkî fesatın, kötülüğün kurbanlarına ve hazırlayıcılarına bir şekilde verdiği acılarla değil, aynı zamanda insanlara özgü bazı vücut bozukluklarıyla da sonuçlanmaktadır. Hayvanlar, ağırlıklı olarak, üreme dürtüsü nüfus yoğunluğuyla sonuçlanacak şekilde son derece uygun şartlarla birleştiğinde, salgın ölçeğine yayılan bulaşıcı hastalıklardan ve parazit istilasının neden olduğu hastalıklardan muzdariptirler. (Bu ikinci tip hastalıklar, sadece, pek çok yaratık türü bir arada yaşadığı ve bir tür ancak bir diğer türün yok olması pahasına hayatta kalabileceği zaman kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan özel bir acı vakasına dahildir). Medenî insan, kendini bu hastalıklara karşı korumada hatırı sayılır ölçüde başarılı olmuştur, fakat bu hastalıkların yerine, aşağı tür hayvanlar arasında pek rastlanmayan, tüyler ürpertici bir dejeneratif hastalıklar yelpazesi koymuştur. Bu dejeneratif hastalıkların büyük bölümünün nedeni, medenî insanların, varlıklarının herhangi bir seviyesinde, Tao'yla ya da Şeylerin Doğası'yla uyum içinde yaşamıyor olmalarıdır. İnsanlar benliklerini oburlukla güçlendirmeyi severler

ve dolayısıyla yanlış yiyeceklerden çok fazla yerler; para kaygısı yüzünden kronik anksiyeteden ve sürekli coşkuyu arzuladıkları için kronik aşırı-uyarılmadan muzdariptirler; iş saatlerinde, bütünüyle mekânikleşmiş seri üretimin ürünleri için yapay olarak yaratılmış talebi karşılamak adına yapılması gereken işlerin onları maruz bıraktığı kronik sıkıntı ve hayal kırıklığından dolayı acı çekerler. Psiko-fiziksel organizmanın bu yanlış kullanımlarının sonuçları arasında kalp, böbrekler, pankreas, bağırsaklar ve damarlar gibi belirli organlarda baş gösteren dejeneratif değişimler vardır. Dejenerasyon sürecindeki organlar, bir çeşit bağımsızlık ilanıyla organizmanın bütününden kısmi bağımsızlıklarını ilan ederek, kendileri ve fizyolojik çevreleri için acıya sebep olurlar. Bu, bireyin komşularından, Doğa'dan ve Tanrı'dan bağımsızlığını ve kendi kısmi benliğini ilan etmesiyle tamamen aynıdır; kendine, ailesine, dostlarına ve genel olarak topluma feci sonuçlar getirir. Ve bunun karşısında, yanlış bir felsefe doğrultusunda yaşayan bozuk bir toplum, bir profesyonel grup ya da bir aile, üyelerini, bireysel benliklerini ve bağımsızlıklarını ilan etmeye teşvik eder; tıpkı yanlış bir şekilde yaşayan ve yanlış bir şekilde düşünen bir bireyin kendi organlarını, bazı aşırılıklar ya da işlevsel hatalar vasıtasıyla, organizmanın bütünü pahasına kısmi bağımsızlıklarını ilan etmeye teşvik etmesi gibi.

Çileye katlanma ve ona tepki verme yoluna bağlı olarak, çilenin sonuçları ahlâkî ve manevi açıdan kötü, etkisiz ya da iyi olabilir. Diğer bir deyişle çile, çile çekende, bağımsızlığının güçlenmesi yönünde bilinçli ya da bilinçsiz bir arzu uyandırabilir; ya da arzuyu, çileden önce ne haldeyse o halde bırakabilir; ya da, nihayet, arzuyu dindirebilir ve böylece, insanın kendinden vazgeçmesi

ve Tanrı'nın sevgisi ve bilgisine doğru ilerlemesi için bir araç haline gelebilir. Bu üç alternatiften hangisinin gerçekleşeceği, son tahlilde, çile çekenin seçimine bağlıdır. Bu, insan-altı seviyelerde bile geçerli gözükmektedir. Yüksek seviyelerdeki hayvanlar, ne olursa olsun, çoğunlukla Şeylerin ilahî Doğasının onlara buyurduğu şey karşısında sakin bir kabullenişle, acıya, hastalığa ve ölüme teslim oluyor gibi gözükmektedirler. Fakat diğer örneklerde, panik, korku ve mücadele, yani bu buyruklara karşı çılgınca bir direniş vardır. En azından bir dereceye kadar, vücut bulmuş hayvan benliğinin, acı karşısında, kendinden vazgeçme ya da kendinde diretme seçeneklerinden birini tercih etmekte özgür olduğu anlaşılmaktadır. Vücut bulmuş insan benlikleri için, bu seçim yapma özgürlüğü tartışma götürmezdir. Acı çekiyorken teslim olmayı seçmek, inayetin kabulünü mümkün kılar; bu, Tanrı'nın sevgisine ve bilgisine erişmek biçimindeki manevi inayet, ve korkuda, öz-kaygıda, hatta acıda azalma biçimindeki zihinsel ve fizyolojik inayettir.

> Çile sevgisini idrak ettiğimizde, duyuların ve ölümün hassasiyetini kaybederiz; ve o bahçede, ölü olarak yaşayacağız.
>
> *Sienalı Azize Catherine*

> Sevgi için çile çeken çile çekmiyordur, zira tüm acılar unutulmuştur.
>
> *Eckhart*

> Bu yaşamda araf yoktur, sadece cennet ve cehennem vardır; çünkü acılara sabırla dayanan cenneti elde eder, dayanamayan da cehennemi.
>
> *Aziz Philip Neri*

Pek çok acı, ahlâkî fesatın ani sonucu olarak ortaya çıkar; acı çekenin sıkıntılarının sebepleri iyileştirilmedikçe, bu acıların o kişi üzerinde iyi bir etkisi olamaz.

> Her günah özel bir tür manevi acıyı beraberinde getirir. Böylesi bir acı, cehennem acısına benzerdir, zira ne kadar acı çekerseniz, o kadar kötüleşirsiniz. Günahkarların başına gelen budur; günahları yüzünden acı çektikçe bir o kadar fesatlaşırlar; ve acılarından kurtulmak için sürekli daha çok günah işlerler.
>
> *The Following of Christ*

Başkasının yerine acı çekme fikri, hukuki ve ticarî bağlamda çok kere kabaca formüle edilmiştir. A kişisi, kanunun belirli bir cezaya hükmettiği bir suçu işlemiştir; B kişisi, gönüllü olarak bu cezayı üstüne alır; adalet ve kanun yapıcının haysiyeti tatmin olmuştur; sonuç olarak A kişisi özgür kalabilir. Bu, tümüyle borçlar ve yeniden ödemelerle ilgili bir konudur. A kişisinin C kişisine ödeyemeyeceği bir miktarda borcu vardır; B kişisi nakitle çıkagelir ve C kişisinin ipotek ettiği malın elinden alınmasını engeller. İnsanın acı çektiği gerçeğine ve onun tanrısal İlkeyle olan ilişkilerine uygulandığında, bu kavramsallaştırmalar ne aydınlatıcı ne de öğreticidir. Ortodoks Kefaret doktrini, Tanrı'ya, otorite sahibi bir insan için bile küçük düşürücü olabilecek özellikler atfeder ve bu doktrinin evren modeli, felsefî düşünceyle rasyonalize edilmiş bir manevi içgörünün ürünü değil, daha ziyade bir avukatın fantezisinin yansımasıdır. Fakat formülasyonlarındaki bu acınası kabalığa rağmen, başkasının yerine acı çekme fikri ve onunla yakından ilişkili diğer fikir, liyakatin devredilebilirliği fikri, sahici deneyimsel gerçekler üzerinde temellenmiştir.

Benliğinden vazgeçmiş ve Tanrı'yla dolmuş kişi, inayeti, bağımsızlığının ve benliğinin güçlenmesini sürekli arzulayarak kendini ilahi olana karşı dayanıklı kılmış bahtsız varlığa ulaştırabilecek bir kanal vazifesi görebilir ve görür de. Azizlerin, otorite sahibi olmaların nedeni budur, dahası, onların çevrelerindeki insanlara karşı hiçbir şekilde zorlayıcı bir güçleri yoktur. Azizler, ihtiyaç duyanlara "liyakati devredebilirler"; fakat öz-iradenin kurbanlarını doğru yola döndüren ve onları özgürlük yoluna sokan, ermiş bireyin erdemi değildir – ermiş bireyin erdemi, kendisini, temizlenerek suyu iletebilen bir boru gibi, ebedi Gerçekliğe muktedir kılmış olmasıdır; etkin olan, daha ziyade ermiş kişinin taşıdığı ilahî görev, kanalı olduğu ebedi Gerçekliktir. Ve benzer bir şekilde, başkasının yerine acı çekilen durumda, azizin deneyimlediği gerçek acılar değildir kurtarıcı olan – zira Tanrı'nın günahlara kızdığına ve kızgınlığının bir miktar acı sunusu olmaksızın yatışmayacağına inanmak, ilahî Tabiata karşı küfürdür. Hayır, kurtarıcı olan, benliklerinden vazgeçmiş ve Tanrı'yla dolmuş, yoldaşlarına yardım etmek adına acıyı kabul etmeye hazır insanların, geçici düzenin ötesinden, benliklerine hapsolmuş insanlara, getirdiği bir hediyedir. Bodhisattva yemini, aydınlanmanın derhal elde edilebilecek meyvelerinden vazgeçmeye, emeği ve benliğinden vazgeçerek kanalı olduğu şeyin inayeti sayesinde hissedebilen tüm canlı varlıkların nihaî ve tam bir kurtuluşa ereceği zamana kadar yeniden doğmayı ve yeniden doğmanın kaçınılmaz sonuçları olan acı ve ölümü tekrar tekrar kabul etmeye söz vermektir.

Kuzey ve Doğu arasında donuk, kasvetli bir rengi olan bir kütle gördüm, ve bana bildirildi ki bu kütle, olabilecekleri

ve yaşayabilecekleri en büyük sefalet içinde bulunan insanlardı; ve ben onlara karışmıştım; bu sebeple, bundan böyle kendimi farklı ya da ayrı bir varlık olarak düşünmemeliyim.

John Woolman

Niçin doğru kişiler ve masumlar hak etmedikleri acılara katlanmak zorundadırlar? İnsan varlıklarını Hume'un olayları ve nesneleri tahayyül ettiği gibi "başıboş ve ayrı" olarak tahayyül eden biri için, bu sorunun kabul edilebilir bir cevabı yoktur. Fakat, gerçekte, bireyler başıboş ve ayrı değildir ve onların böyle olduklarını düşünmemizin tek nedeni, yanlış yorumladığımız kendi öz-çıkarlarımızdır. "Sevdiğimiz her şeyi yapmak", "iyi zaman geçirmek" ve hiçbir sorumluluk sahibi olmamak isteriz. Sonuç olarak, dilin yetersizlikleri tarafından yanlış yönlendirilmeyi ve nesnelerin, kişilerin ve olayların, onları düşünmemize aracı olan sözcükler gibi tümüyle farklı ve birbirinden ayrık olduklarına (elbette her zaman değil, sadece bize uyduğunda) inanmayı uygun buluruz. Hakikat şudur ki, elbette, hepimiz organik olarak Tanrı'yla, Doğa'yla ve yoldaşımız diğer insanlarla bağlantılıyız. Eğer her insan sürekli ve bilinçli olarak kendi ilahî, doğal ve toplumsal çevresiyle uygun bir ilişki içinde olsaydı, sadece Yaratılışın kaçınılmaz kıldığı kadar acı mevcut olacaktı. Fakat gerçekte insanların çoğu, kronik bir biçimde Tanrı, Doğa ve diğer insanların en azından bir bölümüyle uygun olmayan ilişkiler içindedir. Bu yanlış ilişkilerin sonuçları toplumsal seviyede savaşlar, devrimler, sömürü ve kargaşa; doğal seviyede yerine başkası konulamaz kaynakların israfı ve tüketilmesi; biyolojik seviyede dejeneratif hastalıklar ve ırkların menşeinin bozulması; ahlâkî seviyede kibir dolu

bir saygısızlık; manevi seviyede ilahî Gerçeklik karşısında körlük ve insanın nedeni ve amacı karşısında tam bir cehalet olarak tezahür eder. Böylesi şartlar altında, doğru kişilerin ve masumların acı çekmemesi sıra dışı olurdu – pisboğaz bir damağın ve tıkabasa dolu bir midenin günahları yüzünden masum böbreklerin ve doğru çalışan bir kalbin acı çekmemesi kadar sıra dışı; eklemeliyiz ki bu günahlar, organlara, ait oldukları obur bireyin iradesi tarafından dayatılmıştır, ki bu bireyin kendisi de, çağdaşı ve öncülü olan diğer bireylerin, kargaşanın uçsuz bucaksız ve dayanıklı bir enkarnasyonuna dönüştürdükleri, üyelerine acı çektiren ve kendi cehaletiyle kötücüllüğünü onlara bulaştıran bir topluma aittir. Doğru insanlar acıdan, sadece onu kabullenerek ve onun ötesine geçerek kaçabilirler; ve bunu sadece iyi olmaktan, tam bir benliksizliğe ve Tanrımerkezliliğe geçiş yaparak, sadece bir Ferisî ya da iyi bir vatandaş olmayı bırakıp "Cennetteki kusursuz Babamız gibi kusursuz" olarak yapabilirler. Böylesi bir dönüşümün önündeki engeller, belli ki, devasadır. Fakat "bu konuda söz söylemeye yetkili olanlar arasında" arasında, tam bir kurtuluşa giden yolun kolay olduğunu ya da kapının "sıkı ve dar" olmadığını söyleyen olmuş mudur?

Bölüm 18

İNANÇ

"İnanç" kelimesinin, birbirinden ayırt edilmesi önemli, çeşitli anlamları vardır. Bazı bağlamlarda inanç, "güven"in eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır, örneğin Dr. X'in tanı koyma yeteneğine ya da Avukat Y'nin dürüstlüğüne inancımız olduğunu söylediğimiz zaman olduğu gibi. Otoriteye olan "inanç" da buna benzerdir – bazı insanların bazı konular hakkında söyledikleri şeylerin, bu insanların özel niteliklerinden dolayı, doğru olması gerektiği inancı. Diğer durumlarda, "inanç" kendimiz için doğruluğunu onaylamaya fırsat bulamadığımız, fakat eğer bu konuda eğilimimiz, fırsatımız ve gerekli kapasitemiz olsaydı doğrulayabileceğimizi bildiğimiz savlara olan inancımızı ifade eder. Sözcüğün bu anlamıyla, hayatımızda hiç Avustralya'da bulunmamış olsak da, ördek gagalı, platipus adlı bir yaratık olduğuna "inancımız vardır"; teoriyi temellendiren deneyleri biz yapmamış olsak ve teoriyi destekleyen matematiği anlamaya muktedir olmasak da, atom teorisine "inancımız vardır". Ve nihayet, kanıtlamayı istesek de kanıtlayamayacağımızı bildiğimiz savlara olan başka bir tür "inanç" vardır – Athanasius Düsturu'nun ya da Günahsız Gebelik doktrininin savlarına duyulan inanç

gibi. Bu tür bir inanç, Skolastikler tarafından, iradenin, aklı rızaya itmesi olarak tanımlanmıştır.

Kelimenin ilk üç anlamında inanç sadece gündelik yaşamın etkinliklerinde değil, saf ve uygulamalı bilimlere ait etkinliklerde bile çok önemli bir rol oynar. *Credo ut intelligam*'a* *ut agam*** ve *ut vivam**** kavramlarını da eklemeliyiz. İnanç, tüm sistematik bilginin, tüm amaçlı eylemliliğin ve tüm ahlâklı yaşayışın ön şartıdır. Toplumları öncelikli olarak, çoğunluğun, azınlığın cebrî gücünden duyduğu korku değil, insanların diğer insanların ahlâkına duydukları genel inanç bir arada tutar. Böylesi bir inanç kendi nesnesini yaratmaya meyilliyken, savaş ya da iç çekişmeler nedeniyle ortaya çıkan yaygın karşılıklı güvensizlik, güvensizliğin nesnesini yaratır. Ahlâkî gerçeklikten entellektüel gerçekliğe geçtiğimizde, tüm organize düşünüşün kökünde inancın yattığını görürüz. Eğer evrenin güvenilirliğine inancımız olmasaydı – Clerk Maxwell'in ifadesiyle Doğa'nın kitabının bir dergi değil, gerçekten bir kitap olduğuna; birbiriyle ilişkisiz ufak parçaların karmaşası değil, tutarlı bir sanat eseri olduğuna açıkça inanmasaydık –bilim ve teknoloji var olamazdı. Hakikatin peşindeki kişi, dünyanın bu nedenselliğine ve güvenilirliğine duyulan genel inanca, iki özel tür inancı eklemelidir– nitelikli uzmanların otoritesine duyulan, kişinin kendisi şahsen kanıtlamamış olsa da bu uzmanların sözlerine güvenmesi için yeterli olan inancı; ve kendi geçerli hipotezlerine duyduğu, kişiyi, geçici inançlarını doğru eylemler vasıtasıyla sınamaya itmek için yeterli olan inancı. Bu eylemler, onları esinleyen inancı kanıtlayabilirler. Diğer

* *Credo ut intelligam:* Lat. Anlayabilmek için inanıyorum. –*çn*

** *Credo ut agam:* Eylemek için inanıyorum. –*çn*

****Credo ut vivam:* Lat. Yaşayabilmek için inanıyorum. –*çn*

seçenekte, bu eylemler, özgün hipotezin yanlış temellere oturtulmuş olduğuna dair kanıtlar da sunabilirler ve bu durumda hipotez, gerçeklere uygun hale gelene ve böylece inanç düzleminden bilgi düzlemine geçene kadar değiştirilmelidir.

Dördüncü tür inanç genel olarak "dinî inanç" diye tanımlanan şeydir. Bu ifade, yalnızca diğer inanç türleri seküler işlerde temel olmalarından ötürü dinî konularda temel olmadıkları için değil, aynı zamanda güven anlamına gelen inancın, otoriteye inancın ve kanıtlanmamış fakat kanıtlanabilir savlara olan inancın yanında ayırt edici başka bir tür inanç teşkil eden ve kanıtlanamazlığı bilinen savlara istekle inanmak, dine ve sadece dine özgü bir durum olduğu için de haklı gösterilebilir. Bu inanç türü, Hıristiyan teologlara göre, insanı aklayan ve kurtaran bir inanç türüdür. Aşırı ve en tavizsiz biçiminde, böylesi bir doktrin son derece tehlikeli olabilir. Burada, örneğin, Luther'in mektuplarından bir alıntı yapılmıştır. *Esto peccator, et pecca fortiter, sed fortius crede et gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis et mundi. Peccandum est quam diu sic sumus; vita haec non est habitatio justitiae.* ("Bir günahkar olun ve şiddetle günah işleyin; fakat buna karşılık, günahın, ölümün ve dünyanın fatihi Mesih'e şiddetle inanın ve onda neşe bulun. Biz bulunduğumuz yerde oldukça, günah olmalıdır; bu yaşam, erdemin ikamet yeri değildir"). Burada, inançla aklanma doktrinine inanmanın, günah için bir mazeret ve hatta günaha davet görevi görebileceği tehlikesine ilave olarak, insanı kurtarması gereken inancın, burada sadece kanıtlanamaz olmakla kalmayıp aynı zamanda akla ve ahlâk hissine de iğrenç biçimde aykırı ve Şeylerin Tabiatını maneviyat gözüyle görmek için gerekli şartları yerine getirmiş insanların

bulgularıyla tümüyle çelişik savlara duyulan inanç olabileceği gibi başka bir tehlikeyi de eklemeliyiz. Luther, *De Servo Arbitrio*'da, "Pek az kişiyi kurtaran ve pek çoğunu mahkûm eden Tanrı'nın merhametli olduğuna; sefillerin gördüğü işkenceden zevk alabilsin diye kendi zevki için, bizi zorunlu olarak lanete mahkûm etmiş ve sevgiden çok nefreti hak ediyor gibi gözüken Tanrı'nın adil olduğuna inanmak... Bu, inancın zirvesidir," der. "Eğer herhangi bir akıl yürütme yoluyla bu kadar büyük öfke ve sertlik gösteren Tanrı'nın merhametli ve adil olabileceğini tahayyül edebilseydim, o zaman inanca gerek kalmazdı." Vahiy (ki gerçek haliyle, basitçe, Tanrı'yı görebilmek için kalpleri yeterince saf ve ruhları yeterince aç olanların doğrudan deneyimlerinin kaydıdır), iradenin son derece doğallıkla ve haklı olarak rıza göstermekten çekineceği bu çirkin doktrinlerden hiç bahsetmemektedir. Böylesi kavramlar azizlerin sezgilerinin değil, benliklerinden vazgeçmekten ve eğitimlerinin onlara aşıladığı önyargıları aşmaktan, aşina oldukları Yahudi ve Roma hukukunun terimleriyle evreni yorumlama aptallığına ve haddini bilmezliğine düşecek kadar uzak olan hukukçuların hararetli fantezilerinin ürünüdürler. Mesih "Yazıklar olsun size avukatlar," demişti. Bu kınama tüm zamanlar için geçerliydi.

Tüm yüksek dinlerin çekirdeği ve ruhani kalbi Kadim Felsefe'dir; Kadim Felsefe'ye, Luther'in yukarıdaki bölümlerde yazdığı türden bir inanca sapmaksızın inanılabilir ve ona göre yaşanabilir. Elbette, güven anlamında inanç da mevcut olmalıdır – zira, insanın diğer insanlara duyduğu güven, insanlara karşı iyiliğin başlangıcı ve evrenin sadece maddî değil aynı zamanda ahlâkî ve manevi güvenilirliğine duyulan güven de iyiliğin ya da Tanrı'nın bilgi-sevgisinin başlangıcıdır. Ayrıca otoriteye inanç da olmalıdır

– benliklerinden vazgeçmişlikleri, onları, tüm varlıkların manevi İlkesini bildirimle olduğu kadar doğrudan temasla da bilmeye ehil kılmış kişilerin otoritesine duyulan inanç. Ve nihayet, hakiki ifşanın ışığında filozoflar tarafından Gerçeklik hakkında beyan edilen savlara inanç da mevcut olmalıdır – inançlı kimsenin, gerekli şartları yerine getirdiği takdirde, kendisi adına kanıtlayabileceğini bildiği savlara. Fakat Kadim Felsefe özündeki basitliğiyle kabul edildiği sürece, önceden kanıtlanamaz olduğu bilinen savlara iradeyle rıza göstermeye gerek yoktur. Burada eklememiz gerekir ki, böylesi kanıtlanamaz savlar, yoğun inanç psişik altkatmanı etkilediği ve böylece türetilmiş nesnelliği gerçekten de "dışarıda" keşfedilebilecek bir varoluş yarattığı ölçüde kanıtlanabilirlik kazanabilir. Ancak hatırlamalıyız ki nesnelliğini ona yoğun bir inanç duyan kişilerin zihinsel etkinliğinden alan bir varoluş, muhtemelen dünyanın manevi İlkesi olamaz ve "dinî inanç" denilen gönüllü ve entellektüel etkinlikle yoğun bir şekilde meşgul bir zihin, muhtemelen, İlkenin birleştirici bilgisinin gerekli şartı olan benlikten vazgeçmişlik ve uyanık bir edilgenlik halinde olamaz. Budistlerin "sevgi dolu inancın cennete, Dharma'ya itaatin Nirvana'ya götürdüğünü" iddia etmelerinin nedeni budur. Nihaî manevi Gerçeklikten aşağı seviyede herhangi bir doğaüstü varlığın mevcudiyetine ve gücüne ve kendini-hiçleme seviyesine ulaşamayan herhangi bir ibadet türüne inanç, eğer bu inancın nesnesi tabiatında iyiyse, elbette inanan insanın karakterinde bir iyileşmeye ve muhtemelen bu iyileşmiş kişiliğin ölümünden sonra "cennetlik" koşullarda hayatına devam etmesine yol açacaktır. Fakat halen zamana bağlı bir düzen içinde gerçekleşen bu kişisel hayatta kalış, Ruh ile kurulan zamansız birlikteki ebedi hayat değildir. Bu ebedi ha-

yat, Uluhiyet'ten daha az bir şeye duyulan inançta değil, Uluhiyet'in "bilgisindedir."

> Herhangi bir nesnel şartın yerine getirilmesi yoluyla kazanılan ölümsüzlük (örneğin –en yüce Uluhiyet'ten daha az bir şeye duyulan sevgi ve inancın esinlediği iyi amellerin kazandırdığı– ibadet edilenle eylemde birleşme hali) sonsuz değildir; zira Kutsal Metinlerde açıkça beyan edilmiştir ki karma hiçbir zaman özgürlüğün nedeni olamaz.
>
> *Shankara*

Karma, ancak zamana bağlı benliğimize "ölerek" ve zamanın ve nedenselliğin ötesindeki ebediyetle birleşerek kurtulabileceğimiz, zaman içindeki nedensellik sıralamasıdır. Zira "İlk Sebep ya da *Causa Sui*" kavramı konusunda (saygıdeğer bir teolog ve filozofun, Dr. F. R. Tennant'ın sözlerini alıntılamak gerekirse) "Bir tarafta bu kavramı, nedensellik kategorisinin tatbikini genişleterek temellendirmeye çalışmakla kendimizi çürüttüğümüzü, zira nedenselliğin evrenselleştiği zaman bir çelişki barındırdığını; ve diğer tarafta da, nihaî İlkenin sadece 'var olduğunu' aklımızda tutmak zorundayız." Ancak birey de sadece, İlke'yle bilgi-sevgi vasıtasıyla bir olması sebebiyle "var olduğu" zaman, tam ve ebedi bir özgürleşmeden bahsedilebilir.

Bölüm 19

TANRI'YLA DALGA GEÇİLMEZ

Niçin "Çok günah işledim ama merhametli Allah
günahlarımı cezalandırmadı" dersin?
Kaç defa cezalandırdım seni, haberin yok!
Baştan aşağı benim zincirlerimle bağlısın.
Pas üzerine pas kaplamış kalbini.
Bu yüzden ilahî gizemlere körsün.
Bir insan inatçı olur ve kötü ameller işlerse,
Basiretinin gözlerine toz döker.
Günahları için eskiden duyduğu pişmanlık ve Allah'a yakarış onu terk eder;
Beş kat toz kaplar aynasını,
Paslı lekeler kemirmeye başlar demirini,
Mücevherinin rengi solar da solar.

Mevlana Celaleddin Rumî

EĞER özgürlük diye bir şey varsa (Deterministler bile sürekli varlığından eminmiş gibi hareket ederler) ve eğer (kendini bu konuda konuşmaya ehil gören herkesin her zaman ikna olduğu gibi) bilincin nihaî hedefi ve amacı olarak öğreneceği manevi bir Gerçeklik varsa; o zaman tüm bir yaşam bir zekâ testi gibidir ve farkındalığın seviyesi ne kadar yüksek ve yaratılmışın potansiyelleri ne ka-

dar büyük olursa sorulan sorular da o derecede içe işleyen bir zorlukta olur. Zira, Bagehot'un ifadesiyle "eğer beklentilerimiz doğrultusunda bir evrende yaşasaydık, olmamız gereken şey olamazdık. ... Gizli bir Takdir-i İlahî, şaşkın bir yaşam, tuhaf bir maddî dünya, orta yerinde ve ansızın yarıda kesilmiş bir varoluş, bunlar gerçek zorluklar değil gerçek yardımlardır; zira bunlar, ya da bunlar gibi bir şey, madun varlığın içinde ahlâkî bir yaşamın gelişmesi için gerekli koşullardır." Özgür olduğumuz için, yaşamın sorularına iyi ya da kötü cevaplar verme imkânına sahibiz. Eğer kötü cevaplar verirsek, kendi kendimize ket vurmuş oluruz. Çoğu zaman bu kendi kendimize ket vurmamız, göze çarpmayan ve hemen fark edilemeyecek biçimlerde gelişir, çünkü doğru bir şekilde cevap vermekte başarısız oluşumuz, varlığımızın yüksek potansiyellerini gerçekleştirmemizi imkânsız kılar. Fakat bazen, tam aksine, bu ket vuruş fiziksel seviyede tezahür eder ve sadece bireyler olarak bireyleri değil, felakete sürüklenen ya da daha yavaş bir biçimde çürüğe batan toplumların bütününü pençesine alır. Doğru cevapları vermek, öncelikle manevi gelişim ve gizli potansiyellerin kademeli olarak gerçekleştirilmesi, ve ikinci olarak (şartlar bunu mümkün kıldığında), kişinin elde ettiği Tanrı'nın Krallığı'na, geriye kalan her şeyin eklenmesiyle ödüllendirilir. *Karma* vardır; fakat onun birbirine denk kıldığı eylem ve sonuçlar, her zaman, erken dönem Budist ve İbranî yazarların içtenlikle olması gerektiğini hayal ettikleri kadar bariz ve maddî değildir. Kötü insan, zenginlik içinde, haberi olmaksızın içsel bir pasla kararıp çürüyebilirken, çilenin boyunduruğundaki iyi bir insan, ileriye yönelik bir manevi gelişim sürecinde olabilir. Hayır, Tanrı'yla dalga geçilmez, ama aynı zamanda şunu da hatırlamalıyız ki, Tanrı anlaşılmamıştır.

Però nella giustizia sempiterna
la vista che riceve vostro mondo,
com'occhio per lo mar, dentro s'interna,
chè, benchè dalla proda veggia il fondo,
in pelago nol vede, e non di meno
è li, ma cela lui l'esser profondo.

("Bu nedenle, ebedi adalette sizin yeryüzünden gördüğünüz, denizdeki göz gibi, sınırlıdır; zira sığlıktayken dibi görebilse de, okyanusun içinde göremez; hep oradadır denizin dibi, ama derinlik saklar onu"). Aşk, Tanrı'nın gizemlerinin iskandili ve usturlabıdır ve kalpleri saf olanlar, kozmik sürecin elbette ayrıntılarını değil ama en azından ilkesini ve tabiatını bir anlığına görmek için, ilahi adaletin derinliklerine göz atabilir. Gördükleri, Norwichli Juliana'yla birlikte, her şeyin yolunda olacağını, zamana rağmen her şeyin yolunda *olduğunu* ve kötülük sorununun çözümünün, insanın isterse deneyimleyebileceği ama asla tasvir edemeyeceği ebediyette yattığını söylemelerini mümkün kılar.

Fakat, siz, insanlar tabiatları gereği günah işliyorlarsa, onların affedilebilir olduklarında ısrar ediyorsunuz; ne var ki bu gerçekten ne çıkarabileceğimizi açıklamıyorsunuz Bu, Tanrı'nın onlara öfkelenmesinin engelleneceği anlamına geliyordur belki? Ya da bundan ziyade Tanrı'nın bilgisi ve sevgisinde saklı bu kutsanmışlığı hak ettiklerini mi söylüyorsunuz? Eğer ilkini kast ediyorsanız, Tanrı'nın öfkelenmediği ve her şeyin onun izniyle gerçekleştiği konusunda size tümüyle katılıyorum. Fakat bu nedenle, tüm insanların mutlu olmaları gerektiği görüşünü reddediyorum. Elbette insanlar mazur görülebilir fakat yine de mutluluğu

ıskalarlar ve pek çok açıdan ızdırap çekebilirler. Bir at, insan değil de at olduğu için mazur görülebilir, fakat ne olursa olsun bir at olması gerekmektedir, bir insan değil. Bir köpek tarafından ısırıldığı için kuduz olan insan mazur görülebilir; fakat bu insanın boğularak ölmesi yanlış değildir. Aynı şekilde, arzularına hakim olmayan, onları kanunlara saygısı doğrultusunda kontrol altında tutamayan kişi, güçsüzlük nedeniyle affedilebilir olsa da, manevi huzurun ve Tanrı bilgisi ve sevgisinin tadını çıkartmaya muktedir değildir; ve kaçınılmaz olarak kaybolmuştur.

Spinoza

İnsanlar, yatay ve dikey doğrultuda, fiziksel açıdan ve tabiatları açısından olduğu kadar doğuştan gelen yetenek ve tabiata dair iyilikleri açısından da birbirlerinden derin farklarla ayrılırlar. Niçin? Ne amaçla ve hangi geçmiş nedenler adına? "Efendim, kim günah işlemiş de bu adam böyle kör doğmuş, kendisi mi yoksa anne babası mı?" İsa şöyle cevap vermişti: "Ne bu adam ne de ebeveynleri günah işledi, fakat Tanrı'nın eseri bu adamda tezahür etmek zorundaydı." Bilim adamları, sorumluluğun, ya yanlış gen tipine sahip olarak ya da korunmaları mümkün olan bir hastalığa yakalanarak çocuklarının kör olmasına neden olan anne babada olduğunu söyleyecektir. *Karma* (bireylerin ve bireylerden oluşan grupların eylemleri sonucunda kendileri, birbirleri ve çocukları için hazırladıkları kader) yasaları doğrultusunda yeniden doğuşa inanan Hindular ya da Budistler, bu soruya farklı bir cevap verecek ve kör adamın daha önceki yaşamlarında yaptıkları dolayısıyla, bu yaşamında körlüğü miras alacağı ebeveynleri seçmeyi kendine kader kıldığını söyleyeceklerdir.

Bu üç cevap birbirini dışlamamaktadır. Anne baba, soyaçekim ve yetiştirilişi dolayısıyla çocuğun dönüşeceği şeyden sorumludur. Çocuğun içinde vücut bulan ruh ya da karakter, geçmişteki davranışlarına bağlı olarak öyle bir tabiata sahiptir ki bu belirli ebeveynleri seçmeye zorlanmıştır. Ve nihaî neden olarak, bu sonuca yol açan teleolojik çekim, maddî ve etkili nedenlerle işbirliği yapmıştır. Bu çekim, zamansız şimdinin fani bir zihin tarafından gelecek olarak kabul edilmesi gereken bu parçası üzerinde etkinlik gösteren, şeylerin tanrısal İlkesinden kaynaklanan bir çekimdir. İnsanlar da ebeveynleri de günah işler; fakat Tanrı'nın eseri her hissedebilen canlıda tezahür etmek zorundadır (ya bu normal-ötesi iyileştirme örneğinde olduğu gibi istisnaî yollardan ya da olayların sıradan akışı vasıtasıyla) – nihayet yaratılmış, birleştirici bilginin kusursuz ve tam tezahürü için, "içimdeki ben değil, Tanrı'dır" durumu için kendini kusursuzca uygun kılıncaya kadar, ebediyetin sonsuz sabrıyla tekrar tekrar tezahür etmek zorundadır.

Hindulara göre "*karma*, "cehaleti asla yok etmez, cehaletle aynı kategoridedir. Ancak bilgi cehaleti yok eder, karanlığı sadece ışığın yok ettiği gibi."

Diğer bir deyişle, neden-sonuç süreci zaman içinde vuku bulur ve bunun zamanın kendisinden kurtulmakla sonuçlanması mümkün değildir. Böylesi bir kurtuluş, ancak ebediyetin zamansal boyuta yapacağı müdahalenin sonucunda elde edilebilir; ve ebediyet, birey, yaratıcı bir kendini – reddetme eyleminde bulunup böylece adeta ebediyetin içine akabileceği bir vakum yaratmazsa, müdahale edemez. Zaman içindeki neden-sonuç sürecinin

zamandan kurtuluşla sonuçlanabileceğini düşünmek, içinden havanın boşaltılmadığı bir uzama, suyun yükselip dolabileceğini düşünmek gibidir.

> Dua ve amel arasındaki doğru ilişki, amelin son derece önemli olduğu ve duanın onu destekleyebileceği değil; duanın son derece önemli olduğu ve amelin onu denediğidir.
>
> *Başpiskopos Temple*

İnsan yaşamının amacı ve sebebi, Tanrı'nın birleştirici bilgisidir. Doğru davranış, bu amaca götüren vazgeçilmez yollar arasındadır ve elde edilen erdemin türü ve derecesine bağlı olarak, özgürleştirici bilginin derecesine kıymet biçilebilir ve niteliği değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, bir ağacı meyvelerinden tanırız; Tanrı'yla dalga geçilmez.

Belirli bir toplumun davranışını belirleyen etmenler hiç şüphesiz yalnızca dinî inançlar ve uygulamalar değildir. Fakat, bunların belirleyici etmenler arasında olduğuna da şüphe yoktur. En azından bir dereceye kadar, bir ulusun kolektif davranışı, bu ulus içinde hüküm süren dinin test edilmesidir, bu dinin doktrinsel geçerliliğini ve bireyler insanın varoluş amacına doğru ilerlerken onlara yardım etme konusundaki pratik verimliliğini meşru bir biçimde yargılamak için kullanabileceğimiz bir kriterdir.

Hıristiyan âlemine ait uluslar geçmişte inanç adına zulmetmiş, din adına savaşmış, inançsızlara ve sapkınlara karşı Haçlı seferleri açmıştır; bugün bu uluslar sadece ismen Hıristiyandırlar ve bu ulusların inandıkları dinler sadece milliyetçilik, devlete-tapınma, patrona tapınma ve devrimcilik gibi yerel putperestlik türevleridir. Tarihsel Hıristiyanlığın bu meyvelerinden, ağacın kendi tabiatına dair (diğer sonuçların yanı sıra) neler öğrenebiliriz? Bu

sorunun cevabı, "Zaman ve Sonsuzluk" hakkındaki bölümde verilmiştir. Eğer Hıristiyanlar geçmişte zalim olmuşlarsa ve artık Hıristiyan değillerse, bunun nedeni, dinleriyle bütünleşik Kadim Felsefe'nin üzerinin yanlış inançlar tarafından kaplanmış olması ve bunun da, Tanrı'yla asla dalga geçilemeyeceği için kaçınılmaz olarak yanlış eylemlere yol açmış olmasıdır. Bu yanlış inanışların tümünde ortak bir unsur mevcuttur, bu da, zamana bağlı olaylara haddinden fazla değer vermek ve ebediyetin sonsuz, zamansız hakikatine haddinden az değer vermektir. Bu yüzden, uzak geçmişte vuku bulmuş olayların kurtuluş için yüce bir önem taşıdıklarına inanmak, pek de yeterli olmayan ve çoğu zaman çelişkili kayıtların yorumu üzerinden kanlı çatışmaların çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ve Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra gelişen dinî-siyasî-malî kurumların kutsallığına, gerçekten ilahî kurumlar olduğuna duyulan inanç, sadece bu kurumların kontrolü için verilen son derece insanca mücadeleye acı katmakla kalmamış, aynı zamanda Kilise içinde ve Kilise vasıtasıyla makam, servet ve iktidar adına savaşanların en korkunç aşırılıklarının akılcılaştırılmasına ve haklı gösterilmesine de hizmet etmiştir. Fakat tüm hikâye bundan ibaret değildir. Geçmişte Hıristiyanların zulmetmelerine ve din adına savaşmalarına da neden olan, zamana bağlı olaylara verilen aşırı değer, nihayet, her şeye rağmen kısmen de olsa ebediyetle meşgul bir dine karşı yaygın bir kayıtsızlığa yol açmıştır. Fakat doğa boşluktan nefret eder ve buradaki kayıtsızlığın esnek boşluğu içine, siyasî putperestlik dalgası akmıştır. Böylesi bir putperestliğin pratik sonuçları, bugün gördüğümüz gibi, topyekün savaş, devrim ve tiranlıktır.

Bu arada, muhasebe defterinin artılar hanesinde şu maddeleri bulabiliriz: Teknik ve idarî verimlilikte ve bilimsel bilgi üretiminde gerçekleşen devasa bir artış. Bunların her biri, Batılı insanın dikkatinin, genel olarak, önce Hıristiyanlığın sınırları içinde, daha sonra kaçınılmaz olarak onun sınırları dışında, ebedi düzenden zamansal düzene kaymasının sonucudur.

Bölüm 20

TANTUM RELIGIO POTUIT SUADERE MALORUM*

Dünyada niçin bu kadar çok, kendilerini ve başkalarını yalancı ateş, yalancı ışıkla kandıran, özellikle Tanrı'dan gelen olağanüstü çağrılara cevap vererek mucizeler yaratmak üzere bilgi, aydınlık ve ilahî Yaşamın açılışlarına sahip olduklarını iddia eden yalancı ruhun ortaya çıktığını biliyor musunuz? Bunun nedeni şudur: Bu kişiler kendilerine sırt çevirmeden yüzlerini Tanrı'ya çevirmişlerdir; kendi tabiatlarına ölmeden Tanrı'nınkine uyanırlar. Böylelikle benliğin, ya da yozlaşmış tabiatın eline geçen din, kendi haline bırakılmış doğadakinden daha kötü türden ahlâksızlıkların keşfine hizmet eder. Dindar insanların salt dünyevî konulara duyulan arzulardan daha kötü bir ateşte yanan tüm taşkın arzularının sebebi budur; dinsel bir istek örtüsü altında kibir, kendini yüceltme, nefret ve zulüm, doğanın, kendi başına bırakılsaydı sahip olmaktan utanacağı eylemleri kutsallaştıracaktır.

William Law

---

* *Tantum Religio Potuit Suadere Malorum:* Din, büyük kötülüklere sevk eder, ya da dinin, kötülüğe itme potansiyeli büyüktür, anlamına gelen, Lucretius'un *De Rerum Natura*'sında yer alan bir ifade –çn

"Kendine sırt çevirmeden yüzünü Tanrı'ya çevirmek" – formül saçma bir şekilde basittir; ve basit olduğu üzere, din adına yapılan saçmalıkların ve adaletsizliklerin hepsini açıklar. Benliklerinden vazgeçmeksizin Tanrı'ya dönenler, tipik ve kolayca ayırt edilebilir çeşitli yollardan kötülüğe ayartılır. Bu kişiler, öncelikle, Tanrı'yı, dualarına cevap vermeye ve genel anlamda kendi özel ya da kolektif amaçlarına hizmet etmeye zorlamayı umut ettikleri büyü ayinleri yapmaya ayartılırlar. Kurban verme, büyülü sözcükler tekrarlama ve İsa'nın "beyhude tekrar" olarak adlandırdığı tüm o çirkin işler, bu Tanrı'yı, tam bir kendini inkâr yoluyla ulaşılacak bir amaçtan ziyade, sonsuz bir kendini-büyütme aracı olarak değerlendirme isteğinin bir ürünüdür. Ardından, bu insanlar Tanrı'nın adını, makam, iktidar ve servet peşinde yaptıkları şeyleri haklı göstermek için kullanmaya ayartılırlar. Ve kendi eylemleri için haklı bir tanrısal nedene sahip olduklarına inandıklarından, "kendi haline bırakılmış doğanın sahiplenmekten utanacağı" menfur işleri, temiz bir vicdanla yapmaya devam ederler. Kayıtlı tarih boyunca, kendi boş sözleri ve iktidar hırsları tarafından kendi kendilerini kandırarak diğer insanların en yüksek hayrı için eylemde bulunduklarına inanmaya sevk edilmiş hırslı idealistler tarafından inanılmaz miktarda kötülük yapılmıştır. Geçmişte, böylesi kötülükleri haklı gösterme yolu "Tanrı" ya da "Kilise" ya da "Gerçek İnanç"tı; bugün idealistler, "Devrim", "Yeni Düzen", "Sıradan İnsanın Dünyası" ya da basitçe "Gelecek" adına öldürüyor, işkence ediyor ve sömürüyorlar. Son olarak, sahte dindarlar büyü ve inançla ilgili pratiklerinin meyveleri olan güçleri kazanmaya başladıklarında baştan çıkartıcı şeyler ortaya çıkar. Zira, burada yanlış anlaşılmaya yer vermemeliyiz, kurban verme, büyülü sözcükler yineleme ve "beyhude tekrar", özellikle fiziksel zorluklarla

birlikte uygulandığında, gerçekten sonuç verir. Kendilerine sırt çevirmeden Tanrı'ya doğru yönelen insanlar, elbette Tanrı'ya ulaşamazlar, fakat kendilerini sözde-dinlerine yeterince enerjik bir biçimde adarlarsa sonuç alacaklardır. Bu sonuçların bir bölümü hiç şüphesiz öz-telkinin ürünüdür (Coue, hastalarının kendi hastalıklarını iyileştirmelerini, "beyhude tekrar" yoluyla sağlamıştır). Diğer sonuçlar, görünüşe göre, içindeki "biz olmayan" şeyin sonucudur – ille de erdem değil ama daima iktidar yerine geçen o şeyin. Bu şeyin psişik araca, ibadet eden birey ve çevresindeki insanlar ve ataları tarafından psişik araca yansıtılmış bir parça ikinci-el nesnellik mi; psişik seviyede maddî evrenin bilgisine tekabül eden bir parça birinci-el nesnellik mi; yoksa bu her iki şeyin de birleşimi mi olduğunu kesinleştirmek imkânsızdır. Burada söylenmesi gereken tek şey, kendilerine sırt çevirmeden Tanrı'ya doğru dönen insanların çoğunlukla niyazlarına cevap alma becerisini edinmiş gibi gözükmeleri ve bazen psişik iyileştirme ve duyu ötesi algı güçleri gibi kaydadeğer doğaüstü güçler geliştirmeleridir. Fakat şu sorulabilir: Kişinin, olmasını istediği şekilde niyazlarının cevaplanmasını sağlayabilmesi ille de iyi bir şey midir? Ve bu "mucizevi" güçlere sahip olmak, manevi açıdan ne derece kazançlıdır? Bu sorular, "Dua" bölümünde değerlendirilmiş ve "Mucizevi" adlı bölümde ilaveten tartışılacak sorulardır.

Tören kıyafetine bürünmüş Büyük Kâhin, mezbahaya yaklaştı ve domuzlara seslendi: "Ölmeyi nasıl reddedersiniz? Sizi üç ay boyunca semirteceğim. On gün kendimi disipline sokacağım ve üç gün oruç tutacağım. Güzel otlar toplayacağım ve sizi bir kurban çanağının üzerine yerleştireceğim. Bu sizi tatmin etmiyor mu?"

Sonra, domuzların bakış açısından konuşarak devam etti:

"Belki de buna rağmen kepekle yaşamak ve mezbahadan kaçmak daha iyidir."

"Fakat o zaman," diye ekledi, kendi bakış açısından konuşarak,

"Yaşarken onurun tadına varmak için bir kalkanın üzerinde ya da celladın sepetinde seve seve ölebilir kişi. "Böylece domuzların bakış açısını reddetti ve kendi bakış açısını benimsedi. Bu durumda, domuzlardan nesi farklıydı?

Chuang Tzu

Kendi benliği ya da kendi çıkarları dışında herhangi başka bir şeyi feda eden kişi, Chuang Tzu'nun domuzlarıyla tam olarak aynı seviyededir. Domuzlar, yaşamı ve kepeği, şerefe ve mezbahaya tercih ettikleri kadarıyla kendi çıkarlarının peşindedirler; kurban sunanlar da, domuzların Tanrı'yı-zorlamaya yönelik ölümlerini, kendi tutkularının ve öz-iradelerinin ölümüne tercih ettikleri kadarıyla kendi çıkarları peşindedirler. Ve kurban için geçerli olan şey, zorlayıcı bir büyü biçiminde kullanıldığı zaman (ki yüksek dinlerde bile, çok büyük sıklıkla böyle kullanılmaktadır) ritüeller, boş tekrarlar ve sihirli sözcükler için de eşit derecede geçerlidir. Ritüeller ve boş tekrarlar, dinde, bilinçliliğe yardım eden araçlar ve dikkat dağıtıcı şeylerin dünyevî karmaşası içinde geçici olarak unutulan hakikatin hatırlatıcıları olarak meşru bir yere sahiptir. Bir çeşit büyü olarak kullanıldıklarında ya da okunduklarında, bunların kullanımı ya tümüyle anlamsızdır; ya da (ve bu daha kötüdür), insanın nihaî amacına ulaşmasına herhangi bir şekilde katkıda bulunmayan, ego pekiştiren sonuçlara gebedir.

İsis'in giysileri kozmosu temsil etmek üzere rengârenktir; Osiris'inki, kozmosun ötesindeki İdrak Edilebilir Işık'ı simgeleyen beyazdır.

Plutarch

Simge, ibadet edenin zihninde, simgelenen şeye sıkı sıkıya bağlı ve onun için araçsal olarak kaldığı sürece, beyaz ve rengârenk giysiler gibi şeylerin kullanılması zararlı olamaz. Fakat simge bağımsızlık kazanır ve adeta kendi içinde bir amaç haline gelirse, bu durumda, elde edeceğimiz şey en iyi ihtimalle nafile bir estetisizm ve duygusallık, en kötü ihtimalle ise psikolojik açıdan etkili bir çeşit büyüdür.

Dış dünyadaki her şey sevgiye boyun eğmelidir; zira hepsi sevginin hatırına vardır, sevgi onların hatırına değil.

Hans Denk

Ritüeller kendi başlarına günah değildir; fakat vaftiz yoluyla ya da kutsal ekmeği paylaşarak yaşama kavuşacağını düşünen kişi hâlâ batıl inanca sahiptir.

Hans Denk

Eğer daima Söz'ün lafzıyla uğraşacak, daima yüzeyde kalacak, sürekli bunun üzerine kafa yoracaksan, nasıl büyük bir şey yaparsın?
Hiç şaşırtıcı değil böyle perişan oluşun.

John Everard

Doğru Yasa halen yürürlükteyken, Buddha'nın öğretisinin yarım dörtlüğünü hatta bir cümlesini dinleyerek Dharma'nın derinliklerini idrak eden sayısız kişi vardı. Fakat temessül çağına, Budizmin bu geç dönemine geldiğimizde Bilgeden aslında çok uzaktayız. İnsanlar kendilerini bir yazılar denizinde boğulurken buluyorlar; tek başına hakikat olan tekil öze nasıl varacaklarını bilmiyorlar. Doğrudan insan zihnine işaret ederek, her şeyin nihaî sebebini burada görmemizi ve bu yolla Buddhalı-

ğa erişmemizi salık veren (Zen Budizminin) Babalarının ortaya çıkmasına neden olan şey budur. Bu, kutsal metinlerin öğretilmesi dışında özel bir aktarım olarak bilinir. Kişi eğer üstün yetenekler ya da özellikle keskin bir zekâyla donatılmışsa, bir hareket ya da bir sözcük, kişiye hakikatin doğrudan bilgisini vermek için yeterli olacaktır. "Özel aktarım"ın savunucuları oldukları için, Ummon, (tarihsel) Buddha'ya karşı son derece saygısızca davranmış ve Yakusan, takipçilerinin sutraları okumalarını bile yasaklamıştı.

Zen, Budizmin, kendini Buddha'dan uzak tutan koluna verilen isimdir. Bu kol, sutraların kelime anlamına riayet etmediği için aynı zamanda gizemci kol olarak da adlandırılır. Bu yüzden Buddha'nın adımlarını kör bir şekilde izleyenler Zen'le muhakkak alay edeceklerdir, öte yandan lafza karşı hiçbir temayüle sahip olmayanlar, tabiatları itibariyle gizemci yaklaşıma eğilimlidirler. Bu iki okulun takipçileri birbirleriye nasıl uzlaşmayacaklarını bilmelerine rağmen, birbirlerini tamamladıklarını idrak etmeyi başaramazlar.

Zen, mükemmelliğin altı erdeminden bir tanesi değil midir? Bu durumda nasıl Buddha'nın öğretileriyle ihtilaflı olabilir? Benim görüşüme göre, Zen, Buddha'nın öğretisinin sonucudur ve gizem, kutsal metinlerden kaynaklanır. Kişinin Buddha'nın öğretilerinden dolayı Zen'den uzak durması için bir sebep yoktur; Zen'in gizemci öğretileri dolayısıyla kutsal metinleri göz ardı etmemiz de gerekmez...

Kutsal metinlere dayalı Budizmin öğrencileri, gerçek anlamını idrak etmeyi başaramadıkları kutsal metinlerin sofularına dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Böylesi kişiler tarafından nihaî gerçeklik asla idrak edilemez ve bu

insanlar için Zen kurtuluş anlamına gelecektir. Diğer taraftan Zen talebeleri boş konuşmalar yapmayı ve safsatalar yaratmayı alışkanlık haline getirmeye fazlasıyla meyillidirler. Bu kişiler kutsal metinlerin önemini anlamayı başaramazlar. Bu kişileri kurtarmak için, Budist Kutsal Metinlerin çalışılması tavsiye edilir.

Buddha'nın öğretilerinin kusursuz bir idraki, ancak bu tek yönlü bakış açıları karşılıklı olarak düzeltildiğinde sağlanır.

Chiang Chih-chi

Ruhsal ya da psikolojik açıdan gerçekçi herhangi bir zihnin er ya da geç varmak zorunda olduğu sonuçların, Zen Budizmin üstatlarından biri tarafından 11. yüzyılda yazılmış yukarıdaki paragraflardan daha iyi bir özetini bulmak zordur.

Takip eden alıntı, kendilerine sırt çevirmeksizin Tanrı'ya dönmüş ve dolayısıyla tarihsel Hıristiyanlığın geçici özelliklerine, kilise kurumuna, mantık yürütmeye ve Kutsal Kitap'ın lafzına, manen tapılması gereken Ruh'tan ve bilgisinde insanın ebedi yaşamının yer aldığı ebedi Gerçeklikten çok daha şiddetli bir ilgi duyan şu 16. yüzyıl Reformcularının din adına işledikleri suçlara ve yaptıkları aptallıklara karşı yazılmış tesirli bir protestodur. Metnin yazarı, bir zamanlar Calvin'in gözde öğrencisi olan, fakat Calvin kendi sapkınlığına karşı başka bir sapkınlıkla ortaya çıkan Servetus'un yakılmasına hükmedince üstadıyla yollarını ayıran Sebastian Castellio'ydu. Castellio, ahlâklı bir yaşam ve iyilik çağrısını yaptığında Basel'de yaşıyordu; Cenova'da yazılmış olsa, bu, ona işkence ve ölüm getirirdi.

Eğer siz, yüce Prensim (bu sözcükler Wurtemberg Dükü'ne hitaben yazılmıştı) kullarınıza, belirtmediğiniz bir zamanda onları ziyaret etmeye geleceğinizi bildirmiş ve onlardan, gelişinizde sizi beyaz kıyafetler içinde hazırlanmış olarak karşılamalarını istemiş olsaydınız, geldiğinizde kullarınızın beyaz giysilere bürünmek yerine zamanlarını sizin kişiliğiniz hakkında ateşli tartışmalarla geçirmiş olduklarını – bazılarının sizin Fransa'da olduğunuzu iddia ederken diğerlerinin İspanya'da olduğunuzu söylediğini; bazılarının sizin at üzerinde geleceğinizi iddia ederken diğerlerinin at arabasına binmiş olarak geleceğinizi iddia ettiklerini; bazılarının sizin büyük bir şatafatla geleceğiniz fikrini savunurken diğerlerinin herhangi bir maiyetiniz ya da takipçiniz olmaksızın geleceğinizi söylediğini anlasaydınız, ne yapardınız? Ve bilhassa sadece sözcüklerle değil, yumruklar savurarak ve kılıç darbeleriyle tartışsaydılar ve bazıları, kendileriyle aynı fikirde olmayanları öldürmekte ve yok etmekte başarılı olsaydı ne derdiniz? "At üzerinde gelecek", "Hayır, bir at arabasıyla gelecek". "Yalan söylüyorsun", "Hayır, yalan söylemiyorum; yalancı *sensin*". "Al bakalım" – yumrukla bir darbe. "Al bakalım" – gövdeye saplanan bir kılıç. Prensim, bunun gibi yurttaşlar hakkında ne düşünürdünüz? Mesih, bizden saf ve kutsal bir yaşamın beyaz elbiselerini giymemizi istedi; fakat düşüncelerimizi ne meşgul ediyor? Sadece Mesih'e ulaştıran yolu değil, aynı zamanda Baba'yla ilişkisini, Üçleme'yi, kaderi ve özgür iradeyi, Tanrı'nın tabiatını, melekleri, ruhun ölümden sonraki durumunu ve kurtuluş için gerekli olmayan bir yığın konuyu, dahası manen algılanmaları gereken şeyler oldukları için kalplerimiz saflaşana kadar asla bilinemeyecek konuları tartışıyoruz.

Sebastian Castellio

İnsanlar, her ne istiyorlarsa onu alırlar; tek sorun, gerçekten neyi istemiş olduklarını, onu elde edene kadar asla bilememeleridir. Dolayısıyla, Protestanlar, eğer isteselerdi Castellio ve Denk'in yol göstericiliğini takip edebilirlerdi; fakat Calvin ve Luther'i tercih ettiler – onları tercih ettiler zira imanla aklanma ve Takdir-i İlahi doktrinleri, Kadim Felsefe'ninkilerden daha heyecan vericiydi. Ve dahası, bu doktrinler sadece daha heyecan verici değil, aynı zamanda daha az zahmetliydi; zira eğer doğru iseler, kişi, ebedi Gerçekliğin bilgisinin elde edileceği kurtuluşun gerekli ön koşulu olan şu tatsız, benliğini-hiçleme sürecinden geçmeksizin kurtulabilirdi. Daha az zahmetli olmalarının yanında, entellektüelin, pürüzsüz formüller ve soyut hakikatlerin kıyaslamalı ispatı için duyduğu arzu açısından da daha tatmin ediciydiler. Tanrı'yı beklemek usançtır, ama tartışmak, rakipleri alt etmek, kendini kaybetmek ve buna "haklı öfke" adını vermek, ve sonunda ihtilaftan darbelere, sözcüklerden Aziz Augustinus'un enfes bir şekilde "iyi kalpli şiddet" olarak tarif ettiği zulüm ve cezalandırmalara geçmek ne eğlencelidir!

Protestan Avrupa, çağdaşları olan manevi reformcular yerine Luther'i ve Calvin'i tercih ederek hoşuna giden türden bir teolojiye sahip oldu. Ama aynı zamanda, diğer beklenmeyen yan-ürünlerle birlikte, Otuz Yıl Savaşları'na, kapitalizme ve modern Almanya'nın ilk temellerine de sahip oldu. Dean Inge'nin yakın zamanda yazdığı gibi, "Almanya'nın dünyaya çektirdiği acıları omuzlarına bırakabileceğimiz bir günah keçisi bulmak istersek... bu ülkenin en kötücül dehasının Hitler, Bismarck ya da Büyük Frederick değil, Martin Luther olduğuna her geçen gün daha çok ikna oluyorum. Luthercilik ne adil ne de merhametli olan bir Tanrı'ya ibadet ediyor... Haksızlık yapan

otoriteye karşı temyiz mahkemesi olması gereken Doğa Yasası, (Luther tarafından) toplumun, mutlak itaat talep eden mevcut düzeniyle özdeşleştiriliyor." Metin, bu şekilde devam etmektedir. Kurtuluşa götüren Sekiz Aşamalı Yolun ilk kolu doğru inançtır; esaretin temel ve ezeli nedeni yanlış inanç ya da cehalettir – bu cehalet, hatırlayalım ki hiçbir zaman tümüyle yenilmez değildir, fakat son tahlilde daima istek meselesidir. Eğer bilmiyorsak, bunun nedeni bilmemeyi daha kolay bulmamızdır. İlk cehalet, ilk günahla aynı şeydir.

Bölüm 21

PUTPERESTLİK

EĞİTİMLİ insanlar için putperestliğin ilkel türleri çekici olmaktan çıkmıştır. Eğitimli insanlar, belirli doğal nesnelerin tanrılar olduğuna ya da belirli simgelerin ve imgelerin ilahî varlıkların biricik şekilleri olduğu ve bu şekilde tapınılmaları ve teskin edilmeleri gerektiği fikrine direnmeyi kolay bulurlar. Fetişistik batıl inançların pek çoğunun bugün bile varlığını sürdürmekte olduğu doğrudur. Fakat bunlar sürüyor olsa da, bu inançlara saygı gösterilmemektedir. İçki ve fuhuş gibi, putperestliğin ilkel biçimlerine de hoşgörü gösterilmekte, fakat bunlar kabul görmemektedir. Kabul gören değerler hiyerarşisinde, bu tip batıl inançlar en aşağı basamakta yer almaktadır.

Fakat putperestliğin daha gelişmiş ve daha modern biçimlerine gelince her şey nasıl da değişmektedir! Bunlar sadece hayatta kalmayı başarmamışlardır, aynı zamanda büyük saygı da görmektedirler. Bilim adamları tarafından gerçek dinin günümüzdeki yedeği olarak tavsiye edilmekte ve pek çok profesyonel din öğretmeni tarafından Tanrı'ya ibadet etmekle bir tutulmaktadırlar. Tüm bunlar acıklı olabilir fakat azıcık da olsa şaşırtıcı değildir. Eğitim sistemimiz putperestliğin daha ilkel biçimlerini aşağı

görür fakat aynı zamanda Kadim Felsefe'yi ve maneviyat uygulamalarını da küçük görür ya da en iyi ihtimalle görmezden gelir. Eğitim sistemimiz, hiyerarşinin en alt basamağında yer alan putlara ibadetin ve en üst basamağında yer alan aşkın ve içkin Uluhiyetin yerine, hayranlık, inanç ve ibadet nesneleri olarak, katî bir şekilde insan elinden çıkma fikirler ve ideallerden oluşan bir panteon meydana getirmiştir. Akademik çevrelerde ve yüksek eğitim almış insanlar arasında, pek az fetişist ve pek az kendini adamış mütefekkir vardır; fakat bir tür siyasî ya da toplumsal putperestliğin takipçileri her yerde mevcuttur. Gözlemlediğim aynı derecede önemli bir gerçek de, maneviyat üzerine kitapların, uzun süreli akademik eğitimin getirdiği avantajlardan yararlanmamış ya da bu eğitimin zorlukları altında acı çekmemiş kadınlar ve erkekler tarafından kullanılan halk kütüphanelerine oranla, üniversite kütüphanelerinden çok daha az alındığıdır.

Yüksek dereceli putperestliğin çeşitliliği üç ana başlık altında toplanabilir: Teknolojik, siyasî ve ahlâkî. Teknolojik putperestlik bu üçü arasında en masumu ve en ilkelidir; zira bu putperestliğin takipçileri, ilkel putperestliğe inananlar gibi, kurtuluşlarının ve özgürlüklerinin maddî nesnelere –bu durumda aygıtlara– bağlı olduğuna inanırlar. Teknolojik putperestliğin doktrinleri, gazetelerimizin ve dergilerimizin –burada eklemeliyiz ki bu kaynaklar, kapitalist ülkelerdeki milyonlarca erkeğin, kadının ve çocuğun işler bir yaşam felsefesi devşirdiği kaynaklardır– reklam sayfalarında örtük ya da açık bir şekilde resmen ilan edilmektedir. Sovyet Rusya'da da, teknolojik putperestlik gayretle telkin edilmiş ve bu ülkenin sanayileştiği yıllarda bir tür devlet dinine dönüşmüştür. Teknolojik putlara duyulan modern inanç o kadar yürektendir ki (mekânize

savaşın verdiği tüm derslere rağmen) zamanımızın popüler düşüncesi içinde, antik ve derinden gerçekçi *hubris* ve onun karşılığı olan kaçınılmaz *nemesis*'in herhangi bir izine rastlamak imkânsızdır. Aygıtlar söz konusu olduğunda, hiçbir şey vermeyerek bir şey alabileceğimize ve karmaşık, ağır ve sürekli gelişen bir teknolojinin tüm avantajlarından, herhangi bir dengeleyici dezavantajla bedelini ödemeksizin yararlanabileceğimize dair çok yaygın bir inanış vardır.

Siyasî putperestler biraz daha az masumdur. Kurtarıcı toplumsal ve ekonomik kurumlara tapınmayı, kurtarıcı aygıtlara tapınmanın yerine geçirmişlerdir. İnsanlara doğru türden kurumları empoze edin; günahtan mutsuzluğa, milliyetçilikten savaşa, tüm sorunları, otomatik olarak yok olacaktır. Siyasî putperestlerin çoğu aynı zamanda teknolojik putperestlerdir ve bu iki sözde-din, bugünkü teknolojik gelişim hızımız, ne kadar ustalıkla oluşturulmuş olursa olsun her tür siyasî planlamayı, kuşaklar değil yıllar, hatta bazen aylar içinde boşa çıkarttığı için, nihayetinde birbirlerine zıt olsalar da, bu böyledir. Dahası, insan varlıkları ne yazık ki özgür iradeyle donatılmıştır; ve bireyler herhangi bir nedenle bu iradeyi kullanmamayı seçerlerse, en iyi kurumsallaşma bile umduğu sonuçları elde edemez.

Ahlâkî putperestler, erdemin zaferini ve mutluluk seviyesinde artışı garanti etmek için aygıtların ve kurumların yeterli olmadığını ve kişilerarası ilişkilerde ahlâk, toplumda düzen ya da düzensizlik olup olmayacağına nihayetinde karar verenlerin, toplumları oluşturan ve makineleri kullanan bireyler olduğunu gördükleri kadarıyla gerçekçidirler. Maddî ve kurumsal araçlar vazgeçilmezdir ve iyi bir araç, kötü bir araca tercih edilir. Fakat dikkatsiz ya da

kötü niyetli ellerde en iyi araç bile ya yararsızdır ya da bir kötülük aracıdır.

Ahlâkçılar, Tanrı'ya değil kendi etik ideallerine tapmalarından ötürü, ve erdeme, Tanrı'nın sevgisi ve bilgisi –yokluğunda erdemin hiçbir zaman kusursuz hatta toplumsal açıdan etkin olamayacağı bir bilgi ve sevgi– için gerekli bir şart olarak değil, amacını kendi içinde taşıyan bir şey olarak bakmalarından ötürü gerçekçi olmaktan koparlar ve putperestliğe teşebbüs ederler.

Aşağıda 1836'da Thomas Arnold tarafından eski öğrencisi ve müstakbel biyografı A. P. Stanley'e hitaben yazılmış çok çarpıcı bir mektuptan yapılmış bir alıntı yer almaktadır.

"Fanatizm putperestliktir; ve fanatizmin içinde putperestliğin ahlâkî kötülüğü yer alır: Bir fanatik kendi arzusunun yaratısı olan şeye tapar ve bu yüzden bu şeyi destekleyen adanmışlığı bile sadece görünürde bir adanmışlıktır; gerçekte, tabiatının ya da zihninin en az değer verdiği parçalarını, en çok değer verdiği parçaları için kurban etmektir. Buradaki ahlâkî yanlış, putperestliğin kendisidir – kendi zihinlerimize çok yakın bir fikri alıp onu, tüm kusursuzluk fikirlerini birleştirdiği ve onları makul bir uyum ve bileşimde sergilediği için tek başına bir puta dönüştürülemeyecek ve putperestlik esinleyemeyecek Mesih'in yerine koymaktır. Bana göre, zihnimin tabii eğilimi doğrultusunda –ki bu da zihnimi en sağlıklı haliyle izlemektir– adalet ve hakikat benim putlarım olurdu; ikisi de zihnin isteyeceği *tüm* gıdayı sağlayamayacağı ve bunlara ibadet ederken saygı, alçakgönüllülük ve yumuşaklık pekala unutulabileceği için bunlar birer put olurdu. Fakat Mesih'in Kendisi, hakikat, adalet ve diğer tüm bu nitelikleri içinde barındırır... Dar görüşlülük kötücüllüğe

meyleder, zira farkındalığım ahlâkî tabiatımızın tüm kısımlarına yaymaz ve ihmal, ihmal edilen kısımlarda fesatın filizlenmesine yol açar."

Psikolojik bir analiz olarak bu alıntı hayranlık uyandırıcıdır. Metnin tek hatası bir eksikliği olmasıdır; zira ebedi düzenden zamanla bağımlı olana akan, inayet ya da esin denilen enerjileri görmezden gelmektedir. İnayet ve esin, kendi öz-iradesinden vazgeçtiği ve her an bilincini toplayarak ve bağımsızlaşarak, kendisini Tanrı'nın iradesine teslim ettiği ölçüde ve zamanlarda kişiye bahşedilir. Kaynağını Şeylerin ilahî Doğasından alan hayvansal ve manevi inayetin yanında, insanî sözde-inayetler de mevcuttur, bir çeşit siyasî ya da ahlâkî putperestliğe kendini adayarak güç ve erdem kazanmak bunlara örnektir. Gerçek inayeti sahte inayetten ayırmak çoğu zaman zordur; fakat zaman ve şartlar, inayetlerin ruhta yol açtıkları sonuçları tümüyle ortaya çıkarır ve bu sonuçların ayrımsanması, özel bir içgörü yeteneğine sahip olmayan dışarıdan bakanlar için bile mümkün hale gelir. İnayetin hakikaten "doğaüstü" olduğu durumlarda, bütüncül kişiliğin tek bir yönünün iyileşmesinin bedeli, bir başka yönünün körelmesi ya da kötüye gitmesiyle ödenmez. Tanrı'nın sevgisi ve bilgisiyle mükemmelleştirilen ve bunların eşlik ettiği erdem, Mesih'e göre, ahlâkî fesatların arasında en kötülerinden olan "yazıcıların ve Ferisîlerin salahiyetinden" çok farklıdır. Sertlik, fanatizm, iyilik yoksunluğu ve ruhani kibir... bunlar, Stoacı kişisel çabalarla gerçekleştirilen ve inayetle hiç desteklenmemiş, ya da desteklenmişse bile, kişi hakiki ereği olmayan bir ereği elde etmeye kendini adadığı, Tanrı'yı değil, sadece kendi gözde fikirlerinin ya da ahlâkî mükemmeliyetinin büyüklenmeci bir yansımasını amaçladığı zaman kişiye bahşedilen sözde-inayetlerle

desteklenmiş kişisel gelişim sürecinin sıradan yan ürünleridir. Etik değerlere sadece etik değerler oldukları için putperestçe ibadet etmek, ibadetin kendi nesnesini yenilgiye uğratır. Bunun tek nedeni, Arnold'ın vurguladığı gibi çok yönlü gelişim eksikliği değil, aynı zamanda ve daha önemli olarak, ahlâkî putperestliğin en yüce biçimlerinin bile Tanrı-bilgisini karartıcı ve dolayısıyla putperestin aydınlanmasını ve Gerçeklik'in özgürleştirici bilgisine sahip olmasını engelleyici olmasıdır.

Bölüm 22

DUYGUSALLIK

Tüm yaşamını kendini başkalarına adadığın, hiç bencil olmadığın inancıyla geçirdin. Başka hiçbir şey, kendini beğenmişliği, kişinin benliğine duyduğu sevgiden pekalâ bağımsız olduğu ve kendini daima cömertçe komşularına adamış olduğu yönündeki böylesi bir içsel tanıklık kadar yoğun besleyemez. Ne var ki başkalarınaymış gibi gözüken tüm bu adanmışlık, gerçekte senin kendine olan adanmışlığın. Kendine olan sevgin daimî bir kendini kutlama noktasına ulaşıyor ki bu sevgiden bağımsızmış gibi hissediyorsun; tüm duyarlılığın, kendinle daha az tatmin olmayasın diye; tüm vicdanî çekingenliklerinin kökünde bu var. Seni bu kadar istekli ve duyarlı yapan şey, "Ben". Hem Tanrı'mn hem de insanların senden daima memnun olmalarını istiyorsun ve Tanrı'yla olan tüm ilişkilerinde kendinden memnun olmak istiyorsun.

Dahası, basit bir iyi niyetle mutlu olmaya alışkın değilsin – öz-sevgin canlı bir duygu, sana güven veren bir zevk, bir tür cazibe ya da heyecan arıyor. Hayal gücünün rehberliğine, zihninin ve iradenin, sen onların işleyişinin bilincinde olmadığında pasif olduklarını düşünmeye çok alışmışsın. Ve böylece, tutkuların uyandırdığı türden bir heyecana ya da teatral temsillere bağımlısın. Kendini bir parça arıttığında ters uca düşüyorsun tam bir hayal gücü

hoyratlığına. Sadece iman dolu bir yaşama değil gerçek bilgeliğe de bundan daha zıt hiçbir şey olamaz. İnsanların yanılsamalardan kaçmak için tutundukları hayallerden daha tehlikeli bir yanılsama yoktur. Bizi yoldan çıkartan hayal gücüdür ve hayal gücü, duygular ve tatlar vasıtasıyla aradığımız kesinlik, fanatizmin doğduğu en tehlikeli kaynaklardan bir tanesidir. Bu, Tanrı'nın, senin kendi kalbinin içinde keşfetmeni sağlayacağı gösteriş ve yozlaşmışlık uçurumudur; bu uçuruma, gerçek alçakgönüllülüğe ait sükûnet ve basitlikle bakmalısın. Kişinin kendi kusurlarını görüp teselli edilemez bir hale gelmesi, sadece kendine sevgi duymaktır; fakat onları pohpohlamaksızın ve hoş görmeksizin onlarla yüzleşmek, huysuzlaşmadan kendini düzeltmeye çalışmak, iyiyi iyi olduğu için ve Tanrı için istemektir.

Fénelon

CAMBRAI Başpiskoposu'ndan gelen bir mektup... Ne büyük bir olay, ne dikkate şayan bir an! Fakat mektubun üzerindeki armalarla süslü mühür, biraz ürpertiyle açılmış olmalı. Bir azizin karakteriyle bir Marcel Proust'un yeteneklerini aynı şahsiyette toplayan kişiden, tavsiyelerini ve hakkınızdaki açık görüşlerini talep etmek, kendi özgüveninize en sarsıcı türden bir şok darbesi indirilmesini istemektir. Fakat usulüne uygun olarak, bu şok, en güzelinden berrak bir nesre yedirilmiş olarak uygulanacak ve ızdırap verici sonuçlarına karşı manevi bir panzehir de sunulacaktır. Fénelon, yazıştığı kişinin, halinden memnuniyet duyan egosunu parçalarına ayırmakta hiç tereddüt etmemişti; fakat bu parçalarına ayırma işlemi, daima daha yüksek, egodan-azade bir seviyede yeniden birleşimi hedefleyerek yerine getirilmişti.

Bu mektup, sadece hayranlık uyandırıcı bir karakter analizi değildir; aynı zamanda manevi yaşamla ilişkili duygusal heyecan konusunda da çok ilginç bazı yorumlar içermektedir.

"Deneyim dini" ifadesinin birbirinden farklı ve birbiriyle uyumsuz iki anlamı vardır. Kadim Felsefe'nin konusu olan bir "deneyim" vardır: Sadece kalpleri benliklerinden vazgeçecek kadar saf olanlar için tam anlamıyla mümkün olan sezgisel bir edimle, tanrısal İlkenin doğrudan idraki. Ve uyanışçı vaizlerin, etkileyici törenlerin ve kişinin kendi hayal gücünün kasti çabalarının sebep olduğu bir "deneyim" vardır. Bu "deneyim", bir duygusal heyecan halidir – yumuşak ve kalıcı ya da kısa ve bir sara nöbetini andıracak şekilde şiddetli; bazen sevinçli bir tonda bazense ümitsiz, kendini bazen şarkılar ve danslarla bazense kontrol edilemeyen bir ağlamayla ifade eden bir heyecandır bu. Fakat duygusal heyecan, nedeni ve tabiatı ne olursa olsun, daima, ilahî Gerçekliği yaşamak isteyen kişinin vazgeçmesi bireyselleşmiş benliğe ait bir heyecandır. Tanrı hakkındaki duygu olarak "deneyim" (ki bu heyecanın en yüksek halidir), en yüce duygularını bile köreltmiş saf bir kalbin, Tanrı'ya ilişkin doğrudan farkındalığı olarak "deneyim"le karşılaştırılamaz. Fénelon'un yukarıdaki alıntıda, "sakinlik ve basitlik"in gerekliliğinde ısrar etmesinin; Aziz François de Sales'ın kendisinin son derece tutarlı bir şekilde hayata geçirdiği sükûneti övmekten hiç yorulmayışının; Budist kutsal metinlerin hepsinin, zihinsel huzurun, kurtuluş için gerekli bir şart olduğundan bahsetmelerinin sebebi budur. Tüm idrakin ötesindeki huzur, ruhun meyvelerinden biridir. Ama ayrıca idrakin ötesinde olmayan huzur da mevcuttur; duygusal öz-kontrolün ve kendini-inkârın daha alçakgönüllü

huzuru; bu, ruhun bir meyvesi değil, daha ziyade ruhun vazgeçilmez köklerinden biridir.

> Kusurlu olanlar, hakiki adanmışlığı yok eder, zira bu kişiler duada hissedilir bir tatlılık ararlar.
>
> *Aziz John* (St. John of the Cross)

> Bala dokunan sinek, kanatlarını kullanamaz; bu yüzden manevi tatlılığa tutunan ruh da özgürlüğünü mahveder ve tefekkürünü aksatır.
>
> *Aziz John* (St. John of the Cross)

Hoş duygular için geçerli olan, nahoş duygular için de eşit derecede geçerlidir. Nasıl bazı insanlar sıhhatsizlikten zevk alıyorsa, bazı başkaları da kötü bir vicdandan zevk alır. Tövbe, *metanoia*'dır, "zihnin değişimidir"; ve o olmaksızın manevi yaşamın başlangıcı bile mümkün değildir – zira ruhun yaşamı; eylemleri, düşünceleri ve bizzat varlığı tövbe gerektiren engelleyici kötülükler teşkil eden şu "yaşlı adam"ın yaşamıyla karşılaştırılamaz. Bu gerekli zihinsel değişime, normalde keder ve kişinin kendine duyacağı nefret eşlik eder. Fakat bu duygularda ısrarcı olunmamalıdır ve bu duyguların alışkanlık haline gelmiş bir pişmanlığa dönüşmesine asla izin verilmemelidir. Orta Çağ İngilizcesi'nde "pişmanlık" (remorse) sözcüğü, modern okuyucuların hem ürkütücü hem de ilham verici bulacakları bir yalınlıkla türetilmiştir; kelime "yeniden ısırılmak" anlamına gelmektedir. Bu yamyamca karşılaşmada kim kimi ısırmaktadır? Cevabı gözlem ve öz-analiz verir: Benliğin övgüye değer yönleri, övgüye değmeyen yönlerini ısırmaktadır ve aynı zamanda ilk kategoridekilerin kendileri de ısırılmakta, tedavi edilmez utanç ve ümitsizlikle iltihaplanan yaralar almaktadır. Fakat Fénelon'un

ifadesiyle, "Kişinin kendi kusurlarını görüp teselli edilemez bir hale gelmesi, sadece kendine sevgi duymaktır." İnsanın kendini kınaması acılıdır; fakat bu acının ta kendisi, benliğin hâlâ bozulmamış olduğuna dair tekrar güvence veren bir kanıttır; dikkat, suçlu egoya sabitlendiği sürece Tanrı'ya sabitlenemez ve ego (ki dikkatle beslenir ve ancak bu destek çekildiği zaman ölür) ilahî Işıkta çözülemez.

Kendinizi ve kendi günahlarınızı düşünmekten, cehennemden kaçıyormuş gibi sakının. Hiç kimse, kendini küçültme ve Efendimiz'i sevme amacı dışında bu şeyler üzerine düşünmemelidir. Kendinizi *genel anlamıyla* bir günahkâr olarak görmeniz yeterlidir, cennette bile, geçmişinde böyle olan pek çok aziz vardır.

Charles de Condren

Hatalar, kendimizi düzeltme çabamızı gevşek tutmaksızın kendimizi utandırmak için kullanıldıkça, iyiye dönüşecektir... Cesaretsizlik, hiçbir olası amaca hizmet etmez; sadece yaralı öz-sevginin ümitsizliğidir. Kişinin kendi hataları dolayısıyla küçük düşerek fayda elde etmesinin hakiki yolu, bu hatalarıyla, onların hakiki çirkinliklerinde, Tanrı'dan ümidi kesmeden ve kendinden hiçbir şey beklemeksizin yüzleşmesidir.

Fénelon

O kadın (Mecdelli Meryem) Tanrı'ya duyduğu arzunun yüksekliğinden günahkar yaşamının derinliğine inerek, ruhunun pis kokulu bataklığı ve gübre yığını içinde arayışa mı çıktı? Hayır, elbette böyle yapmadı. Peki sebep neydi? Çünkü Tanrı, onun ruhundaki İnayetiyle ona, buna asla yol açmaması gerektiğini bildirdi. Böylece, çok geçmeden, tüm günahları için basit bir bağışlama elde etmek yerine,

kendi içinde bir kuvvet edinerek, sıklıkla günah işlemiş olmakla yüzleşebildi.

The Cloud of Unknowing

Yukarıda söylenmiş olanların ışığında, esasen duygusal olan her tür dini daima tehdit eden özel manevi tehlikelerin farkına varabiliriz. İnsanları tövbeye davet etmek ve aniden dine dönüşle sonuçlanacak bir kriz başlatmak için uyanışçılığın* teatral tekniklerini kullanan bir çeşit cehennem ateşi inancı; Avatar'a ve kişisel Tanrı'ya duyulan dünyevi sevgiyi ya da Aziz Bernard'm *amor carnalis* dediği şeyi sürekli tahrik eden bir kurtarıcı kültü; ayinleri ve törenleri, müziği ve tütsüleri, esrarlı karanlıkları ve kutsal ışıkları yoluyla insanlarda yoğun hayret, büyük saygı ve estetik coşku uyandıran bir gizem dini... Bunların her biri, kendine özgü yoluyla, Tanrı'nın, egonun Tanrı'ya karşı aldığı dokunaklı duygusal tavırla özdeşleştiği ve nihayet duygunun, nasıl ki uyuşturucu bağımlıları yaşamlarını yapay cennetler arayarak geçiriyorlarsa o şekilde gayretle aranan ve tapınılan bir amaç haline geldiği bir çeşit psikolojik putperestliğe dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunların hepsi yeterince açıktır. Fakat duygulara hitap etmeyen dinlerin pek az inananı olduğu gerçeği de gün gibi ortadadır. Dahası, güçlü bir duygusal çekiciliğe sahip sözde-dinler ortaya çıktıkları anda, artık gerçek dinlerde anlam ya da huzur bulamayan kitleler içinden milyonlarca ateşli takipçi kazanırlar. Ne var ki, sözde-dinlerin

* Uyanışçılık: Özellikle bazı Protestan kiliseler dahilinde ortaya çıkan ve üyelerinin manevi şevkini canlandırmaya ve yeni üyeler kazanmaya yönelik akım. Modern biçimiyle Anabaptizm, Püritenlik, Metodistlik gibi akımların, 16. 17. ve 18. yüzyıllarda kişisel dinsel deneyim, kutsal yaşam, ve kurumsallaşmış kilise sistemine karşı protesto gibi kavramlara verdikleri önemle tanımlanmaktadır.

(milliyetçilik ve devrimcilikle birleşen güncel siyasî putperestliklerimizden bir tanesi gibi) hiçbir takipçisi muhtemelen hakiki maneviyat yoluna giremezken, maneviyat yolu, hakiki dinin en çok duygusallaştırılmış çeşitlerinin takipçilerine bile daima açık kalır. Böylesi bir yolu, sonuna kadar, yani tanrısal İlkenin birleştirici bilgisini edinene kadar gerçekten izlemiş olanlar, toplam içinde çok küçük bir azınlık teşkil ederler. Pek çok kişi çağrılmış, fakat seçilmiş olmayı pek azı tercih ettiği için, pek azı seçilmiştir. Bu insanların geriye kalanları, Kadim Felsefe'nin Doğulu yorumcularının ifadesiyle, içinde yaşadıkları çöllere göre daha uygun ya da daha az uygun şartlar altında, kozmik zekâ testinden bir kez daha geçmek için başka bir fırsat daha kazanırlar. Eğer "kurtarılırsa", yetersiz ve eksik kurtuluşları, (doğrudan ya da daha sonraki vücut bulmalar vasıtasıyla) nihaî kurtuluşlarına doğru ilerleyebilecekleri, daha "güzel", daha özgür bir şahsi varoluşa doğru olur. Eğer "kaybolurlarsa", tüm kötülüklerin kökü ve ilkesi olan öz-iradeye daha bunaltıcı bir esaretle bağlanacakları, daha yoğun bir karanlık içinde, zamana bağlı ve geçici bir durum "cehennemleri" olur.

O halde görüyoruz ki, sebat edilirse, duygusal din yolu da büyük hayırlara götürebilir, fakat en büyük hayra değil. Duygusal yol ise, birleştirici bilginin yoluna açılır ve bu diğer yoldan ilerlemeyi kaydadeğer bulanlar, duygusal yaklaşımı, geldikleri yolda onları kuşatan ayartmalara boyun eğmeksizin kullanmışlarsa, görevlerine son derece hazırdırlar. Sadece kusursuzca benliğinden arınmış ve aydınlanmış olanlar, bir şekilde fiili ya da potansiyel kötülükler tarafından bedeli ödenmesi gerekmeyen iyilikler yapmaya muktedirlerdir. Dünyadaki dinî sistemler, esas itibariyle, benliklerinden tümüyle arınmamış ve aydınlan-

mamış erkekler ve kadınlar tarafından inşa edilmiştir. Bu yüzden, karanlık ve hatta korkutucu yönler, tüm dinlerin içinde mevcut olagelmiştir ve dinlerin yaptıkları iyilikler nadiren bedelsizdir; bu iyiliklerin bedelinin, pek çok durumda, hemen oracıkta ya da taksitler halinde ödenmesi gerekmektedir. Dünyanın kurumsallaşmış dinlerinin tümünde çok önemli bir rol oynayan duygulara hitap eden doktrinler ve uygulamalar bu kuraldan bağımsız değildir. Bu uygulamalar iyilik doğururlar fakat bu iyilik bedelsiz olamaz. Ödenen bedel, ibadet eden kişilerin tabiatına göre değişir. Bu kişilerden bazıları, duygusallık içinde yüzmeyi seçer ve duygu putperestleri olarak dinlerinin iyiliğinin karşılığını, gerçekte bu iyilikten daha ağır olabilecek manevi bir kötülükle öderler. Diğerleri, kendilerine güç katma yönündeki baştan çıkarmaya karşı koyarlar ve duygusal tarafı da dahil olmak üzere benliklerini körletme yolunda ve duygularından ya da hayallerinden ziyade Tanrı'ya ibadet etme yolunda ilerlerler. Bu yolda ne kadar ileri giderlerse, duygusallığın onlara getirdiği ve duygusallık olmasaydı belki de hiç elde edemeyecekleri iyilikler için ödeyecekleri bedel azalır.

Bölüm 23

MUCİZEVİ

Tanrı'nın kendini açığa vurması, imanın doğru yoldan sapmasıdır; bunlar, Tanrı'yla ilişkinin basitliğini bozan, ruhu utandıran ve onu Tanrı'yla ilişkisinin dolaysızlığından saptıran eğlencelerdir. Bunlar, ruhun dikkatini dağıtır ve onu Tanrı'dan başka şeylerle meşgul eder. Özel aydınlanışlar, duyuşlar, kehanetler ve diğer benzerleri, gelecek hakkındaki ya da Tanrı'nın bu konuda vereceği hüküm hakkındaki endişeye ya da ayartmaya dayanamayan bir ruhun zayıflığına işarettir. Kehanetler, aynı zamanda Tanrı'nın sevdiği, ve bir baba gibi, ısrarcı çocuğunun iştahını yatıştırmak için birkaç değersiz şekerleme verdiği ruhun, yaratılmışlara özgü meraklılığının belirtileridir.

J. J. Olier

Kutsayıcı inayetin en küçük aşaması bile, samimi gerçekliği dolayısıyla değil, sadece nedeni, üretiliş şekli (*quoad modum*) sebebiyle doğaüstü olan bir mucizeden daha üstündür; ölü bir bedene geri dönen yaşam sadece doğal yaşamdır ve inayetinkiyle karşılaştırıldığında aslında aşağıdadır.

R. Garrigou-Lagrange

Suyun üzerinde mi yürüyorsun? Bir kamış bunu daha iyisini yapar. Havada mı uçuyorsun? Bir sinek bunu daha iyi yapar. Sen kalbini fethet; o zaman belki biri olursun.

Abdullah El-Ensari

Tanrısal İlke'nin doğrudan farkındalığına sıklıkla eşlik eden anormal bedensel durumlar, elbette bu deneyimin temel parçaları değildir. Pek çok mistik, doğal olarak, bu şeyleri ilahî inayetin değil bedenin zayıflığının işaretleri olarak görmüş ve iyi karşılamamıştır. Havaya yükselmek, transa geçmek, duyularından bir tanesinin kontrolünü kaybetmek... – Tüm bunlar, De Condren'in ifadesiyle "Tanrı'nın tesirlerini ve kutsal iletişimini, son derece hayvanca ve bedensel bir yoldan kabul etmektir".

"Kutsayıcı inayetin bir zerresi," derdi (Aziz François de Sales), teologların "sebepsiz" olarak adlandırdıkları ve mucizelerin de dahil olduğu şu inayetlerin yarım tonundan daha değerlidir. İnsan böylesi yeteneklere sahip olup da ölümcül günahlar işliyor olabilir; ve ayrıca bu yetenekler kurtuluş için gerekli değildir.

Jean Pierre Camus

Mutasavvıflar mucizeleri ruhla Tanrı arasına giren "örtüler" olarak görürler. Hindu maneviyatının üstatları müritlerine, araştırılmaksızın, tek bir şeye odaklanmış tefekkürün yan ürünü olarak onlara gelebilecek *siddhi*'lere ya da psişik güçlere önem atfetmemeyi salık verirler. Üstatlar, bu güçlerin geliştirilmesinin ruhu Gerçeklik'ten saptırdığı ve aydınlanma ve kurtuluş yolunda aşılmaz engeller ortaya çıkarttığı uyarısını yaparlar. Budist öğretmenlerin en iyileri de benzer bir tavrı sahiplenir. Pali kutsal metinlerden birinde, bizzat Buddha'nın, müritlerinden birinin

havaya yükselme başarısı karşısında yaptığı tipik kuru yoruma yer veren bir anekdot bunmaktadır. "Bu," demiştir Buddha, "gerçeğe dönmeyenlerin gerçeğe dönüşüne vesile olmaz, dönmüş olanların yararına da değildir." Ve sonra kurtuluştan bahsetmeye devam etmiştir.

Maneviyat hakkında hiçbir şey bilmedikleri ve maddî dünya ve onun hakkındaki varsayımlarını fevkalade önemli gördükleri için, rasyonalistler, kendilerini ve başkalarını mucizelerin gerçekleşmediğine ve gerçekleşemeyeceğine ikna etmek konusunda endişelidirler. Manevi yaşamın ve onun yan ürünlerinin deneyimine sahip oldukları için, Kadim Felsefe'nin yorumcuları, hakikaten mucizelerin gerçekleştiğine ikna olmuşlardır, fakat bunları, pek az öneme sahip ve çoğunlukla olumsuz, maneviyat-karşıtı şeyler olarak görürler.

Günümüzde mucizelere talep çok büyüktür ve en istikrarlı şekilde arz edilen mucizeler de psişik iyileştirmeyle ilgili olanlardır. Psişik iyileştirme gücünün hangi şartlarda ve hangi ölçüde kullanılması gerektiği İncil'de açıkça belirtilmiştir: "Hangisi daha kolay, felçliye 'Günahların bağışlandı,' demek mi, yoksa 'Kalk, şilteni topla yürü,' demek mi?" Eğer biri "günahları bağışlayabiliyorsa", iyileştirme gücünü de güvenle kullanabilir. Fakat günahları tam anlamıyla bağışlamak, sadece, benliklerinden vazgeçerek ilahî Ruh'a kanal olmaları karşılığında söz söyleme otoritesine sahip olanlar için mümkündür. Yenilenmemiş sıradan insanlar, bu Tanrı-merkezli azizlere sevgi ve korku karşımı bir tepki gösterirler; onlara yakın olmak isterler, fakat bu kişilere "Uzak dur benden, çünkü ben günahkâr bir adamım," dedirten kutsallığın ta kendisi tarafından sınırlanırlar. Böylesi bir yücelik, ona yaklaşanların günahlarının bağışlanmasını sağladığı, bu insanları yeni bir başlangıç

yapmaya muktedir kıldığı, kötülüğü nötralize etmeye ya da onu olumlu iyiye dönüştürmeye kabiliyetli kılan yeni bir ruhta, geçmiş hatalarının sonuçlarıyla yüzleşmelerini (zira elbette bu sonuçlar kaybolmaz) sağladığı ölçüde kutsaldır. Bu kadar kusursuz olmayan, başka türden bir bağışlama, kendileri istisnaî derecede yüce olmayan, fakat günahkâr insan tarafından, doğaüstü inayete bir şekilde kanal olduğuna inanılan bir kurumun verdiği yetkiyle konuşanlar tarafından bahşedilebilir. Bu durumda, yenilenmemiş ruhla ilahî Ruh arasındaki temas dolaysız değildir, bağlantı günahkârın hayal gücü yoluyla kurulmuştur.

Ruh'un, benliğinden vazgeçmiş kanalları olma erdemi sayesinde yücelmiş olanlar, psişik iyileştirmeyi kusursuz bir güvenle uygulayabilirler; zira hasta olanların hangilerinin, salt bedensel tedavi mucizesinin yanı sıra affedişi de kabul etmeye hazır olduğunu bileceklerdir. Kendileri yüce olmayıp da, inayete aracı olduğuna inanılan bir kuruma aidiyetleri sayesinde günahları affedebilenler de yarardan çok zarar getirmeyeceklerine güvenerek psişik tedaviyi uygulayabilirler. Fakat ne yazık ki psişik iyileştirme hüneri, bazı insanlara doğuştan bahşedilmiş gibi gözükürken diğer bazı insanlar bu marifeti en küçük bir yücelik derecesi olmaksızın kazanabilirler. ("Böylesi inayetleri kabul etmek fakat büyük günah içinde olmak mümkündür.") Böylesi insanlar, bu marifetlerini, ayrım yapmaksızın, ya gösteriş uğruna ya da kâr etmek için kullanacaklardır. Çoğu zaman olağanüstü tedaviler gerçekleştirirler; fakat günahları affetme ya da psikolojik bağlantıları, durumları veya bu kadar mucizevi bir şekilde yok ettikleri bulguların nedenlerini anlama gücünden bile yoksun olarak, ruhu, ilkinden daha beter yedi yeni şeytanın gelişi için boş, temiz ve süslenmiş bir halde bekler bırakırlar.

Bölüm 24

AYİN, SİMGE, DİNİ TÖREN

ASWALA: Yajnavalkya, eğer kurban etmeyle ilgili her şeyi ölüm kuşatıyorsa ve her şey ölümün pençesindeyse, kurban veren kişi hangi yollarla yenebilir ölümü?
YAJNAVALKYA: Kurban verenle, ateş ve ayin sözcüğü arasındaki özdeşliğin bilgisiyle. Zira ayin sözcüğü gerçekte kurban verenin kendisidir ve ateştir; ve ateş, ki Brahman'la birdir, kurban verendir. Bu bilgi özgürlüğe götürür. Bu bilgi kişiyi ölümün ötesine götürür.

Brihad Aranyaka Upanişad

DİĞER BİR DEYİŞLE, ayinler, dini törenler ve merasimler katılımcılarına Şeylerin hakiki Doğasını, olması gerekeni ve (içkin ve aşkın Ruh karşısında uysal olsalardı) dünya ve onun tanrısal İlkesiyle ilişkilerinin gerçekte nasıl olabileceğini hatırlattıkları ölçüde değerlidir. Teorik açıdan, rituelde simgelenen nesne daima ilahî Gerçekliğin bir veçhesi oldukça ve simgeyle gerçek arasındaki ilişki daima açıkça tanımlanmış ve süreğen oldukça, herhangi bir tören ya da ayin, bir başka tören ya da ayin kadar iyidir. Aynen herhangi bir dilin başka bir dil kadar iyi olması gibi. İnsan deneyimi, Çince'de, İngilizce ya da Fransızca'da olduğu kadar etkin bir şekilde düşünülebilir. Fakat uygulamada

Çince, Çin'de yetişmiş olanlar için; İngilizce İngiltere'de yetişmiş olanlar ve Fransızca da Fransa'da yetişmiş olanlar için en iyi dildir. Elbette bir törenin düzenini öğrenmek ve doktrinsel önemini anlamak, yabancı bir dilin inceliklerinde ustalaşmaktan çok daha kolaydır. Ne var ki diller hakkında söylenen, büyük ölçüde, dinî törenler için de geçerlidir. Tanrı'yı tek bir simgeler grubu vasıtasıyla düşünerek yetişmiş insanların, O'nu, kendi bakış açılarına göre kutsanmamış olan başka bir simgeler grubu çerçevesinde düşünmeleri çok zordur.

> O zaman Efendimiz Buddha, Subhuti'yi uyardı, dedi ki, "Subhuti, Tathagata'nın kendi zihni içinde düşündüğünü düşünme bile: Ben Dharma'yı açıklayan bir öğreti sistemini bildirmekle yükümlüyüm. Sen böyle bir düşünceye asla değer vermemelisin. Niçin? Çünkü herhangi bir mürit böyle bir düşünceyi barındırmışsa zihninde, Tathagata'nın öğretisini yanlış anlamış olmakla kalmaz, aynı zamanda ona iftira etmiş de olur. Dahası, "bir öğreti sistemi" ifadesinin anlamı yoktur; zira Hakikat (Gerçeklik anlamında), parçalara bölünüp bir sistemde düzenlenemez. Sözcükler sadece benzetme için kullanılabilir.
>
> *Elmas Sutra*

Fakat tüm yetersizliklerine ve gönderme yaptıkları gerçeklerle köklü benzeşmezliklerine rağmen, sözcükler, simgeler arasında hâlâ en güvenilir ve eksiksiz olanlarıdır. Ne zaman gerçeklerin ya da fikirlerin sahih bir bildirimini istersek, sözcüklere başvurmalıyız. Bir tören; bir resim ya da heykel şeklindeki bir imge; sözel bir formüle oranla, daha çok sayıda anlam ve ikincil anlamı, daha dar bir kapsamda ve daha büyük bir canlılıkla iletebilir, fakat bunları daha muğlak ve daha belirsiz bir biçimde aktarması olası-

dır. Orta Çağ kiliselerinin, teolojik bir *summa*'nın* mimari, heykeltıraşlık ve resim sahasındaki denkleri olduğu, ve Orta Çağ'da ibadet edenlerin, onları kuşatan sanat eserlerini seyrederek doktrinin öznesi hakkında aydınlandıkları düşüncesi çağdaş literatürde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısı, açıkça, Orta Çağ'ların daha samimi kilise adamlarınca paylaşılmıyordu. Coulton, vaazlara kulak vermekten çok kilisedeki resimlere bakarak Katoliklik hakkında tümüyle yanlış fikirlere kapılan cemaatlerden şikayet eden vaizlerin ifadelerine yer vermiştir. (Benzer bir şekilde, günümüzde, Orta Amerika'daki Katolik Yerliler, *Konkistador*'ların** kiliseleri süsledikleri sembolik resimler ve oyma eserler üzerine tefekkür ederek en olağandışı sapkınlıkları geliştirmişlerdir). Aziz Bernard'ın, Cluni mimarisinin, heykeltıraşlığının ve törenselliğinin zenginliğine yönelik itirazı, sert ahlâkî düşüncelerden olduğu kadar entellektüel düşüncelerden de kaynaklanıyordu. "Çeşitli biçimler o kadar muhteşem ve hayret verici bir şekilde göze çarpıyor ki, kişi kitapları değil mermeri okumaya, bütün bir günü Tanrı'nın yasası üzerine düşünmekten ziyade teker teker bu eserlere bakarak geçirmeye ayartılıyor." Ruh, Gerçeğin birleştirici bilgisine imgelerden arınmış bir tefekkür içinde ulaşır; nihayet, Aziz Bernard ve onun Sisteryanları gibi, kaygıları gerçekten insanın nihaî ereğine ulaşmak olanlar için, ortalıkta ne kadar az akıl çelici simge olursa, o kadar iyidir.

---

* *Summa*: Teoloji, hukuk ya da felsefe gibi bir alanda edinilmiş bilgiyi özetleyen, ders kitabı olarak da kullanılabilen metinler. –*çn*

** *Konkistador*: Müstevli. 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Amerika kıtasını işgal ederek İspanyol sömürgesi haline getiren askerlere ve kâşiflere verilen isim. –*çn*

Pek çok insan tanrılara, dünyevî girişimlerinde başarı istedikleri için ibadet eder. Bu tip bir maddî başarı (böylesi bir ibadet sonucunda), yeryüzündeyken, çabucak kazanılabilir.

Bhagavad-Gita

İyi amelleriyle arınmışlar arasında Bana ibadet eden dört çeşit insan vardır: Dünya yorgunu, bilgi arayan, mutluluk arayan ve maneviyatta ayrımsama gücüne sahip olan. Ayrımsama gücüne sahip olan, bunlar arasında en yükseğidir. O kişi sürekli Benimle birlik halindedir. O kendini daima Bana adar, başkasına değil. Zira Ben o kişi için çok değerliyimdir, o da Benim için.

Elbette, tüm bunlar soyludur;
Ancak manevi ayrımsamaya sahip kişiyi
Ben Kendim gibi görürüm.
Zira o sadece Beni sever
Ben Kendim olduğum için,
Onun sadık kalbinin son ve
Tek amacı.

Pek çok uzun yaşam boyunca
Ayrımsaması gelişir;
O Beni sığınağı kılar,
Bilir ki Brahman her şeydir.
Ne kadar enderdir böyle büyük olanlar!

Ayrımsama gücü dünyevî arzularla körelmiş kişiler, şu veya bu töreni ya da kültü temellendirir ve doğuştan gelen tabiatlarının onlara verdiği itkiye uyarak farklı tanrılara dönerler yüzlerini. Fakat kendini adamış insan, hangi tanrıya ibadet etmeyi seçerse seçsin, eğer imanı varsa, onun imanını sarsılmaz kılarım. Benim verdiğim imana sahip

kişi, o tanrıya ibadet eder ve ondan niyaz ettiği her şeye kavuşur. Gerçekte, bahşeden sadece Benimdir.
Fakat anlayışı küçük insanlar sadece geçici ve çürüyebilen şeyler için dua ederler. Devalara ibadet edenler Devalara gideceklerdir. Bana ibadet edenler Bana geleceklerdir.

Bhagavad-Gita

Eğer ayinler kesintisizce, inançla ve adanmışlıkla uygulanırsa, psişik araç içinde az çok kalıcı bir etki elde edilir. Bireysel zihinler bu araca adeta dalıp, birlikte oldukları bedenlerin durumuna göre az ya da çok gelişmiş şahsiyetler halinde çıkarlar. (Bu psişik medyum hakkında, saygıdeğer çağdaş filozof Dr. C.D. Broad, *Proceedings of the Society for Psychical Research* için kaleme aldığı telepati konulu bir makalesinde şöyle yazmıştır: "Dolayısıyla bir kişinin deneyiminin, bu kişinin ne zihni ne de beyni olan bir şey içindeki yapı ya da süreçler üzerinde, az ya da çok kalıcı değişimler başlattığı ihtimalini ciddiyetle değerlendirmeliyiz. Bu alt katmanın, 'benim' ve 'senin' ve 'onun' gibi iyelik sözcükleriyle, zihinler ya da can verilmiş bedenler gibi, layıkıyla ifade edilebilecek bir şey olduğunu düşünmek için bir sebep yoktur.... M kişisinin belirli geçmiş deneyimleri tarafından bu alt katmanda meydana getirilen değişimler, N kişisinin güncel deneyimleri ya da ilgi alanları tarafından aktive edilmekte ve bunlar N kişisinin daha sonraki deneyimlerinin üretilmesi ya da değişmesinde nedensel etkenler haline gelmektedir.") Bu psişik araç ya da bireysel zihinlerin şahsi olmayan alt katmanı içinde, metaforik bağlamda bir girdap olarak düşünebileceğimiz bir şey, kendi türevsel ve ikincil nesnelliğine sahip şekilde bağımsız bir varoluş olarak bakî kalmaktadır; ve böylece törenler her nerede yapılırsa yapılsın, imanları ve sadakatleri yeterli ölçüde yoğun olanlar, kendi hayal güçleri-

nin nesnelliğinden farklı olarak, gerçekten "orada olan" başka bir şey de keşfetmektedirler. Bu yansıtılmış psişik varlık, inançla ve ona ibadet edenlerin sevgisiyle büyüdükçe sadece nesnellik değil, insanların dualarına cevap verme kudreti de kazanacaktır. Elbette, "Gerçekte bahşeden sadece Benimdir," yani tüm bunlar, evrenin psişik, manevi ve bunlardan daha az olmaksızın maddî yönlerine hükmeden ilahî yasalar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ne var ki, devalar (insanların, gönüllü cehaletleri dolayısıyla tanrısal İlkeye ibadet etmek için aracılığını kabul ettikleri kusurlu formlar), görece bağımsız güçler olarak düşünülebilir. Tanrıların, onlara verilen kurbanlardan beslendikleri yönündeki ilkel düşünüş, sadece daha derin bir hakikatin kaba bir ifadesidir. İbadet kesildiğinde, iman ve sadakat yoğunluğunu kaybettiğinde, devalar hastalanır ve nihayet ölür. Avrupa, içlerindeki azizlerin, Bakireler ve kutsal emanetlerin, bir zamanlar sahip oldukları güçlerini ve ikincil el nesnelliklerini yitirdikleri eski tapınaklarla doludur. Dolayısıyla, Chaucer'in yaşadığı ve yazdığı zamanlarda, Thomas Becket adı verilen deva, Canterbury'de yeterli imana sahip herhangi bir hacıya, isteyebileceği tüm nimetleri bahşediyordu. Bir zamanlar etkili olan bu güç, artık bir taş kadar cansızdır, fakat Batı'da ve Doğu'da hâlâ, dinden ve psişik olmaktan en uzak turistin bile, yoğun "huşu uyandıran" bir varlığın farkına varmadan duramayacağı belli kiliseler ve camiler vardır. Bu varlığın, bir Ruh olan ve manen ibadet edilmesi gereken Tanrı olduğunu düşünmek, elbette hatalıdır; bu, daha ziyade insanların, "tabiatlarının onlara verdiği itkiye göre" yüzlerini döndükleri Tanrı'nın sınırlı bir biçimi hakkındaki düşüncelerinin ve duygularının psişik varlığıdır – ve kutsal mekânı, acıların yaşandığı mekânları ya da suç mahallerini, farklı

türden fakat eşit yoğunluğa sahip düşünce ve duygular gibi ziyaret eden, nesnelleştirilmiş düşünce ve duygular. Bu kutsanmış yapılar içindeki varlık, geleneksel törenlerin ifa edilmesiyle uyandırılan varlık, kutsal nesneler, isimler ve formüllerin özündeki varlık – tüm bunlar gerçek varlıklardır; fakat Tanrı ya da Avatar'a ait değil, ilahî Gerçekliği yansıtabilseler de ondan daha az ve daha farklı olan bir şeye ait varlıklardır.

Dulcis Jesu memoria
dans vera cordi gaudia:
sed super mel et omnia
ejus dulcis praesentia.

"Tatlıdır İsa'nın hatırası, kalbe hakiki coşkular verir; ama baldan ve her şeyden tatlıdır onun varlığı." 12. yüzyıla ait ünlü ilahinin bu ilk dörtlüğü, törensel varlıkla gerçek varlık arasında süregelen ilişkileri ibadet edenin her birine karşı geliştirdiği tepkinin karakterini on beş sözcükte özetlemektedir. Sistematik olarak geliştirilmiş *memoria* (kendi başına hoşlukla dolu bir şeydir) önce davete katkıda bulunur ve sonra, belirli ruhlar için, çok daha farklı ve daha yüksek türden coşkuları beraberinde getiren *praesentia*'nın doğrudan idrakiyle sonuçlanır. Bu varlık (ki yansıtılmış nesnelliği yer yer o kadar bütünlüklüdür ki sadece sadakatle ibadet edenler değil, az çok kayıtsız durumdaki dışarıdakiler tarafından da fark edilebilir) daima daha önce hatırlanmış olan bir ilahî varlığa aittir; bu, İsa, Krishna ya da Amitabha Buddha olabilir.

Bu uygulamanın (Amitabha Buddha'nın ismini tekrarlamanın) önemi şuradadır. Bir kişi kendine ait (mane-

viyat) yöntemini uygular ve bir başkası başka bir yöntem uygularsa, bu iki kişi birbirini dengeler ve bir araya gelmeleri, bir araya gelmemeleriyle aynı şey olur. Fakat eğer iki kişi aynı yöntemi uygularsa, bilinçleri daha da derinleşmeye yatkın olur ve birbirlerini hatırlamaya ve bir yaşamdan diğerine, birbirlerine yakınlık geliştirmeye yatkın olurlar. Dahası, her kim Amitabha Buddha'nın ismini zikrederse, ister şimdide isterse gelecekte olsun, hiç kuşkusuz Buddha Amitabha'yı görecek ve ondan hiç ayrılmayacaktır. Bu ilişki sayesinde, nasıl güzel kokular hazırlayan birinin yanında olan kişiye bu kokular sinerse, kişi Amitabha'nın şefkatiyle kokulanacak, başka, kestirme bir yola sapmaksızın aydınlanacaktır.

Surangama Sutra

O halde anlıyoruz ki, yoğun bir inanç ve kendini adamışlık, pek çok farklı insanın aynı ibadet ya da ruhsal egzersiz biçiminde sebat etmesiyle birleşince, bir şekilde, ibadet edenlerin "burada, içeride" olduğundan daha az olmaksızın, fakat daha başka bir şekilde, "orada, dışarıda" bulacakları huşu uyandıran gerçek bir varlık yaratmak üzere, bu uygulamaların içeriği olan fikri ya da hatırayı nesnelleştirmeye yatkındır. Öyle ki, tören uygulayıcısı, kutsanmış eylemlerine ve sözlerine, başka bir bağlamda büyülü denilebilecek bir güç atfetmekte son derece haklıdır. *Mantram* işe yarar, kurban verme gerçekten bir iş başarır, kutsal ayinler *ex opere operato** bir inayet bahşeder: Bunlar, gerekli şartları yerine getirmeyi seçen herhangi bir kişinin, kendisi için deneysel açıdan doğruluğunu ka-

* *Ex opere operato:* "Halihazırda tamamlanmış işten". Katoliklikte, herhangi bir kutsal ayinde, ayine iştirak eden kişinin inayeti kabul etmeye "açık" olmasının gerektiğini, fakat inayetin bu açıklıktan –ya da ayini idare eden kişinin kutsallığından– değil Tanrı'dan kaynaklandığını öngören ilke. –*çn*

nıtlayabileceği dolaysız deneyime dair konulardır, ya da daha ziyade böyle olabilirler. Fakat *ex opere operato* bahşedilen inayet, daima manevi bir inayet değildir ve kutsanmış eylemler ve formüller, zorunlu olarak Tanrı'dan gelmesi gerekmeyen bir güce sahiptirler. İbadet edenler, birbirlerinden ve kendilerinden öncekilerin inançlarından ve adanmışlıklarından güç ve inayet alabilirler ve çoğu zaman bunu yaparlar da. Bu güç ve inayet, belirli yerler, sözler ve fiilerle ilişkili psişik varlıklara yansıtılmıştır. Törensel dinin büyük bölümü maneviyat değil, okültizmdir. Rafine ve iyi niyetli bir tür beyaz büyü. Şunu belirtmek yerinde olacaktır: Sanatta, ya da diyelim ki bilimde, bu etkinlikler, amaçlarını kendi içlerinde taşıyan şeyler olarak değil, sadece tüm yaşamın nihaî ereğine ulaşmak için kullanılacak araçlar olarak görülüyorlarsa, zarar değil büyük yararlar söz konusudur; aynı şekilde, beyaz büyüden de, beyaz büyü kendi başına hakiki bir din olarak değil, hakiki dine giden yollardan biri –insanlara, belirli bir tür psiko-fiziksel telâfi vasıtasıyla, "ebedi yaşamlarının kendisine bağlı olduğu" bir Tanrı'yı hatırlatmaya yarayan etkin bir yol– muamelesi gördükçe, zarar değil, pek çok hayır gelme ihtimali vardır. Eğer bu çeşit beyaz büyü kendi başına hakiki din olarak görülürse; eğer beyaz büyünün uyandırdığı gerçeğin, insanların Tanrı hakkındaki ya da bazen Tanrı'dan çok daha düşük bir varlık hakkındaki düşünceleri ve duyguları değil, Tanrı'nın ta kendisi olduğu düşünülürse ve eğer kutsal ayinler, deneyimlenen "manevi tat" ve insanlara bahşedilen güçler ve avantajlar için kullanılır ve ayinlere bu amaçla iştirak edilirse, burada putperestlik söz konusudur. Bu putperestlik, en iyi ihtimalle, son derece yüce ve pek çok açıdan yararlı bir tür dindir. Fakat Tanrı'ya Ruh haricinde herhangi başka bir şey olarak, ve

maneviyattan ve hakikatten farklı bir yol izleyerek ibadet etmenin sonuçları bu açıdan kesinlikle sakıncalıdır; çünkü bunlar, kişiyi ancak kısmi bir kurtuluşa ulaştıracak ve ruhun tanrısal İlkeyle nihaî birliğini geciktirecektir.

Dinler tarihi, çok sayıda kadın ve erkeğin törenler ve seremoniler için yok edilmesi mümkün olmayan bir arzu duyduğunu açıkça göstermektedir. Hemen hemen tüm İbranî peygamberler törenselliğe karşıydı. "Kalplerinizi parçalayın, giysilerinizi değil." "Merhamet istiyorum, kurban değil." "Ziyafetlerinizden nefret ediyor, onlardan utanıyorum; ağırbaşlı toplantılarınız beni memnun etmiyor." Ama yine de, peygamberlerin yazdıklarının ilahî bir esinle yazılmış metinler olarak görüldüğü gerçeğine rağmen Kudüs Tapınağı, sonraki yüzyıllar boyunca bile, törenler, seremoniler ve kan kurbanını temel alan bir dinin merkezi olmaya devam etmiştir. (Hazır bu konuya değinmişken, insanın kendi kanını ya da başka hayvanların ya da insanların kanını akıtmasının "okült" veya psişik dünyayı niyazları kabul etmeye ve doğaüstü güçler bahşetmeye zorlamak için özellikle tesirli bir yol gibi gözüktüğünü söylemeliyiz. Eğer gerçekse, ki antropolojik ve eski zamanların incelenmesine dair deliller böyle olduğunu göstermektedir, bu bize, hayvan kurbanlarından, barbarca bedensel zorluklara katlanmaktan ve hatta, düşünce de bir eylem biçimi olduğu üzere, bazı Hıristiyan çevrelerinde çok yaygın olan, dökülmüş kanı hayal ederek zevk almaktan uzak durmak için bir başka ikna edici sebep sunmaktadır). Yahudilerin peygamberlerine rağmen yaptıkları şeyi, Hıristiyanlar Mesih'e rağmen yapmışlardır. İncil'lerdeki Mesih bir vaizdir, ayinler ya da törenler düzenleyen biri değil; boş tekrara itiraz eder; kişisel ibadetin çok büyük önem taşıdığı konusunda ısrarcıdır; kurbanla

ve Tapınak'la işi yoktur. Fakat bu, tarihsel Hıristiyanlığın kendine has, son derece insanca yolunda ilerlemesine engel olamamıştır. Tam olarak benzer bir gelişme de, Budizmde yaşanmıştır. Pali kutsal metinlerinin Buddhası için tören, ruhu aydınlanma ve özgürleşmeden alıkoyan prangalardan biriydi. Ne var ki, Buddha'nın kurduğu din, seremonileri, boşuna tekrarları ve kutsal ayinleri sonuna kadar kullanmıştır.

Tarihsel dinlerin gözlemlendiği şekilde gelişmiş olmalarının iki nedeni var gibi gözükmektedir. Bu nedenlerden ilki, pek çok insanın maneviyat ya da kurtuluş değil, daha ziyade onlara duygusal tatminler, niyazlarına cevap, doğaüstü güçler ve ölüm sonrasında gidilecek bir çeşit cennette kısmi bir kurtuluş veren bir din istiyor olmalarıdır. İkincisi, maneviyatı ve kurtuluşu arzu eden az sayıda insanın bir bölümünün, kendilerini bu amaca götüren en etkili yolların, törenler, "boşuna tekrarlar" ve kutsal ayinler olduğunu keşfetmiş olmalarıdır. Bu insanlar, tüm varlığın ebedi İlkesini, en güçlü şekilde bu eylemlere katılarak ve bu formülleri tekrarlayarak kendilerine hatırlatmaktadırlar; ve simgelenen şeyi en kolay şekilde, simgelere gömülerek yaşayabilmektedirler. Her şey, her olay ya da düşünce, yaratılmışla Yaratıcı arasındaki; Tanrı'nın az ya da çok uzak bir tezahürüyle, deyim yerindeyse tezahür etmemiş Uluhiyetin bir ışını arasındaki bir kesişim noktasıdır; dolayısıyla her şey, olay ya da düşünce, ruhun, içinden geçerek zamandan ebediyete varabileceği kapı olarak kullanılabilir. Törensel ya da ayinsel dinin kişiyi kurtuluşa götürebiliyor olmasının nedeni budur. Ama aynı zamanda her insan, iktidarı ve kendini pekiştirmeyi sever ve her kutsal seremoni, her sözcük biçimi ya da kutsal ayin, gücün, büyüleyici psişik evrenden bizim bedenleşmiş ben-

liklerimizin evrenine akabileceği bir kanaldır. Törensel ve ayinsel dinin, kişiyi kurtuluştan uzak bir yere de götürebilecek olmasının sebebi budur.

Herhangi bir kurumsal törensellik sistemine içkin bir başka dezavantaj daha vardır ve bu da ruhban sınıfına, bu sınıfın istismar etmesinin çok doğal olacağı bir iktidar bahşetmesidir. Kurtuluşun sadece ya da esasen kutsal ayinler sayesinde edinilebileceğine ve bu ayinlerin ancak profesyonel bir ruhban sınıfı tarafından etkin bir şekilde idare edilebileceğine inanan bir toplumda, profesyonel ruhban sınıfı muazzam bir zorlayıcı iktidara sahip olacaktır. Böylesi bir güce sahip olmak, bu gücü bireysel tatmin ve kurumsal yükseliş için kullanmak üzere sürekli günaha teşvik edilmek demektir. Böylesi bir günaha teşvik karşısında, eğer bu teşvik yeterince sık tekrarlanırsa, manevi bakımdan son derece yükselmiş olmayan pek çok insan, neredeyse kaçınılmaz olarak boyun eğecektir. Mesih, müritlerine bu yüzden günahtan uzak tutulmaları için dua etmelerini öğretmiştir. İnsanlar arasındaki ekonomik, siyasî ve toplumsal ilişkileri, toplum içindeki her bir birey ya da grup bazında açgözlülük, kibir, gaddarlık ve iktidar hırsına teşvikin minimum düzeyde kalmasını sağlayacak şekilde düzenlemek, tüm toplumsal reformların rehber ilkesidir ya da olmalıdır. Kadınlar ve erkekler her kim iseler o oldukları için, insan toplulukları, ancak günaha teşvik eden şeylerin sayısını ve yoğunluğunu azaltarak, en azından bir ölçüde, kötülüklerden korunabilirler. Bu durumda, esasen törensel bir dini kabul etmiş bir toplumda ruhban sınıfının maruz kaldığı baştan çıkarmalar öyle bir nitelik arzeder ki, ancak ermişliğe en yakın insanlardan bunlara sürekli olarak direnebilmeleri beklenebilir. Dinin hizmetkârları günaha ayartıcı şeylere yöneldikleri zaman

nasıl bir durumla karşılaşıldığı, en açık şekilde Roma Kilisesi tarihinde örneklenmiştir. Katolik Hıristiyanlık, Kadim Felsefe'nin bir türevini öğrettiği için, büyük azizlerden oluşan bir silsile ortaya çıkarmıştır. Fakat Kadim Felsefe'nin üstü, aşırı miktarda bir törensellik ve zamanla mukayyet şeylere duyulan putperestçe bir meşguliyetle örtüldüğü için, Katolik Kilisesi hiyerarşisinin azizliğe bu kadar yakın olmayan mensupları, devasa boyutlarda ve fazlasıyla gereksiz ayartmalara maruz kalmışlar ve beklenildiği gibi bunlara boyun eğerek, zulümlere, dini rütbelerin satın alınmasına, iktidar politikalarına, gizli diplomasiye, yüksek finansa ve despotlarla işbirliğine girişmişlerdir.

> Tanrı, inayetiyle beni sevgili Oğlunun inancına yönelttiği için, yaşamın sıradan akışı içinde bile, ekmeği böler ve şarap içerken sevgili Efendim ve Kurtarıcımın bölünmüş bedenini ve kanının dökülüşünü hatırlamadığım ya da bu hatıraya bir nebze sadakat hissi duymadığım bir an bile olduğu konusunda çok şüpheliyim.
>
> *Stephen Grellet*

Gördüğümüz gibi, sistemleştirilmiş ibadetin merkezine yerleştikleri takdirde, törensellik ve kutsal ayinler, hiçbir zaman saf bir lütuf değildir. Fakat bir insan günlük yaşamının tümünü süreğen bir ayine dönüştürmelidir, bu insanın etrafındaki dünyaya ait her nesne, dünyanın ebedi İlkesinin bir simgesi olarak görülmeli, kişinin tüm eylemleri bir ayinin parçasıymış gibi ifa edilmelidir – bu, tümüyle makbuldür. Upanişad'ların yazarlarından Sokrates'e, Buddha'dan Aziz Bernard'a, manevi yaşam üstatlarının tümü, kişinin kendisine dair bilgi olmaksızın Tanrı'nın yeterli bilgisine ulaşılamayacağı ve sürekli bir bilinçlilik

olmaksızın tam bir kurtuluşun mümkün olamayacağı konularında mutabıktırlar. Nesnelere simgeler, kişilere Kutsal Ruh'un tapınakları ve eylemlere ayinler olarak bakmayı öğrenmiş kişi, kim olduğunu, evrenle ve onun İlkesiyle nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu, çevresindeki insanlara karşı nasıl davranması ve nihaî ereğine varmak için ne yapması gerektiğini kendisine sürekli hatırlatmayı öğrenmiş kişidir. Bay Kenneth Saunders, Dördüncü İncil, Gita ve Lotus Sutra'yı incelediği değerli çalışmasında, "İlahî Aklın bu ikameti dolayısıyla her şey bir gerçekliğe sahiptir. Her şey birer kutsal nesnedir, Vedanta'daki gibi illüzyon değil," diye yazar. İlahî Aklın nesnelerde, yaşamlarda ve bilinçli zihinlerde bulunması ve bunların da İlahi Akılda ikamet ediyor olması, Vedanta'yı kaleme alanlar tarafından, Dördüncü İncil'in yazarına oranla daha vurgulu ve net bir şekilde dile getirilmiştir; ve benzer bir fikir, esasen, Taoist teolojinin de temelini oluşturmaktadır. Fakat her şey gerçekte ilahî bir tezahürle, tezahür etmemiş Uluhiyetten çıkan ışının arasındaki bir kesişimde var olsa bile; bu, herkesin her zaman bunun farkında olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, insanların büyük çoğunluğu, kendiliklerinin ve çevrelerindeki nesnelerin İlahî Akıldan tümüyle bağımsız bir gerçekliğe sahip olduklarına inanırlar. Bu inanç varlıklarını hisler, arzular ve özel kavramlarla özdeşleştirmelerine neden olur ve olmadıkları şeyle özdeşleşmeleri de ilahî etkilere ve kurtuluş ihtimalinin ta kendisine fiilen kapanmalarına yol açar. Pek çoğumuz için çoğu zaman nesneler simgeleşmez ve eylemler ayinsel değildir; kendimize bilinçli olarak, kasten, bunların böyle olduklarını öğretmemiz gerekir.

Dünya, eylemlerin Tanrı'ya ibadet olarak gerçekleştirildiği zamanlar hariç, kendi etkinliği içine hapsolmuştur. Bu yüzden her eylemi bir ayinmiş gibi (ilahî Akıl-özü içinde, sunulduğu Uluhiyet'le özdeş bir kurban, bir *yajna*'ymış gibi) ifa etmeli ve sonuç beklentisinden tümüyle arınmalısınız.

Bhagavad-Gita

İnsanların ve hatta nesnelerin bile Kutsal Ruh'un tapınakları olarak görülmesini ve yapılan ve çekilen her şeyin sürekli olarak "Tanrı'ya sunulmasını" salık veren Hıristiyan yazarların yazdıklarında da tam olarak benzer öğretiler bulunmaktadır.

Bu bilinçli kutsallaştırma sürecinin, sadece, esas itibariyle kötücül olmayan eylemlere uygulanabileceğini eklememize gerek yoktur. Bhagavad Gita, biraz talihsiz bir şekilde, orijinalinde tek başına bir eser olarak değil, bir epik şiirin içindeki teolojik bir ek olarak yayınlanmıştır; ve pek çok epik gibi Mahabharata da genel olarak savaşçıların yiğitlikleriyle ilgili olduğu için, Gita'da bahsi geçen, sonuç beklentisi olmaksızın Tanrı adına eylemde bulunma öğüdünün, öncelikle savaş için geçerli olduğu kabul edilmiştir. Savaşı, diğer kötü etkilerin yanı sıra, öfke ve nefret, kibir, gaddarlık ve korkunun geniş ölçekte yaygınlaşması izler ve savaş bunları beraberinde getirir. Fakat şunu sorabiliriz: bu tutkular gibi, psikolojik yan etkileri açısından tümüyle Tanrı'ya karşı körleştirici eylemleri (Şeylerin Tabiatının her neyse o olmasından hareketle) kutsallaştırmak mümkün müdür? Pali kutsal metinlerindeki Buddha bu soruya kesinlikle olumsuz cevap verirdi. Tao Teh Ching'in yazarı Lao Tzu da, ilk üç İncil'deki Mesih de öyle. Gita'daki Krishna bu soruya olumlu cevap vermektedir. Fakat bu olumlu cevap, hatırlanmalıdır ki,

zorlayıcı şartlar tarafından sınırlandırılmıştır. Sonuçlardan ve tutkulardan arınmış bir öldürme eylemi, sadece savaşçı kastın üyelerine, savaşı görev ve meslek edinmiş kişilere özeldir. Fakat Kshatriya için görev ya da *dharma* olan şey, Brahman'a *adharma*'dır ya da yasaktır; bu şey, tacir ya da işçi sınıfının normal mesleklerinin ya da kast görevlerinin bir parçası da değildir. Hindular, kastların birbirine karıştırılmasını, bir kişinin bir diğerinin mesleğini ve devletteki görevini üstlenmesini, her zaman ahlâkî bir fesat olarak görmüş ve bunun toplumsal istikrarı tehdit ettiğine inanmışlardır. Dolayısıyla, çevrelerindeki insanlara evrenin doğasını, insanın nihaî ereğini ve özgürlüğe giden yolu açıklayabilmek için kendilerini kâhinliğe uygun kılmak Brahmanlarm görevidir. Askerler, yöneticiler, tefeciler, üreticiler ya da işçiler Brahmanların görevlerini alır ve kendilerine has çok çeşitli saptırılmış evren görüşüne uygun bir yaşam felsefesi meydana getirirlerse, toplum karmaşaya düşer. Benzer bir şekilde, Brahman, yani cebrî olmayan manevi otorite sahibi kişi, Kshatriya'nın cebrî gücünü üstlenirse ya da Kshatriya'nın idarî iktidarı bankerler ya da borsacılar tarafından gasp edilirse, ya da nihayet, savaşçı sınıfına ait savaş *dharma*'sı, mecburi askerlik yoluyla Brahman'a, Vaisya'ya ve Sudra'ya aynı şekilde cebren kabul ettirilirse, kargaşa ortaya çıkacaktır. Orta Çağ'ın sonları ve Rönesans boyunca Avrupa tarihi, büyük ölçüde, din adamı olması gereken insanların, büyük topluluklar halinde, para ve siyasî iktidar uğruna manevi otorite makamlarını terk ettiklerinde ortaya çıkan toplumsal karışıklıkların tarihidir. Ve güncel tarih de, siyasî patronlar, işadamları ve sınıf-bilinçli proleterler, Brahman'a ait

yaşam felsefesi oluşturma görevini üstlendikleri zaman; tefeciler siyaseti yönettikleri ve savaş ve barış konularını tartıştıkları zaman; ve savaşçı kastın görevleri, ruhsal-fiziksel tabiatına ve mesleğine bakılmaksızın istisnasız herkese mecbur kılındığı zaman ortaya çıkan şeylerin tiksinti verici kaydıdır.

Bölüm 25

RUHSAL EGZERSİZLER

TÖRENLER, kutsal ayinler, seremoniler, toplulukla okunan dualar, tüm bunlar kamusal ibadetin alanına girer. Bunlar, bir cemaatin bireysel üyelerine, Şeylerin hakiki Doğasını, birbirleriyle, evrenle ve Tanrı'yla kuracaklarını doğru ilişkiyi hatırlatan araçlardır. Törenler kamusal ibadet için ne ifade ediyorsa, ruhsal egzersizler de kişisel ibadet için onu ifade eder. Ruhsal egzersizler, bireyin tek başına, odasına girip kapısını kapattığında, Göklerdeki Babasına gizli gizli dua ederken kullanacağı araçlardır. İlahiler okumaktan İsveç egzersizlerine, mantıktan içten patlamalı motorlara, tüm diğer araçlar gibi, ruhsal egzersizler de iyi ya da kötü şekilde kullanılabilir. Ruhsal egzersizleri uygulayanlardan bazıları manevi yaşamda ilerleme kaydeder; aynı egzersizleri yapan diğerlerinde hiçbir ilerleme görülmez. Bu uygulamaların aydınlanmayı beraberinde getireceği ya da garanti edeceği fikri, saf putperestlik ve batıl inançtır. Bunları tümüyle reddetmek, bunların nihaî amacımıza erişmemizde bize yardım edip edemeyeceklerini ve nasıl yardım edebileceklerini öğrenmeyi reddetmek de dik kafalılık ve inatçı bir bağnazlıktır.

Aziz François de Sales şöyle derdi, "Herkes, her yerde, iş lafa gelince kusursuzluktan bahsediyor; fakat kusursuzluğu gerçekten deneyimleyen çok az sayıda insan görüyorum. Her insanın kendine özgü bir kusursuzluk kavramı vardır. Bir kişi kusursuzluğun, giysilerinin kesiminde, diğeri oruç tutmakta, bir üçüncüsüyse sadaka vermekte ya da Kutsal Ayinlere sık iştirak etmekte, meditasyonda, bir çeşit özel tefekkür yeteneğinde ya da sıra dışı yetenekler ya da inayetlerde bulunduğuna inanır, fakat bence hepsi yanılmaktadır, zira bu kişiler araçları ya da sonuçları, amaçlar ve nedenlerle karıştırmaktadırlar.

Benim açımdan, bildiğim tek kusursuzluk, Tanrı'yı tüm kalbinle ve komşunu kendin gibi sevmektir. İyilik, bizi Tanrı'yla ve diğer insanlarla doğru bir şekilde bir kılan tek erdemdir. Böylesi bir birlik, nihaî amacımızdır ve bundan başka her şey sadece yanılsamadır.

Jean Pierre Camus

Aziz François, ruhsal egzersizlerin kullanımını, kişinin Tanrı'nın ve çevresindekilerin sevgisine ulaşmasını sağlayacak bir araç olarak salık vermiş ve bu egzersizlerin üzerine titrenmesi gerektiğini söylemişti; fakat zihinsel duanın belirlenmiş biçimlerine ve saatlerine duyulan sevginin aşırıya kaçmasına asla izin verilmemesi gerektiği konusunda da uyarıda bulunmuştu. Kişinin ruhsal egzersizler uygulamak adına acil bir iyilik ya da itaat çağrısına kulak vermemesi, kişinin nihaî amacını ve bu amaca götüren kısa yolları, uzun yollar adına reddetmesidir.

Ruhsal egzersizler öncelikli olarak zekâyı ve duyguları, ruhun temelde ilahî Gerçeklik karşısında edilgen olacağı daha yüksek dua biçimlerine hazırlamayı ve ikinci olarak da, kişinin kendini Işığa açması ve kendisi hakkındaki bilgisinin ve kendisine duyduğu küçümsemenin artması vasıtasıyla, karakterinde değişikliğe neden olmayı amaçlayan özel türden çileci uygulamalardır.

Doğu'da zihinsel duanın sistematikleştirilmesi, bilinmeyen fakat kesinlikle çok erken bir tarihte gerçekleşmiştir. Hem Hindistan'da hem de Çin'de, (daha az karmaşık fiziksel egzersizlerin, özellikle nefes egzersizlerinin eşlik ettiği ya da önceledeği) ruhsal egzersizlerin, Mesih'in doğumundan pek çok yüzyıl önce kullanıldığı bilinmektedir. Batı'da, Teb rahipleri, günlerinin büyük bir bölümünü tefekkür ederek ya da Tanrı'nın birleştirici bilgisine ulaşma amacıyla meditasyon yaparak geçirirlerdi; ve Hıristiyanlık tarihinin tüm dönemlerinde, az çok yöntemli bir zihinsel dua pratiği, ağırlıklı olarak, kamusal ve özel ibadette sesli okunan duaları desteklemek için kullanılmıştır. Fakat öyle gözükmektedir ki, Batı'da, Kilise içindeki reformcuların bu yeni maneviyat biçimini, yozlaşmakta olan manastır yaşamını yeniden canlandırma ve Büyük Bölünme'yle allak bullak olmuş ve ruhban sınıfının yozlaşması karşısında şoka uğramış halkın dinî yaşamını güçlendirme amacıyla yaygınlaştırdığı Orta Çağ'ın sonuna dek, zihinsel dua, karmaşık ruhsal egzersizler içinde sistematize edilmemiştir. Bu erken dönem sistemler içinde en etkin ve en güçlüleri, Brethren of the Common Life (Ortak Yaşam Kardeşliği) ile yakından ilişkili Windesheim kanonlarıdır. 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında, ruhsal egzersizlerin, olumlu anlamda, neredeyse bir moda haline geldiği söylenebilir. İlk Cizvitler, Aziz Ignatius Loyola'nın entellektüel ve yaratıcı egzersizleriyle sistematik biçimde yetiştirilmiş insanların nasıl sıra dışı karakter dönüşümlerinden geçebileceklerini, nasıl yoğun bir irade ve adanmışlığa sahip olabileceklerini sergilemişlerdir ve bu dönemde Cizvitlerin prestiji arttıkça, Katolik Avrupa'da ruhsal egzersizlerin prestiji de fazlasıyla artmıştır. Karşı-Reform döneminin ilk yüzyılı boyunca, (Igna-

tius Loyola'nın egzersizlerinin aksine, pek çoğu özellikle mistik nitelikte) sayısız zihinsel dua sistemi geliştirilmiş, yayınlanmış ve hevesle satın alınmıştır. Dingincilikle ilgili tartışmaların ardından gizemcilik ve gizemcilikle birlikte, yazarlarının tefekküre giden yolda ruhlara yardımcı olmak için tasarladığı bir zamanların popüler sistemleri de itibarını kaybetmiştir. Bu ilgi çekici ve önemli konu hakkında daha detaylı bilgi almak için okuyucu, Pourrat'nın *Christian Spirituality*, Bede Frost'un *The Art of Mental Prayer*, Edward Leen'in *Progress through Mental Prayer* ve Aelfrida Tillyard'ın *Spiritual Exercises* kitaplarına başvurabilir. Burada sadece, çeşitli dinî geleneklerden birkaç karakteristik örnek vermemiz mümkündür.

> Bilin ki kendinizi yitirmeyi öğrendiğinizde, Sevgiliye kavuşursunuz. Öğrenebileceğiniz başka bir sır yoktur ve ben bundan başka bir şey bilmiyorum.
>
> *Abdullah El-Ensarî*

Altı yüz yıl sonra, gördüğümüz gibi, Aziz François de Sales, genç Camus'ye ve Tanrı'nın birleştirici bilgisini edinmek için kullanabilecekleri kolay ve hatasız bir yol gösterebileceğine dair saf bir umutla kapısına gelenlere, hemen hemen aynı şeyleri söylüyordu. Fakat kişinin kendisini Sevgilide yitirmesinden başka bir sır yoktur. Ve buna rağmen, Mutasavvıflar, Hıristiyan benzerleri gibi, elbette bu egzersizlerin amaçlarını kendi içlerinde taşıdığına inanarak, hatta bu egzersizleri kestirme yollar sayarak bile değil, Tanrı'yla bir olma haline, kısacası benlikten vazgeçmiş, sevgi dolu bir tefekküre götüren kestirme yollara çıkartan yollar olarak, yeterli ölçüde yararlanıyorlardı.

On iki yıl boyunca ruhumun demircisi oldum. Onu sertliğin ocağına koydum ve mücadelenin ateşinde yaktım. Tekdirin örsüne yatırdım ve ruhumdan bir ayna yaratana kadar kınamanın çekiciyle dövdüm.

Beş yıl boyunca kendi kendimin aynasıydım ve bu aynayı sürekli, çok çeşitli ibadet ve takva amelleriyle parlattım. Sonra bir yıl boyunca tefekkür içinde gözlemledim. Belimde gurur, gösteriş, kendini beğenmişlik, sadakate bağımlılık ve başarılarımın övgüsünden oluşan bir vardı. Bu zünnar eskiyene kadar beş yıl daha çalıştım ve İslam'ı yeni bir ruhla kabul ettim. Baktım ve tüm yaratılmışların ölü olduğunu gördüm. Dört defa *tekbir* getirdim ve tümünün cenazesini kıldım; ve yaratılmışların fuzulî işgali olmaksızın, sadece Allah'ın yardımıyla, Allah'a ulaştım.

Bayezıd-ı Bistamî

Ruhsal egzersizlerin en basit ve en yaygın uygulanan biçimi, ilahî ismin ya da Tanrı'nın varlığını ve ruhun O'na bağlılığını onaylayan bir ifadenin tekrar edilmesidir.

Ve bu yüzden, kendine bu işi (tefekkürü) amaç edindiğinde ve inayet vasıtasıyla Tanrı'mn seni çağırdığını hissettiğinde, kalbini, sevginin alçakgönüllü heyecanıyla Tanrı'ya yükselt. Tanrı'nın seni yarattığını, seni aldığını, inayetle seni bu seviyeye çağırdığını kabul et ve Tanrı'ya dair başka bir düşüncenin zihnine girmesine izin verme. Ve arzu etmiyorsan bunlara da gerek yoktur; zira Tanrı'ya yönelmiş, O'ndan başka bir amaç taşımayan çıplak bir niyet, tümüyle yeterlidir.

Eğer bu niyetini, bu konuda daha iyi bir anlayışa sahip olmak adına tek bir kelimede ifade etmeyi, bu niyetini tek bir kelimenin kucaklamasını istiyorsan, kendine tek hecelik küçük bir kelime bul, zira tek heceli bir kelime iki heceliden iyidir; çünkü kelime ne kadar kısa olursa ruhunun

çabasıyla o kadar iyi bir uyum içinde olacaktır. Bu kelime RAB ya da AŞK olabilir. Hangisini istiyorsan seç; hangi tek heceli kelimeyi sevdiysen. Ve bu kelimeyi kalbine bağla ki başına ne gelirse gelsin senden uzaklaşmasın.

İster barışta ister savaşta ol, bu kelime senin kalkanın ve mızrağın olacak. Bu kelimeyle üzerinde gezen bu bulutu ve bu karanlığı yeneceksin. Bu kelimeyle, *unutuş bulutu* altındaki tüm düşünce biçimlerini yok edeceksin. O kadar ki, eğer herhangi bir düşünce seni, neye sahip olmak istediğini söylemeye zorlarsa, bu kelimeden başkasıyla cevap verme (RAB ya da AŞK). Ve eğer bu düşünce, sana bu kelimeyi açıklamak için büyük bir öğreti sunmayı teklif ederse, bu kelimeye tam olarak sahip olmak istediğini, onu kırılmış ya da bozuk olarak istemediğini söyle. Ve bu yolda sebat edersen, düşüncelerin bir zaman sonra senin karşında dayanamayacağından emin ol.

The Cloud of Unknowing

Cloud of Unknowing'in yazarı, bir başka bölümde, nihaî ereğimizi simgeleyen sözcüğün, zaman zaman, bu erek karşısındaki mevcut konumumuzu ifade eden bir sözcükle yer değiştirmesini önerir. Bu egzersizde tekrarlanması gereken sözcükler GÜNAH ve TANRI'dır.

Bu sözcükleri kıvrak bir zekânın merakı doğrultusunda bozma ve yorumlama; bu sözcüklerin niteliklerini, bu düşünce senin sadakatini arttıracakmış gibi düşün. Bu durumda ve bu çalışmada bunun asla böyle olmaması gerektiğine inanıyorum. Fakat bu sözcükleri tam olarak aklında tut; ve GÜNAH dediğinde bir *yumru* gelsin aklına, ne olduğunu bilme, kendinden başka hiçbir şey bilme... Ve daima bu sefil yaşamı yaşadığın için, daima bu pis kokulu günah yumrusunun bir parçası gibi hissetmelisin, sanki o, senin varlığının maddesiyle bir

kılınmış. ve koyulaştırılmış gibi, bu yüzden bu iki kelime arasında, GÜNAH ve TANRI arasında geçiş yapmalısın. Genel anlayışa göre, Tanrı'ya ulaştıysan günahlardan arınmışsındır; ve günahlardan ne ölçüde arınmışsan, Tanrı'ya o kadar ulaşmışsındır.

The Cloud of Unknowing

Şeyh elimi tuttu ve beni tekkeye götürdü. Revakta oturdum ve şeyh bir kitap alıp okumaya başladı. Bir alim olduğum için bu kitabın ne olduğunu merak etmekten kendimi alamadım. Şeyh düşüncelerimi sezdi. "Ebu Sa'id," dedi, "yüz yirmi dört bin peygamberin hepsi tek bir sözcüğü vaaz etmek için gönderildi. Onlar insanlara 'Allah' demeyi ve insanların kendilerini O'na adamasını buyurdular. Sadece kulağıyla duyanların diğer kulağından çıktı bu sözcük; fakat ruhuyla duyanlar ruhlarına nakşettiler ve kalplerine ve ruhlarına nüfuz edene kadar, tüm bir varlıkları bu sözcük olana kadar tekrar ettiler. Onlar, bu sözcüğün telaffuzundan bağımsız, bu harflerin sesinden azade kılındılar. Manevi anlamını idrak etmiş olarak, bu sözcüğe öyle bir gömüldüler ki, kendi yokluklarının bilincini kaybettiler.

Ebu Sa'id

Bir ilahinin kısa bir mısraını ezberle, bu, tüm düşmanlarına karşı kalkanın ve siperin olacak.

Başrahip Isaac'tan alıntılayan Cassian

Hindistan'da, ilahî bir ismin tekrarlanmasına ya da *mantram*'a (ibadetle ya da inançla ilgili kısa ifade) *japam* adı verilir ve bu, Hinduizm ve Budizmin tüm mezhepleri nezdinde gözde bir ruhsal egzersizdir. En kısa *mantram*, içinde tüm bir Vedanta felsefesini yoğunlaştıran OM'dur. Hindular buna ve diğer *mantram*'lara, Hindular bir tür büyülü güç atfederler. Bunların tekrarlanması ayinsel bir ey-

lemdir ve kişiye *ex opere operato* inayet bahşeder. Budistler, Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanlar tarafından da kutsal sözcüklere ve formüllere buna benzer bir yararlılık atfedilmiştir ve hâlâ atfedilmektedir. Ve elbette, nasıl geleneksel dinî törenler, birbiri ardına aynı şeye ibadet eden kuşakların inancı ve adanmışlığıyla psişik nesnellik uzamına yansıtılan varoluşların hakiki varlığını çağırma gücüne sahip gözüküyorsa, aynı şekilde, uzun bir zamandır kutsanmış sözcükler ve ifadeler de, bunları tekrar etmekte olan kişinin o anda sahip olduğundan çok daha başka ve çok daha büyük güçlerin aktarımı için kanal vazifesi görebilir. Ve bu arada, "RAB ya da AŞK kelimesi"nin sürekli tekrarlanması, uygun şartlar altında, bilinçaltında derin bir etki yaratarak, iradenin, düşüncenin ve duygunun tek-odaklılığının harekete geçirilmesini sağlayabilir ki, bu olmadan Tanrı'nın birleştirici bilgisine sahip olmamız imkânsızdır. Dahası, sözcük, "bütün olarak, mantıksal analizle parçalanmamış ve bozulmamış" bir şekilde tekrar edildiğinde, sözcüğün temsil ettiği Gerçek, nihayet kendini ruha, bütünleyici bir sezgi biçiminde sunacaktır. Bu gerçekleştiğinde, (mutasavvıfların dilini kullanmak gerekirse) "sözcüğün harflerinin kapıları açılmış" olacak ve ruh, Gerçekliğe geçiş yapacaktır. Fakat tüm bunlar *olabilecek* olsa da, olması zaruri değildir. Zira Tanrı'ya uzaklıktan ve Tanrı'dan yoksunluktan dolayı acı çeken ruhlar için tescilli bir manevi ilaç, her derde deva bir iksir mevcut değildir. Garantili bir tedavi yoktur ve yanlış kullanıldığı zaman, ruhsal egzersiz ilacı, yeni bir hastalığa neden olabilir ya da eskisini ağırlaştırabilir. Örneğin, ilahî bir ismin salt mekânik tekrarı, entellektüel vizyondan olduğu kadar analitik düşünceden de düşük bir seviyede seyreden uyuşuk bir aptallaşma haliyle sonuçlanabilir. Ve bu kutsal söz-

cük, tekrarıyla elde edilecek deneyime dair bir çeşit peşin hükmü de beraberinde getirdiği için, bu aptallaşma ya da içine girilen diğer bir anormal durum, Gerçekliğin dolaysız farkındalığıyla karıştırılabilir ve kişi, kendi benliğine sırtını dönmeksizin iradesini Tanrı olduğunu sandığı şeye doğru yöneltirken, bu hali putperestçe tekrar yaratmayı arzulayabilir ya da bu algı durumunun peşinden koşabilir.

Nefsini kâfî ölçüde körletmemiş ve yeterli bilinçliliğe ve farkındalığa sahip olmayan *japam* uygulayıcısını bekleyen tehlikelerle, daha karmaşık ruhsal egzersizleri kullananlar da aynı ya da farklı biçimlerde karşılaşmışlardır. Hem Doğulu hem Batılı pek çok öğretmen tarafından önerilen, bir imge ya da bir fikre konsantre olma pratiği, belirli durumlarda belirli insanlara çok yardımcı olabilirken diğer durumlarda çok zararlı olabilir. Konsantrasyon, ilahî Söz'ün ruhun içinde telaffuz edilmesini sağlayacak şekilde, zihnin, iradenin ve duyguların sessizliği gibi zihinsel bir durağanlıkla sonuçlanıyorsa bu yararlıdır. Konsantre olunan imge halüsinasyona benzer bir şekilde gerçek hale bürünüp nesnel Gerçeklik olarak algılanıyor ve putperestçe bu imgeye ibadet ediliyorsa bu pratik zararlıdır; konsantrasyon egzersizi, sıra dışı psiko-fiziksel sonuçlar doğurduğunda, bunları deneyimleyen kişi ona özel bir inayetin bahşedildiği ya da kendisiyle iletişim kurulduğu düşüncelerini çıkartıyor ve şahsi bir gurur duyuyorsa bu pratikler yine zararlıdır. Bu olağandışı psiko-fiziksel olaylar arasında en sıradanları, görüntüler ve sesler, kehanetler, telepati ve diğer psişik güçler ve vücudun aşırı derecede ısındığı alışılmadık durumlardır. Konsantrasyon egzersizleri yapan pek çok insan zaman zaman bu aşırı sıcaklığı deneyimler. En bilinenleri Aziz Philip Neri ve Aziz Catherine olan bir grup Hıristiyan azizi, bu durumu

sürekli yaşamışlardır. Doğu'da, yoğun konsantrasyondan kaynaklanan ısı artışının düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve kişiyi dondurucu havalarda sıcak tutmak gibi yararlı işlerde kullanılmasına yönelik teknikler geliştirilmiştir. Söz konusu olgunun pek iyi anlaşılmadığı Avrupa'da, bu yola girecek pek çok kişi bu sıcaklığı deneyimlemiş ve bunun bir çeşit özel ilahî lütuf, hatta Tanrı'yla birlik olma deneyiminin kendisi olduğunu hayal etmiş ve nefislerini yeterince körletmedikleri ve yeterince alçakgönüllü olmadıkları için, putperestliğe ve Tanrı bilgisini karartan bir manevi kibre düşmüşlerdir.

En önemli Mahayana kutsal metinlerinden birinden yapılan aşağıdaki alıntı, Hinayanacı öğretmenler tarafından salık verilen bir tür ruhsal egzersizin keskin bir eleştirisini içermektedir – bu egzersiz, simgesel nesnelere konsantre olmayı, geçicilik ve çürüme üzerine (ruhun dünyevî nesnelerle ilişkisini kesmek adına), geliştirilmesi gereken farklı erdemler ve Budizmin temel doktrinleri üzerine yapılan meditasyonları içermektedir. (Bu egzersizlerin pek çoğu, Pali Text Society tarafından tam tercüme olarak yayınlanan *Arınma Yolu*'nda tarif edilmiştir. Mahayanacı egzersizler, Dwight Goddard tarafından tercüme edilen Surangama Sutra'da ve editörlüğünü Dr. Evans-Wentz'in üstlendiği *Tibet Yogası*'nda tasvir edilmiştir.)

> Yogin, egzersiz yaparken, güneşin ya da ayın şeklini, ya da lotusa benzer bir şeyi, yeraltı dünyasını ya da gökyüzü, ateş ve bunun gibi çeşitli biçimleri (hayal gücüne dayanarak) görür. Tüm bu görünüşler, onu düşünürlerin yoluna taşır; bu biçimler onu Sravakalık haline, Pratyekabuddha'ların gerçekliğine fırlatır. Tüm bunlar bir kenara bırakıldığında, önce bir imgesizlik haline varılır ve sonra da Kendiliğinden Olan'la uyumlu bir duruma ulaşılır, ve

Buddha'lar bulundukları tüm ülkelerden gelip birleşirler ve ışıldayan elleriyle bu hayır sahibinin başına dokunurlar.

Lankavatara Sutra

Diğer bir deyişle, herhangi bir imgeye (lotus gibi kutsal bir simge olsa bile) ya da cehennem fikrinden tutun da arzu edilebilir bir erdem fikrine varıncaya kadar herhangi bir erdeme ya da bu erdemin Tanrı'nın niteliklerinden birinde yüceleşmiş haline yoğun şekilde konsantre olmak, daima kişinin kendi zihninin ürettiği şeye konsantre olmak demektir. Nefsini köreltmiş ve bilinçli kişiler için, konsantrasyon hali zaman zaman, hakiki tefekkürü mümkün kılan bir açıklık ve tetikte bir edilgenlik durumuyla birleşir. Fakat zaman zaman da, kişinin kendi zihninin ürünü üzerine konsantre olduğu gerçeği, bir çeşit sahte ya da eksik tefekkür sonucunu doğurur. Varlık, ya da tüm varlıkların tanrısal İlkesi, kendini, irade, hayal gücü, duygu ya da zihin bağlamında ego-merkezli olmayan (aynı şekilde alter-ego merkezli de olmayan) kişilere gösterir.

O halde, diyorum ki, içe dönüklük reddedilmelidir, zira dışa dönüklük hiçbir zaman kabul edilemezdir; fakat kişi sürekli olarak ilahî Özün dipsiz kuyusunda ve nesnelerin hiçliğinde yaşamalıdır; ve eğer kişi zaman zaman kendini bunlardan (ilahî Özden ve yaratılmış hiçlikten) kopmuş bulursa, bunlara içe dönüklük yoluyla değil, yok oluş yoluyla geri dönmelidir.

Canfield'li Benet

İçe dönüklük, Lankavatara Sutra'da, Yogin'in yolu olarak, en kötü ihtimalle putperestliğe, en iyi ihtimalle kişinin kendi içsel zirvelerinde Tanrı'ya dair kısmi bilgi edinmesine, fakat bu bilgiyi hem dışarıda hem de içeride

asla bütünlüğe erdirememesine götüren bir süreç olarak kınanmıştır. Yok oluş, (ki Peder Benet iki türü olduğunu, bunların edilgen ve etken Yok Oluş olduğunu söylemektedir) Mahayanacı için, tefekkürde ve aktif yaşamda deneyimlenen "imgesizlik hali"dir, içinde zamanla ebediyetin kavranabileceği ve *samsara*'nın *nirvana*'yla bir olduğunun bilinebileceği tam bir bağımsızlaşmışlık hali.

Ve bu yüzden, eğer ayakta duracak ve düşmeyeceksen, niyetinden sakın dönme, seninle Tanrın arasında duran bu bilinmezlik bulutunu, hasret dolu bir sevginin keskin okuyla sürekli alt et. Tanrı'dan aşağı herhangi bir şeyi düşünmekten nefret et. Ve böylece başına gelen şeylerden herhangi biri üzerinde tercih kullanma. Zira günahların toprağını ve kökünü kurutan sadece budur.

Evet, peki başka? Günahlarının kederi için ya da Mesih'in acıları için asla çok gözyaşı dökme, ve cennetteki zevklerin düşüncelerine çok dalma; bunları yaparsan ne olur? Elbette pek çok iyi şey olur, pek çok yardım gelir, pek çok kazanç, pek çok inayet getirir sana bunlar. Ama sevginin kör coşkusuyla karşılaştırıldığında, çok az şey yapar ya da yapabilir. Bu (sevgi), tek başına, diğerleri olmaksızın Meryem Anamızın yolunun *en iyi* tarafıdır. Bunu yapmayanlar pek az kazanç sağlar ya da hiç kazanç sağlayamaz. Bu, burada olduğu gibi günahın toprağını ve kökünü kurutmakla kalmaz, insana erdem de kazandırır. Zira bunu gerçekten tahayyül edebilirsen, tüm erdemleri de zarafetle ve kusursuzca, kendi niyetini araya karıştırmadan bunun içinde tahayyül etmiş, hissetmiş ve idrak etmiş olursun. Ve bu olmaksızın kişi, asla çok fazla erdem kazanamaz, erdemlerinin içinde hep bir başka niyet olur ve bu yüzden erdemleri kusurlu olur. Zira erdem, Tanrı'ya, O'nun Kendisi için yöneltilmiş düzenli ve ölçülü bir sevgiden başka bir şey değildir.

The Cloud of Unknowing

Eğer konsantrasyon, ilahî isimlerin tekrarı, Tanrı'nın nitelikleri üzerine meditasyon yapmak, ya da bir azizin ya da Avatar'ın yaşamındaki sahneleri hayal etmek gibi egzersizler, bunları yapanları benliklerinden vazgeçmeye, açıklığa ve ruhun Uluhiyetle birliğini mümkün kılan (Augustine Baker'ın ifadesini kullanmak gerekirse) saf sevgiye götürüyorsa, tümüyle iyi ve makbuldür. Eğer bu egzersizler başka sonuçlar doğuruyorsa, ağaç, meyvesinden tanınır.

The Rule of Perfection'ın yazarı ve Madame Acarie ve Kardinal Berulle'ün manevi rehberi olan İngiliz Kapusen rahibi Canfield'li Benet, bir imgeye konsantre olmanın, imgesiz tefekküre, "gözleri kapalı görmeye", "saf ilahiyatın sevgisine" götürebileceği bir yönteme işaret etmektedir. Zihinsel dua süreci, Mesih'in çilesine dair bir sahneye konsantre olmakla başlar; daha sonra zihin, adeta bu kutsal insanlık tahayyülünü terk eder ve söz konusu insanın bedenleştirdiği biçimsiz ve sıfatsız Uluhiyet'e kayar. Şaşırtıcı biçimde benzer bir egzersiz, *Bardo Thödol* ya da *Tibet'in Ölüler Kitabı*'nda (olağanüstü bir derinliğe ve güzelliğe sahip bu eserin, Dr. Evans-Wentz tarafından kaleme alınan kıymetli bir giriş yazısı ve notlarla birlikte yayınlanan bir tercümesi artık mevcut) tarif edilmektedir.

> Koruyucu ilahınız kim olursa olsun, uzun bir süre onun biçimi üzerine, görünür fakat gerçekte yok olan, bir büyücü tarafından üretilmiş bir biçimmiş gibi meditasyon yapın. Sonra, koruyucu ilahınızın gözünüzde canlandırdığınız biçiminin, ondan görünür hiçbir şey kalmayıncaya kadar, uçlarından gövdesine doğru kaybolmasına izin verin; ve kendinizi, elle tutulur bir şey olarak tahayyül edemeyeceğiniz Berraklık ve Boşluk durumuna getirin ve bir süre bu durumda kalın. Yine koruyucu tanrınız üzerine

meditasyon yapın; tekrar Beyaz Işık üzerine meditasyon yapın, bunları birbiri ardına uygulayın. Daha sonra zihninizin, uçlarından gövdesine doğru, kademeli olarak kaybolmasına izin verin.

Tibet'in Ölüler Kitabı

Tüm bu konuyu toparlayıp özetlemek adına, Eckhart'tan bir cümle alıntılayabiliriz. "Tanrı'yı sabit bir form olarak arayan kişi, bu formu bulur ama içindeki Tanrı'yı kaçırır." Burada, anahtar kelime "sabit"tir. Tanrı'yı, geçici olarak, ilkin Gerçekliğin sadece bir simgesi ve er ya da geç, simgelediği şeyin kendisini kucaklamak adına terk etmemiz gereken bir simge olarak aramamıza izin verilmiştir. O'nu sabit bir form olarak ve bu formun Gerçekliğin biçiminin ta kendisi olduğunu düşünmek, insanın kendisini yanılsamaya ve bir çeşit putperestliğe adamasıdır.

Herhangi bir zihinsel dua biçimini uygulamaya başlarken kişinin karşısına çıkacak en büyük engeller, Şeylerin Doğası konusundaki cehalet (ki bu cehalet, gerçekten, hiçbir zaman parasız eğitimin zorunlu olduğu günümüzdeki kadar derin olmamıştır); ve kişinin bencilce çıkarlarının, arzularının ve teknik olarak "eğlenceli zaman geçirmek" diye bilinen şeyle bağlantılı olumlu ya da olumsuz duyguların içine çekilmesidir. Ve kişi uygulamaya başlayabilirse, zihinsel dua yolunda ilerlemesinin önündeki en büyük engeller dikkat dağıtıcı şeyler olacaktır.

Muhtemelen tüm insanlar, ermişliğe en yakın olanları bile, bir ölçüde dikkat dağıtıcı şeylerden muzdariptirler. Ne var ki, zihinsel dua egzersizlerini uyguladığı zamanların dışında dağınık, bilinçsiz ve bencilce bir yaşam süren bir kişinin, tek bir şeye yoğunlaşmış, kim olduğunu, evrenle ve onun tanrısal İlkesiyle nasıl bir ilişki içinde

bulunduğunu hiç unutmaksızın yaşayan bir diğer kişiden çok daha fazla ve daha zorlu dikkat dağıtıcılarla uğraşmaya mecbur olacağı açıktır. Aslında, kişiye en çok yarar sağlayan ruhsal egzersizler, dikkat dağıtıcı şeyleri kullanır; bu egzersizler kişinin kendi benliğini terk etmesinin, zihinsel sessizliğinin ve Tanrı'yla kurduğu ilişkide edilgen kalmasının önündeki bu engelleri, ilerlemeyi sağlayan araçlara dönüştürür.

Fakat öncelikle, bu egzersizlerin tasvirine bir girizgah niteliğinde şu söylenmelidir: Zihinsel dua sanatını öğreten tüm üstatlar, öğrencilerine, bilinçli oldukları sürede zihinlerinde uyanan dikkat dağıtıcı şeylere karşı hiçbir zaman yüzeysel iradenin şiddetini kullanmamalarını salık verirler. Bunun sebebi, Canfield'li Benet tarafından, *Rule of Perfection*'da kısaca açıklanmıştır. "Kişi ne kadar çok iş yaparsa, o kadar vardır ve o kadar var olur. Ve kişi ne kadar varsa ve var olursa, Tanrı, bu kişinin içinde o kadar az var olur." Bağımsız şahsi benliği güçlendiren her şey, buna mütekabil olarak, bu benliğin ilahî Gerçeklik farkındalığında bir azalma yaratır. Fakat yüzeysel iradenin dikkat dağıtıcı şeylere karşı geliştirdiği şiddetli tepkiler, otomatik olarak bağımsız şahsi benliği güçlendirir ve böylece bireyin Tanrı'nın bilgisine ve sevgisine varma şansını azaltır. Tanrı'yı görmemizi engelleyen gündüz düşlerimizi zorla iptal etme sürecinde, sadece tabiatımızdaki cehaletin karanlığını derinleştiririz. Bu böyle olduğu için, dikkat dağıtıcı şeylere karşı mücadele etme girişimlerimizden vazgeçmeli veya onların etrafından dolaşma ya da bir şekilde onları kullanma yollarını keşfetmeliyiz. Örneğin, halihazırda Gerçeklik'e dair belli bir derecede tetikte edilgenliğe eriştiysek ve dikkatimizi dağıtan şeyler varsa, "saf bakışımız"ın nesnesiyle bizim aramızda duran kötücül ve

şehvanî embesil; fark ederiz. Böyle yaptığımızda, bu dikkat dağıtıcı şeyler bilincimizin ön planında belirir; onların varlıklarını fark ederiz, sonra yumuşakça ve nazikçe, irademizi zorlamaksızın, dikkatimizi, kısa bir zaman için gördüğümüz arka plandaki Gerçeklik'e, ya da (geçmiş deneyimimiz ya da inanca dair eylemimiz dolayısıyla) sadece bilgisine sahip olduğumuz 'kutsal'a çeviririz. Pek çok durumda, dikkati yeniden yönlendirmeye yönelik bu zahmetsiz eylem, dikkat dağıtıcı şeylerin saplantılı "oradalıklarını" kaybetmelerine, ve en azından bir süreliğine kaybolmalarına sebep olacaktır.

> Eğer kalp başıboş dolaşıyorsa ya da dikkati dağılmışsa, onu nazik bir şekilde doğru noktaya geri getirin ve yumuşakça Efendi'nin huzurundaki yerine oturtun. Bir saat boyunca hiçbir şey yapmayıp sadece kalbinizi geri getirmiş ve onu Efendimizin huzuruna geri koymuş olsanız ve onu her geri getirişinizde o başka yerlere gitmiş olsa bile, bu bir saati son derece iyi değerlendirmişsinizdir.
>
> *Aziz François de Sales*

Bu örnekte, dikkat dağıtıcı şeylerin etrafından dolaşmak, çok değerli bir sabır ve sebat sınavı teşkil etmektedir. Kalbimizdeki maymunu kullanmanın daha başka ve daha dolaysız bir yöntemi, *The Cloud of Unknowing*'de tasvir edilmiştir.

> Eğer bunlardan (dikkati dağıtıcı şeylerden) akıllıca yararlanamayacağınızı hissediyorsanız, o zaman alçak bir adam gibi, savaşta yenilmiş bir korkak gibi kendinizi onlarla örtün, onlarla daha fazla mücadele etmenin aptallık olduğunu düşünün; böylece kendinizi, düşmanlarımızın elindeyken, Tanrı'ya bırakmış olursunuz... Ve elbette, dü-

şüncem odur ki, eğer bu araç doğru şekilde tahayyül edilebilirse, kendinizi olduğunuz kişi olarak hakiki bir şekilde bilmenizden ve duyumsamanızdan başka bir işe yaramaz, ki olduğunuz şey zavallı ve ahlâksız bir şeydir, hiçbir şeyden bile daha kötü bir şey; bu bilme ve duyumsama da uysallıktır (alçakgönüllülük). Ve bu uysallık, Tanrı'nın tüm kudretiyle düşmanlarınızdan intikam almak için aşağıya inmesini, bir babanın vahşi domuzlar ve kudurmuş zalim ayıların dişleri arasında ölmek üzere olan çocuğunu kurtarması gibi, sizi yukarı çekmesini ve ruhani gözlerinizdeki yaşları sevgiyle silmesini sağlayacaktır.

The Cloud of Unknowing

Nihayet, Hindistan'da yaygın olan bir egzersizden bahsedebiliriz. Egzersiz, dikkat dağıtıcı şeyleri, bunlar ortaya çıktıkça heyecansız bir şekilde incelemekten ve bunları, belirli düşüncelerin, duyguların ve eylemlerin hatırası vasıtasıyla, mizaç ve karakterdeki, yaratılıştan gelen ya da sonradan edinilen alışkanlıklardaki kaynaklarına doğru izlemekten ibarettir. Bu yöntem, ruha, varlığının tanrısal İlkesinden kopmasına sebep olan hakiki nedenleri ifşa eder. Ruh, manevi cehaletinin nedeninin, durağan bir itaatsizlik ya da şahsiyetinin pozitif bir başkaldırısı olduğunu idrak eder ve özellikle, ışığı görmesini engelleyen benliğinin en sert, en yoğun pıhtılar halinde koyulaştığı noktaları keşfeder. Bunun ardından, yapabileceğini yapma, gündelik yaşam içinde Işık'ı engelleyen bu şeylerden kurtulma kararlılığına sahip olunca, bunlara dair düşüncelerini sessizce bir kenara bırakır ve boş, temizlenmiş ve sessiz bir şekilde, ötede ve kendi içinde yatan her ne ise kendini edilgence ona açar.

"*Noverim me, noverim Te (Kendimi bileyim, Seni bileyim)*" Asisili Aziz Francis'in tekrarladığı ifade budur. İn-

sanı, kendinden tiksinmeye ve alçakgönüllülüğe götüren kendilik bilgisi, Tanrı sevgisi ve bilgisinin şartıdır. Dikkat dağıtıcı şeyleri kullanan ruhsal egzersizler bu açıdan değerlidir, zira bunlar kendine dair bilginin artmasına neden olur. Tanrı'ya yaklaşan her ruh, kim ve ne olduğunun bilincinde olmalıdır. Kişinin kendi ahlâkî derecesinin üzerinde bir zihinsel ya da sesli dua uygulaması, deyim yerindeyse, bir yalanı yaşamasıdır: Böylesi bir yalanın sonucu da Tanrı hakkında yanlış kanılara sahip olmak, hususî ve gerçekdışı fantezilere putperestçe tapınmak ve (alçakgönüllülük ve kendine dair bilgi eksikliği dolayısıyla ortaya çıkan) manevi kibirdir.

Bu yöntemin de, diğer tüm yöntemler gibi, avantajları kadar tehlikeleri de olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Bu yöntemi kullananları tehdit eden daimi ayartıcı, sefil şahsi araçlar uğruna amacın kendisinin unutulmasıdır – "kızgın maymun"un, şimdi büyük bir hazla hatırladığı tüm o fantastik numaraları karşısında sergilediği saf Tanrı'yı resimden çıkararak yazılan, pişmanlıklarla dolu bir otobiyografik incelemeye dalmak.

Şimdi, gündelik yaşamın ruhsal egzersizleri adını verebileceğimiz şeyden bahsedebiliriz. Buradaki sorun, çok basittir: Kişi, çalışma ve meşguliyet saatleri boyunca, evrende, işe ya da meşgaleye dalmış birinin gözüne gözükenlerden çok daha fazlasının mevcut olduğunu kendine nasıl hatırlatacaktır? Bu sorunun tek bir çözümü yoktur. Bazı işler ve meşgaleler yorucu olmaktan o kadar uzaktır ki, ilahî bir ismin ya da bir ifadenin, ilahî Gerçeklik hakkında bozulmamış bir düşüncenin sürekli tekrarına ya da daha da iyisi, süreğen zihinsel sessizlik ve tetikte edilgenlik halinin korunmasına müsaade ederler. Lawrence Birader'in gündelik görevi türünden böylesi işler (ki

Lawrence'ın "Tanrı'nın varlığı uygulaması" zihinsel dua ya da ruhsal egzersizlerle tamamen ilgisiz çevrelerde büyük ün kazanmıştır), bu denli basit ve insanı yormayan cinstendir. Fakat böylesi bir sürekli bilinç durumuna izin vermeyecek kadar karmaşık işler de mevcuttur. Bu yüzden, Eckhart'ın ifadesiyle "ayini yönetirken sürekli bilinçli kalmak için aşırı çaba gösteren bir papazın hata yapması olasıdır. Yapılacak en iyi şey, zihni ayinin öncesinde ve sonrasında konsantre etmeye çalışmak fakat ayini okurken bunu son derece dolambaçsız bir şekilde yapmaktır." Bu tavsiye, sürekli bir dikkat talep eden her meslek için geçerlidir. Fakat kesintisiz bir dikkat nadiren talep edilir ve dikkati, hiç ara vermeksizin uzun bir süre canlı tutmak zordur. Kişi daima rahatlamak için ara vermek zorundadır. Bu araların gündüz düşleriyle mi yoksa daha yararlı bir şeyle mi doldurulması gerektiği konusunda herkes kendi kararını vermekte özgürdür.

> Her kimin zihninde Tanrı varsa, basitçe ve sadece her şeyin içinde Tanrı'yı buluyorsa, böylesi bir adam Tanrı'yı her işine ve her yere kendisiyle beraber taşıyor demektir ve onun her işini yapan sadece Tanrı'dır. O sadece Tanrı'yı arar ve ona Tanrı dışında hiçbir şey iyi gözükmez. O, her düşüncesinde Tanrı'yla bir olur. Nasıl herhangi bir çokluk Tanrı'yı dağıtamazsa, hiçbir şey de bu adamı yok edemez ya da onu çok kılamaz.
>
> *Eckhart*

> Kendimizi bile isteye dikkat dağıtıcı etkilere maruz bırakmamız gerektiğini söylemiyorum; Tanrı korusun! Bu, Tanrı'yı ayartmak ve bela aramaktan başka bir şey değildir. Fakat ilahî takdirin herhangi bir yoldan karşımıza çıkarttığı dikkat dağıtıcı şeyler eğer uygun tedbirle ve dikkat-

lice korunmuş dua ve okuma saatleriyle karşılanırsa, iyi şeylere dönüşecektir. Çoğu zaman, size yalnızlığı özleten şeyler, kendinizi alçakgönüllü kılmanız ve benliğinizi inkâr etmeniz yolunda, en koyu yalnızlıktan daha yararlıdır... Bazen, kendini adama üzerine yazılmış, zihninizi harekete geçiren bir kitap, ateşli bir meditasyon, çarpıcı bir diyalog zevklerinizi okşayabilir ve kusursuzluk yolunda çok ilerlemiş olduğunuzu düşündürterek, sizi halinden memnun ve kendini beğenmiş kılabilir; ve sizi böylesi gerçekdışı bir algıyla doldururken gururunuzu kabartır ve dinsel egzersizleriniz sırasında iradenize ters giden şeylere karşı çok daha az hoşgörülü olmanıza neden olur. Şu basit kurala sıkı sıkı tutunmanızı öneririm: Dikkatinizi dağıtacak hiçbir şey aramayın, fakat Tanrı'nın, siz aramaksızın size gönderdiği her şeye sessizce katlanın, bu şey ister dikkat dağıtıcı, isterse çabanızı aksatıcı olsun. Tanrı'yı muhtemelen son derece erişilemez yerlerde aramak ve O'nun, gündelik sıkıntılarımızda, biz çevremizdeki insanlardan ve kendimizden kaynaklanan çok çeşitli kusurlara alçakgönüllü ve cesur bir şekilde katlandıkça hemen yanı başımızda olduğunu görmezden gelmek büyük bir yanılsamadır.

Fénelon

Yaşamımızın sürekli bir yok oluş olduğunu düşünün, saatin her vuruşunda zihninizi Tanrı'ya yükseltin, ve deyin ki: "Tanrım, senin ebedi varlığına ibadet ediyorum; varlığımın her an yok olmasından mutluyum, böylece her an varlığım senin ebediyetine hürmet edebilir."

J. J. Olier

Yalnız yürüyorken ya da başka bir yerde, Tanrı'nın cennetteki, yeryüzündeki ve yeraltındaki tüm merhamet ve adalet eserlerini yarattığı yaygın iradesine göz gezdirin ve

tümüyle yüce, tümüyle adil, tümüyle güzel bu egemen iradeyi olumlayın, övün ve sonra da sevin. Daha sonra Tanrı'nın kendine ait olanları sevdiği ve çok çeşitli yollardan, teselli ve sıkıntıyla, onların içinde faaliyet gösterdiği hususi iradesine göz atın. Sonra bir zaman için düşünceye dalmalı, iyi olanların karşılaştığı tesellileri ama özellikle de sıkıntıları düşünmelisiniz; ve sonra büyük bir alçakgönüllülükle tüm bu iradeyi olumlayın, övün ve sevin. Kendi kişiliğiniz içinde, günahlar hariç başınıza gelen ve başınıza gelebilecek tüm iyi ve kötü şeylerin içindeki bu iradeyi düşünün; sonra bu egemen iradeyi daima sayacağınızı, onurlandıracağınızı, ona ibadet edeceğinizi ilan ederek, Tanrı'nın memnuniyetine teslim olarak ve Olduğunuz şey dahil sizin olan her şeyi O'na sunarak, tüm bunları olumlayın, övün ve sevin. Bu iradeye, bu iradenin bizim için ve bizim mutluluğumuz için daima iyi şeyler yapacağına güven duyarak bitirin. Bu egzersizi bu şekilde iki ya da üç defa yaptıysanız, bunu kendiniz için en iyi hale gelecek şekilde kısaltabileceğinizi, çeşitlendirebileceğinizi ve düzenleyebileceğinizi de eklemek isterim, zira bu egzersiz, çoğu zaman kalbinize bir istek olarak saplanmalıdır.

Aziz François de Sales

Işıkta yaşarken tökezlemezsiniz, zira her şey ışıkta keşfedilir. Dışarıda yürüyorken onu sinenizde hissedersiniz, burada ya da orada demenize gerek yoktur; ve yatağınızda uzanırken, size öğretmek için ve dışarıda gezen başıboş zihninizi, yüksek düşüncelerinizi, hayallerinizi görmek ve onlara boyun eğdirmek için o oradadır. Zira düşüncelerinizi izlerseniz çabucak kaybolursunuz. Bu ışığın içinde yaşayarak günahkâr vücudunuzu, yozlaşmışlıklarınızı, düşük derecenizi ve olduğunuz yeri keşfedersiniz. Size tüm bunları gösteren ışıkta durun; ne sağa ne de sola gidin.

George Fox

Aşağıdaki alıntı, Ashvaghosha'ya ait, orijinal Sanskritçe metni 1. yüzyılda yazılmış fakat kaybolmuş *İnancın Uyanışı'nın* Çince'sinden Waitabo ve Goddard tarafından yapılan çeviridendir. Ashvaghosha, incelemesinin bir bölümünü, Kendiliğinden Olan'ın birleştirici bilgisinin edinilebileceği, Budist terminolojideki tanımıyla "kestirme yollar"a ayırmıştır. İyilik ve insan olsun insan-altı olsun tüm hisseden canlılara karşı şefkat; benlikten vazgeçme ve nefsi körletme; Mutlak Buddha-doğasının enkarnasyonlarına şahsi adanmışlık; zihni, ayrı olma ve bağımsız bir benlik geliştirme yönündeki çılgınca arzusundan kurtaran ve böylece onu kendi özünün kimliğini Zihnin evrensel Özüyle birlikte idrak etmeye muktedir kılan ruhsal egzersizler, bu vazgeçilmez yollar listesine dahildir. Bu çok çeşitli "kestirme yollar" içinde sadece iki yöntemi, Dinginlik Yolunu ve Bilgelik Yolunu alıntılayacağım.

Dinginlik Yolu. Bu disiplinin iki amacı vardır: Tüm rahatsız edici düşünceleri askıya almak (tüm ayrımcı düşünceler rahatsız edicidir), zihin kurcalayıcı tüm ruh durumlarını ve duyguları susturmak; böylece zihin, meditasyonun ve kavrayışın amaçlarına konsantre olacaktır. İkinci olarak, zihin, tutarsız düşünüş susturularak dinginliğe kavuşturulduğunda, ayrımcı ya da analitik bir yoldan değil ama daha zihinsel bir yoldan (akıl ve zihin arasındaki skolastik ayrım), kişinin düşünceleri ve deneyimlerinin anlamını ve önemini kavraması vasıtasıyla "yansıtma" ya da meditasyon pratiği yapmak. "Durup idrak etmeye" yönelik, çift amaçlı bu uygulama vasıtasıyla kişinin halihazırda uyanmış inancı gelişecek ve bu pratiğin iki yüzü kademeli olarak birleşecektir, zihin kusursuzca dingin, fakat anlayışta son derece etkin olacaktır. Geçmişte, kişinin ayrımsama melekesine (analitik düşünce) doğal bir güveni vardır fakat şimdi bu yok edilmeli ve sonlanmalıdır.

"Durma" pratiğini yerine getirenler sessiz bir mekâna çekilmeli ve burada, dik durarak zihinlerini azimle dinginleştirmeye ve konsantre olmaya çalışmalıdırlar. Kişinin düşünceleri ilkin nefes alış verişine yönelebilir, bu pratiği çok uzun süre devam ettirmek ya da zihnin, duyulardan kaynaklanan, toprak, su, ateş ve esir (Hinayanacıların ruhsal eğitimlerinin bir seviyesinde, üzerine konsantre olmayı alışkanlık haline getirdikleri nesneler) gibi belirli bir görünüm, görünüş ya da kavram üzerinde; kendi ayrıntılandırdığı, ayrımsadığı şeyler üzerinde; kendi ruh durumları ya da duyguları üzerinde durmasına izin vermek doğru değildir. Her çeşit tasarı, ortaya çıktığı kadar hızlı bir şekilde bir tarafa atılmalıdır; hatta kontrol ve bir tarafa atma kavramlarından bile kurtulmalıdır zihin. Kişinin zihni, şeyleri yansıtan fakat onları yargılamayan ya da içinde barındırmayan bir ayna gibi olmalıdır. Kavramsallaştırmaların tek başlarına bir gücü yoktur; bırakın ortaya çıksınlar ve önemsenmeden geçip gitsinler. Duyulardan ve alt zihinden kaynaklanan kavramsallaştırmalar kendi başlarına, zihin tarafından kavranmadıkça şekle kavuşamazlar; eğer görmezden gelinirlerse hiçbir beliriş ya da yok oluş vuku bulmaz. Bu, zihnin dışındaki koşullar için de geçerlidir; bunların kişinin dikkatini meşgul etmesine ya da kişinin pratiğini engellemesine izin verilmemelidir. Zihin mutlak bir biçimde boş olamaz ve duyulardan ve alt zihinden kaynaklanan düşünceler bir tarafa atılıp görmezden gelindikçe, kişi bunların yerine doğru zihinsel aktiviteyi koymalıdır. Bu durumda sormamız gerekir: Doğru zihinsel aktivite nedir? Doğru zihinsel aktivite, zihnin kendisini, kendi saf bozulmamış Özünü kavrayışıdır. Zihin kendi saf Özüne odaklandığında, kalıcı bir benlik kavramı ortaya çıkmaz, idrak eylemini gerçekleştiren bir benlik kavramı ve bir olgu olarak idrak bile zihinde belirmez...

Bilgelik Yolu. Bu disiplinin amacı, kişiye, önceki disiplinlerin sonucu olarak edindiği görüyü kullanma alışkanlığını kazandırmaktır. Kişi kalkarken, ayakta dururken, yürürken, bir şey yaparken, dururken, zihnini sürekli bu eylemle olan ilişkisine, bu eylemin karakterine ya da kıymetine değil, eyleme ve bu eylemin yapılışına yoğunlaştırmalıdır. Kişi şöyle düşünmelidir: Yürümek var, durmak var, idrak etmek var; şöyle düşünmemelidir: Yürüyorum, şunu yapıyorum, bu iyi bir şey, bu kabul edilemez, değerli bir şey yapıyorum, bunun ne kadar harika olduğunu idrak eden Benim. Böylece avare düşünceler, kendini yüceltmeye yönelik ya da başarısızlığa ve mutsuzluğa dair hisler gelecektir kişiye. Tüm bunların yerine kişi, zihnini, bunun zihinsel dinginliğe, kavrayışa, görüye ve Bilgeliğe erişmenin kısa yolu olduğunu anlayarak, basitçe eylemin kendisine odaklamalıdır; ve kişi bu pratiği inanç, gönüllülük ve memnuniyetle izlemelidir. Uzun süreli pratiğin ardından eski alışkanlıklara bağımlılık gevşer ve yok olur ve bunun yerine güven, tatmin, farkındalık ve dinginlik geçer.

Bu "Bilgelik Yolu" neyi gerçekleştirmek için tasarlanmıştır? Kişiyi Aydınlanma yolunda ilerlemekten alıkoyan üç tür durum vardır. Bunların ilki duyulardan, dışsal şartlardan ve ayrım yapan zihinden kaynaklanan cazibelerdir. İkincisi, zihnin kendi içsel şartları, düşünceleri, arzuları ve ruh halleridir. Daha önceki (etik ve nefsi körletme odaklı) pratikler, bunları bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü tür engelleri, açgözlülük ve şehvete, korkuya ve öfkeye, çılgınlığa, gurura ve egoizme neden olan bireyin içgüdüsel ve temel (ve dolayısıyla en gizli ve en kalıcı) dürtüleri oluşturmaktadır, bunlar yaşama ve keyif alma iradesi, kişinin şahsiyetine değer verme iradesi, üreme iradesidir. Paramita'nın Bilgeliği pratiği, bu temel ve içgüdüsel engelleri kontrol etmek ve bertaraf etmek için tasarlanmıştır. Bu yolla, zihin kademeli olarak daha berrak, daha ışıltılı, daha

huzurlu olur. Kişinin görüsü daha nüfuz edici hale gelir, inancı derinleşir ve genişler – bu ikisi, Zihnin Saf Özünün tasavvur edilemez Samadhi'sinde birleşene kadar. Kişi, Bilgelik Yolu'nu deneyimlemeye devam ettikçe rahatlık ya da üzüntüyle ilgili düşüncelere kademeli olarak daha az teslim olmaya başlar; kişinin inancı kesinleşir, daha nüfuz edici, hayırlı ve coşkulu bir hal alır ve gerileme korkusu kaybolur. Fakat bu uygulamayı kusursuzlaştırmanın kolay ya da hızlı olacağını düşünmeyin; pek çok yeniden doğumun gerçekleşmesi, pek çok çağın akıp geçmesi gerekebilir. Kuşkular, inançsızlık, iftiralar, kötücül davranışlar, karmanın engelleri, inancın zayıflığı, kibir, tembellik ve zihinsel uyarılmışlık sürdükçe ve hatta bunların gölgeleri bile kaybolmadıkça Buddha'ların Samadhi'sine erişmek mümkün değildir. Fakat en yüksek Samadhi'nin parlaklığına, ya da birleştirici Bilgiye ulaşmış kişi, tüm Buddha'larla birlikte, tüm hissedebilen canlı varlıkların kusursuz birliğini, Buddhalığın Dharmakaya'sında gerçekleştirebilir. Saf Dharmakaya'da ikilik yoktur, ayrımların gölgesi de yoktur. Tüm hissedebilen varlıklar, halihazırda Nirvana'dadırlar, sadece bunu anlamaları gerekmektedir. Zihnin saf Özü En Yüksek Samadhi'dir, *Anuttara-samyak-sambodhi*'dir, *Prajna Paramita*'dır, En Yüksek Kusursuz Bilgelik'tir.

Ashvaghosha

Bölüm 26

SEBAT VE SÜREKLİLİK

Ruhsal egzersizlerinin ve dualarının gidişatını sekteye uğratan kişi, bir kuşun elinden kaçmasına izin veren kişi gibidir; kuşu yeniden yakalayabilmesi çok zordur.

Aziz John (St. John of the Cross)

Si volumus non redire, currendum est. (Eğer geri gitmek istemiyorsak, koşmalıyız.)

Pelagius

Eğer "bu kâfi, kusursuzluğa ulaştım," derseniz, her şey kaybedilir. Çünkü kusursuzluğun işlevi, kişiyi kusurluluğundan haberdar etmektir.

Aziz Augustinus

Budistlerin benzer bir deyişi vardır, şöyle ki, eğer bir arhat kendinin arhat olduğunu düşünüyorsa, bu, onun arhat olmadığının kanıtıdır.

Size (Tanrı'nın ruhun içinde gerçekleşen) bu doğumunu, muazzam bir çaba olmaksızın kimsenin deneyimleyemeyeceğini söylüyorum. Kimse, zihnini nesnelerden tümüyle geri çekebilmeksizin bu doğuma ulaşamaz.

Eckhart

Eğer bana keskin bir kefaret mecbur kılınmış olsaydı, bilincimi toplayarak kendimi duaya hazırlamak yerine, memnuniyetle üzerime almayı seçmeyeceğim bir kefaret olmazdı. Şeytan bana dayanılmayacak bir kuvvetle saldırıyordu ya da kötü alışkanlıklarım çok kuvvetliydi, o kadar ki, duaya başvurmadım; ve tapınağa girerken hissettiğim keder o kadar büyüktü ki kendimi içeri girmeye zorlamak için tüm cesaretimi kullanmam gerekti. Cesaretimin az olmadığı söylenir, Tanrı'nın bana, bir kadına verdiği cesaretten daha fazlasını verdiği bilinir; fakat bu cesareti kötüye kullandım. Nihayet Efendimiz yardımıma yetişti, ve kendime karşı bu şekilde şiddet uyguladığımda, bazen dua etme arzusu içimde uyandığında hissettiğimden daha büyük bir huzur ve neşe buldum.

Azize Teresa

Sevgili babamız (Aziz François de Sales) manevi çocuklarından bir tanesine şöyle demişti: "Herkese, ama en çok kendinize karşı sabırlı olun. Şunu demek istiyorum, kusurlarınız cesaretinizi kırmasın, daima yenilenmiş bir cesaretle ayağa kalkın. Her gün yeni bir başlangıç yapıyor olduğunuz için memnunum; manevi yaşam için, sürekli yeniden başlamak ve asla yaptıklarımızın kâfi olduğunu düşünmemek dışında bir yol yoktur. Kendi hatalarımıza katlanmakta sabırsız olursak komşumuzun hatasına katlanmakta nasıl sabırlı olabiliriz? Kendi başarısızlıklarına sinirlenen bir insan onları düzeltmeyecektir; tüm yararlı düzeltmeler dingin, huzur dolu bir zihinden doğar."

Jean Pierre Camus

Kendisini içsel duaya veren fakat belli bir zamanda büyük bir isteksizlik hisseden, zihninde büyük karanlıklara ve sevgisinde büyük bir duyarsızlığa sahip olan az sayıda ruh mevcuttur, bu yüzden kusursuz olmayan ruhlar iyi

eğitilmez ve iyi hazırlanmazlarsa, aşağı tabiatın böylesi çelişkilerinin uzun süre devam etmesi durumunda, dua yolunu izlerken kederlenme ve evet belki de dua yolundan vazgeçme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır, zira bu kişiler bilinçliliklerinin hiçbir amacı olmadığını düşünme eğiliminde olacaklardır, onlara gözüktüğü kadarıyla, Tanrı'ya doğru yönelen düşünceleri ya da eylemleri sadece bir zaman kaybı olarak, bütünüyle kıymetsiz gelecek ve bu yüzden zamanlarını başka şekilde değerlendirmek bu insanlara daha kazançlı gözükecektir.

Evet, bazı ruhlar Kadir-i Mutlak Tanrı tarafından başka bir yoldan değil, bu şekilde yönetilirler, çorak bir dua yaşamıyla, herhangi bir bilinçlilikte makul bir memnuniyet değil, tam aksine acı ve çelişki bulurlar; fakat kişiye has bir inayet ve ruhun derinliklerine damgalanmış bir cesaretten güç alarak, bütün bunlar karşısında yılmaz, hatta kararlılıkla tüm zorlukları aşar ve ellerinden gelenin en iyisini yaparak içsel egzersizlerine, ruhlarının gelişimi için devam ederler.

Augustine Baker

Bölüm 27

TEFEKKÜR, EYLEM VE TOPLUMSAL FAYDA

Kadim Felsefe'nin tüm tarihsel formülasyonlarında insan yaşamının ereğinin tefekkür ya da Tanrı'nın dolaysız ve sezgisel farkındalığı olduğu; eylemin bu ereğe giden bir araç işlevi gördüğü ve bir toplumun, üyeleri için tefekkürü mümkün kıldığı ölçüde iyi ve en azından tefekkür ehlinden oluşan bir azınlığın mevcudiyetinin herhangi bir toplumun refahı için gerekli olduğu kabul edilir. Günümüzün popüler felsefesine göre insan yaşamının nihaî ereğinin eylem olduğunu söylemeye gerek bile yoktur; tefekkür (özellikle, alt biçimi olan mantıksal düşünce formunda), bu ereğe götüren bir araçtır; bir toplum, üyelerinin eylemleri, teknolojide ve organizasyonda ilerleme mümkün kıldığı sürece iyidir (bu süreçle etik ve kültürel ilerlemeyle arasında bir nedensellik bağı olduğu varsayılmaktadır ve tefekkür ehlinden oluşan bir azınlık, son derece gereksiz ve hatta belki de bu azınlığa hoşgörü gösteren toplululuk için zararlıdır. Modern *Weltanschauung* hakkında uzun uzadıya yorum yapmaya gerek yok; açıkça ya da imâ yoluyla, her gazetenin ve derginin reklam bölümlerinde ortaya konulmaktadır. Aşağıdaki alıntılar, Ka-

dim Felsefe'nin daha eski, daha hakikî ve daha az bilinen tezlerini örneklemek amacıyla seçilmiştir.

Çalışma, zihni arındırmak içindir, Gerçekliği algılamak için değil. Hakikatin kavranması ayrımsama yoluyla gerçekleşir, en az on milyon eylem dahi bunu yapmaz.

Shankara

Her şeyin ereği, o şeyin ilk failinin ya da hareket ettiricisinin arzuladığı şeydir; ve evrenin ilk faili ve hareket ettiricisi bir akıldır. Sonuç olarak, evrenin ereği, aklın iyiliği olmalıdır; ve bu hakikattir. Dolayısıyla, hakikat, tüm bir evrenin nihaî ereği olmalıdır, ve bu düşünce, bilgeliğin meşgul olması gereken şeydir. Ve bu yüzden etten elbisesini giymiş ilahî Bilgelik, hakikatin bilinmesi için dünyaya geldiğini ilan eder... Dahası, Aristoteles, İlk Felsefe'yi hakikatin bilgisi olarak tanımlar, ama herhangi bir hakikatin değil, tüm hakikatin kaynağı olan hakikatin, yani tüm şeylerin varlığının ilk ilkesi olarak ifade edilen şeyin; bu yüzden bu şeyin hakikati, tüm hakikatin ilkesidir, zira şeylerin tabiatı, hakikatte olduğu gibi, varlıkta da aynıdır.

Aziz Thomas Aquinas

Bir şey tefekkür yaşamına iki şekilde ait olabilir, özsel olarak ya da istidat olarak... Ahlâkî erdemler tefekkür yaşamına istidat olarak aittir. Zira tefekkür yaşamının temelini kuran tefekkür eylemi, hem arzuların şiddeti hem de dışarıdan gelen rahatsızlık verici şeyler tarafından engellenir. Ahlâkî erdemler, arzuların şiddetine gem vurur ve dışarıdaki meşguliyetlerin verdiği rahatsızlığın önünü alır. Bu yüzden, ahlâkî erdemler tefekkür yaşamına istidat olarak aittir.

Aziz Thomas Aquinas

Bu (merhamet) eylemleri, etkin eylemler olmasa da kişiye çok yardımcı olan eylemlerdir ve kişiyi, başlangıçta, sonrasında erişeceği tefekküre hazırlar.

Walter Hilton

Budizmde, Vedanta'da ve Hıristiyanlığın en son biçimleri haricindeki tüm biçimlerinde olduğu gibi, doğru eylem, zihnin, vasıtasıyla tefekküre hazırlandığı araçtır. Sekiz Aşamalı Yolun ilk yedi aşaması, Kendiliğinden-Olan'ın birleştirici bilgisine erişmek için gerekli olan aktif, etik hazırlıklardır. Sadece, diğer tüm erdemleri, yani nefrete sevgiyle karşılık vermeyi, yaşamdan el ayak çekmeyi, "yüce kayıtsızlık" ya da arzulardan arınmışlığı, *dharma*'ya ya da Şeylerin Doğasına itaati de içinde barındıran Dört Erdemli Eylem'i sürekli uygulayanlar, *samsara* ve *nirvana*'nın bir olduğunu ve İdrak Edilebilir Işık'ın ya da Buddha-rahmin, ruhun ve diğer tüm varlıkların yaşayan ilkesi olduğunu kavrayarak özgürleşmeyi umabilir.

O halde, doğal olarak, karşımıza bir soru çıkmaktadır. En yüksek dua biçimi olan tefekküre çağrılan kimdir? Bu sorunun cevabı gayet açıktır. Herkes tefekküre çağrılmıştır, çünkü herkes, bileni bilinenle, yani ebedi İlkeyle ya da Uluhiyetle bir kılan bilgiden başka bir şey olmayan kurtuluşu elde etmeye çağrılmıştır. Kadim Felsefe'nin Doğulu yorumcuları muhtemelen herkesin şimdi ve burada çağrıldığı fikrine karşı çıkacaklar ve bu belirli yaşamda belirli bir bireyin, ya tümden özgürleşmeye doğru gitmek ya da tüm manevi yaşam üstatlarının mutabık olduğu üzere, aydınlanmayla sonuçlanacak kozmik zekâ testinden geçmek için son derece elverişli olan maddî şartlara geri dönmek üzere bir tür "cennet"te geçireceği kişisel hayattan ibaret kısmi bir kurtuluştan fazlasını elde etmesinin her bakım-

dan imkânsız olabileceğini söyleyeceklerdir. Ortodoks Hıristiyanlık, tekil bir ruhun birden fazla enkarnasyon yaşayabileceği ya da ölümden sonraki yaşamında herhangi bir şekilde ilerleme kaydedebileceği fikrini reddeder. Eğer ruh cehenneme giderse, orada kalır. Arafa giderse, Tanrı'yı görebilmek adına geçmiş günahlarının kefaretini öder. Ve eğer cennete giderse, yeryüzünde geçirdiği tek ve kısa yaşamı boyunca yapabildiği iyilikler kadar huzur ve mutluluğa kavuşur ve daha fazlasını elde edemez. Bu varsayımlar dikkate alındığında, şu ortaya çıkmaktadır: Eğer herkes tefekküre çağrılıyorsa, tabiatın, yetiştirilişin, özgür iradenin ve inayetin işbirliği yaparak onları görevlendirdiği, varlık hiyerarşisindeki o özel konumdan çağrılmaktadır. Saygıdeğer bir çağdaş teologun, Peder Garrigou-Lagrange'ın ifadesiyle "mistik yaşama çağrı, tüm ruhlara uzaktan ve genel olarak yapılır, ve eğer tüm ruhlar sadece ölümcül değil bağışlanabilir günahlardan da kaçınma konusunda inançlı olmuşlarsa, ve her bir ruh kendine özel şartları dahilinde, Kutsal Ruh'a karşı genel anlamda itaatkâr olmuşsa ve ruhlar yeterince uzun yaşamışlarsa, bir gün gelebilir, ruhlar, usulünce mistik yaşam olarak tanımlanan şeyi ve yüksek bir mükemmelliği, bu defa yakından ve fiilen verilen bir ilahî görev olarak kazanabilirler". Mistik tefekkürün, bilinç dolu "içsel yaşamın" ve Tanrı'ya adanmışlığın münasip ve normal bir gelişimi olduğu yönündeki bu görüş, bu durumda aşağıdaki düşünceler gerekçelendirilmektedir. Öncelikle, iki yaşamın da ilkesi aynıdır. İkinci olarak, içsel yaşam sadece mistik tefekkür yaşantısında kusursuzlaşabilir. Üçüncü olarak, bu yaşamların ereği aynıdır ve bu erek ebedi yaşamdır; dahası, sadece mistik tefekkür yaşamı, bu ereğe dolaysızca ve kusursuzca hazırlar.

Aramızda tefekkür ehlinden pek az kişi mevcuttur, zira pek az ruh tam olarak alçakgönüllüdür.

The Imitation of Christ

Tanrı bu yüksek görevi (mistik tefekkür görevini) sadece belirli ruhlar için saklamaz; aksine, O, herkesin bu görevi kucaklamasını ister. Fakat pek az insan, O'nun kendileri için yüce şeyler yaratmasına izin verir. O sınavlar gönderince çalışmaktan kaçınan ve yapmaları gerektiği gibi kusursuz bir sabırla boyun eğmek yerine, monotonluğa ve nefsi körletmeye katlanmayı reddeden pek çok kişi mevcuttur.

Aziz John (St. John the Cross)

Her insanın tefekküre çağrıldığı iddiası, insanın doğuştan sahip olduğu mizaç çeşitliliği hakkında bildiklerimizle ve özgürleşmeye giden en az üç yol olup, bunların bilgi yolunun yanı sıra ameller yolu ve adanmışlık yolu olduğu doktriniyle çelişir gibi gözükmektedir. Fakat bu çelişki çok da gerçek değildir. Eğer adanmışlık yolu ve ameller yolu özgürlüğe götürüyorsa, bunun nedeni, bu iki yolun da bilgi yoluna açılmasıdır. Zira tam bir kurtuluş ancak birleştirici bilgi vasıtasıyla gelir. Adanmışlık yolundan ve ameller yolundan geçip bilgi yoluna devam etmeyen bir ruh tümüyle kurtuluşa ulaşamaz, en iyi ihtimalle tamamlanmamış bir kurtuluş olarak "cennet" elde eder. Mizaç konusuna gelirsek, belirli bireylerin gerçekte, tabiatları gereği, temel doktrinsel ve pratik vurguyu bir konu üzerine, diğer bazılarınınsa başka konular üzerine yapmaya yatkın olduklarını görürüz. Fakat doğuştan adanmışlar, doğuştan amel insanları ve doğuştan mütefekkirler var olabilse de, yaradılıştan gelen egzantrikliğin uç sınırlarında olanların bile, tabiatları gereği yatkın oldukları

yollardan başka yolları kullanmaya muktedir oldukları da doğrudur. Işığın rehberliğine itaat derecesinin zorunluluğu göz önüne alındığında, doğuştan mütefekkir, kalbini amellerle arındırmayı ve zihnini tek-odaklı ibadetle yönlendirmeyi öğrenebilir; doğuştan adanmış ve doğuştan eylemci insanlar "dingin kalmayı ve içlerindeki Tanrı'yı tanımayı" öğrenebilir. Hiç kimse özgün yeteneklerinin kurbanı olmak zorunda değildir. Az ya da çok sayıda, şu ya da bu nitelikte, her yetenek, bize, tek bir büyük ereği kazanmak üzere kullanmamız için bahşedilmiştir. Bu yetenekleri iyi ya da kötü –kolay ve kötücül ya da zor ama iyi– yollardan kullanma seçimi, bize bırakılmıştır.

> Eylem yaşamına daha uygun olanlar, eylem yaşamını uygularken kendilerini tefekküre hazırlayabilirler, öte yandan, tefekkür yaşamına daha uygun olanlar da eylem yaşamının sorumluluklarını üzerlerine alarak kendilerini tefekkür için daha istidatlı kılabilirler.
>
> *Aziz Thomas Aquinas*

İmanı güçlü, anlayışı zayıf kişi, genel olarak hayırsız insanlara güvenecek ve yanlış nesneye inanacaktır. Anlayışı güçlü, imanı zayıf kişi yalancılığa meyleder ve bu kişinin tedavisi zordur, ilacın yol açtığı bir hastalık gibi. Her iki niteliği de eşit derecede barındıran insan doğru nesneye inanır.

Konsanstrasyonu güçlü, enerjisi zayıf insan tembelliğe yenilir, zira konsantrasyon tembelliğin tabiatındandır. Enerjisi güçlü, konsantrasyonu zayıf insan dikkat dağıtıcı şeylere yenilir, zira enerji, dikkat dağıtıcı şeylerin tabiatındandır. Bu yüzden bu ikisi birbirine eşit kılınmalıdır, zira bu ikisinin eşitliğinden tefekkür ve vecd ortaya çıkar.

Bilinçlilik her yerde güçlü olmalıdır, çünkü bilinçlilik, zihni, içine düşebileceği dikkat dağıtıcı şeylerden uzak tutar, zira iman, enerji ve anlayış dikkat dağıtıcı şeylerin tabiatındandır: bilinçlilik, zihni, içine düşebileceği tembellikten de uzak tutar, çünkü konsantrasyon, Tembelliğin tabiatındandır.

Buddhaghosha

Bu noktada parantez içinde şunu belirtmek önemli: Tefekkürün tek olası nesnesi Tanrı değildir. Tarih boyunca felsefe, estetik ve bilim sahalarında pek çok mütefekkir yaşamıştır ve hâlâ da yaşamaktadır. En yüksek mertebeli şeye yöneltilmemiş tekil-odaklı konsantrasyon, tehlikeli bir tür putperestliğe dönüşebilir. Hooker'a gönderdiği mektupta, Darwin, "İnsanın, benim yaptığım gibi, bir konunun içine bu kadar düşmüş olması lanetli bir beladır," diye yazmıştı. Bu bir beladır, zira böylesi bir tek-odaklılık, zihnin bir tarafı dışında kalan tüm kısımlarının neredeyse topyekün bir körelişiyle sonuçlanabilir. Darwin'in kendisi, daha sonraki yaşamında şiir, sanat ya da dine en ufak bir ilgi duymayı başaramadığını yazmıştır. Bir kişi, profesyonel açıdan, seçtiği meslekte tam anlamıyla olgunlaşabilir fakat ruhsal açıdan ve hatta bazen etik açıdan, Tanrı'yla ve çevresindeki insanlarla ilişkisi temelinde, bir cenin seviyesinde kalabilir.

Tek-odaklı tefekkürün nesnesinin Tanrı olduğu durumlarda, zihnin kullanılmayan kapasitelerinin körelebilme tehlikesi de mevcuttur. Tibet ve Teb münzevileri, şüphesiz tekil odaklı yaşıyorlardı, fakat bu tekil-odaklılıkları, dışarıda bırakmayı ve parçalamayı öngören bir tekil-odaklılıktı. Ne var ki, eğer gerçek anlamıyla "Kutsal Ruh karşısında daha itaatkâr" olmuş olsalardı, dışarıda bırakan

tekil-odaklılığın olsa olsa (Tanrı'nın kozmik varlığın gürlüğünde olduğu kadar bireysel ruhun içsel zirvelerinde de idrak edilmesi) kapsayıcı bir tekil-odaklılığa hazırlık olduğunu anlamış olurlardı. Taocu bilge gibi, bu insanlar da sonunda dünyaya, terbiye edilmiş ve yenilenmiş benlikleri yöneterek geri dönmüş olabilirler; "yiyip içebilirler" ve "meyhaneciler ve günahkârlarla" ya da bunların Budist denkleri "ayyaşlar ve kasaplarla" teşrik-i mesaî yapabilirlerdi. Zira tam anlamıyla aydınlanmış, tümüyle özgürleşmiş kişi için *samsara* ve *nirvana*, zaman ve ebediyet, görüngüsel ve Gerçek, özünde aynı şeydir. Aydınlanmış kişinin tüm yaşamı, oluş halindeki dünyada bulunan nesneler, yaşamlar, zihinler boyunca ve bunlar içinde, Uluhiyet üzerine yapılan uyanık ve tekil-odaklı bir tefekkürdür. Bu durumda, ruhun parçalanması, ruhun herhangi bir kuvvetinin ya da kapasitesinin körelmesi vuku bulmaz. Daha ziyade, bilincin genel olarak pekişmesi ve yoğunlaşması, ve aynı zamanda bir genişleme ve dönüşüm vardır. Hiçbir aziz, Tanrı'mn içine çekilmenin "lanetli bir bela" olduğundan yakınmamıştır.

> Başlangıçta Söz vardı; Meryem'in dinlediği O'nu görün. Ve Söz ete büründü; Martha'nın hizmet ettiği O'nu görün.
>
> *Aziz Augustinus*

> Tanrı bizden kendisine tefekkürle gelmemizi ister, böylece tümüyle O'nun olabiliriz; fakat bunun sonrasında Tanrı'nın Ruhu, sevmemiz ve iyi ameller yapmamız için bize dışarıdan soluk verir.
>
> *Ruysbroeck*

Eylem, der Aquinas, dua yaşamına eklenen bir şey olmalıdır, ondan eksiltilen değil. Bu tavsiyenin sebeple-

rinden biri katî şekilde faydacıdır; "duayla geçen yaşamdan eksiltilen" eylem, Gerçeklikle teması aydınlanmamış, esinsiz ve rehbersiz eylemdir; nihayetinde etkisiz ve hatta zararlı bile olmaya yatkındır. "Eskinin bilgeleri," der Chuang Tzu, "Tao'ya önce kendileri için sonra da başkaları için ulaştılar." Gözlerimizi kamaştıran huzme bizi ilahî Güneşi görmekten ve onun ışığında çalışmaktan alıkoyduğu sürece başka insanların gözlerindeki toz zerrelerini temizlememiz söz konusu olamaz. Tefekkür vasıtasıyla doğru amel işleme kuvvetini edinmek yerine derhal eyleme geçmeyi tercih edenlerden bahseden Aziz John şu soruyu sorar, "Ne başardılar?" ve şöyle cevap verir, *Poco mas que nada, y a veces nada y aun a veces dano* ("Hiçbir şeyden biraz fazla, bazen tümüyle hiçbir şey, ve bazen zarar bile verdiler.") Gelir, gideri dengelemelidir. Bu sadece ekonomik seviyede değil, fizyolojik, entellektüel, etik ve manevi seviyede de gereklidir. Bedenimizi yemek şeklindeki yakıtla doldurmazsak fiziksel enerji harçayamayız. Bizden daha usta insanların söylediklerini okuyup içimizde hazmetmezsek, söylemeye değer bir şey söylemeyi umamayız. Kendimizi Şeylerin ilahî Doğasının rehberliğine açık kılma alışkanlığımız yoksa, doğru ve etkin eylemlerde bulunamayız. Ebediyetin ürünlerini içimize çekmeliyiz ki zamana ürün verebilelim. Fakat ebediyetin ürünlerine, en azından zamanımızın küçük bir kısmını onları sessizce beklemeye ayırmadıkça sahip olamayız. Bu, etik harcamaların manevi gelirle dengelendiği bir yaşamın; eylemin ve sükûnetin, konuşmanın ve tetikteki eylemsizlik sessizliğinin dönüşümlü olarak birbirini izlediği bir yaşam olması gerektiği anlamına gelmektedir. *Otium sanctum quaerit caritas veritatis; negotium justum suscipit necessitas caritatis* ("Hakikat sevdası yüce bir aylaklık arar; sevginin gerekli-

liği ise doğru eylemi üstlenir.") İnsanların ve hayvanların vücutları, gerilimin ardından daima rahatlamanın geldiği pistonlu motorlardır. Uyanık bir kalp bile bir atıştan diğerine geçerken dinlenir. Yaşayan Doğa'da, insanın en büyük teknik buluşunu, sürekli dönen tekerleği uzaktan bile olsa andıran hiçbir şey yoktur. (Hiç şüphesiz, bu gerçek, bedensel ve zihinsel hareketlerini modern fabrikalarda, mekânik açıdan standartlaşmış sürate uydurmaya zorlanan kişilerin sıkıntılarını, yorgunluklarını ve duygusuzluklarını açıklamaktadır.) "Kişi tefekkürle içine aldığını sevgiyle dışarı verir," der Eckhart. Tanrı'yı tüm kalbi, ruhu ve zihniyle nasıl en iyi şekilde sevebileceğini düşünmek için bile zaman harcamaksızın büyük emirlerin ikincisine itaat edebileceğini düşünen iyi niyetli hümanist ve adaleli Hıristiyan, hiç doldurulmayan bir kabı boşaltmak gibi imkânsız bir görevle meşgul kişilerdir.

İyiliğin Kızları, vücudun ruhu sevdiği gibi sevmelidir duayı. Ve nasıl vücut ruh olmaksızın yaşayamazsa, ruh da dua olmaksızın yaşayamaz. Ve bir kız, dua etmesi gerektiği üzere, dua ettikçe iyi olacaktır. Yürümeyecek, Tanrı'nın yollarında koşacaktır ve Tanrı'nın sevgisinin yüksek bir derecesine yükseltilecektir.

Aziz Vincent de Paul

Tek bir kişi bile İyi ve Güzel'e önem verdiğinde, yuvalar, kentler, ülkeler ve uluslar büyük bir mutluluğun tadını çıkartmışlardır. ...
Bu kişiler sadece kendilerini özgürleştirmekle kalmaz özgür bir zihinle tanıştıkları insanları da doldururlar.

Philo

Mistikleri, sadece ruhun ve onun kapasitesi ve kusurları hakkındaki bilgimizin nihaî kaynağı olarak değil aynı zamanda insan toplumlarını çürümekten koruyan tuz olarak gören El-Gazali de benzer görüşler dile getirir. "Filozoflar çağında," diye yazar El-Gazali, "diğer tüm çağlarda olduğu gibi, bu ateşli mistiklerden birkaç tanesi mevcuttu. Tanrı, bu dünyayı onlardan mahrum bırakmaz, zira onlar bu dünyayı ayakta tutanlardır". Bu insanlar, kendilerine ölerek ebedi esine ehil hale gelen ve böylece, yenilenmemiş tabiatları Ruh'un nazik dokunuşlarına kapalı olanlara ilahi inayetin ulaşacağı araçlara dönüştürülenlerdir.

İNANÇLAR

Bir Aldous Huxley Makalesi

Dünyanın ve tarihinin bilimsel resminin hiçbir açıklaması, bilim adamlarının kendileri tarafından da sıklıkla unutulan, bu tasvirin kapsayıcı olma iddiasında bile olmadığı gerçeğine dair bir hatırlatıcı unsur içermedikçe bitmiş olmayacaktır. Gerçekte yaşadığımız dünyadan, duyularımız, güzellik ve iyiliğe dair sezgilerimiz, duygularımız ve itkilerimiz, duygu durumlarımız ve hissiyatımız tarafından bize sunulan dünyadan, bilim adamı sadece geçmişte "ilksel" olarak tanımlanmış niteliklere sahip şeylerden oluşan, özel ve basitleştirilmiş bir evreni soyutlar. Bu daha kolay geldiğinden, ve yöntemleri gerçekliğin muazzam karmaşıklığının üstesinden gelmesine izin vermediğinden, deneyimin tamamından, sadece tartılabilir, ölçülebilir, numaralandırılabilir ya da herhangi başka bir şekilde matematiksel işlemlere elverişli olan unsurları keyfi bir biçimde seçer. Bu kolaylaştırma ve soyutlama tekniğini kullanarak, bilim adamı fiziksel çevreyi anlama ve onu yönetmede şaşırtıcı bir derecede başarılı olmuştur. Başarı sarhoş ediciydi ve koşullar göz önüne alındığında, şüphesiz affedilebilir olan bir mantık dışılıkla, pek çok bilim adamı ve filozof,

gerçeklikten yapılan bu yararlı soyutlamanın gerçekliğin kendisi olduğunu farz etti. Gerçekte deneyimlenen haliyle gerçeklik, değer ve anlam hislerini içerir; sevgi, güzellik, mistik vecd ve uluhiyetin bildirimlerini içerir. Bilim, gerçekliğin bu görünümleriyle ilgilenecek entellektüel araçlara sahip değildi ve halen sahip değildir. Sonuç olarak bunları göz ardı etti ve dikkatini, dünyanın, aritmetik, geometri ve yüksek matematiğin çeşitli kolları vasıtasıyla ele alabileceği yönlerine yoğunlaştırdı. Dünyanın anlamsız olduğu yönündeki inanışımız, kısmen (daha sonraki bir paragrafta tartışılmış olan) anlamsızlık felsefesinin, erotik ya da siyasi ihtirasların belirledikleri amaçları son derece etkin bir şekilde desteklemeye elverişli olduğu gerçeğinden, kısmen de hakiki bir entellektüel hatadan ötürüdür – bilimin dünyasını, tüm anlamın ve değerin kasti olarak dışarıda bırakıldığı bir dünyayı, nihai gerçeklikle bir tutma hatasından. Bu bağlamda Hume'un *Soruşturma*'sını kapattığı sözcükleri alıntılama zahmetine değer: "Örneğin ilahiyatla ya da skolastik metafizikle ilgili bir cilt alıp soralım; nicelik ve sayılara ilişkin herhangi bir soyut çıkarım içeriyor mu? Hayır. Olguya ya da delile ilişkin deneysel bir kanıt içeriyor mu? Hayır. O halde yakın gitsin; zira safsata ve yanılsama dışında hiçbir şey içeremez." Hume sadece ilahiyattan ve skolastik metafizikten bahseder; fakat iddiası, aynı inandırıcılıkla, şiir, müzik, resim, heykel ve tüm etik ve dini eğitim için de geçerli olacaktır. Hamlet, niceliğe ya da sayılara ilişkin hiçbir soyut mantık ve olguya ya da delile ilişkin hiçbir deneysel kanıt içermez; Hammerklavier Sonatı da, Donatello'nun Davut'u da, *Tao Teh Ching* de, *Following of Christ* da. O zaman bunları da yakın gitsin: Zira safsata ve yanılsamadan başka hiçbir şey içeremezler.

Bugün, bilimin erken dönem başarılarının sebep olduğu tatlı sarhoşlukla değil, dehşet verici bir akşamdan kalmışlık içinde yaşıyoruz; muzaffer bilimin bugüne kadar yaptığı şeyin, ıslah edilmemiş ya da kötü amaçlara ulaşma araçlarını iyileştirmek olduğu artık anlaşıldı. Bu vesveseli ayıklık durumunda, edebiyat, sanat, müziğin –ve hatta bir ölçüde ilahiyat ve skolastik metafiziğin– içeriklerinin, safsata ve yanılsama değil, sadece bilim adamlarının, bunlarla uğraşacak entellektüel yöntemlere sahip olmamak gibi haklı bir sebepten dolayı dışarıda bırakmayı seçtikleri deneyim unsurları olduklarını anlıyoruz. Sanatlarda, felsefede, dinde, insanlar –hiç şüphesiz eksiksiz bir başarı olmaksızın– gerçekliğin ölçülemez, yalnızca niteliksel görünümlerini tarif etmeye ve açıklamaya çalışıyorlar. Galileo'nun zamanından bu yana, bilim adamları, bazen doğrudan, fakat daha sıkça imâ yoluyla, böylesi konuları tartışmaya istidatlarının olmadığını kabul etmişlerdir. Dünyanın bilimsel resmi, olduğu şeydir, çünkü bilim adamları bu yetersizliği belirli hususi kabiliyetlerle birleştirmektedirler. Bu yetersizlik ve uzmanlaşma ürününün gerçekliğin tamamlanmış bir resmi olduğunu iddia etmeye hiçbir hakları yoktur. Ancak şu tarihsel bir gerçektir ki, bu iddia devamlı olarak dile getirilmiştir. Gerçeklikten yapılan ihtiyari bir soyutlamanın gerçekliğin kendisiyle özdeşleştirilmesindeki zincirleme adımlar, Burtt'ın yetkin eseri "Metaphysical Foundations of Modern Science"da (Çağdaş Bilimin Metafizik Temelleri) tam olarak ve berrak bir üslupla tanımlanmıştır; bu yüzden, benim bu konuyu daha fazla açmam gereksiz. Eklemem gereken tek şey, son yıllarda, pek çok bilim adamının, dünyanın bilimsel resminin kısmiliğini –matematikteki özel yetkinliklerinin ve estetik, ahlâkî değerlerle, dini deneyimler ve sezgileri

sistematik olarak ele alma konusundaki yetersizliklerinin bir ürünü olduğunu– anlamış olmalarıdır. Yeni fikirlerin, toplumun aynı derecede zeki olmayan üyeleri için ancak son derece büyük bir zaman farkıyla kabul edilebilir hale gelmesi mutsuzluk vericidir. Altmış ya da yetmiş yıl önce bilim adamlarının çoğunluğu özel yeteneksizliklerinin sonucunun bir bütün olarak gerçeklikle özdeş olduğuna inanmışlardı – ve bu inanç onlarda çoğu zaman hatırı sayılır bir üzüntüye neden oluyordu. Bugün bu inanç, bilimsel çevrelerde yerini bilim ve toplam deneyim arasındaki ilişkinin farklı ve açıkça daha doğru bir kavrayışına bırakmaya başladı. Kitlelerse bilakis, bugünün bilim adamlarının iki kuşak önce üzerinde durdukları noktaya henüz ulaşmışlardır. Gerçeklikten çıkartılan ihtiyari bir soyutlamanın bir bütün olarak gerçekliğin bilimsel resmi olduğuna ve bu yüzden dünyanın anlamdan ve değerden mahrum olduğuna inanmışlardır. Fakat hiç kimse, böylesi bir dünyada yaşamayı sevmemektedir. Anlam ve değere duydukları açlığı tatmin etmek için, insanlar milliyetçilik, faşizm ve devrimci komünizm gibi doktrinlere dönmektedirler. Felsefi ve sistematik açıdan, bu doktrinler saçmadır; fakat her bir toplumdaki kitleler için, şu büyük değere sahiptirler: Dünyadan bir bütün olarak koparılıp alınmış anlam ve değeri, dünyanın bu doktrinlere inananların yaşadığı belirli bir kısmına atfederler.

Bu son değerlendirmeler, artık biraz ayrıntılı biçimde ele alınması gereken önemli bir soruyu gündeme getirir. Dünya, bir bütün olarak, sürekli belirli bölümlerine (insanlar ve onların işleri gibi) atfettiğimiz değer ve anlama sahip midir; eğer böyleyse, bu değer ve anlamın tabiatı nedir? Bu, benim birkaç yıl önce sormayı bile düşünemeyeceğim bir sorudur. Zira, çağdaşlarımın pek çoğu gibi,

dünyanın anlamsız olduğunu sorgulamaksızın kabul ediyordum. Bu, kısmen, gerçeklikten yapılan bir soyutlamanın bilimsel tasvirinin gerçekliğin bir bütün olarak hakiki bir resmi olduğu yönündeki yaygın inancı paylaşıyor olmamdan; kısmen de entellektüel olmayan başka nedenlerden ötürüydü. Dünyanın bir anlama sahip olmamasını istemek için nedenlerim vardı; sonuç olarak dünyanın hiçbir anlamı olmadığını varsaydım, ve bu varsayım için herhangi bir zorluk olmaksızın tatmin edici nedenler bulabiliyordum.

Cehaletin büyük bölümü mağlup edilebilir cehalettir. Bilmeyiz çünkü bilmek istemeyiz. Zekâmızı nasıl ve hangi nesneler üzerine kullanacağımıza karar veren irademizdir. Dünyada hiçbir anlam keşfedemeyenler böyle yaparlar, çünkü genellikle şu ya da bu nedenle dünyanın anlamsız olması işlerine gelir.

Delinin davranışı, biraz abartılmış ve saptırılmış, salt akıllı davranıştır. Anormal olan, normal olanın üzerine, onu açığa çıkaracak bir ışık tutar. Diğer deliler arasında, Marquis de Sade'ın abartılı kişiliğine yönelik ilginin sebebi budur. Marquis, bir düşünür olduğuna inanıyor ve bundan gurur duyuyordu. Kitapları, gerçekte pornografiden çok felsefe içermektedir. Aç erotik edebiyat tutkunu, açlığını çektiği gaddarlıkları ve müstehcenlikleri bulmak için soyut fikir yürütmelerle dolu uzun bölümler boyunca güçlükle ilerlemek zorundadır. Sade'ın felsefesi, mantıksal nihayetine vardırılmış anlamsızlığın felsefesiydi. Yaşam anlamsızdı. Değerler yanıltıcıydı ve idealler kurnaz rahiplerin ve kralların icatlarından başka bir şey değildi. Tek gerçeklik ve uğruna yaşanmaya değer tek şey, heyecan verici şeyler ve hayvanca zevklerdi. Bir insanın başka birine en ufak bir saygı duymak zorunda olması için hiçbir

neden yoktu. Tecavüz ve cinayeti eğlendirici bulanlar için, tecavüz ve cinayet tam anlamıyla meşru etkinliklerdi. Vesaire.

Marquis niçin dünyada herhangi bir değer ya da anlam bulamıyordu? Zihni diğer insanlarınkinden daha mı nüfuz ediciydi? Görüşünün keskinliği tarafından, önyargı ve batıl inancın örtülerinin ötesindeki çirkin gerçekliğe bakmaya mı mecbur bırakılmıştı? Bundan şüphe duyabiliriz. Marquis'nin dünyada hiçbir anlam ya da değer bulamayışının gerçek nedeni, *Justine* ve *Juliette*'te felsefe yapılan bölümlerle nöbetleşe sunulan zina, livata ve işkencelerin tasvirlerinde bulunabilir. Hayatın sıradan koşullarında, Marquis, özellikle gaddar biri değildi; Terör dönemi sırasında karşı-devrimci eğilimlere sahip olduklarından şüphe duyulanlara karşı hoşgörüsü nedeniyle başının ciddi belaya girdiği söylenir. Onunki katiyetle cinsel bir sapkınlıktı. Başını polisle belaya sokan, aktrisleri kırbaçlamak, tezgâhtar kızlara çakı saplamak, fahişeleri kuduz böceği yedirilmiş bonbonlarla beslemekti. Pornografik gündüz düşleri gibi çoğunlukla hapishanelerde ve akıl hastanelerinde yazılmış olan felsefi tetkikleri, erotik uygulamalarının teorik haklı çıkarılışıydı. Benzer bir şekilde, siyaseti de, ona haksız yere zulmettiğini düşündüğü ailesinin ve sınıfının üyelerinden intikam alma arzusu tarafından dikte ettirilmişti. Hevesli bir devrimciydi ama teoride, zira görmüş olduğumuz gibi, uygulamada, Jakoben yoldaşlarını tatmin edemeyecek kadar ılımlıydı. Kitapları kalıcı bir ilgiye ve değere mazhardır çünkü devrimci teorinin bir *reductio ad absurdum*'unu* içerirler. De Sade, sonuna kadar devrimci olmaktan korkmuyordu. *Ancien régime*'in**

---

* *Reductio ad absurdum*: Lat. Saçmaya indirgeme. *–çn*

** *Ancien régime*. Fr. "Eski rejim". Fransız Devrimi öncesi toplumsal

temsil ettiği özel değerler sistemini inkâr etmekle kalmayan Sade, herhangi bir değerin, herhangi bir idealizmin, herhangi bir bağlayıcı ahlâki emrin varlığını inkâra doğru ilerler. Sadece siyaset ve ekonomi alanında değil, (manyağın dehşet verici mantıklılığıyla) kişisel ilişkiler alanında ve bu ilişkilerin en samimisi olan, âşıklar arasındaki ilişkilerde de şiddetli bir devrimi vaaz eder. Nihayetinde, neden olmasın? Eğer bir dizi koşul dahilinde işkence etmek ve öldürmek meşru ise, tüm diğer koşullarda da eşit derecede meşru olmalıdır. De Sade, tarihin tamamen tutarlı ve mükemmel tek devrimcisidir.

Eğer bir manyağın üzerinde bu kadar oyalandıysam, bunun nedeni, çılgınlığının, normal davranışın karanlık noktalarını aydınlatmasıdır. Hiçbir felsefe tümüyle kayıtsız değildir. Hakikatin saf sevgisi her zaman, bir dereceye kadar, filozofların en soylu ve en zekilerinin bile bilinçli ya da bilinçsizce hissettiği, kişisel ya da toplumsal bir tür davranışı makul göstermek ve belirli bir sınıfın ya da topluluğun geleneksel önyargılarını akılcılaştırmak ihtiyacıyla karışmıştır. Dünyada anlam bulan filozof sadece bu anlamı açığa kavuşturmakla değil, aynı zamanda bunun müesses bir dinde veya kabul edilmiş bir dizi ahlâk kuralında en açık haliyle ifade edildiğini kanıtlamakla meşguldür. Dünyada hiçbir anlam bulmayan filozof, münhasıran saf metafizikle ilgili bir sorunla meşgul değildir. Aynı zamanda kendisinin kişisel olarak istediğini yapmaması, ya da arkadaşlarının siyasi iktidarı ele geçirip kendilerine en faydalı buldukları şekilde hüküm sürmemeleri için herhangi bir geçerli neden olmadığını kanıtlamakla meşguldür. Maddeci doktrinleri savunmanın, entellektüel nedenlerin karşısında yer alan kasti nedenleri,

---

sistemi tanımlayan terim. –*çn*

örneğin, Lamettrie örneğinde olduğu gibi ağırlıklı olarak erotik (*La Volupté*'de ve *L'Homme Machine*'in sonunda yer alan, yatak zevklerinin lirik anlatımına bakınız) ya da Karl Marx örneğinde olduğu gibi ağırlıklı olarak siyasi olabilir. Belirli bir tür siyasi organizasyonu ve bazı örneklerde, şahsi bir iktidar istemini haklı gösterme arzusu, dünyada bir anlamın varlığını koyutlayan felsefelerin formülasyonunda aynı derecede büyük bir rol oynamıştır. Hıristiyan filozoflar emperyalizmi, savaşı, kapitalist sistemi, işkencenin kullanımını, basının sansürlenmesini ve Roma'nın tiranlığmdan Cenova ve New England tiranlıklarına kadar kiliseye ait her tür tiranlığı haklı göstermekte zorluk çekmemişlerdi. Tüm bu örneklerde, dünyanın anlamının yukarıda belirttiğim haksızlıklarla –elbette ilgili filozofların şahsi ya da hizipsel çıkarlarına hizmet etmek için vuku bulmuş haksızlıklar– uyumlu ya da gerçekte en eksiksiz biçimde bunlar tarafından ifade edilen bir şey olduğunu göstermişlerdi. Zaman içinde, sadece bu Hıristiyan avukatların, haksızlığı, dünyanın anlamına başvurarak haklı gösterme haklarını değil, bunların böylesi herhangi bir anlam bulma yönündeki her türden haklarını da inkâr eden filozoflar ortaya çıktı. Bu koşullar altında, bu gerçek şaşırtıcı değildi. Hakikatin bir şekilde ahlâksızca tahrifatı, başka ve karşıt çarpıtmaları doğurmaya meyillidir. Süreç dahilinde büyük arzular tatmin edilebilir; fakat bilginin çıkar gözetmeyen sevgisi karanlığa gömülür.

Benim için, hiç şüphesiz çağdaşlarımın pek çoğu için olduğu gibi, anlamsızlık felsefesi gerçekte bir özgürleşme aracıydı. Arzuladığımız özgürleşme belirli bir siyasi ve ekonomik sistemden ve belirli bir ahlâk sisteminden eş zamanlı olarak özgürleşmeydi. Ahlâka karşı çıkmıştık çünkü cinsel özgürlüğümüze mâni oluyordu; siyasi

ve ekonomik sisteme karşı çıkmıştık çünkü haksızdı. Bu sistemlerin destekleyicileri, dünyanın anlamını (Hıristiyanlıkla yüklü bir anlamı olduğu konusunda ısrarcıydılar) vücuda getirdiklerini iddia ediyorlardı. Bu insanların iddialarını çürütmenin ve aynı zamanda kendimizi siyasi ve erotik isyanımız içinde haklı göstermenin hayranlık verici ölçüde sade bir yöntemi vardı: Dünyanın herhangi bir anlama sahip olduğunu inkâr edebilirdik. 18. yüzyıl boyunca, aynı nedenlerden ötürü benzer taktikler benimsenmişti. Dönemin Crébillon ve Andréa de Nerciat gibi popüler romancılarından, "felsefi" tavır için esas sebebin kişinin önyargılardan kurtulabilmesi olduğunu öğreniriz – bu önyargılar her şeyden çok cinsel tabiata sahip önyargılardır. Daha ciddi yazarlar siyasi önyargıları cinsel önyargılarla ilişkilendirmiş ve felsefeyi (uygulamada anlamsızlık felsefesini) toplumsal reform ya da devrime bir hazırlık olarak salık vermişti. 19. yüzyılın başları, mutsuzluk verici bir şekilde, siyasi tepkiyi haklı göstermek için kullanılabilecek türden anlamlı bir felsefeye karşı gelişen tepkiye tanıklık etmişti. 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Yeni Aydınlanma'nm insanları, bir kez daha, anlamsızlığı mürtecilere karşı bir silah olarak kullandılar. Ne var ki, Viktorya döneminin saygınlık tutkusu o kadar büyüktü ki, formüle edildikleri dönemde ne Pozitivizm ne de Darwincilik cinsel müsamaha için mazeret olarak kullanıldı. Savaştan sonra anlamsızlık felsefesi bir kez daha muzaffer bir şekilde moda oldu. Lamettrie ve ardıllarının zamanında olduğu gibi, belirli bir cinsel gevşekliği gerekçelendirme arzusu, anlamsızlığın popülerleştirilmesinde, en azından adaletsiz ve etkisiz bir toplumsal düzenlemeden özgürleşme arzusunun oynadığı kadar önemli bir rol oynadı. 20'li yılların sonu itibariyle bir

tepki ortaya çıkmaya başladı – genel anlamsızlığın gevşek felsefesinden uzağa, milliyetçi ve devrimci teolojilerin sert, vahşi putperestliğine doğru. Anlam, dünyaya yeniden dahil edildi, ama sadece yamalar halinde. Evren, yine bir bütün olarak anlamsız kaldı, fakat ulus, devlet, sınıf, parti gibi bazı parçaları, anlamla ve en yüksek değerle donatıldı. Dünyaya bir bütün olarak anlam ve değer vermeyi reddederken bunları bütünlüğün bazı seçilmiş parçalarına temlik eden bir doktrinin genel kabulünün, ancak kötücül ve yıkıcı sonuçları olabilir. "Olduğumuz her şey (ve bu sebeple yaptığımız her şey) düşünmüş olduğumuz şeyin sonucudur." Kendimizi, anlamsız bir evrenin içinde var olan, üstün şekilde anlamlı ve değerli toplulukların üyeleri olarak düşündük – tanrılaştırılmış uluslar, ilahi sınıflar ve daha başka şeyler. Ve böyle düşünmüş olduğumuz için, yeniden silahlanma tam hız devam ediyor, ekonomik milliyetçilik her zamankinden daha da yoğun bir hal alıyor, rakip propagandaların savaşı daha da şiddetlenerek büyüyor, ve genel savaş hali giderek daha da olası hale geliyor.

Meyvelerin açıkça zehirli tabiatı, beni, bu meyvelerin üzerinde büyümüş oldukları felsefi ağacı tekrar ele almaya mecbur ediyordu. Hakikat ve pratik iyilik arasındaki herhangi bir zorunlu bağlantıyı ispatlamak kesinlikle zor, belki de imkânsızdır. 19. yüzyılın ortasındaki Aydınlanma boyunca, insan topluluklarını, bunları kabul etmiş olan kişileri sadece mutlu değil aynı zamanda terbiyeli kılması hesaplanan "hayati yalanlar"la besleme gerekliliğinden bahsetmek modaydı. Hakikat –ki dünyada herhangi bir anlam ya da değerin olmadığıydı– sadece bunu hazmedecek kadar güçlü olan birkaç kişiye karşı açığa vurulmalıydı. Bugün, şeylerin doğası, elbette, bir taraftaki dünya hakkındaki hakikatle diğer taraftaki pratik iyilik arasında

büyük bir uçurum açmış olabilir. Ne var ki, bu esnada, şeylerin doğası insan zihnini, arzu ve bencilce çıkarların baskısı altında olması haricinde, böylesi bir çıkarımı kabul etmeye son derece istekşiz olacak bir şekilde kurmuştur. Dahası, siyasi ya da cinsel kısıtlamalardan özgürleşmek için mutlak anlamsızlık doktrinini kabul edenler kısa bir süre içinde felsefelerinden (sunduğu tüm hizmetlere karşın) o kadar hoşnutsuz olurlar ki, onu, her ne kadar saçmalığı besbelli olsa da evrenin sadece bir parçasına bile olsa anlamı iade eden herhangi bir dogmayla değiş tokuş etmeye yatkın olurlar. Doğrudur, bazı insanlar, bir anlamsızlık felsefesiyle çok uzun bir süre için memnuniyetle yaşayabilirler. Fakat pek çok örnekte, bu insanların, sınırlı bir dereceye kadar, derinden anlamlı ve değerli bir yaşam sürmelerini mümkün kılan bazı yetenek ya da başarılara sahip oldukları anlaşılacaktır. Bu yüzden bir sanatçı ya da bir bilim adamı, genel bir anlamsızlık felsefesini kabul etmekle birlikte tam anlamıyla hoşnut bir yaşam sürebilir. Bunun sebebi, sanatsal yaratının ve bilimsel araştırmanın, hakikat ve güzellikle olan ilişkileri sayesinde belirli bir ayrıcalıklı anlama sahip, insanın tüm dikkatini içine çeken cinsten enfes meşguliyetler olduğu gerçeğinde aranmalıdır. Yine de, sanatsal yaratı ve bilimsel araştırma, yaşamın sorumluluklarından kaçma yöntemleri olarak kullanılabilir ve sürekli kullanılmaktadır. Bunlar, kendi içlerinde mutlak iyi amaçlar olarak kabul edilmektedir – o kadar hayranlık uyandırıcı amaçlar ki bunların peşinde koşanlar herhangi başka bir şeyden endişe etmekten muaf tutulmuşlardır. Bu, çağdaş bilim için özellikle geçerlidir. Birikmiş bilginin kütlesi o kadar büyüktür ki, bugün herhangi bir bireyin birden daha fazla çalışma alanının kusursuz bir kavrayışına sahip olabilmesi imkânsızdır. Bu

sırada, bilimsel araştırmanın genel sonuçlarının kapsamlı bir sentezini üretmek için hiçbir girişim yapılmamıştır. Üniversitelerimiz sentez kürsüsüne sahip değildir. Dahası, tüm bağışlar, özel konulara gitmektedir; ve neredeyse daima fizik, kimya ve mekânik gibi, daha fazla bağışa hiçbir ihtiyaç duymayan konulara. Yüksek öğrenim kurumlarımızda, doğa bilimlerine, beşeri bilimlere harcanandan on kat daha fazla para harcanmaktadır. Tüm çabalarımız, her zamanki gibi, iyileştirilmemiş amaçlara ulaşmak için iyileştirilmiş araçlar üretmeye yöneltilmiştir. Bu sırada, yoğun uzmanlaşma, bilimin her bir dalını neredeyse anlamsızlığa yaklaşır bir duruma indirgemektedir. Şeylerin içinde bulunduğu bu durumdan gerçekte gurur duyan pek çok bilim adamı vardır. Uzmanlaşmış anlamsızlık, belirli çevrelerde, hakiki bilimin bir çeşit özelliği olarak görülmektedir. Uzmanlaşmanın küçük hususi sonuçlarını bir bütün olarak insan yaşamı ve onun genel olarak evrenle ilişkisiyle ilişkilendirme girişiminde bulunanlar, kötü bilim adamları, şarlatanlar, kendi kendinin çığırtkanları olmakla suçlanmaktadır. Böylesi suçlamaları yapan insanlar, elbette bu şekilde hareket etmektedir, çünkü herhangi bir şey için herhangi bir sorumluluk almak istememekte, sadece kendi tecrit edilmiş laboratuvarlarına çekilip, hoşa giden, ilginç araştırmalarını yaparak kendilerini avutmak istemektedirler. Bilim ve sanat, sık sık üstün bir uyuşturucu olarak görülmektedir ve içki ve morfine nazaran şu avantajları vardır: Sanat ve bilime, vicdanınız rahat olarak, ve bağımlılık sürecinde, kişinin "yüksek bir yaşam" sürdüğü inancıyla düşkün olabilirsiniz. Bir noktaya kadar, bu elbette doğrudur. Bilim adamının ya da sanatçının yaşamı yüksek yaşamdır. Ne yazık ki, sorumsuz, tek yönlü bir şekilde sürüldüğünde, yüksek yaşam, birey için, ortalama

şünceyi yöneten yasaların aynı zamanda şeyleri yöneten yasalar olduğunu varsayıyoruz. Yutulmaz bir şeyi zorla hazmetmişken, ilkinden gerçekten daha büyük olmayan bir başka şeyi yutmamamız için bir neden yokmuş gibi gözüküyor. Bir kez kabul edildiğinde, bu ikinci şeyi hazmetmek için çok uğraşmamıza neden olan şeyler yok olur ve bizi, nihai inanç eyleminde bulunmakta ve eksiksiz olarak ispatlayamadığımız bir hipotezin doğruluğunu varsaymakta akla uygun bir biçimde haklı çıkartacak delilleri ve savları, değerlerine göre göz önüne almak için serbest kalırız. "Soyut akıl yürütme", artık yerini "olguya ya da delile ilişkin deneysel bir kanıt"a bırakmalıdır. Doğa bilimleri, görmüş olduğumuz gibi, gerçekliğin sadece matematik işlemine cevap veren görünümleriyle ilgilenmektedir. Geriye kalanını görmezden gelmektedir. Fakat doğa bilimleri tarafından bu şekilde görmezden gelinmiş bazı deneyimler –örneğin, estetik ve dini deneyimlerle– mevcut sorunu fazlasıyla aydınlatmaktadır. Artık, böylesi deneyimlerle ve bu deneyimlerin dünyanın doğasıyla ilişkili olarak sağladıkları delille meşgul olmalıyız.

Estetik deneyimin doğasını ve anlamını tartışmak çok zaman alacaktır. Burada sadece, edebi, plastik ve müzikal sanat eserlerinin en iyilerinin bize salt zevkten daha fazlasını verdiklerini öne sürmekle yetinelim; bu eserler bizi, dünyanın doğası hakkında bilgiyle donatırlar. Beethoven'in Missa Solemnis'indeki *Sanctus* bölümü, Seurat'nın *Grande Jatte*'ı, *Macbeth* – bu gibi eserler bize, tuhaf fakat kesin bir imayla, görünüşlerin arkasındaki nihai gerçeklik hakkında manalı bir şey anlatır. Daha küçük başyapıtların mükemmelliğinden bile –Mallarmé'nin bazı soneleri, bazı Çin seramikleri– "Tanrı'nın tüm anlayışı aşan huzuru"yla ilgili "çok daha derine yedirilmiş" bir şey

tensel insanın aşağı yaşamından muhtemelen daha zararlı, ve bilim adamı örneğinde, toplum için, genel olarak çok daha kötüdür. ...

Bugün, hakiki olmadığı çok açık olan bir yaşam felsefesinin pratikte yıkıcı sonuçlara götürdüğünü keşfettiğimiz noktadayız; hakiki ve dolayısıyla meyvesi iyilik olan alternatif bir felsefe aramanın gerekliliğini anladığımız noktada. Tanrı'ya inanç lehine geliştirilen klasik savların eleştirel bir değerlendirmesi, bazılarının ikna edici olmadığını, geriye kalanlarınsa sadece, dünyanın, ona anlam ve değer veren birleştirici bir ilkeye sahip olduğu teorisi lehine bir faraziyeye imkân verdiklerini ortaya koyacaktır. Tanrı inancını, Tanrı'nın varlığına akılcı yoldan inanmayı, tüm-evrensel ya da evren-dışı biçimiyle panteizmi, inandırıcı bir şekilde kanıtlayabilecek muhtemelen hiçbir sav yoktur. "Soyut akıl yürütme"nin (Hume'un ifadesini kullanırsak) yapabileceği en büyük şey, şu ya da bu hipotez lehine bir varsayımda bulunmaktır; ve bu varsayım, "olguya ya da delile ilişkin deneysel bir kanıt" aracılığıyla çoğaltılabilir. Nihai içtihat sadece, inanca dair bir eylemde bulunanlar tarafından elde edilebilir. Bu, çoğumuzun çok sıkıntı verici bulduğu bir fikirdir. Fakat inanca bu dair belirli eylemin, örneğin bilimsel bir hipotezin bağlamını kurmaya çalıştığımız ya da az sayıda olgunun değerlendirilmesinden, geçmiş, şimdi ve gelecek tüm olguları ilgilendiren bir sonuç çıkardığımız her seferde yapmamız gereken şeylerden esas olarak daha zor olup olmadığından şüphe duyulabilir. Çok az miktarda delil üzerinden, fakat entellektüel bir vicdan azabı olmaksızın, açıklanabilir bir evrende, izaha duyduğumuz büyük arzunun, gerçek bir nesnesi olduğunu, belirli savlardan aldığımız estetik tatminin onların doğruluklarının bir işareti olduğunu, dü-

hakkında, aydınlatıcı ipuçları devşirebiliriz. Fakat sanatın konusu devasa ve belirsizdir, ve benim burada yerim sınırlı. Bu yüzden kendimi, mevcut sorunla, sanatın yaratıcıları ve sanat severler olarak deneyimlerimize nispetle çok daha doğrudan ilgili belirli dinsel deneyimlerin bir tartışmasıyla sınırlayacağım.

Babbitt'in ifadesiyle, meditasyon, "iradenin akıl-üstü bir yoğunlaşmasını" sağlamak için bir araçtır. Fakat meditasyon, bir kendi kendini eğitme yönteminden daha fazlasıdır; o, aynı zamanda, dünyanın her bölgesinde ve en uzak çağlardan bu yana, şeylerin temel doğaları hakkında bilgi edinmek, ruh ile evrenin birleştirici ilkesi arasında birlik sağlamak için bir yöntem olarak kullanılmıştır. Meditasyon, diğer bir deyişle, mistisizmin tekniğidir. Doğru bir şekilde uygulandığında, uygun fiziksel, zihinsel ve ahlâki hazırlıkla, "aşkın bilinç" olarak adlandırılagelmiş durumu doğurabilir – benliğin eşzamanlı olarak hem ötesinde hem de bir şekilde içinde algılanan nihai ruhsal gerçekliğin dolaysız sezgisi ve bu gerçeklikle bir olma hali. ("Bizlerin derinliklerindeki Tanrı" der Ruysbroeck, "bize gelen Tanrı'yı ağırlar; bu, Tanrı'yı tefekkür eden Tanrı'dır.") Mistik olmayanlar, salt öznel ve yanıltıcı olarak betimleyerek, bu deneyimin geçerliliğini inkâr etmişlerdir. Fakat şu hatırlanmalıdır ki, mistik deneyimi hiç yaşamamış olanlara, herhangi bir dolaysız sezgi, öznel ve yanıltıcı gelmek zorundadır. Sağırların, müziğin doğası ya da anlamı hakkında herhangi bir fikre sahip olması imkânsızdır. Müziği anlama yolundaki tek engel fiziksel engel değildir. Örneğin, bir Hintli, Avrupa orkestra müziğini tahammül edilemez derecede gürültülü, karmaşık, aşırı-entellektüel, sert bulur. Bu özenle hazırlanmış kakofoni içinde bir kişinin güzellik ve anlam bulabilmesi, en

derin ve en gizli duyguların bir ifadesinin farkına varabilmesi ona inanılmaz gözükmektedir. Fakat yine de, eğer sabrı varsa ve müziği yeterince dinlerse, en azından, sadece teorik açıdan değil ama aynı zamanda dolaysız, derhal gerçekleşen sezgi yoluyla, bu müziğin, Avrupalıların onun için iddia ettikleri tüm niteliklere sahip olduğunu idrak edecektir. Hayatın anlamlı ve keyifli deneyimlerinden sadece en basit olanlar ayrım gözetmeksizin herkese açıktır. Geriye kalanları sadece, münasip bir eğitimden geçmiş olanlar edinebilir. Kişi, alkol ve tütünün zevklerine varmak için bile alışmak zorundadır; içilen ilk viskiler isyan ettirir, içilen ilk pipolar en güçlü mideleri bile alt üst eder. Benzer bir şekilde, okunan ilk Shakespeare soneleri anlamsız gözükür; ilk Bach füğleri usandırır; ilk diferansiyel denklemler saf işkencedir. Fakat alıştırma, ruhsal deneyimlerimizin doğasını değiştirir. Zamanla, anlaşılmaz bir şekilde güzel bir şiirle kurulan temas, özenle hazırlanmış bir parça kontrpuan ya da matematiksel akıl yürütme, bizim güzellik ve anlama dair dolaysız sezgiler hissetmemize neden olur. Ahlâki dünyada da aynısı söz konusudur. Kendini iyilik konusunda eğitmiş bir kişi, karakter hakkında, insanlar arasındaki ilişkiler hakkında, dünyadaki kendi konumu hakkında bazı dolaysız sezgilere sahip olur – ortalama tensel insanın sezgilerinden fazlasıyla farklı sezgilere. Bilgi daima varlığın bir işlevidir. Algıladığımız ve anladığımız şey, olduğumuz şeye bağlıdır; ve olduğumuz şey, kısmen şartlara, kısmen, ve daha derinlemesine, idealimizi gerçekleştirmek için göstermiş olduğumuz çabanın ve gerçekleştirmeye çalıştığımız idealin doğasına bağlıdır. Bilmenin, olmaya bağlı olduğu gerçeği, elbette, çok büyük miktarda yanlış anlaşılmaya yol açmaktadır. Sözcüklerin anlamı, örneğin, kullanıcının karakterine ve

deneyimlerine göre derinlemesine değişir. Dolayısıyla, bir aziz için, "sevgi", "iyilik", "şefkat" gibi sözcükler, sıradan insana ifade ettikleri şeyden bütünüyle farklı bir şey ifade eder. Yine, sıradan insana göre, Spinoza'nın "kutsanmışlık erdemin karşılığı değil, bizzat erdemdir" ifadesi asılsız gözükecektir. Erdemli olmak, onun için, çok usandırıcı ve bunaltıcı bir süreçtir. Fakat açıktır ki, kendini iyilikte eğitmiş olan biri için, erdem gerçekten de kutsanmışlıkken, sıradan insanın küçük ahlâksızlıkları ve uzun hayvansı düşüncesizlik ve algısızlık nöbetlerini içeren yaşamı, hakiki bir işkence gibi gözükmektedir. Bilmenin olma tarafından koşullandırıldığı ve varlığın eğitimle derinlemesine değiştirilebileceği gerçeğinden dolayı, mistik olmayanların, mistiklerin deneyimini gözden düşürmeye yönelik savlarının büyük bölümünü haklı olarak göz ardı edebiliriz. Renk körü bir kişinin varlığı öyledir ki, bu kişi bir resim hakkında yargıda bulunmaya yeterli değildir. Renk körü kişi renkleri görmek üzere eğitilemez ve bu açıdan, Avrupa kültürünün ürünü olan senfonileri başta salt sağır edici ve şaşırtıcı bulan, fakat isterse, bu tür müziğin güzelliklerini algılamak için eğitilebilecek olan Hintli müzisyenden farklıdır. Benzer bir şekilde, mistik olmayan bir kişinin varlığı öyledir ki, mistiğin sezgilerinin doğasını anlayamaz. Ne var ki Hintli müzisyen gibi, tercih ettiği takdirde, şu anda anlamadığı şeyin dolaysız bir çeşit deneyimini yaşamakta özgürdür. Eğitim, onun muhakkak son derece usandırıcı bulacağı bir eğitimdir; zira bu eğitim, ilk olarak, sürekli farkındalık ve hiç yılmayan bir ahlâki çabayla geçen bir yaşam sürmeyi; ikinci olarak da, neredeyse muhtemelen keman çalma tekniği kadar zor olan meditasyon tekniğinin istikrarlı uygulamasını gerektirmektedir. Eğitimden geçmemiş olanlar, bu eğitimden geçmiş olan-

lara açık olan bu tür deneyimlerin hiçbir bilgisine sahip olamazlar ve aynı anda hem aşkın hem de içkin olan bir nihai ruhsal gerçekliğin dolaysız sezgilerinin geçerliliğini inkâr etmeleri, Galileo'nun, Jüpiter'in pek çok ayı bulunduğu gerçeği konusundaki (teleskopla mümkün kılınmış) dolaysız görüsünü, *a priori** bir zeminde inkâr eden Pisalı profesörlerinki kadar az bir gerekçeye sahiptir.

Bilinç konusunda sistematik eğitim ve meditasyon, nihai gerçekliğin dolaysız bir sezgisi olan mistik deneyimi mümkün kılar. Tüm zamanlarda ve dünyanın her bölgesinde, birinci dereceden mistikler, meditasyon sürecinde kavranmış bu nihai gerçekliğin, temeli itibariyle kişilik üstü olduğu konusunda her zaman mutabık olmuşlardır. Tüm varlığın ilkesini oluşturan kişilik üstü bir ruhsal gerçekliğin bu dolaysız sezgisi, filozofların çoğunluğunun keşifleriyle uyum içindedir.

Profesör Whitehead, *Dinin Oluşumu*'nda, "dinsel deneyimin belirli bir şahsın ya da bireyin herhangi bir dolaysız sezgisini içermediği yönündeki olumsuz doktrin üzerine geniş çaplı bir söz birliği mevcuttur..." diye yazar ve devam eder:

"Kişisel Tanrı'nın doğrudan bir vizyonunun olmadığı doktrini üzerinde evrensel olmasa da genel bir söz birliği olduğu iddiasını destekleyen deliller, sadece medeni dünyanın dinsel düşüncesinin bir değerlendirilmesi yoluyla bulunabilir... Hindistan ve Çin'de, dinsel düşünce, bugüne dek kesin bir biçimde yorumlandığı kadarıyla, nihai şahsiyetin sezgisinin evren için çok önemli olduğunu reddeder. Bu, Konfüçyusçu felsefe, Budist felsefe ve Hindu felsefesi için geçerlidir. Kişisel vücut buluşlar olabilir fakat zemin kişilik üstüdür. Hıristiyan teolojisi de, esas

* *a priori*: Deneyimden bağımsız bilgi ya da haklı çıkarma. –*çn*

itibariyle, dünyada, böylesi kişisel bir zeminin dolaysız bir sezgisinin olmadığı gerçeğini benimsemiştir. Bir hakikat olarak kişisel Tanrı doktrinini savunur fakat ona olan inancımızın çıkarsama üzerinde temellendiği görüşünü benimser." Ne var ki, mevcut delilden niçin böylesi bir çıkarım yapmamız gerektiğine dair inandırıcı bir sebep yokmuş gibi gözükmektedir. Dahası, böylesi bir çıkarımı yapmanın uygulamadaki sonuçları sadece bir noktaya kadar iyidir; bu noktanın ötesinde, bunlar çoğunlukla son derece kötüdür.

Şimdi, dünyanın doğası ve onunla ve birbirimizle ilişkimiz hakkında deneme niteliğinde ve bütünlenmeyecek birkaç sonuca varabilecek durumdayız. Gündelik gözlemciye, dünya, bazıları yaşama ve bir miktar bilince sahip muazzam sayıda bağımsız varlıktan meydana gelmiş gibi gözükür. Çok eski zamanlardan bu yana filozoflar bu sağduyulu görüşün en azından kısmen yanıltıcı olduğundan şüphelenmişlerdir. Daha yakın zamanda, matematiksel fizik disiplininde eğitim görmüş ve hassas araçlarla donatılmış araştırmacılar, dünyadaki, görünüşte birbirinden bağımsız tüm varlıkların, sınırlı bir sayıda özdeş enerji birimi örüntülerinden oluştuğu sonucunun çıkarılabileceği gözlemler yapmışlardır. Dünyanın görünürdeki fiziksel çeşitliliğinin temelinde, nihai bir fiziksel kimlik yatmaktadır. Dahası, görünürde bağımsız tüm varlıklar gerçekte birbirine bağlıdır. Bu arada, mistikler, bilinçlilik ve meditasyon disiplininde eğitilmiş araştırmacıların, bağımsız bilincin görünüşteki çeşitliliğinin temelinde yatan ruhsal bir birliğin dolaysız bir deneyimini elde edebildiklerini göstermişlerdir. Kişiliğin nihai gerçeği olarak gözüken şeyin gerçekte nihai bir gerçek olmadığını ve bireylerin kişiliğin sınırlamalarını aşıp hususi bilinçlerini, kişisel zihnin

temelinde yatan, daha büyük, kişilik ötesi bilinçle birleştirmelerinin mümkün olduğunu açıklamışlardır....

Gündelik deneyimimizin fiziksel dünyası, fizikçilerin, muazzam ölçüde daha büyük olduğu sonucuna vardıkları bütüncül bir gerçeklikten çıkarılmış özel bir evrendir. Bu özel evren, sadece, doğrudan kavrayamasak da varlığından bir anlam çıkarabildiğimiz gerçek dünyadan değil, diğer hayvanların içinde yaşadığı özel evrenden de farklıdır – asla nüfuz edemeyeceğimiz, fakat tabiatları hakkında, Von Uexkull'un yapmış olduğu gibi, ilginç kurgusal tahminlerde bulunabileceğimiz evrenlerden. Her bir canlı varlık tipi, kendi duyu organları ve zekâsının özel yetersizlikleri tarafından tabiatı belirlenmiş ve sınırları dayatılmış bir evrende yaşamaktadır. İnsanda zekâ, bugüne kadar, insanın, kendi özel evreninin dışındaki gerçek dünyanın varlığını ve hatta bir dereceye kadar bu gerçek dünyanın doğasını çıkarsayabileceği ölçüde gelişmiştir. Canlı varlıkların duyu organlarının ve zekâlarının doğası biyolojik gereklilik ya da kolaylık tarafından dayatılmıştır. Bilgi gereçleri, sahiplerinin hayatta kalmasına olanak verecek kadar iyidir. Daha az yeterli bilgi gereçleri, sadece biyolojik avantajın yokluğuna neden olmaz, biyolojik bir engel de teşkil edebilir. Bireysel insan varlıkları insanın özel evreninin sınırlamalarını sadece biyolojik baskıdan kurtuldukları ölçüde aşabilmişlerdir. Bir birey, biyolojik baskıdan iki yolla kurtarılır: Dışarıdan, diğerlerinin çabaları sayesinde, ve içeriden, kendi çabaları sayesinde. Eğer insan özel evreninin sınırlamalarını aşacaksa, ona çevrenin sertliklerine karşı koruma veren ve onun için fiziksel isteklerini tedarik etmesini kolay kılan bir topluluğun üyesi olmak zorundadır. Fakat bu yeterli değildir. Aynı zamanda kendini tarafsız ve önyargısız olma sanatında

eğitmeli, bir hayvan olarak ondan elde edebilecekleri için değil, entellektüel merakın kendisi için entellektüel bir merak geliştirmelidir.

İnsanın evrenle olan entellektüel ilişkisi konusundaki çağdaş anlayış, arzunun yanılsamanın kaynağı olduğu yönündeki Budist doktrin tarafından önceden görülmüştür. Bir zihin, arzuyu yendiği ölçüde, yanılsamadan bağımsızdır. Bu, sadece bilim adamı için değil aynı zamanda sanatçı ve filozof için de geçerlidir. Sadece önyargısız bir zihin sağduyuyu aşabilir ve hayvan ya da ortalama tensel insan yaşamının sınırlarının ötesine geçebilir. Mistik, insanoğluna mümkün olan en yüksek derecede bir kayıtsızlık sergiler ve böylece sıradan sınırlamaları, bilim adamı, sanatçı ya da filozoftan daha eksisiz bir şekilde aşmaya muktedir olur. Ortalama tensel insanın, evreninin sınırlarının ötesinde keşfettiği şey, görünüşte bağımsız olan tüm varlıkların temelinde yatan ve onları birleştiren bir ruhsal gerçekliktir – kendini birleştirebileceği ve içinden, sıradan standartlarda ancak normal üstü olarak tanımlanabilecek ahlâki ve hatta fiziksel güçler devşirebileceği bir gerçeklik. Hakkında dolaysız bilgiye sahip olabilmek adına varlıklarını değiştirmeyi seçenler tarafından keşfedilebilir olan nihai gerçeklik, görmüş olduğumuz gibi, bir kişilik değildir. Kişisel olmadığı için, ona etik nitelikler atfetmek meşru değildir. "Tanrı iyi değildir, " demişti Eckhart, "Ben iyiyim." İyilik, erkeklerin ve kadınların, tümüyle bağımsız varlıklar olma yanılsamasını yenebilecekleri ve kendilerini, bilinçlilik ve meditasyon vasıtasıyla, nihai gerçeklikle birliklerini idrak etmelerinin, nihai gerçekliği bilmelerinin ve kısmen kendilerini onunla ilişkilendirmelerinin mümkün hale geldiği bir varlık seviyesine yükseltmelerini sağlayan araçtır.

Nihai gerçeklik "Tanrı'nın tüm anlayışı aşan huzurudur"; iyilik, buna yaklaşılabilecek yoldur. "Sonlu varlıklar," Royce'un ifadesiyle, "daima onları halihazırda Tanrı'yla ve birbirleriyle olan gerçek ilişkilerine kör kılan bir dikkatsizliğe dayanarak bu şekilde vardırlar." Bu dikkatsizlik, Budizmin dilinde, arzunun meyvesidir. Nihai gerçeklikle, ve nihai gerçeklik üzerinden, hemcinsimiz olan yaratıklarla aramızdaki gerçek ilişkilere sahip çıkmayı başaramayız, çünkü hayvani doğamızla ve dünyada başarılı olma meselesiyle ilgilenmeyi tercih ederiz. İçimizdeki hayvanı ve onun biyolojik ihtiyaçlarını asla bütünüyle görmezden gelemeyeceğimiz açıktır. Ayrıklığımız tümüye bir yanılsama değildir. Şeylerdeki özgüllük unsuru, deneyimin kaba bir gerçeğidir. Çeşitlilik, bilimsel ve felsefi teoride bile eksiksiz bir özdeşliğe indirgenemez; bu, vücutlarla, diğer bir deyişle, nihayetinde özdeş enerji birimlerinin özel şekillendirmeleriyle yaşanan yaşamın içinde, daha da zordur. Şeylerin doğasında, içimizdeki hayvana hiçbir şekilde ilgi gösterilmemesi imkânsızdır; fakat medeni yaşam koşullarında, dikkatimizin tümünü ya da çoğunu ona vermemiz muhakkak gereksizdir. İyilik, kendisi vasıtasıyla, dikkatimizi, kendi hayvanlığımız ve kendi bireysel ayrışmışlığımızın bu bilhassa usandırıcı olan bahsinden başka tarafa çevirdiğimiz yöntemdir. Bilinçlilik ve meditasyon, iyiliğe iki yoldan yardımcı olur: Babbitt'in ifadesiyle "iradenin akıl-üstü bir yoğunlaşımını" sağlayarak ve zihnin, sadece teorik anlamda değil, aynı zamanda dolaysız sezgi vasıtasıyla da, ortalama tensel insanın özel evreninin, bir bütün olarak evrenle özdeş olmadığını anlamasını mümkün kılarak. Diğer taraftan, iyilik, hayvanlıktan bir bağımsızlık sağlayarak ve böylece zihnin, dikkatini nihaî gerçeklik ve diğer bireylerle olan gerçek ilişkisine vermesini mümkün

kılarak meditasyona yardımcı olur. İyilik, meditasyon, mistik deneyim ve mistik deneyim içinde keşfedilen nihai kişiliküstü gerçeklik, organik açıdan birbiriyle ilişkilidir. Bu gerçek, Dr. Albert Schweitzer'in Hint düşüncesi hakkında yazdığı en son kitapta dile getirdiği korkuları da ortadan kaldırır. Schweitzer, Mistisizmin doğru dünya görüşü olduğunu düşünür; fakat doğru olsa da, etik içeriğinde tatmin edici değildir. Dünyanın nihaî gerçekliği ahlâkî değildir ("Tanrı iyi değildir") ve kendini nihai gerçeklikle birleştiren mistik, kendini ahlâkî-olmayan bir varlıkla birleştirmektedir ve dolayısıyla kendisi ahlâkî değildir. Fakat bu sadece laf kalabalığıdır ve deneyimin fiili gerçeklerini görmezden gelir. Dikkatini daha önceden insanın hayvani doğasından ve toplumsal açıdan başarılı olma işinden uzaklaştırmamışsa, mistiğin Tanrı'yla ve insanlarla olan gerçek ilişkisine yoğunlaşması mümkün değildir. Fakat en yüksek ahlâkın tutarlı ve bilinçli uygulaması haricinde hiçbir şey vasıtasıyla dikkatini bunlardan uzaklaştıramaz. Tanrı iyi değildir; fakat eğer Tanrı'nın en ufak bir bilgisine sahip olmak istiyorsam, az da olsa iyi olmalıyım ve eğer Tanrı'nın insanoğlu için mümkün olduğu kadarıyla tam bir bilgisini istiyorsam, insanların olmalarının mümkün olduğu kadar iyi olmalıyım. Erdem, mistik deneyim için temel ön-koşuldur. Ve hepsi bu değildir. Kişilik ötesi olan ve dolayısıyla ahlâki olmayan bir nihai gerçeklikle, insan seviyesinde bir ahlâki düzenin varlığı arasında teorik herhangi bir uyumsuzluk bile yoktur. Bilimsel araştırma, dünyanın, temelinde fiziksel tözün bir özdeşliğinin yattığı bir çeşitlilik olduğunu göstermiştir; mistik deneyim, bağımsız bilincin çeşitliliğinin temelinde yatan bir ruhsal birliğin varlığına tanıklık eder. Temeli oluşturan fiziksel birlikle temeli oluşturan ruhsal birlik

arasındaki ilişkiye dair bir fikir ifade etmek zordur. Bu konuda, mevcut bağlamda, bir fikir beyan etmek zorunda da değiliz. Mevcut gayelerimiz için, önemli gerçek, sağduyu evrenimizi oluşturan bağımsız varlıkların temelinde yatan fiziksel ve ruhsal bir birliği (her halükârda bizim varoluş düzlemimizdeki varlıklar için bir yere kadar salt görünürde, bir yere kadar gerçektir) tespit etmemizin mümkün olduğudur. Şimdi, ya diğer varlıklardan ve dünyanın nihai gerçekliğinden bağımsızlığımızı ya da onlarla ve onunla birliğimizi vurgulayabileceğimiz, deneyim ürünü bir gerçektir. En azından bir dereceye kadar, irademiz bu konuda özgürdür. İnsanlar, kendilerini bağımsız varlıklar olarak düşünmeye yatkın hayvanlar ve kişiler oldukları için, en fazla saf biyolojik bağlarla birbirleriyle bağlıdırlar, ne var ki, hayvanlık ve kişiselliğin üzerine çıktıkları ölçüde, kendilerinden karşılaştırılamaz derecede daha büyük olan fiziksel ve ruhsal bütünlerin birbirleriyle ilişkili parçaları olduklarını algılarlar. Böylesi varlıklar için temel ahlâki buyruk şudur: Tüm bir varlıkla birliğini idrak etmelisin. Fakat insanlar ötekilerle ve nihai gerçeklikle birliklerini, sevgi ve anlayış erdemini hayata geçirmedikçe idrak edemezler. Sevgi, merhamet ve anlayış ya da zekâ – bunlar etik sistemin içinde ilksel erdemlerdir, dünyanın bilimsel-mistik anlayışı olarak adlandırılabilecek şeyle organik açıdan ilişkili erdemler. Nihai gerçeklik kişilik üstüdür ve etik dışıdır; fakat eğer nihai gerçeklikle ve diğer insanlarla gerçek ilişkilerimizi idrak edeceksek, ahlâkı uygulamalı ve (hiçbir şahsiyet dışsal zorlamadan makul derecede özgür olmadıkça kendini aşmayı öğrenemeyeceğinden) diğerlerinin şahsiyetlerine saygı duymalıyız. Şahsi, ahlâki bir tanrıya olan inanç, çok fazla teorik dogmacılığa ve pratik hoşgörüsüzlüğe yol açmıştır – kişiliğe saygı duymaya

karşı sürekli bir redde ve son derece üstün ahlâka sahip kişinin adıyla her türlü haksızlığın icrasına.

"Kötülüğün istikrarsızlığı gerçeği," Profesör Whitehead'in ifadesiyle, "dünyanın ahlâkî düzenidir." Kötülük, ayrışmışlığı temin eder ve ayrışmışlığı temin eden şey kendini yok edicidir. Kötülüğün bu kendini yok edişi, cinayete yol açacak nefretin, bizzat nefret eden kişinin ölümüne yol açan bir çatışmayla sonuçlanmasında olduğu gibi ani ve şiddetli olabilir; yozlaştırıcı bir sürecin iktidarsızlık ya da neslin tükenmesiyle sonuçlanmasında olduğu gibi kademeli olabilir; ya da kötülükle dolu uzun bir süreç, ilgili herkesin yollarını değiştirecek ve böylece kötüyü iyiye dönüştürecek kadar bıkmalarıyla sonuçlandığı zamanki kadar iyileştirici olabilir. Yaşamın evrimsel tarihi, yukarıda tanımlanan anlamıyla kötülüğün istikrarsızlığını açıkça örneklemektedir. Biyolojik uzmanlaşma, bir canlı türünün ayrışmışlığında ısrar etme eğilimi olarak düşünülebilir; ve uzmanlaşmanın sonucu, görmüş olduğumuz gibi, ya daha fazla biyolojik ilerleme ihtimalini imkânsız kılması bağlamında olumsuz anlamda, ya da canlı türünün neslinin tükenmesine yol açması bağlamında olumlu anlamda felakete yol açar. Aynı şekilde, tür içi rekabet, ilişkili bireylerin tarafından, ayrışmışlıklarında ve bağımsızlıklarında ısrar etme eğiliminin ifadesi olarak görülebilir; tür içi rekabetin etkileri, görmüş olduğumuz gibi, neredeyse tümüyle kötüdür. Diğer taraftan, biyolojik ilerlemeye yol açmış nitelikler, bireysel varlıkların ayrışmışlıklarından kaçmalarını mümkün kılan niteliklerdir: Zekâ ve işbirliği eğilimi. Sevgi ve anlayış biyolojik seviyede bile değerlidir. Nefret, gaflet, aptallık ve ayrışmışlığın artışını temin eden her şey, tarihsel bir gerçek olarak, ya canlı türünün neslinin tükenmesine ya da biyolojik açıdan daha

ileri gidemeyecek kadar elverişsiz, yaşayan bir fosil haline gelmesine sebep olmuş niteliklerdir.

Collected Essays'den *(Harper & Brothers, 1958) alınmıştır.*

TAVSİYE EDİLEN KAYNAKLAR LİSTESİ

- EL-GAZALÎ. *Hatadan Kurtuluş*. Çev Claud Field (London, 1909).
- EL-ENSARÎ, ABDULLAH. *The Invocations of Sheikh Abdullah Ansari of Herat*. Çev. Sardar Sir Jogendra Singh (Londra, 1939)
- ATTAR. *Selections*. Çev. Margaret Smith (Londra, 1932).
- AUGUSTINE, ST. *Confessions* (çeşitli basımlar)
- AUROBINDO, SRI. *The Life Divine*, 3 cilt. (Kalküta, 1939).
- BAKER, AUGUSTINE. *Holy Wisdom* (Londra, 1876).
- BEAUSOBRE, JULIA DE. *The Woman Who Could Not Die* (Londra ve New York, 1938).
- CLAIRVAUX'LU AZİZ BERNARD. *The Steps of Humility* (Cambridge, Mass., 1940).
  –*On the Love of God* (New York, 1937).
  –*Selected Letters* (Londra, 1904). Aziz Bernard'ın düşüncelerinin hayranlık uyandırıcı derecede berrak bir anlatımı, Profesör Etienne Gilson'ın kaleme aldığı *The Mystical Doctrine of Saint Bernard*, içinde bulunabilir. (Londra ve New York, 1940).
- BERTOCCI, PETER A. *The Empirical Argument for God*

in Late British Philosophy (Cambridge, Mass., 1938).

- *Bhagavad-Gita.* Bu Hindu kutsal metninin pek çok tercümesi arasında, edebî bir bakış açısından, Swami Prabhavananda ve Christopher Isherwood'unki en iyisidir (Los Angeles, 1944). Shankara'nın yorumları üzerine değerli notlar, Swami Nikhilananda'nın edisyonunda bulunabilir (New York, 1944) ve Profesör Franklin Edgerton'un aslına uygun tercümesinin (Cambridge, Mass., 1944) başında uzun ve ilmî bir giriş yazısı yer almaktadır.
- BlNYON, L. *The Flight of the Dragon* (Londra, 1911).
- BOEHME, JAKOB. Howard H. Brinton'un *The Mystic Will*'i (New York, 1930), bu anlaşılması çok zor mistiğin eserlerine iyi bir giriş niteliği taşır.
- BRAHMANANDA, SWAMI. Öğretilerinin kayıtları ve Swami Prabhavananda tarafından yazılan bir biyografisi, *The Eternal Companion* içinde bulunmaktadır. (Los Angeles, 1944).
- CAMUS, JEAN PIERRE. *The Spirit of St. Francis de Sales* (Londra, tarihsiz).
- CAUSSADE, J. P. DE. *Abandonment* (New York, 1887).
  –*Spiritual Letters*, 3 cilt. (Londra, 1937).
- CHANTAL, ST. JEANNE FRANCOISE. *Selected Letters* (Londra ve New York, 1918).
- CHAPMAN, ABBOT JOHN. *Spiritual Letters* (Londra, 1935).
- CHUANG Tzu. *Chuang Tzu, Mystic, Moralist and Social Reformer.* Çev. Herbert Giles (Şangay, 1936).
  –*Musings of a Chinese Mystic* (Londra, 1920).
  –*Chinese Philosophy in Classical Times.* Çev. E. R. Hughes (Londra, 1943).
- *The Cloud of Unknowing* (Augustine Baker'in yorumuyla). Editör Justice McCann tarafından yazılan giriş yazısıyla birlikte (Londra, 1924).

- COOMARASWAMY, ANANDA K. *Buddha and the Gospel of Buddhism* (New York, 1916).
  –The Transformation of Nature in Art (Cambridge, Mass., 1935).
  –Hinduism and Buddhism (New York, tarihsiz).
- CURTIS, A. M. *The Way of Silence* (Burton Bradstock, Dorset, 1937)-
- DEUSSEN, PAUL. *The Philosophy of the Upanishads* (Londra, 1906).
- DIONYSIUS, THE AREOPAGITE. *On the Divine Names and the Mystical Theology*. C. E. Rolt çevirisi, çevirmenin giriş yazısıyla birlikte (Londra, 1920).
- ECKHART, MEISTER. *Works*, Çev. C. B. Evans (Londra, 1924).
- *–Meister Eckhart, A Modern Translation*. Çev. R. B. Blakney (New York, 1941).
- EVANS-WENTZ, W. Y. *The Tibetan Book of the Dead* (New York, 1927).
- *Tibet's Great Yogi, Milarepa* (New York, 1928).
- *Tibetan Yoga and Secret Doctrines* (New York, 1935).
- *The Following of Christ*. Yazarı bilinmiyor, fakat hatalı olarak ilk İngilizce basımı Tauler'e atfedilmiştir. (Londra, 1886).
- FROST, BEDE. *The Art of Mental Prayer* (Londra, 1940).
  –Saint John of the Cross (Londra, 1937).
- GARRIGOU-LAGRANGE, R. *Christian Perfection and Contemplation* (Londra ve St. Louis, 1937).
- GODDARD, DWIGHT. *A Buddhist Bible* (Thetford Maine tarafından yayınlanmıştır, The ford, Maine 1938). Bu cilt, bulunmayan ya da sadece başka yerlerde, o da büyük zorluklarla bulunan çok sayıda Mahayana metninin tercümelerini içermektedir. Bunlar arasında

"Elmas Sutra", "Surangama Sutra", "The Lankavatara Sutra", "İnancın Uyanışı" ve,"Altıncı Atanın Sutrası" mevcuttur.

- GUÉNON, RENÉ *Man and His Becoming according to the Vedanta* (Londra, tarih yok).
  –*Doğu ve Batı* (Londra, 1941).
  –*Modern Dünyanın Bunalımı* (Londra, 1942).
- HEARD, GERALD. *The Creed of Christ* (New York, 1940).
  –*The Code of Christ* (New York, 1941).
  –*Preface to Prayer* (New York, 1944).
- HILTON, WALTER. *The Scale of Perfection* (Londra, 1927).
- HUEGEL, FRIEDRICH VON. *The Mystical Element in Religion as Studied in Saint Catherine of Genoa and Her Friends* (Londra, 1923).
- IBN TUFAIL. *The Awakening of the Soul.* Çev. Paul Bronnle (Londra, 1910).
- *The Imitation of Christ.* Whitford çevirisi, Editör E. J. Klein (New York, 1941).
- JOHN OF THE CROSS, ST. *Bütün Eserleri*, 3 cilt. (Londra, 1934-1935).
- JONES, RUFUS. *The Spiritual Reformers in the 16th and 17th Centuries* (New York, 1914).
  –*The Flowering of Mysticism* (New York, 1939).
- JORGENSEN, JOHANNES. *Saint Catherine of Siena* (Londra, 1938).
- JULIANA OF NORWICH. *Revelations of Divine Love* (Londra, 1917).
- LAO Tzu. Tao Teh King'in pek çok çevirisi mevcuttur. Arthur Waley tarafından *The Way and Its Power* (Londra, 1933) içinde; F. R. Hughes tarafından *Chine-*

se Philosophy in Classical Times (Everyman's Library) içinde ve Chû Ta-Kao tarafından (Londra, 1927) *The Bible of the World* (New York, 1939) içinde yeniden basılan çevirilere bakabilir ve bunları karşılaştırabilirsiniz.

- LAW, WILLIAM. *Serious Call*'un pek çok çağdaş baskısı mevcuttur. Fakat Law'un *The Spirit of Prayer* ve *The Spirit of Love* gibi en iyi eserlerinin yakın zamanda yeniden baskıları yapılmamıştır ve bu eserleri bulmak zordur. Law'un yazılarının muhteşem bir antolojisi olan *Characters and Characteristics of William Law*, Alexander Whyte tarafından 19. yüzyılın sonlarına doğru derlenmiştir. (3. baskı, Londra, 1898).
- LEEN, EDWARD. *Progress through Mental Prayer* (Londra, 1940).
- MCKEON, RICHARD. *Selections from Medieval Philosophers*, 2 cilt. (New York, 1929).
- *The Mirror of Simple Souls*. Yazarı bilinmiyor (Londra, 1927).
- CUSA'LI NICHOLAS *The Idiot* (San Francisco, 1940).
  –*The Vision of God* (Londra ve New York, 1928).
- NICHOLSON, R. *The Mystics of Islam* (Londra, 1914).
- OMAN, JOHN. *The Natural and the Supernatural* (Londra, 1938).
- OTTO, RUDOLF. *India's Religion of Grace* (Londra, 1930).
  –*Mysticism East and West* (Londra, 1932).
- PATANJALI. *Yoga Aphorisms*. Swami Vivekananda tarafından yazılan yorum bölümüyle çevrilmiştir. (New York, 1899).
- PONNELLE, L. ve L. BORDET. *St. Philip Neri and the Roman Society of His Time* (Londra, 1932).
- POULAIN, A. *The Graces of Interior Prayer* (Londra, 1910).

- POURRAT, P. *Christian Spirituality*, 3 cilt. (Londra, 1922).
- PRATT, J. B. *The Pilgrimage of Buddhism* (New York, 1928).
- RADHAKRISHNAN, S. *The Hindu View of Life* (Londra ve New York, 1927).
  –*Indian Philosophy* (Londra ve New York, 1923-1927).
  –*Eastern Religions and Western Thought* (New York, 1939).
- RAMAKRISHNA, SRI. *The Gospel of Sri Ramakrishna.* Bengal anlatısı "M"den Swami Nikhilananda tarafından çevrilmiştir. (New York, 1942).
- RUMİ, MEVLANA CELALEDDİN. *Mesnevî.* E. H. Whinfield tarafından tercüme edilmiştir. (Londra, 1898).
- RUYSBROECK, JAN VAN. *The Adornment of the Spiritual Marriage* (Londra, 1916). Ayrıca bkz. Evelyn Underbill'in (Londra, 1915) ve Wautier d'Aygalliers'in çalışmaları (Londra, 1925).
- SALES, AZİZ. FRANÇOIS DE. *Introduction to the Devout Life* (çok sayıda baskısı mevcuttur).
  –*Treatise on the Love of God* (yeni baskı, Westminster, Md., 1942).
  –*Spiritual Conferences* (Londra, 1868). Ayrıca bkz. J. P. Camus.
- *The Secret of the Golden Flower.* Çince'den Richard Wilhelm tarafından çevrilmiştir. C. G. Jung yorumuyla (Londra ve New York, 1931).
- STOCKS, J. L. *Time, Cause and Eternity* (Londra, 1938).

- STOUT, G. F. *Mind and Matter* (Londra, 1931).
- *Sutra Spoken by the Sixth Patriarch, Hui Neng.* Çev Wung Mou-lam (Şangay, 1930). *A Buddhist Bible* içinde yeniden basılmıştır (Thetford, 1938).
- SUZUKI, B. L. *Mahayana Buddhism* (Londra, 1938).
- SUZUKI, D. T. *Studies in Zen Buddhism* (Londra, 1927).
  –*Studies in the Lankavatara Sutra* (Kyoto ve Londra, 1935).
  –*Manual of Zen Buddhism* (Kyoto, 1935)
- TAGORE, RABINDRANATH. *One Hundred Poems of Kabir* (Londra, 1915).
- TAULER, JOHANN. *Life and Sermons* (Londra, 1907).
  –*The Inner Way* (Londra, 1909).
  –Ayrıca bkz. Inge'nin *Christian Mysticism*'i, Rufus Jones'un *Studies in Mystical Religion*'ı ve Pourrat'nın *Christian Spirituality*'si.
- TENNANT, F. R. *Philosophical Theology* (Cambridge, 1923).
- *Theologia Germanica.* Winkworth çevirisi (yeni baskı, Londra, 1937).
- TILLYARD, AELFRIDA. *Spiritual Exercises* (Londra, 1927).
- TRAHERNE, THOMAS. *Centuries of Meditation* (Londra, 1908).
  –Gladys I. Wade'in yazdığı *Thomas Traherne, A Critical Biography*'e göz atılabilir (Princeton, 1944).
- UNDERHILL, EVELYN. *Mysticism* (Londra, 1924).
  –*The Mystics of the Church* (Londra, 1925).
- *Upanishads. The Thirteen Principal Upanishads.* Çev. R. E. Hume (New York, 1931).
- *The Ten Principal Upanishads.* Çev. Shree Purohit ve W. B. Yeats (Londra, 1937).

The Himalayas of the Soul. Çev. J. Mascaro (Londra, 1938).
WATTS, ALAN W. *The Spirit of Zen* (Londra, 1936).
WHITNEY, JANET. *John Woolman, American Quaker* (Boston, 1942).
–*Elizabeth Fry, Quaker Heroine* (Boston, 1936).